ÉLETJEL

ÉLETJEL

ÉLETJEL

A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1980-as évkönyve

Szerkesztette: Dunai Ákos

Youngstown, Ohio 1980

Készült a **Katolikus Magyarok Vasárnapja** nyomdájában
1739 Mahoning Avenue, Youngstown, Ohio, 44509, U.S.A.

Előszó

— Minden írásodban kacagsz, csúfolkodol és csipkelődöl. Hogyan tudod az életet erről az oldaláról nézni? Hogyan tudsz mindig nevetni? — kérdezte délután egyik barátom, aki még nem tudja, hogy lélekben azok a legszomorúbbak, akik az örökös kacagás és vidámság álarcában lépnek az emberek elé.

— Hogy miért kacagok? — néztem mélyen a szemébe. — Mert már nem tudok sírni!

Most késő van, éjfél elmúlt. Ülök az ablakomnál, s a fotel karfájára könyökölve nézek ki a szobám előtt ácsorgó fenyőfák közé. A fenyők hegyén gubbasztó hold didereg, sápadt fényt vet a tárgyakra, s időnként komor színű felhőrongyokba burkolja magát. A templomból minden negyedórában fölhallatszik a sekrestye órájának ütése, aztán újra nyugalom és némaság lesz: hallható a csend.

Fázom. Testben is, lélekben is. A fotelt közelebb húzom a fűtőtesthez, aztán fölnyitok egy üveg bort, s bekapcsolom a lemezjátszót. A zene hangjai körülvesznek, átölelnek. Betöltik a szobát, s elárasztják bensőmet, mint az első pohár bor melege. Beethoven VII. szimfóniája mindennap újat mond nekem. A süket mester műve megtanít hallani.

Szavakat hallok, s életre kelnek az emlékek. Neveket, amikbe beleborzongok. Évfordulókat, amiket feledni nem tudok. Ígéreteket, amik majd a jövőben hangzanak el, de amikről már most tudom, hogy nem fogom elhinni őket. Napfényt is látok, de nem örülök neki, mert tudom, hogy valahol már kerekedik a felhő, ami eltakarja. Az élet lángját látom lobogni a gondtalan szemekben, de hallom a szomorúságot, amint a küszöbön áll, s a torkát köszörüli, jelezve érkezését.

A zene egy pillanatra elhallgat, aztán megszólal a VII. szimfónia második tétele: a gyászinduló, a kergetőző éji rémek félelmetesen szép muzsikája, a bukott ember zokogása, az elemi erejű jajgatás, az égre törő panaszszó. A borospohár remeg a kezemben, minden idegszálam ennek a zenének szolgál.

Nem fordítom meg a lemezt. Újra a második tételt hallgatom, aztán még egyszer, még egyszer, ki tudja, hányszor.

Az ablakom elől megindulnak a fenyőfák, bejönnek hozzám, mellém telepszenek, gyantás illatot árasztanak, s hűvös tenyerüket fektetik lázas, forró, lüktető homlokomra. De nincs pihenés, nincs megállás, a szimfónia szól, a hangok kavarognak, álom és valóság egybemosódik; a valóság álommá válik, és az álom nem valósul meg soha.

Odakinn, egy távoli házban fölgyullad a villany, ugyanakkor az úton megjelenik egy fénycsóva; s lassan, mintha kerekei a levegőben gördülnének, elmegy a ház előtt egy autó. Az első életjel. Hajnalodik. S az élet, ez az elkerülhetetlen, kellemetlen és fájdalmas népbetegség megint hajtani kezdi kiszemelt áldozatait: emberek indulnak új ölésre, új harcra, új szenvedésre, új csókra, Isten nélküli szentségimádásra.

A tenyerembe hajtom a homlokom.

1979. XI. 1.

Dunai Ákos

„Zakarpatszka Oblaszty"

Írta:
dr. Marina Gyula kanonok,
Kárpátalja volt magyar királyi kormánybiztosa

A címben foglalt elnevezést kapta a rutének földje 1944. november 17-én, miután bolsevista tagállam lett. Én ebből a rosszul hangzó elnevezésből szándékosan elhagytam a „ja" végződést (az orosz nyelvtani szabály szerint „zakarpatszkaja" lenne a helyes alak). Ugyanis ezzel a „ja"-val semmit sem adtak, de mindent elvettek! Tudniillik „zakarpatszkaja"-nak írva a nagy orosz szláv „testvér" Moloch-gyomrába süllyed a többi nemzetiséggel együtt (százötvenen fölül van a számuk!), s elvesztette sok évszázados külön nemzetiségi létét, egyben gyönyörű földjét is. Egyszerűen „Zakarpatszkaja Oblaszty"-tyá — magyarul: Kárpátokon túli Körzet — vált. Tehát nem ország, nem föld, de még csak tagállam sem! S a ruténeknek nemcsak ez fájt olyan nagyon, hanem azok a borzalmak is, amelyeket ez alatt az új elnevezés alatt el kellett viselniök!

Kárpátalja felszabadításának negyvenedik évfordulóján az évkönyv szerkesztőjétől azt felkérést kaptam, hogy szerezzek minél több, közlésre alkalmas fényképet kárpátaljai templomokról, várakról, kultúrlétesítményekről, lakóházakról. S amíg mindezekkel serénykedem, szeretné, ha néhány oldalon közölhetné: hogyan történhettek mindazok az embertelenségek, igazságtalanságok ezzel a kicsi, de erényeiben nagy nemzetiséggel, a „Gens Fidelissima"-val, a mélyen vallásos, szorgalmas és hűséges rutén néppel a hírhedt és következményeiben szinte felmérhetetlen második világháború után...

* * *

Bármennyire nagy és felejthetetlen örömöt, biztosabb és nyugodtabb életet jelentett a ruténeknek a Magyarhonhoz való 1939. március 15-i visszatérés, mégis — éppen a mindenben rosszat hozó második világháború elkezdése miatt — szerencsétlen időben történt. Ugyanis néhány hónap múlva — miután Hitler és Sztálin megegyez-

tek, és felosztották Lengyelországot — Magyarország, Kárpátalja egész északi határa révén, közvetlen szomszédságba került a kommunista Szovjetunióval, s ezzel a rutének a bolsevizmus „vonzó" hatáskörébe jutottak. Ennek a minden szempontból veszélyes szomszédságnak a következményei nyomban mutatkoztak is! A rutén fiatalságnak a cseh érában szinte mesterségesen kitermelt, néhány középiskolát végzett, de tovább nem jutott úgynevezett félintelligenciája szinte kínálkozó anyaga lett a kommunisták törekvéseinek. A félbemaradt egzisztenciákat kommunista sejtrendszer szerint szervezték, és különféle szabotázsakciókra ösztönözték. A fiatalságot — főként tizennégy év körüli fiúkat és lányokat — könnyen megtévesztették azokkal a régi mesékkel, miszerint a magyarok ázsiai kegyetlenséggel felfalják a hatalmuk alá kerülő nemzetiségeket. (Az ehhez hasonló meséket a csehek is szívesen terjesztették.)

Az ifjúságnak általában ismert tulajdonsága, hogy nem a tények, hanem a behatások alapján cselekszik, főképpen akkor, ha ezek a behatások ismeretlen, izgalmakat rejtegető kalandokat is kilátásba helyeznek. Így könnyen megérthető az a sajnálatos tény, hogy a huszti, munkácsi és ungvári rutén gimnáziumok felsőbb osztályai aránylag rövid idő alatt formálisan elnéptelenedtek.

A százszámra átszöktetett fiatalok „odaát" fogolytáborszerű és ellátású lágerekbe kerültek, következésképpen az ismeretlen, izgalmas kalandok szomorú tragédiába torkollottak legtöbbjük számára. Mindannyian megpróbálkoztak a visszajutással, de ez csak mintegy 60—70 fiatalnak sikerült; ők is hihetetlen nehézségek után tudtak visszaszivárogni. Őket a magyar határőrök — felsőbb utasításra — kihallgatás után visszaküldték ugyanabba a gimnáziumba, ahonnan megszöktek. Az ő élménybeszámolóikat követően a további szökések szinte napok alatt megszűntek.

A józanabb rutén körökben határtalan félelem volt észlelhető a furcsa „nagy szomszéd" közelsége miatt. Ez a feszültség csak akkor oldódott fel, amikor 1941-ben a németek háborút kezdtek a Szovjetunió ellen. Ám a viszonylagos nyugalmat csupán három évig élvezhették, mert 1944. október 27-én a rutének fővárosába, Ungvárra betört a „győzedelmes felszabadító hadsereg" (ezt jelentette magyarul a horda orosz neve). Kora délután jelentek meg Ungvár utcáin az első szovjet tankok (de nem észak felől, nem az északi hágók felől, nem az Árpád-vonalon át, hanem Nyíregyháza—Csap felől özönlöttek be). Éjjel pedig megkezdődtek az egész kultúrvilág által ismert „felszabadító házalások" és következményei: a meggyalázott lányok és asszonyok százai; a bezúzott és kirabolt üzletek; az utcákon szétszórt, bokáig érő limlom. Mindezeken felül Ungvárott — mely bortermelő vidék volt — még egy specialitással is kedveskedtek a „felszabadítók": feltörték a nagy pincéket, s patakokban folyatták a bort

mint a győzedelmes hadsereg ünneplésének elmaradhatatlan velejáróját! Így hát — szó szerint — folyt az ünneplés napokon keresztül. Eközben megérkezett Husztra a Benesék által kiküldött csehszlovák delegáció, hogy a volt „Podkarpatska Russ"-t teljes egészében visszacsatolja a csehszlovák államtákolmányhoz. A delegáció elnöke Nemec nevű egykori cseh miniszter, tagjai pedig Nizborsky generális és Halla prelatus, a szlovákok részéről Srobár és Soltés, a rutének részéről Turjanica Iván voltak. (Utóbbi egykor Szolyván kéményseprő, majd Benesék londoni emigráns kormányának rutén tagja volt.) Ezt a „tisztes" delegációt nagy ovációval fogadták a testvéri nagylelkűséget színlelő „felszabadítók". Sőt: a huszti orosz katonai parancsnok nyomban ünnepélyes nagygyűlésre terelte őket, ahol — miután illően üdvözölte az egybegyűlteket — megmagyarázta: azért kezdik el Huszton a tárgyalásokat, mert Volosin prelátus itt hagyta félbe, tehát *„a jogfolytonosság azt kívánja, hogy Husztról regenerálódjék ismét"*.

Amíg a csehszlovák delegáció Huszton vizitelt, szórakozott és tétlenkedett, addig Ungvárott Tyulpanov orosz ezredes (az NKVD feje) különítményei „hasznosan" tevékenykedtek: egy csúnya, sötét, fagyos éjjel után Ungvár lakossága (a félelem miatt inkább virrasztásából, mint álmából) arra ébredt, hogy valakik igen furcsa szövegű és töméntelen mennyiségű röplappal árasztották el Ungvár és környéke utcáit. A röplapok szövege feltárt egy nem egészen ismeretlen titkot, amely szerint Benes annak idején, minden előzetes kérés nélkül, elígérte Sztálinnak „Podkarpatska Russ"-t. *„Hát amilyen helyes volt ez akkor* — elmélkedett tovább a röplap írója —, *olyannyira kellemetlen lehetne ez eset megismétlődése a jövőben, de más vonatkozásban.* (Célzás a németekre, magyarokra.) *Nem lenne-e célszerűbb például egy nagy pártfogó hatalma alatt elhelyezkedni közvetlenül, avagy felvetni a teljesen független államiság kérdését?"*

Egyszóval a „derék, ismeretlen" röplapszerző nagyon fején talált mindent és mindenkit, de nem vitás, hogy legjobban a Huszton kongresszusozó csehszlovák delegációt. Ezek — sürgősen magyarázatot kérő látogatásuk során — komoly zavarba hozták az „ártatlan" Tyulpanovot, aki nyomban és *„fájdalomtól megtörve"* bevallotta, hogy az incidens neki is *„nagyon sok kellemetlenséget jelent, de ennek a sok és kínos zavart keltő szerzőnek"* a kézre kerítésére máris megtett minden lehető intézkedést, és tisztek vezetésével, a legénység értelmesebb részének bevonásával különítményeket küldött ki vidékre, a városban pedig személyesen vezeti a nyomozást.

A különítmények kiküldése igaz is volt, de olyan értelemben, hogy ezek a különítmények a szokott fegyvereken, felszereléseken kívül ezúttal szép, vörös pecséttel ellátott, rengeteg sok papirost és ceruzát is vittek magukkal. A röplapokat, természetesen, meg sem

említették, de ezekről a jó falusi emberek amúgy sem értesültek. Ehelyett sokkal „hasznosabb" dolgokkal töltötték az időt: Akiknek kell ingyen föld, jobb élelem meg vetőmag — mondták a falusiaknak —, azok írják le nevüket a papírra, csak arra ügyeljenek, hogy jó alacsonyan kezdjék az aláírásokat.

Ezekután a papírokat beküldték a nyomdába, ahol szép szöveget nyomtattak a nevek elé. Ilyenformán a papíron máris az állott, hogy ilyen és ilyen nevű község alulírottai megalakították helyi komitéjüket (azaz helyi kommunista szervezetüket). Így egyszerre és nagyon könnyen számtalan helyi komité alakult, főképpen olyanok aláírásával, akik vagy helyben ismert kommunisták, vagy valami ok miatt csehellenesek voltak. Ezeket aztán 1944. november 26-án beterelték Munkácsra. Persze egyiküknek sem volt fogalma arról, hogy oda azért lettek „összehíva", hogy orosz szuronyok között „egyhangúlag" elfogadják az előre gondosan megszövegezett manifesztumot, amelynek pontos szövege ez: *„A rutén nép szabadon elhatározta, hogy szakít a csehekkel, és megvalósítja évszázados hő törekvését: egyesül a nagy ukrán testvérekkel. Egyben kérik a nagy vezért, Sztálint, hogy vegye fel ezt a sokat szenvedett népet a szláv testvérek nagy nemzeti szövetségébe, a Szovjetunióba."*

Miután minden ezt követő indítványt is elfogadtak, az egybegyűltek „szabadon" (és főleg egyhangúan) megválasztották az új „Narodna Rada"-jukat (néptanács), amelynek elnöke (a csehszlovák delegáció legnagyobb ámulatára) a rutén Turjanica Iván lett. Többi — szám szerint 14 — kabinettársának név szerinti említését mellőzöm, mert most már mindnyájan — inkább rövidebb, mint hosszabb, testvérirtó gyászos szereplés után —, tisztes kéményseprőből lett elnökükkel együtt (merem remélni, de azt is hozzáteszem, hogy legfeljebb) a túlvilági purgatórium vagy (rosszabb esetben) valamelyik szibériai purgatórium kéményeit sepregetik.

Bármilyen furfanggal agyalták ki a kommunisták a „csatlakozást", tartós sikert nem értek volna el, ha teljes erejükkel és dühükkel rá nem vetik magukat a ruténok évszázados legerősebb támaszára, a görög katolikus egyházra.

Az anyaszentegyház és Sztálin atya címmel nagyon érdekes tanulmányt olvashattunk itt néhány éve. E tanulmány útmutatásai alapján végre megértettem: hogyan maradhatott fenn olyan teljes szervezettséggel Oroszországban az ortodox hierarchia?

Sztálin — mint fiatal grúz teológus — miután megismerkedett a forradalmi szervezettel, és bekapcsolódott abba, felcserélte a teológiai tanulmányokat az ateisztikus forradalmi tanokkal, mégis valami tudat alatti kapcsolat maradhatott zilált lelkében a pravoszláviával. A forradalom diadalra jutása után úgyszólvan teljes egészében elkobozták a templomokat és a templomi javadalmakat, és azokat első-

sorban pártcélokra vették igénybe, túlnyomórészt pedig vigalmi célokra (színház, mozi, mulatók) használták. Azonban a papságot, akik tulajdonképpeni letéteményesei voltak a cárizmus tradícióinak, lényegében semmi bántódás sem érte! Míg a volt cári katonatisztek, az arisztokrácia, a polgári osztály ellen azonnal teljes irtóhadjáratot indítottak, a papság általában munkát vállalhatott. Sőt: a püspökök hallgatással megválthatták magukat, s nyugodtan mehettek külföldre is, vagy — ki-ki saját választásának megfelelően — munkába állhattak. Ki kell hangsúlyozni azt a tényt, hogy a papság, főképpen pedig a püspökök külföldre távozását elősegítették! Ez a körülmény azonban már inkább az eszme érdeke volt, mint a papsággal kapcsolatos kímélet.

Aki minél kevesebbet hisz el Sztálin ilyen szentimentális hangulataiból, annál helyesebb úton jár. A történelem tanúsága szerint tudjuk, hogy a legvérszomjasabb zsarnoknál is észrevehető volt (bár nagyon elvétve, többnyire jelentéktelen dolgokban) valamiféle lelki érzékenység, amely alkalmanként normális cselekedetre is sarkallta.

Sztálint azonban a pravoszláviával való „túlzottan óvatos" bánásmódra a következők késztették:

1. Tény, hogy csak 1939-ben hozta felszínre az ortodox egyházat, éspedig azért, mert abban az évben — a külföldi diplomaták sürgetésének engedve — szigorúan eltiltotta az orosz alattvalókat annak a templomnak a látogatásától, amelyet a Kreml mellett még 1933-ban kijelölt külföldi diplomaták és azok hozzátartozói részére. Erre a szigorú rendelkezésre az késztette: ebbe a templomba az idők folyamán annyi orosz járt rendszeresen, hogy a külföldiek teljesen kiszorultak. Ebbeli megfigyelései alapján 1939-ben (a felvetődött háborús hangulat következményeként) kinyittatott néhány nagyobb moszkvai templomot. Az újonnan megnyitott templomok éjjel-nappal, szünet nélkül zsúfoltak voltak. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy esetleges nagyobb megrázkódtatások esetén a szentimentalitásra hajlamos orosz lélek vallás nélkül nehezebben lesz kezelhető.

2. Ez idő tájt nagyon kereste az amerikaiak barátságát. A templomok kinyitásával az amerikaiak bizalmát akarta megnyerni.

3. A történészek, akik Sztálin életét tanulmányozták, megállapították, hogy szolgaian, szinte mindenben utánozta a szuperdespota Nagy Péter cárt, akinek gyakran hangoztatott elve volt: *„Az olyan egyház, amely mindenben követi az államhatalom érdekeit, a legjobb partner."*

Bármiként mérlegeljük a helyzetet, kétségtelen, hogy annak idején Sztálint (s utódait most) az egyházpolitikában Nagy Péter cár fent idézett elve irányította. Félelmetes hatalmának kivívásához a pánszláv ortodoxia lényegesen hozzájárult. Ezt bizonyítja, hogy a forradalom győzelme után — mikor a cári rendszert felszámolták — a

pravoszláv papok és püspökök aránylag könnyen külföldre mehettek. Ez a tény megkönnyítette néhány állam bolsevizálását. Ezek a papok és püspökök emigrációs életük során fontos és tekintélyes állásokat szereztek maguknak. Főképpen azokban az országokban igyekeztek magasabb pozíciókba jutni, ahol a keleti ortodox egyház államvallás volt, s szinte uralta az államhatalmat (például Romániában, Szerbiában, Bulgáriában).

Tekintetbe kell venni azt a tényt, hogy Sztálin a Szovjetunióban 1939-ig a vallást már teljesen saját érdekei szolgálatába kényszerítette, s az NKVD közreműködésével annyi papot és püspököt „csoportosított át" Nyugatra (de inkább Szibériába), amennyit akart. Nem kellett tartania püspök- vagy paphiánytól, hiszen az NKVD szervezetéből tetszés szerinti számban pótolhatta, és pótolta is. Sőt: a pótláson felül még gazdagon jutalmazhatta is legkiválóbb és legmegbízhatóbb híveit. Ezt tette a kijevi és moszkvai pátriárkákkal. E két pátriárka tekintélyét és látszólagos hatalmát igyekezett minél magasabbra emelni, különösen a második világháború utáni időkben. A külföldre küldött püspökök és más főpapok felvették a kapcsolatot az idegen országokban már régen működő orosz ortodox papokkal, akik a legnagyobb készséggel teljesítették a moszkvai pátriárka kívánságait. Miután pedig az adott helyen egyházi vonalon kellően megdolgozták a talajt, következett a politikai nyomás, majd azt szükségszerűen követte a terror.

Két ilyen püspököt (Makarij és Nesztor nevűeket) küldött Sztálin a rutének ismert egységének megbontására. Ők részben már Kárpátalján élő, de többnyire a magukkal hozott papokkal kezdték el tényked esüket. Valami kisebb szabású földosztogatást (jóindulattal földreformnak is mondhatnánk) is csináltak a „felszabadítók" (ám később mindent visszavettek és kolhozosítottak), de a földhöz csak a magukat bátyuskáknak neveztető ortodox pópák révén juthattak az emberek. Az ortodox pópák hatalma olyan nagy volt, hogy ha valakit politikai vagy más vétség miatt elfogtak, az illető kiszabadult, ha a pópa közbenjárt az érdekében.

Az ököljogszerű terrorisztikus tényked ések következményei közismertek: Romzsa Teodor, a még 1771-ben, Mária Terézia által alapított munkácsi egyházmegye püspöke 1947 márciusában vértanúhalált halt. (A főpásztori útjáról hazatérőben lévő püspököt és kíséretét — mindnyájan lovas fogaton ültek — a teljesen üres országúton egy orosz teherautó elgázolta. A püspököt és titkárát kivéve a jármű minden utasa szörnyethalt. A főpapot és titkárát hívei beszállították a munkácsi kórházba, ahol a püspök két nap múlva sérüléseibe belehalt.) A hétszemélyes székeskáptalan tagjai — e sorok írójának kivételével — már valamennyien meghaltak. Gojdics Pál eperjesi püspököt 1946-ban bebörtönözték, s előbb az illavai börtön-

ben, majd valamelyik csehországi börtönben sínylődött, és ott is fejezte be megvakulva, szentség hírében földi életét 1962-ben. Hasonló sorsa lett segédpüspökének, Hopkó Bazilnak is, aki 1966-tól kezdve „szabadlábon" élte le hányatott életét 1976-ban bekövetkezett haláláig. Az ötszáz főnél nagyobb létszámú papság 80%-a hithű maradt a kínzások és a terror ellenére is. Eleinte csak azt követelték tőlük, hogy tegyék le az esküt, és ennek fejében hitükben maradva megtarthatják parókiájukat. Később arra akarták kényszeríteni őket, hogy írják alá: elismerik a moszkvai pátriárka hatalma alatti püspökök joghatóságát. Ellenkező esetben családjukkal együtt elüldözték őket parókiájukról. Azóta is — mindazok, akik túlélték a kínzásokat — kényszermunkával, jobb esetben valami más foglalkozással tengetik életüket.

* * *

Az előadottak alapján kétségtelen és rendkívül sajnálatos tényként azt kell elkönyvelnünk nemzeti történetünkbe, hogy az utóbbi évtizedek során annyi hányattatáson átment és jobb sorsra érdemes ruténok ma már gyakorlatilag nem léteznek. 1949. augusztus 28-án Makarij ortodox püspök kiadta híres manifesztumát, amely szerint: *„A szovjet államhatalom likvidálta a szubkárpátiai görög katolikus egyházat, mert ennek az egyháznak a hívei és papjai az 1944. november 27-én törvényesen megalakult új Zakarpatszkaja Oblasztyban törvény- és alkotmányellenesen funkcionáltak. Az államhatalom az orosz ortodox egyházat kérte fel, hogy vegye be ezeket is a moszkvai metropolia élén álló és működő Alekszisz pátriárka hatalma alá, ahol majd megtalálják nagyon kívánt boldogulásukat, mert a szubkárpátiai ortodox egyház kebelén fognak létezni, gyarapodni és virágzani."*

Ezek alapján világosan kitűnik, hogy *„a szubkárpátiai ortodox egyház kebelén"* létezik, gyarapodik és virágzik, de a szubkárpátiai ruténok nemzetisége és görög katolikus vallása még mindig el nem hantolt sírja felett! Ezzel az is világos történelmi tény, hogy a ruténeket — a „Gens Fidelissima"-t — nem az idegennek számított magyar nép, hanem a nagy szláv testvér nyelte el!

AZ UNGVÁRI VÁR

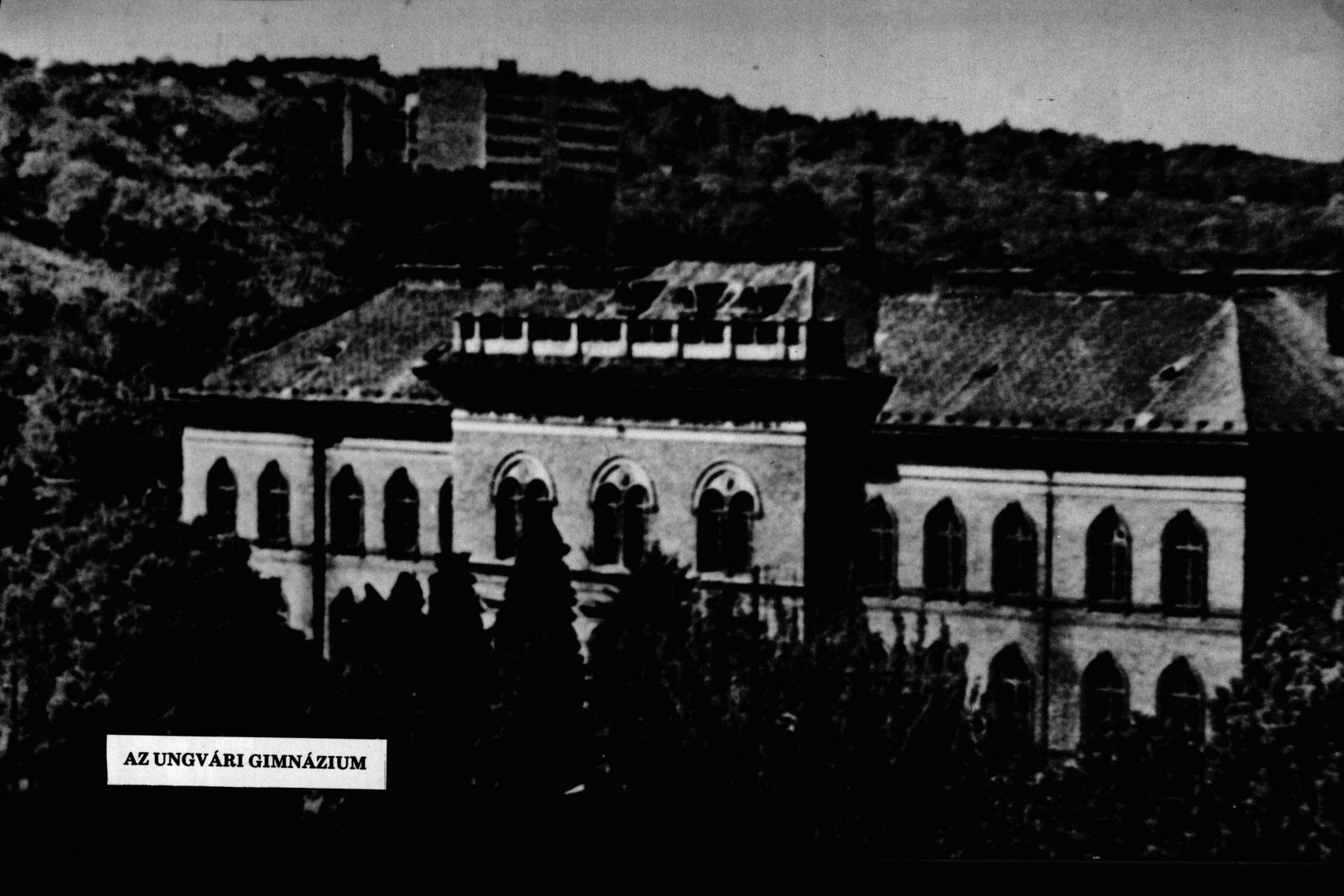

AZ UNGVÁRI GIMNÁZIUM

AZ UNGVÁRI KATEDRÁLIS

HUCULOK

SELESZTÓ

LAKODALMASOK KŐRÖSMEZŐN

AZ UNGVÁRI KORMÁNYZÓSÁG ÉPÜLETE

A MUNKÁCS-CSERNEKHEGYI BAZILITA KOLOSTOR

AZ UNGVÁRI BAZILITA FIÚINTERNÁTUS

SELESZTÓ

KORIATOVICS TEODOR HERCEG, MUNKÁCS ALAPÍTÓJA

Theodorus Koriathovics, Princeps Ruthenus, Dux de Munkáts, et Podoliæ Basilianorum ad Munkács Fundator Anno. 1360.

Binder. S.

A MUNKÁCS-CSERNEKHEGYI MÁRIA-KÉP

vitéz Erdélyi István

Kárpátalja felszabadításának negyvenedik évfordulójára

Negyven évvel ezelőtt, 1939. március 17-én, a budapesti lapok *Újra magyar zászló leng a Kárpátok ormán; Magyar honvéd áll őrt az ezeréves határon; Közös magyar—lengyel határ* stb. vastagbetűs fejcímekkel adták tudtára a főváros, az ország lakosságának és az egész világnak, hogy a magyar honvédség kétnapos hadművelettel az ezeréves Magyarország északkeleti részét, melyet a trianoni békediktátum Kárpátalja (Podkarpatszka Russz) néven az ottlakó magyar és rutén lakosság tiltakozása ellenére Csehszlovákiához csatolt, felszabadította.

Mint ismeretes, 1939 augusztusában a szudétakérdés miatt a német—csehszlovák viszony annyira feszültté vált, hogy Csehszlovákia mozgósított, és megszállta a trianoni határ mentén kiépített kiserődvonalat is. Bár Horthy kormányzó a kieli találkozón elhárította a németek Csehszlovákia együttes megtámadására tett ajánlatát, a magyar kormány is mozgósította a határvédelmi alakulatokat, és végig a határ mentén kisebb-nagyobb kötelékekben hadgyakorlatokat tartottak. Ennek során Felcsiki Gábor őrnagy Felsőhangonynál határbiztosító századával minden nehézfegyver támogatása nélkül öntevékenyen megtámadta a kiserődvonalat, és azt sikeresen át is törte, de visszarendelték. Az áttörés néhány halálos áldozata között volt Meskó Zoltán képviselő hadnagy fia is.

A háborús összetűzés elhárítására az 1938. szeptember 28-án Münchenben összeült négyhatalmi értekezlet a Szudétaföldet Németországnak ítélte, és a közel egy milliónyi magyar „kisebbség" sorsának rendezésére a csehszlovák és magyar kormányokat közvetlen tárgyalásra utasította. Minthogy a komáromi tárgyalás a Tiso vezette tót küldöttség ellenállása miatt nem vezetett eredményre, a nagyhatalmak döntését kérték. Az angol és francia kormányok ezt a kérést elhárították maguktól, és a döntés jogát a német és olasz kormány-

nak engedték át. Benes, Európa rossz szelleme, a pánszlávizmus élharcosa, október 5-én lemondott, és helyét Hachának adta át.

Ilyen előzmények után született meg november 2-án az első bécsi döntés, melynek értelmében a trianoni békében Csehszlovákiához csatolt területek színtiszta magyar lakosságú déli sávját visszaadták Magyarországnak. A Szudétaföld és a magyar lakosságú déli sáv elcsatolása alapjában rendítette meg a hazugsággal, csalással mesterségesen összetákolt Csehszlovákiát. A csehek, hogy széthulló „birodalmukból" mentsék, ami még menthető, most egyszerre minden engedményre készek voltak, és 19 év után megadták nemcsak Szlovákiának, de Kárpátaljának is az autonómiát. A rutén pártok ajánlására a rutén földműves párt elnökét, Bródy Andrást állították miniszterelnöki rangban Kárpátalja élére, akit azonban rövidesen leváltottak és be is börtönöztek, mert a prágai parlamentben nyíltan népszavazást követelt, hogy Kárpátalja népe maga dönthessen jövendő sorsáról és hovatartozásáról. Bródy András utóda Volosin Ágoston görög katolikus kanonok, az ukrán irányzat vezetője lett. A csehek, hogy befolyásukat továbbra is biztosítsák Kárpátalján, Volosin tiltakozása ellenére az ott állomásozó csehszlovák haderő parancsnokát, az erős kezű Prchala tábornokot nevezték ki belügyminiszternek.

Volosin, uralmának megszilárdítására, azonnal felállította galíciai mintára a hírhedt ukrán lövészgárdát, a Szics-gárdát, megalakította az Ukrán Nemzeti Tanácsot, és Kárpátalja nevét Kárpát-Ukrajnára változtatta. Volosin a cseh haderőre és a Szics-gárdára támaszkodva, valóságos rémuralmat honosított meg. Gárdistáival éjjel az ágyból hurcoltatta el a magyarok vezetőit és a magukat ukránnak nem valló ruténeket a Dumen havason felállított gyűjtőtáborba.

A Szics-gárdát a Lengyelországból 1938-ban Kárpátaljára menekült Taras Csuprinka — eredeti nevén Roman Suheiwczy — ukrán partizánvezér szervezte meg, aki 1950-ben a bolsevisták elleni partizánharcokban mint az UPA (Ukrán Földalatti Hadsereg) főparancsnoka esett el, és akit az ukrán emigránsok pártállásra való tekintet nélkül nemzeti hősként tisztelnek. Maga a Szics-gárda, minden anyagi és hatalmi támogatás ellenére, a Lengyelországból Csehszlovákiába menekült és ott teljes állami támogatást élvezett ukrán menekülteken és néhány megtévedt rutén értelmiségin kívül, majdnem kizárólag a pánszláv eszme és a túlfűtött ukrán nacionalizmus hevületében felnőtt 14—18 éves diákokból és ifjakból toborzódott.

Volosint tényked éseiben a németek is hathatósan támogatták, nemcsak erkölcsileg és anyagilag, hanem a Szics-gárda felfegyverzésével is. Tették pedig azért, mert Kárpátalját akarták felhasználni támaszpontul Nagy-Ukrajna megteremtésénél, melynek fontos gyarmati szerepet szántak a Drang nach Osten gyakorlati megvalósításában.

„Egy független kárpát-ukrán állam külső támogatás nélkül a jelen időkben aligha lenne életképes. E megoldás előnye mégis az lenne, hogy egy jövendő Nagy-Ukrajna magját itt teremtenénk meg vele. A Lengyelországban, Szovjetunióban és Romániában élő sok millió ukrán számára létrehoznánk az anyaországot, és ezáltal nemzeti kisebbségekké válnának. Mindenesetre autonómiát kell követelni Kárpát-Ukrajna számára a nemzeti önrendelkezési jog jelszavával, és ebben a kérdésben valószínűleg nem lesznek véleményeltérések. Az autonóm Ukrajnának Magyarország felé való orientálódását végleg ki kell zárni. Ezt a megoldást kívánná egyformán Magyarország és Lengyelország. Ezzel közös lengyel—magyar határ jönne létre, ami megkönnyítené egy németellenes blokk kialakítását. Katonai szempontból a Wermacht főparancsnokság is ellenzi a közös lengyel—magyar határt. . ." — idézet a német külügyminisztérium 1938. október 7-én kelt, Hitlerhez felterjesztett memorandumából.

A magyar kormány, mit sem tudva a fentiekről, a bécsi döntés után diplomáciai akciót indított Kárpátalja visszaszerzésére, amit eleinte Olaszország és egyes források szerint Anglia is támogatott, de a németek ellenállásán megbukott. A magyar kormány azonban nem adta fel a tervét, és, ha a katonai előkészületeket be is szüntette, a Rongyos Gárda tevékenységét, amit a müncheni egyezmény után hívtak életre, felerősítette.

1939. január 6-án hajnalban a csehek páncélgépkocsik támogatásával rajtaütésszerűen megtámadták az ideiglenes határ mentén fekvő, védtelen Munkács városát, és a Csillag szállóig hatoltak előre. A riadóztatott honvéd egységek a Rongyos Gárda ottani csoportjának és a rendőröknek segítségével sikeresen visszaverték a támadást, miközben a színházat tüzérségi becsapódás is érte. Tudomásom szerint egy szakaszvezető, egy honvéd, négy Rongyos Gárdista, egy polgári személy halt hősi halált, és többen megsebesültek. A csehek lényegesen nagyobb veszteségéről nincs megbízható adatom. Ebben a harcban tüntette ki magát Pazuhanics-Páncélos Mihály, a Kárpátaljai Ruszinok Szabadságmozgalma Amerikában élő vezetője is.

A munkácsi betörés hatására a magyar kormány azonnal megerősítette a kárpátaljai ideiglenes határszakaszt. Így került felállításra Munkácson v. Béldy Alajos tábornok parancsnoksága alatt egy lovas dandár, Beregszászon pedig v. Lósy Alajos őrnagy parancsnoksága alatt a hidasnémeti 7/4. határbiztosító századból — amelyik mint élszázad elsőnek vonult be a nagyságos fejedelem városába, Kassára — a 24. határvadász zászlóalj. Beregszász az ideiglenes kárpátaljai határ hadászatilag legfontosabb pontja volt, mert a trianoni román határon lévő Nevetlenfalutól Felsőremetéig mintegy 35 kilométeres szélességben zárta le a Tisza völgyében Nagyszőllős—Huszt—Kőrösmezőn keresztül Lengyelországba vezető nemzetközi műutat

és vasúti fővonalat. Ezért ezt a zászlóaljat szokatlanul megerősítették. Szervezetszerűen hozzátartozott egy kerékpáros század, egy nehézfegyver század, egy távbeszélő és árkász szakasz, egy tábori üteg és egy tíz hadiállományú őrsből álló portyázó század, amely maga nagyobb erőt képviselt, mint egy rendes zászlóalj. Hogy ez mennyire indokolt volt, azt a későbbi események igazolták.

1939. március 12-én, vasárnap, Volosin a németek biztatására Huszton, az ideiglenes fővárosban, Szics-gárdistáival kikiáltotta Kárpát-Ukrajna függetlenségét. Ezzel meghúzták Csehszlovákia felett a lélekharangot. Március 13-án Hitler Berlinbe rendelte Tisót, és „felkérte", hogy kiáltsa ki Szlovákia függetlenségét, ami március 14-én Pozsonyban, az ősi magyar koronázó városban, meg is történt. Ugyanazon a napon Hacha cseh államelnököt is Berlinbe rendelték, és a késő éjszakába nyúló drámai tárgyaláson — Ribentrop egy ízben az asztal körül kergette — március 15-én hajnalban aláíratták vele Csehszlovákia halálos ítéletét. A készenlétbe helyezett német csapatok abban a pillanatban meg is indultak, és minden ellenállás nélkül „elfoglalták" Csehországot.

Prchala tábornok, bár március 12-én Huszton páncélosaival vérbe fojtotta a Szics-gárdisták fölkelését, látva, hogy Csehszlovákia órái meg vannak számlálva, a szövetséges Romániától menedékjogot kért, és csapatait Huszt—Técső körzetébe vonta össze, hogy a técsői Tisza-hídon át szabadon elvonulhasson. Ahonnan a cseh alakulatok kivonultak, a Szics-gárdisták minden képzeletet felülmúló rémuralmat létesítettek.

A magyar kormány, látva, hogy Kárpátalján a belrend teljesen felborult, március 12-én elrendelte a határmenti alakulatok, a gyors és a pécsi hadtest mozgósítását. Közben a határon át egyre jöttek a riasztó hírek. Végül is Werth Henrik, a vezérkar főnöke, március 14-én délután táviratilag elrendelte a határmenti alakulatoknak, hogy a Rongyos Gárdához csatlakozva éjfélkor lépjék át a határt, és vegyék birtokba Kárpátalját.

Amíg a munkácsi lovas dandár, amelyiknek az uzsoki és vereckei hágókat kellett birtokba vennie, Perecsénynél csak a Szics-gárdisták ellenállásába ütközött, addig a 24. határvadász zászlóaljnak Nagyszőllős előtt, Fancsika és Tekeháza körzetében, Prchala tábornok páncélosokkal megerősített utóvédjeivel kellett megmérkőznie.

A zászlóalj március 14-én az esti órákban kapta a távirati parancsot, hogy a Rongyos Gárdához csatlakozva éjfélkor határszakaszának teljes szélességében az őrsökkel lépje át a határt, maga a zászlóalj pedig a Beregszásztól mintegy 35 kilométerre levő Fancsikán keresztül előnyomulva vegye birtokba Nagyszőllőst. A Rongyos Gárda egységei március 14-én éjjel 12 órakor át is lépték a határt, hogy a honvédség előtt előkészítsék a terepet. Áldozatos erőfeszíté-

sük ellenére főfeladatukat: a técsői Tisza-híd felrobbantását, szerencsétlen véletlen folytán nem tudták végrehajtani.

A parancs vételekor a zászlóalj körülbelül 500 főből — 80%-ában egy hónappal előbb bevonult újoncokból — állt. Az ország különböző részeiből behívott tartalékosok egy része csak egy-két órával előbb érkezett meg, és a város iskoláiban polgári ruhában várta felszerelését.

A kerékpáros század után a zászlóalj egy része a város egyetlen kis autóbuszán és 6—8 taxiján, a többi része pedig gyalogmenetben indult el Nagyszőllős visszafoglalására. Az utolsó egység este 10 órakor hagyta el a várost. Már derengett, mikor Fancsika előtt néhány kilométerre a gépkocsin előrement zászlóaljparancsnok azt a jelentést kapta, hogy a Fancsikára beérkezett egység már másodszor kapott harckocsitámadást; eddig három halottjuk és négy sebesültjük van. A zászlóaljparancsnok azonnal hátraküldte az egyik taxit a menetben lévő zászlóaljhoz, hogy az egyik lófogatú, 27 milliméteres páncéltörő ágyút — ma már csak gyerekjátéknak számítana — kössék utána, és a kezelőkkel együtt hozza előre.

Fancsikára beérve, a feketeardói csendőrőrs telefonon jelentette, hogy Póti Károly hivatásos szakaszvezető 50 főnyi őrsét a határ átlépése után cseh harckocsik támadták meg, és teljesen megsemmisítették. Mikor minden elcsendesült, a kezelők a harckocsikból kiszálltak, és a még élő sebesülteket pisztollyal egyenként főbe lőtték.

A taxivontatású páncéltörő ágyú alig érkezett be és ment tüzelőállásba, Nagyszőllős felől újból feldübörgött három Skoda gyártmányú közepes harckocsi. Ezúttal vesztükre. Az élen haladó harckocsi a harmadik lövésre telitalálatot kapott és kigyulladt. A másik kettő erre hirtelen megfordult és eldübörgött. A honvédség történetében ez volt az első harckocsi, amit harc közben semmisítettek meg.

Időközben beérkezett a zászlóalj zöme, és felfejlődött támadáshoz. A Nagyszőllős előtti dombokon védelemben lévő cseh utóvéd zászlóalj azonban a támadást nem várta be, s így csak a város szegélyén került sor kisebb csatározásra. 1939. március idusán délután 2 órakor Nagyszőllős újra szabad volt.

Ugyanebben az időben Syrovy cseh tábornok, miniszterelnök teljes hadidíszben a tábornoki kar élén ünnepélyesen fogadta Prágában a történelmi nevezetességű Vencel téren a Csehországot leigázó német hadsereg parancsnokát, Blaschkowitz tábornokot. A történelem különös iróniája, hogy Aschnál, a cseh—német határon, egyedül néhány, cseh mundérba bújtatott felvidéki magyar fiú kísérelte meg az ellenállást élete kockáztatásával azért a Csehszlovákiáért, amelyik Magyarországot a trianoni sírba döntötte, s akkor, amikor Prchala páncélosai minden katonai erény megcsúfolásával Feketeardónál még a sebesült honvédeket is felkoncolták.

Másnap, március 16-án kora hajnalban a váratlanul felkerekedett hófúvásban kezdte meg a zászlóalj előnyomulását Husztra az időközben beérkezett 14. kerékpáros zászlóaljjal együtt. Innen kezdve már csak a Szics-gárdistákkal álltak szemben, mert az éj folyamán a cseh haderő utolsó egysége is átkelt Técsőnél a Tiszán.

Nagyszőllős és Huszt között, Veresmarton igen megható, örökre emlékezetes jelenet játszódott le. A zászlóaljparancsnok a község közepén megállította gépkocsiját, és kiszállt, hogy tájékozódjék. Alig lépett ki a kocsiból, a szemközti ház kapujából egy öreg anyóka futott hozzá, térdre vetette magát, és zokogva, elfúló hangon mondta: „Most már nyugodtan halok meg. A jó Isten meghallgatta kérésemet, és megengedte érnem, hogy újra magyar katonát lássak." Eközben egy gépkocsi állt meg a közelben, és két polgári ruhás férfi szállt ki belőle fényképezőgéppel. Miután több felvételt készítettek a jelenetről, odaléptek a parancsnokhoz, és megmutatva nemzetközi újságírói igazolványukat, németül kérdezték a jelenet okát. A parancsnok röviden megadta a felvilágosítást, és hátrakísértette őket Nagyszőllősre a már oda beérkezett rendőrségre. Egy hét múlva ezt a jelenetet az egyik svájci képeslap fedőlapján láttuk viszont a következő szöveggel: „A magyarok által megszállt Kárpátalján egy ruszin anyóka könyörög az életéért a megszálló magyar erők parancsnokánál". Még összeomlásában is ilyen tökéletesen működött a csehszlovák propaganda.

Veresmart és Huszt között a vasútvonal derékszögben szeli át a Tisza völgyét. A Szics-gárdisták emögött kísérelték meg utolsó szervezett ellenállásukat, mert amint később a huszti kormányzósági épület lefoglalt irataiból kiderült, a németek Volosint az utolsó pillanatig biztatták, hogy tartson ki, mert útban van a német sereg. Mikor a zászlóalj egyik egysége a zömében német lakosságú Királymezőre bevonult, a házakon horogkeresztes zászlók lengtek, és a lakosok nem akarták elhinni, hogy magyarok.

Megtörve a Szics-gárdisták veresmarti makacs, kétségbeesett ellenállását, járőrcsatározások és kisebb utcai harcok után a csak három napig létezett „önálló" Kárpát-Ukrajna — létét ma már csak egyetlen, forgalomba soha nem került postabélyeg őrzi — „fővárosa", Huszt március 16-án délután 4 órakor újra magyar lett. A 14. kerékpáros zászlóalj pedig kerékpárra kapva, néhány kisebb ellenállást leküzdve, még aznap este elérte az ezeréves határt, és a Tatárhágóra kitűzte a magyar zászlót.

A mozgósított gyors és pécsi hadtest március 18-án fejezte be felvonulását a Tisza völgyében, de egy-két napos ott-tartózkodás után váratlanul kivonták, és Szlovákia keleti határára csoportosították át, hogy Kárpátalja nyugati, ruténlakta sávját a Poprádig, amit a müncheni egyezmény után megadott autonómia alkalmával Szlo-

vákiához csatoltak, birtokba vegye. A felderítő járőrök Szobráncnál át is lépték Szlovákia ideiglenes határát, de német nyomásra a támadást be kellett szüntetni.

* * *

Így szabadította fel 40 évvel ezelőtt a magyar honvéd élete feláldozásával, vére hullásával a 20 éves cseh járom és a néhány hónapos ukrán rémuralom alól az Északkeleti-Kárpátoknak azt a részét, ahol honfoglaló őseink bejöttek, ahol ránk zúdult Dzsingisz kán mongol hordája, ahol Rákóczi kibontotta a magyar szabadság hétsávos lobogóit, ahol az utolsó 100 év alatt egyforma hősiességgel álltak helyt és véreztek el Kossuth vörös sipkás diákjai, Szurmay népfelkelői és kisbarnaki Farkas Ferenc honvédei a pánszláv orosz óriással vívott egyenlőtlen küzdelemben.

Az elmúlt 40 év alatt sok minden történt. 1945. június 29-én a Moszkvában aláírt egyezség értelmében Benes, be sem várva a békeszerződést, átadta Kárpátalját a Szovjetuniónak, és az Zakarpatszka Oblaszty néven a szovjet birodalomba bekebelezte. Magyar és nemzethű rutén lakosságát megtizedelték, és helyettük ukránokat telepítettek be. Másfél évvel a háború befejezése után, 1946. július 17-én, az oroszok az ősi magyar településű Nagydobronyt földig lerombolták, 5—6000 főnyi színtiszta magyar lakosságát kiirtották. Kárpátalja istenhivő magyarjait és ruténjeit még a vallásuktól is megfosztották, papjaikat elhurcolták és a moszkovita ortodoxiába kényszerítették.

Kárpátalja a Kárpát-medence egyik kulcsterülete, ahol a sorozatos magyarirtások ellenére még most is 170000 magyar él, 1000 éven keresztül megszakítás nélkül Magyarország szerves része volt, és az is lesz újra!

Mint a hidasnémeti 7/4. határbiztosító század volt kiképző tisztje, majd a beregszászi 24. határvadász zászlóalj segédtisztje, ezzel a megemlékezéssel tetem le elesett hős katonáim jeltelen sírjára a megemlékezés hervadhatatlan babérkoszorúját.

1979. március idusa

Felhasznált forrásmunkák:

1. v. Adonyi Ferenc: A magyar katona a második világháborúban (Klagenfurt, 1945)
2. Árkay László: Rekviem Nagydobronyért (A XVIII. Magyar Találkozó Krónikája, 1978)
3. Csíky Gyula: A „Rongyos Gárda" szerepe Kárpátalja visszafoglalásánál (Ludovikás Híradó, 1978. évi 1. sz.)

4. ERIS. (v. Erdélyi István): 1939. március idusa Kárpátalján (Magyar Végvár, 1954 márciusi, Magyar Egység, 1959. évi 2—3., LUHI 1977 novemberi-decemberi számai)
5. Charles Hokky: Ruthenia spearhead toward the West (Gainesville, Fla. 1966.)
6. Homonnay Elemér: Kárpátalja visszatérésének politikai háttere (A XVIII. Magyar Találkozó Krónikája, 1978.)
7. Marina Gyula: Ruténsors — Kárpátalja végzete (Toronto, 1977)
8. Pazuhanics-Páncélos Mihály: Kárpátalja a pánszláv törekvések középpontjában (Nyugati Magyarság, 1953. évi 5. sz.)

Thiery H. Ilona

A csillagok felett

A villát a domb szélére építették, mint a fecskefészket. Egyik felét beton támaszoszlopok tartják a levegőben, másik fele reá telepszik az utcára.

— Sohasem laknék ilyen utcában — jelentettem ki valamikor, mikor autózás és városismerkedés közben ezeket a merész házakat megláttam, de most az est hangulatában el is felejtettem, hogy tulajdonképpen a levegőben lógunk az építész becsületességére és Isten irgalmára bízva. Én a teraszról csodáltam az alattam elterülő várost. A domb oldalain lefelé pici szentjánosbogarak, a villák zöld hangulatfényei. Volt, ahol az uszoda kék vize csillogott a reflektorsugárban, onnan az emberek apró pontként látszottak hozzám, amint ki s be ugráltak a vízbe. Lejjebb a bulevárdok erősebb fényei nyitottak sugárutakat, a hétvégi szórakozók százezreinek kocsijai fénylő rubinláncként mozogtak az utakon. Felettem az ég csillagai nagyra nőttek. Olyan békés, olyan szép volt minden. Bentről kedves magyar slágerek hangjai szűrődtek ki, a társaság beszélgetett, szórakozott a vacsora utáni órák kellemes zsivajában. Mi, kint, négyen ültünk, férjemmel és barátokkal — csendben. Nem kell mindig beszélni; emberek, akik

közel vannak egymáshoz, együtt élvezik a szépséget, a nyugalmat, az éj borzongató hűvösét és azt, hogy a csend beszél.

— Miki, lányok, gyertek be! Péter, magát nem is hívom. Tally jósol a csillagokból; magának a sötétben is látom gondolatait, de ti, kislányok, gyertek be, asztrológust nem mindennap prezentálhatok nektek.

— Jöjjön ki, ha a csillagokról akar beszélni, itt szinte elérheti őket a kezével is — mondtam, de azért megindultam Karolával, a másik „kislánnyal". Mindegyikünkből kitellett volna három kislány is, de mi — a meghitt baráti kör — már csak így szólítottuk egymást. Lányzsúr — vegyes zsúr. Ez azt jelentette, hogy a „fiúk" is eljöhetnek, akkor is, ha ötven és nyolcvan között vannak. Jó vacsora; kártya; aki akar és még tud, táncolhat; nagy politikai viták jó magyar módra; finom borok és az otthoni hírek adagolása.

Betegségről beszélgetni tilos!

Péter kint maradt a csillagok csendjében, a város pazar fényében, és én elhatároztam, hogy bemegyek ugyan, de csak mint néző; élő, eleven asztrológust úgysem láttam még.

Dr. Tally Géza Argentínában élt, nővére látogatására jött Los Angelesbe. Asztrológiai munkái spanyol, német és francia szaklapokban jelentek meg. Hírneve megelőzte, és most körülvették úgy a hívők, mint a kételkedők. Folyt a vita a csillagokról, emberi sorsokról.

— Ez egy elsüllyedt tudomány — mondta Tally. — Még 1600 körül Rudolf császár lépést sem tett asztrológusának megkérdezése nélkül.

— Rá is fizetett — vetette közbe egyik kételkedő.

— Ne kezdjünk történelmi vitába — békített a házigazda —, inkább beszéljünk a jelenről!

— Na és a jövőről! — hangzott a hölgyek karából.

— Jövendölni nem komoly dolog — mondta az egyik vendég.

— Nem szívesen jövendölök — vallotta be Tally.

— A múltért nem kell a csillagokba menni, azt nélkülük is tudjuk. Csak a jövőben van titok.

— Már akinek — válaszolt Tally a vita hevében.

A társaságot nem döbbentette meg ez az utolsó kijelentés. Los Angeles, ami a hírjárást illeti, felveheti a versenyt Csajágaröcsögével, és így mindnyájan tudtuk, mennyire beváltak Tally jövendölései. Egyik barátnőm horoszkópjából kiolvasta, hogy leánya nemsokára kisebb izgalmat fog okozni, és két napra rá a kislány olyan szerencsétlenül esett le biciklijéről, hogy lábát törte. „Hál' Istennek, hogy csak ennyi a baj, én nagyobbtól féltem" — sóhajtott fel az anya, és a hír körbement. Megdöbbentőbb volt, hogy a pár héten belülre ígért földrengés is bekövetkezett; kétkedők szerint azért, mert Los Angeles-

ben a föld úgyis mindig reng. Aki pedig biciklizik, számoljon vele, hogy egy rossz vezető leszorítja az útról.

— Ide figyeljenek, hölgyeim és uraim! — próbált Tally véget vetni a vitának. — Rövid ittlétem alatt is megismertem mindegyiküket, de nem annyira, hogy születésnapjaikat is tudjam. Írja föl, aki akarja, születésének dátumát egy cédulára, tegye összehajtva ide az asztalra, és én, még mielőtt elmennek, ráírom minden cédulára, mit mondanak a csillagok. Azután ki-ki eldöntheti saját magáról, igazam volt-e vagy sem.

Ez elég érdekesnek ígérkezett; kirohantam férjemhez, közöltem vele az újfajta társasjátékot, de csak mosolyogva legyintett, hangjában erősen titkolt kis lenézéssel:

— Ugyan-ugyan, fiam, inkább maradj itt! Nézd lent a fényeket, mindmegannyi földi csillag, saját sorsának építője. Nem beszélve arról, mennyivel hűvösebb idekint, mint bent a meleg szobákban... Inkább ülj ide mellém, nézzük együtt!

Azt hiszem, a mondat végét csak udvariasságból vártam ki, siettem vissza, hiszen jó nevetni, kutatni mások jellemében, találgatni és még tévedni is jó, ha a hangulat vidám. Az élet mögöttünk már úgyis elég komoly volt, olyan kevés örömmel. Veszteségek, bizonytalanság, munka, kezdet küzdelmei... Most jó itt, hiszen mindenkit ismerünk; persze, már előre tudom, hogy ki mit fog mondani, mi a politikai nézete Amerikáról, otthonról, Vietnamról, Kínáról, az egész világról. Az új csodaszerek, az új orvosságok, melyet másnap betiltanak, igen, már mindent ununk, és jó egy kis változás, egy új játék.

Az asztalka táljában már gyűltek a levelek, cédulák, s mire a teraszról visszatértem, az odatett blokk üres papírjai már elfogytak.

— Nincs több papiros? — kérdeztem csalódottan. Kérdésem a zajban alig hallatszott, s így táskámban kotorászva egy kettéhajtott papirost találtam. Rajta néhány cím, hogy másnap a könyvtárból milyen könyveket kell kihozni. Még vagy két telefonszám, és kész. Le akartam tépni az üres részt, de a tálon már keverték a papírokat, így az ívre gyorsan vonalat húztam a szöveg alá, és ráírtam férjem születése dátumát: ... július 15. Már oda is tettem a többi közé, keverték, gyűrögették, s az asztalra borítva, csillogó szempárok figyelték, hogy „na most mi lesz?" Tally pedig kézbe vette a papírokat, felállt, és átment egy csendes szobába. Mi ott maradtunk csalódottan, vártuk. Azután a társalgás ismét megindult, egy ideig még asztrológiáról, csillagokról, de hamar visszazökkentünk a régi kerékvágásba: ki, mikor, mit csinált, kivel találkozott, mik a tervei a nyárra? Majdnem mindenki utazik, mi is készülünk Európába sok-sok év után most először, hosszabb útra... Múltak a félórák, már majdnem indultunk hazafelé, amikor Tally visszajött, s a tálcára visszahelyezte az elvett papírcsomót. Bocsánatkérően, mosolyogva nézett ránk.

— Hölgyeim — mondta —, csak így játszom. A papírokat átnéztem, megjegyzéseimet ráírtam, visszateszem a helyére, és kérem, mielőtt elmennek, vigye el mindenki a magáét!

A kör megcsendesedve nyílt szét, Tally a zongorához lépett, s pár perces bevezető után halkan játszani kezdett. Régi-régi magyar nótákat: Hiszen mi már elmúltunk húszévesek... Öreg fiúk. Régi nóta, régi tánc... A vén betyár... Körülültük, a hang felerősödött, s erre már a férfiak is közelebb jöttek, s elénekelgettünk a hajnali órákig... Mikor hazaindultunk, a tálca üresen állott, nem volt rajta egyetlen papír sem.

* * *

Mikor otthonunk elcsendesedett, az uram is aludt, nagy óvatosan felkeltem, a sötétben szekrényemhez mentem, ahol a táskámat tartottam. A sötétben is megéreztem benne az összehajtott papírlapot; kivettem, és az éjjeli lámpa tompa fénye mellett átnéztem. A szöveg alatt, lent az alján csak annyi állt: „Nagy útra készül. Csillaga konstellációja szerint születésnapja előtti-alatti-utáni napokon komoly szívprobléma lehetséges."

Az uramnak volt igaza, mint mindig. Mi a csudának nem maradtam ott vele a csillagok alatt, a teraszon, az éj hűsében, a csendben, a fény alatt, a fény fölött... Most nyugodtan aludnék.

Felgyújtom a nagyobb égőt, hogy jobban lássak. Szemüveget teszek. Elolvasom hússzor is, a szöveg változatlan.

— Ah, ostobaság! — legyintek magamnak. — Vén szamár! Ilyesminek bedűlni! Az uramnak van igaza. — Aludni akarok. — De honnan tudja, hogy útra készülünk? Nagy útra. Igenis, nagy útra készülünk. Megérdemeljük. Persze, Lídia mondhatta meg neki. A háziasszony.

Próbálok alúdni. Nem megy... Kellett ez nekem?...

Reggel — amilyen korán csak illik — felhívom Lídiát. Hogy köszönöm, és hogy milyen szép volt, és milyen jó volt, és...

— Hagyjad! Inkább gyertek át morzsákra... rengeteg maradt... — Azután megmondja, hogy ő nem mondta el Tallynak a mi utunkat. Minek mondta volna? Megkértem, hát nem szólt senkinek. — Különben is Tally mindig úton van, mindenhová hívják. Barátok, volt kollégák, volt osztálytársak, hiszen tudod; húsz éve él Argentínában. Mit traktáljam a ti dolgotokkal? Miért?

Valamit dadogok. Ügyetlenül. Szeretek őszinte lenni a barátaimmal, de most? Mit mondjak?

Próbálom kiverni fejemből a csillagügyet, de visszajön. Hol leszünk július 15-e körül? Firenzében. Utunk előkészítve, útlevél, vízum megvan, az utazási csekkek megvásárolva, ruhatár majdnem

becsomagolva, szállodák nagy része lefoglalva, s az összes számításba jövő rokon és barát értesítve. Egy külön erre a célra felfektetett füzetbe be van írva az indulás percétől a visszatérésig az egész útiterv. A napokban még csak az europasst vesszük meg három hónapra, utána jönnek a vasfüggöny mögötti országok, ahol ilyen bérlet, persze, nincs. Az útiterv szerint július 15-e majdnem közepébe esik az európai hónapoknak. Akkor Firenzében leszünk, ahol olaszul beszélnek, és én szót sem tudok azon a nyelven! Mi lesz, ha... De miért is lettem nyugtalan... miért lettem nyugtalan egy ilyen szamárságtól, hogy valaki bajt jósol. Egyáltalán egy intelligens embernek hogy lehet ilyesmire adni, ilyesmivel törődni. És milyen jogon jósol egy csillagász? Egyet tudok. Hét évvel ezelőtt Péternek szívproblémája volt. Apró köhécseléssel kezdődött, ez hónapokig tartott, míg reá tudtam venni, hogy menjünk el egy orvoshoz. Ez nagyobb feladat, mint lovaskocsival végighajtani a Harbor Freeway-n. Mint életem nagyobb problémáiban, az éhségsztrájkhoz folyamodtam. Nem bírta nézni, hogy a finom ebéd fölött csak nézek rá, és én nem eszem. Sajnált. Még akkor is, ha sejthette, hogy előtte már alaposan meguzsonnáztam. Hát ilyen! Végül is elment. Szívidegességet állapított meg az orvos, és kiírta hat heti pihenésre. És Inderalt szedett. A hegyek között pihent, sétált, olvasott. Rendbe jött. Ez hét évvel ezelőtt volt. Azóta évente egyszer az orvos újból megvizsgálja, és az eredménnyel meg van elégedve. Most, mikor útra készültünk, mindketten általános vizsgálatnak vetettük magunkat alá.

Nincs semmi baj!

A csillagász egy... na és mi vagyok én?...

Válium...

Hiába magyarázom magamnak, hogy nem lehet hinni egy kis papírcédulának, amire csak úgy fejből ráírtak valamit, nem múlik el, és tudom, hogy nem fog elmúlni a belső nyugtalanság. Föl kell borítani útitervünket, július közepén Magyarországon akarok lenni, ahol tudom a nyelvet, ismerőseim vannak, nem vagyok tehetetlen, ha a hét év előtti probléma kiújul... Csak találnék kifogást, hogy miért egyszerre ez a változás, mert Péterrel másnap beszélnem kell. Mielőtt megvesszük az europasst.

* * *

— Hű, ma karaj van burgonyával? Paradicsomleves? Mi van ma, születésnapom? — mondja kedvesen.

— Nem. A születésnapod júliusban lesz. Azt reméltem, hogy cigányzene mellett ünnepelhetjük meg otthon. Az öcséddel. A családdal. Az végre egy igazi születésnap lenne.

— Hát, sajnálom, de ha jól emlékszem, a csodás Firenzében leszünk. Nekem az elég nagy ünnep, nem?

Hogy terveztük ezt az olaszországi utat! Ott volt évekig diák Flórencben. Ismer minden sarkot. Remélem, ott a sarkok nem változtak meg harminc év alatt. Az nem Amerika. Itt tegnapelőtt a mezőn sárga virágok között jártam, másnap egy gép leborotválta, harmadnap odahordtak pár vékony lécet, és ma az emeletes Savings Bank osztogatja koktéljeit a megnyitón. Körülötte gyeppázsit, házak, autósorok...

— Igen — mondom kicsit idegesen —, akkor lesz ott a legmelegebb. Meggondoltad jól, hogy pont júliusban legyünk Firenzében?

Péter döbbenten néz rám. Valami történt velem? Bennem? Kutatón néz rám. Jaj, Istenem, mindjárt kérdezni fog, de szerencsére megszólal a telefon.

— Vendégünk van otthonról — mondja Nóra. — Gyertek át este; kedves, érdekes ember. Jó?

— Én nem megyek, fiam, átviszlek, érted megyek, kell nekem egy este pihenés. Tudod, reggel korán kelni, beállni az autósorba...

— Hova mész?

— Megyek? Megyünk! Megvenni az europasst. Hát megbeszéltük.

— Péterem, kérem. Várjunk még pár napot! Kérlek... az az érzésem, hogy még meg kellene gondolni.

— Mit kell meggondolni? — kérdi türelmesen. — Az utat? Nem akarsz utazni? Vagy az útiterv egyszerre nem tetszik? Mi történt veled, hiszen együtt beszéltük meg! Nem értem. — Kissé kutatón, majd ijedten néz rám: — Rosszul érzed magad?

Hajjaj, de mennyire!

— Ah, dehogy! Semmi bajon. Csak...

— Fiam, ne szeszélyeskedj! Hiszen négy hónapja tárgyaljuk. Utat reggelizünk, szállodát ebédelünk, rokoni leveleket vacsorázunk... hát mi ez? Te nem szoktál szeszélyeskedni!

Jó ötlet. Nem szoktam, de még jöhet...

— Persze, hogy nem szoktam, még megszokhatom! Ha neked az szeszély, hogy egy ekkora utat alaposan kell megfontolni. Most nincs is reá időm, Nóráék várnak; kérlek, vigyél át!

Nóráéknál már többen beszélgetnek, azaz inkább hallgatják a vendéget. Mesél útjáról, mesél otthonról, és persze a sztereotip kérdés: hogy tetszik neki Amerika? (Már három napja van itt, két utcát ha láthatott belőle, és hat freeway-t.)

— Keveset láthattam még belőle. Itteni pácienseim, akiket otthon kezeltem, hozattak ki, kézről kézre adnak, meghívás meghívás után, inkább otthon, Magyarországon érzem magam, mint itt idegenben...

— Maga orvos? Otthon?

— Igen. Szívspecialista vagyok. A balatoni szívkórházban dol-

gozom. Járt már nálunk? Látja, mennyien jönnek Amerikából is...

— Nóra is páciense volt?

* * *

Másnap reggel Nórától telefonon minden részletet megtudok. Hogy már hónapokkal előre kell jelentkezni. Hogy külön szobák. Remek ellátás. Remek orvosok. Kint a Balaton...

Egész éjjel nem alszom. Ez a sors keze. Csak az lehet. Lássuk csak a tényeket! Péternek július 15-én van a születésnapja. Előtte pár nap, utána pár nap, tehát július 10-e és 20-a között nekem, ha törik, ha szakad, a balatoni szívkórház közelében kell lennem. Nem hiszek ugyan a jósnak, nem hiszek a csillagásznak, nem vagyok primitív, nem vagyok babonás. De egy férjem van. És annak egy szíve van. És ha Firenzében leszek, ahol nem tudok olaszul, vagy Párizsban, ahol nem tudok franciául? Vagy... nem. Nekem július közepén magyar földön kell lennem, vagy itthon maradok ismert orvosok, kórházak közelében. Inkább nem megyek sehová. Uram Isten, mit tegyek? Hogy csináljam? Nem. Péternek nem mondhatom meg. Merthogy kinevet? De lenéz. Azt hiszi, szeszélyes vagyok, vagy őrült. Vagy bolond. Nem mondhatom meg, hogy egy párját féltő, remegő, primitív asszony vagyok, aki összeadta a sors jeleit. A jóslat. A találkozás a szívorvossal. Csodálatos. Hogyhogy eddig nem járt Amerikában? Csak pont tegnap este...

Másnap vacsorára ismét krumplit sütök. Ma este dönteni kell. És döntöttem!

— Tegnap megdicsértél a krumpliért, így ma is azt kapsz. Fasírozottal. Jó? Utána aranygaluska. Jó? Fáradt vagy? Mi újság? Na, gyere...

— Hogy telt a tegnap este? — kérdi.

— Óh, jól. Megismerkedtem egy orvossal. Mesélt a Balatonról. Hogy milyen szépek a parkok. Rendbe hozták. Egy csomó új szálloda épült. Szóval szép lehet.

— Kell nekik a dollár? Hát az is benne van az útitervünkben, nem? Nyolc nap balatoni túra. János is velünk lesz.

— Igen. Ősszel. De a Balaton nyáron szép. Júliusban.

— Ugyan. Zsúfolt lehet. Tele turistákkal. Szerbek, németek, olaszok.

— Na és? Legalább van élet.

Leteszi a kést, villát; tempósan megtörli száját, és rám néz:

— Mi van veled, fiam? Miért akarsz te mindent felborítani, átállni, és júliusban mindenáron a Balatonon lenni? A tömegben. Hiszen már szobát sem lehetne kapni.

— Nekem mindegy — mondom ártatlanul. — Nem muszáj a Balatonon, jó nekem akárhol, csak magyar földön legyen.

— Magyar föld. . . — legyint, s csend áll be közénk.

— A föld magyar — mondom halkan, csendesen. — Honvágyam van. Hát nem érted? Honvágyam van. Péter! Kérlek. . . kérlek. . .

* * *

Három napig ment még a csata, harmadik este — előzetes telefonálgatás, megbeszélés után — meghívom Nóráékat hozzánk. Az orvossal. A szívspecialistával.

— Kedves doktor, egy nagy kérésem lenne magához. Én tudom, hogy nem illik társaságban orvosi vizitet kérni. És én nem is akarom, hogy szívzörejeimet itt két pohár Drambuie között meghallgassa, én csak egyetlen kérdést teszek fel. Most május van. Mi két hét múlva indulunk Európába. Már minden elő van készítve. Lehetséges volna-e, hogy mondjuk: július 10-e és 20-a között, mi szobát kapjunk a szívkórházban?

Péter döbbenten néz rám.

— Nehéz dolog — mondja az orvos —, csak ha valaki lemondta foglalását. Írni kell nekik, júliusig bőven van idő.

— Táviratozni nem lehet? Válasz fizetve!

— Dehogynem lehet. Megadom a címet. . .

Péter csak figyel. Nem tudja, mit mondjon. Semmi panaszom eddig nem volt. Kiveszi a poharat a kezemből, s aggódva néz rám. Párnát is tesz a hátam mögé. Azután a vendégek elmennek, és én szégyenkezve nézek szembe vele. De nincs kiút. Nincs visszakozás, mert nekem — miatta — július közepén vagy a Balatonon, vagy olyan helyen kell lennem, hogy értsem a nyelvet, ha valami éri. Hirtelen. Utcán. Vagy múzeumban. . . Vagy. . . egy kiállításon. Egy vendéglőben. Az első azonnali segély a legfontosabb. Most van a veszélyes korban. És csak ez számít, semmi más.

Nyugodtan nézek a szemébe.

— Nem. Nincs semmi baja a szívemnek. Hiszen jól tudod, sok minden bajom volt már, de a szívem, hál' Istennek. . .

Néz rám, nem hisz nekem. Nem tudja, mit gondoljon, de tovább már nem ellenkezik. Másnap átcseréljük a jegyeket; táviratozunk, telefonálunk a szállodák végett, táviratilag átállítjuk a rokonok látogatását, és két hét múlva, a megbeszélt terv szerint, kettéválasztott europassal a zsebünkben, elindulunk Európába.

* * *

Július 13-a. Itt fekszem a balatoni szívkórház szobájában. Már három napja. S ha az önfeláldozó feleség szobrát valakinek majd eszébe jut megmintázni, jelentkezhetem modellnek. Mert kint süt a nap, minden virág nyílik, és minden normális ember a Balaton szürke

habjaiban tapicskál. Tulajdonképpen nem unatkozom, mert az elmúlt két hónap emlékeiből éldegélek. A hosszú repülőút, Frankfurtból rögtön tovább vonattal Lichtenfelsbe. Apró, kicsi városka, holtfáradtan esem ágyba a szállodában. Másnap megnézzük a Vierzehnheiligen-templomot, Péter szerint a rokokó legszebb gyöngyszemét. És „ha már itt vagyunk", Banzot, a völgy másik oldalán. Rövid pihenő, azután át Kölnbe, Németország másik oldalán. Europass-sal nem számítanak a távolságok, benne van a rajnai hajóút is, föl egészen Mainzig. Annyi a kastély, hogy az utolsók már nem is érdekelnek, a Loreleynál érzem, mint őszülnek hajszálaim a nagy élvezettől... Este kilenckor végre kikötünk Mainzban. A hajóállomásnál se hordár, se taxi, magunk cipekedünk; na, pont erre van Péternek szüksége. Meg nekem is. Végre elkapunk egy cirkáló taxit. Ez sikerül, rohanás a vasútállomásra, ahol éppen befut az éjjeli gyors, le Olaszországba. Comóban kiszállunk; az egész éjjelt átutaztuk, de a reggel csodás, olasz fogalmak szerint a szálloda is kényelmes, de nem visz rá a lelkem a pihenésre, túl szép a tó. Az élettől nyüzsgő tér a tóparton. Villák a hegyoldalban, végre régi kávéház, jegeskávé isteni valódi habbal, hát lehet ellenállni? Este zuhanás ágyba, másnap álomszép hajóút Bellaggióba. Péter fényképez... fényképez...

Eső indul, s mi megyünk tovább...

Firenze.

Az eső tart, járjuk a múzeumokat, lábam térdig lekopott. Végre-végre az utolsó reggelen kisüt a nap, és mi a Signoriával szemben ülünk le reggelizni. Még elgyalogolunk a Santa Crocéig, Michelangelo, Galilei, Rossini sírjához. Machiavelli is itt van eltemetve, de úgy látszik, föltámadott, és most, amint kilépünk a templomból, marxista szólamokat kiabál egy vérvörös lepellel összehevenyészett dobogóról a tömegnek. Éppen választások előtt vagyunk; a régi palotákat, útszéli padokat mindenütt új, vörös plakátok éktelenítik el.

Változott, sűrített útitervünk most Rómába visz. Casa di Santo Stefano. A magyar zarándokházból járjuk az örök várost, de én már készülök letörni, talán ezért haragudott rám Mózes olyan nagyon ott fönt a San Pietro in Vincoliban. Sírtam, mire végre fölértünk a számtalan lépcső utolsó fokára; kijelentettem, hogy engem sem Michelangelo, sem Mózes nem érdekel, és Róma nem hét, hanem hetvenhét dombra épült, és én a többire már nem akarok felmászni.

A sok látnivalótól már-már elfelejtettem a jóslatot Péter születésnapjára, amikor a Casa di Santo Stefanóban levél várt a balatoni szívkórháztól: táviratváltásunk értelmében egy felszabadult kétágyas szobát rendelkezésünkre tartanak július 10-e és 20-a között.

— Nem tudom, miért kell kétágyas, csak nem képzeled, hogy makkegészségesen én befekszem a kórházba! — mondta Péter, és

joggal. — Nem is fognak felvenni, hiszen a kórház csak betegek részére van. De különben is!

— Szerencsére a levélben itt áll, egy beteg és kísérője. Én vagyok a beteg, és te vagy a kísérőm.

— Beteg vagy? — fordul felém aggódva. — Eddig nem mondtad.

— Nem vagyok beteg, már mondtam, és ezt még odahaza letárgyaltuk. Most örüljünk, hogy szobát kaptunk, és ne vitatkozzunk előre! Örülj inkább a holnapnak!

Másnap a pápa őszentsége integetett nekünk a balkonjáról, és hat nyelven szólt hozzánk. Persze, körülöttünk még vagy százezer ember hallgatta, de magyarul nem szólt semmit. Pápai áldással indultunk tehát Bécs, Budapest felé, Velencén keresztül. Ekkor már bántott kicsit a balatoni szoba. Velence az álomváros. Hídjaival, szobraival, palotáival, körülötte a kék tenger, a Doge-palota, a Szent Márk tér. a pikáns menüjű kis vendéglők, muskátlis ablakok. Itt maradtam volna örökre. Nappal, mikor meleg van, és a csúnya, tarka, lármás tömeg hullámzik: aludni; és estefelé, mikor a város elcsendesül: sétálni utcáin, álmodni a vízben álló paloták lovagjairól a múltból. Lesni a suhanó gondolákat, melyben csodálatos nők egy-egy csókra emelik fel fátylaikat... Velence — nekem — a világ legszebb városa.

Kopognak.

Jön az orvos a sleppjével, belém szúrja a strophanylt, rám mosolyog, és továbbmegy. Nem tudja, hogy egy szenttel van dolga, akit itt bökdöshet, míg férje éppen most ment el, hogy megmerüljon a hullámokban. Egyedül. Nem mehetek vele, mert minden reggel kapom a diétás reggelit, egy óra múlva jön a slepp, az injekció, utána egy óra pihenés — mindez egy férjért.

Mikor megérkeztünk, és Péter meglátta a szép szobát, magyar terítőkkel, fürdőszobával és saját balkonnal, amiről rálátni éjjel-nappal a saját Balaton-részünkre, és fölötte minden este ott süt a saját holdunk, kutatón nézett rám, és csak annyit szólt:

— Na, most meg vagy elégedve?

Léghűtés is volt. Este a balkonra kiültünk, és nagyon nyugodt, és nagyon boldog voltam. Hálásan pislogtam a csillagokra, és eszembe jutott Tally. Neki köszönhetek mindent.

Másnap reggel megvizsgáltak, mert egy kórházban az is előfordul. Azután jött a szívspecialista, azután egy másik orvos, felvétel, szívgép, sétáltatás, lépcsőn fel, lépcsőn le, újra szívgép... Már untam az egészet, mert Péter közben elment telefonálni, hogy öccse jöjjön ide. Jó lesz harminc év után együtt lenni, naponta kirándulni, úszkálni... Ha egyáltalán megismerik egymást harminc év után...

S most ők fürödnek, engem szurkálnak, minden másodnap légtornára járok, és elég nehezen engedtek azért délutánonkint felkelni.

Elvégre aki kórházban akar lakni, az legyen beteg. Nem mondom, jól esett pihenni. Péter nem megy ma úszni, majd csak délután, mikor kiülhetek én is a partra. Közben jönnek a barátok, rokonok. Valóságos belforgalom van körülöttem. Mesélnek, mesélünk, emlékeket idézünk, néha suttogóra válik hangjuk, mintha füle lenne a falaknak, de nekem minden nagyon tetszik. A kivilágított hajóról zene szól esténkint, lent a kávéházak teraszán is szól a zene, a parkban találkozunk szobrokkal, a Rabindranath Tagore-hársfával és a többivel, melyet külföldi nagyságok ültettek ide.

Éjszakánkint csendben várom, míg Péter elalszik. Szerencsére elég hamar. Azután figyelem a lélegzését. Fölé hajlok. Nézem a kedves arcot. A ráncokat, melyeket az élet és én raktam reá. Óvatosan megsimogatom az elhullott hajszálak helyét, s visszagondolok valamikori balatoni nyaralásainkra. Figyelem a hold fénye mellett, amint mellkasa egyenletesen hullámzik, fel... le... fel... majd hirtelen zakatolást hallok. Ijedten nézem, jobban fölé hajlok, azután kisül, hogy az én szívem zakatol.

— Azért túlzás ennyire aggódni — nyugtatom meg magam, s órákon át figyelem a kinti világot. Még mindig halk zene szűrődik fel, a zenés hajó mint égő hattyú úszik a csendes vízen... lassan minden elcsendesül kint is, bennem is...

Sógorom, szerencsére, az Annabellában kapott szobát. Van ugyan a cégének itteni nyaralója, de ott csak ősszel kaphat szobát, mivel mérnök. Nyáron a munkások nyaralnak... az intellektuel nyaraljon télen! Elvégre ez a munkásparadicsom, és aki többet mert tanulni, az kikap. Engem sajnálkozva néz, szegény szívbeteget. Nem mondhatom meg neki: igaz, hogy fáradt vagyok, de semmi bajom, a bátyja helyett fekszem itt, mert azt mondta Tally, a csillagjós, hogy... nem. Mérnöknek ilyet nem lehet megmondani. Senkinek sem lehet megmondani. Ez az én titkom kell maradjon örökre, hogy hogyan lehettem ilyen...

Az öcs mindig korán reggel érkezik Péterért. Igazuk van, harminc évnek sok a mesélnivalója, kevés ez a pár nap, amit együtt tölthetnek.

* * *

— Ma úszni is megyünk — szólnak vissza az ajtóból, és máris eltűntek. Én pedig visszaesem párnámra, várva a minden délelőtti kórháztortúrát. Hirtelen felülök, naplóm után kapkodok. Szent ég, hiszen ma van 15-e! Ez a legkritikusabb nap! Elfelejtettem felköszönteni Pétert. Az a kisebbik baj, de a szíve? A hét év előtti Inderalkúra! Vajon tart-e még a gyógyulás...? És pont ma mentek úszni...

— Semmi baja — nyugtatom meg magamat. Ülök fent, mint egy vén bagoly, és lesem, hogy mikor lesz beteg. Nekem a Lipótmezőre

kellett volna beutalás. Most már késő. Négy hónapja reszketek a mai dátumtól, és pont ma reggel felejtettem el sógoromnak szólni, hogy mindig maradjon mellette. Majd úszik a vízben, és jöhet egy görcs... vagy... Kapkodom ruháimat; megyek, megkeresem, talán még elkapom a mólón, ahova lapokért mentek. Ez egy jó órával ezelőtt volt, azóta már régen fürödhetnek. Inkább a strand felé sietek. A slepp majd hiába megy a szobámba, de most nem ez a fontos. Rohanok az öreg fák alatt. Körülöttem tempósan sétálgatnak; kortyolgatnak a gyógyvízből, és csodálkozva nézik a rohanó nőt. Ez én vagyok. Az Annabella strandja sokkal följebb van, persze a szívkórháznak nincs strandja. Beteg ember ne úszkáljon!

Tömeg a parton, felnőttek, gyerekek. Esznek, és mindenki kiabál. Nézem a vizet: fej fej mellett. Lassan megyek végig a parton... sehol senki az enyéim közül. Már ötödször fésüli végig tekintetem a vizet, már-már el is kiáltom magam, meleg van, szaladgálok... izgulok... persze, hogy zakatol a szívem... lüktet a halántékom... levegőt sem kapok... le kell ülnöm egy padra... füleimben dobog... olyan nehéz, olyan súlyos minden...

— Kérem... kérem... valaki kísérjen vissza... a...

Itt ül valaki. Szólok hozzá. Nem ért. Valami idegen; azt hiszem, olaszul válaszol... jön egy másik... kapkodok levegő után... megállítom... felé nyúlok.

— Kérem... én rosszul vagyok... kérem...

Valami szláv nyelven felel.

— Óh, hogy a... na, hát a Balaton partján nincs magyar?

Ekkor valaki kiált:

— Lacika, nem szabad spriccelni...

Ez a nő, végre, magyar! Odatántorgok... mondom... mondom... néz rám... már alig látom...

A szobámban, ágyamban térek magamhoz. Lehet, hogy csak álmodtam? Ott az asztalkán még a reggeli sonkaszelet, a finom házikenyér. Mozdulatomra Péter ugrik, fölém hajol, néz rám... néz... olyan furcsa fényes szeme van... ezt eddig nem is vettem észre...

— Jól vagy? — kérdem. Csak bólint. Átölel. Simogat.

— Milyen jó, hogy itt vagyunk, itt majd szépen rendbe hoznak, teljesen... — súgja. — Megártott, drágám, az út... nem lett volna szabad...

— Mit nem lett volna szabad?

— Hát, úgy látszik, nem lett volna szabad ekkora utat bejárni. Pláne kocsi nélkül... Passau is elmaradhatott volna.

— Az volt a legszebb. Ahol a Duna, az Inn és az Ilz találkozik. És emlékszel a hattyúkra, amint elúsztak az ablakunk alatt minden reggel...

— Igen, és beköszöntek...

— Persze, hogy beköszöntek. Minden reggel...
— Kérlek, ne izgasd magad...
— Tessék nyugton maradni! — szól rám egy hang.
Most látom, hogy egy ápolónő nyüzsög a balkonon.
— Mit keres itt ez az ápolónő? — kérdem halkan.
Péter kicsit zavartan néz:
— Hát nyüzsög, biztosan ráér.
— Emberek — mondom hangosabban —, mindenki ide figyeljen! Itt van egy ápolónő, aki ráér törődni a beteggel...

Az ápolónő bejön, megsimogat, és szúr, azután rám mosolyog. A nap folyamán rájöttem, hogy egész nap ott ül, és sűrűn szúr. Meg orvosságokat ad, és délután sem szabad kijárni a kórházból. Péter sem jár sem sétálni, sem úszni, és a sógorom is egyszerre folyton bent ül, és órákig beszélgetnek körülöttem. Jó pihenni. Jó aludni. Jó, hogy ott vannak, jó, hogy itt vagyok, minden jó, és lassan már kevésbé zakatol a szívem...

Csodálatos módon még egy hétig maradhatunk, de az utolsó héten már szabad felkelni. Sétálok a folyosókon, ahol a külföldiek tiszteletére itt-ott egy-egy szép dísznövény szomorkodik a fehér falú folyosó homályában. El is nevezem kapitalista folyosónak ezt a luxust, de a többi folyosókról arrajáró betegekkel már naponta elbeszélgetünk. Hiszen mind a ketten egy nyelvet beszélünk... de miért kell ehhez betegnek lenni...?

* * *

Utunk lelassul. Bécsben napok óta zuhog, taxival megyünk étkezni, múzeumot nézni, színházat nézni, és pihenünk, pihenünk a Pázmáneum ősi falai között.

Azután jönnek a rokokó templomok. Péter fényképez, én ülök a padban, és kísérem szememmel az ottobayreni templom márvány falain az aranycirádákat, rózsaszín puttókat. Valaki orgonál. Gyakorol, futamok szövik át a csendet, és én élem a hangulatot. És köszönöm az Istennek, hogy még lehetnek ilyen szép perceink.

Svájc. Az einsiedelni katedrális az esti halványzöld fényben, mint egy földöntúli grandiózus istenpalota. Belül csend. Itt-ott mécseskoszorú ég, aranyló fénye megvilágítja Mária szelíd arcát. A padokban széjjelszórtan imát mormolnak a hívek, kik összesereglettek a világ minden tájáról.

Ott három napig pihenünk.

Sétálunk Einsiedeln csendes utcáin. Ennek az ezeréves, és mégis az időkkel haladó, ragyogó, tiszta búcsújáró helynek hangulata olyan messze viszi tőlünk az egész hangos, lármás, romlott világot! Harmadik estén búcsúzni megyünk a katedrálisba. Talán csak ketten va-

gyunk. Árnyékunk megnőtt a falon, itt-ott halk léptekkel suhan végig valaki, eltűnik egy pad homályában, és felolvad a hangulat lélekmosó csendjében. Itt, itt mondom el Péternek az én egész őrültségemet. A féltést, a félelmet, a babonát, itt fogom neki elmondani. Itt nem nevethet... itt nem haragudhat... itt csak megérthet, megbocsájthat szeszélyeimért.

És Péter nem nevet, hanem elmondja éppoly csendesen, amit ott Balatonfüreden az orvosok mondtak neki: lassítson, nem nekem való már a turista iram. Amikor odaérkeztünk, komolyan fáradt volt a szív, szüksége volt a teljes kúrára: komoly baj lehetett volna belőle, ha nem hozzák rendbe, de erre való a szívkórház. Nagyon okosan tette — mármint ő, Péter —, hogy utunk közepébe beiktatta Balatonfüredet.

És Péter mosolyogva néz rám:

— A csillagok tévedtek, neked egészen más a horoszkópod. Csak a Jóisten gondviselése nem tévedett, amikor — akármilyen úton is — beléd plántálta az értem való aggodalmat. Így mentett meg téged — számomra.

dr. Habsburg Ottó

Hamis mítoszok és madárijesztők

Nemrégiben egy francia politikus Madridba látogatott, hogy, mint mondotta, meggyőződjék és tájékozódjék a demokratizálás jelenlegi állásáról. Az illető a francia politikában kiemelkedő helyen áll, egyénileg rendkívül gazdag, és — hogy is lenne másként — befolyásos szerepe van a baloldali népfrontban. Belpolitikai tekintetben mindig eléggé sokoldalú volt, sok irányban forgott, külpolitikailag az európai egyesítés híveként szerepelt, mígnem legutóbb átállt a szovjet külpolitikai vonalra. A spanyol barátaival folytatott beszélgetések során elmondotta e változás okát: meg van győződve arról, hogy Európának és a napnyugati civilizációnak immáron vége van; amit

most látunk, az nagyon is hasonlít az egykori római birodalom jól ismert végvonaglásaihoz; legkésőbb 15 év múlva már minden elmúlik, másfél évtized múlva a szovjet uralom az Atlanti-óceánig terjed; ő maga — tette hozzá a francia politikus —, ő maga ezt már nem éri meg, és nincs is arról szó, mintha ennek a fejlődésnek örülne; elég öreg már ahhoz, hogy joggal feltételezze: a totalitarizmus 15 év múlva végérvényessé váló diadalát személy szerint már nem kell elviselnie; viszont mivel halódó civilizációk rendkívül szépek és kellemesek, szeretné, ha a jelen örömeit a maga teljes egészében kiélvezné; gyermekeink számára aztán már elszabadul a pokol, de ő akkor már úgysem él; hogy azonban utolsó éveink kellemesek maradjanak, meg kell fizetni a szükséges árat a Szovjetuniónak. Vagyis: a halogató engedékenység politikáját kell folytatni, állásainkat lépésről lépésre feladni, hogy a haldokló ősz szépsége lehetőleg minél tovább tartson.

Néhány nappal ezelőtt aztán egy kiváló svájci nagyiparossal beszéltem, aki vagyonok befektetésével foglalkozik. Ez az ember azt kérdezte tőlem: meddig tart még, amíg a Szovjetunió eljut oda, hogy Európát teljesen ellenőrzése alá vonja? Mert — mondotta lefegyverző és megdöbbentő őszinteséggel —, mert már most tervezi folyószámlái esetleges felszámolását, de azért szeretne az európai piac profitjából valamit még kivenni, annyit és addig, amennyit és ameddig lehetséges.

Végül fel kell idéznem az egyik nyugat-európai egyetemen folytatott vitámat, amikor is marxista-leninista diákokkal rendeztünk dialógust. Ez alkalommal a marxizmusban jól kiképzett partnerekkel volt dolgom. Ennek ellenére, a marxisták vezetőit sikerült annyira sarokba szorítani, hogy elfogyott náluk a szusz, és érveinkre már nem tudtak mit felelni. A vita és az est után az egyik fiatal kommunista mellém sodródott, és négyszemközt a következőket mondta: „Elismerem, hogy az ön érvei voltak a jobbak. Értse meg azonban, hogy én — félek. Félek, illetve tudom, hogy okosabb csatlakozni a holnap győzteséhez, hisz én fiatal vagyok, és még előttem az élet."

Mindez, a három eset, tulajdonképpen abba az irányba mutat, mint Kissinger professzor nemrégiben közreadott helyzetelemzése, amelyben Kissinger állítólag azt mondotta volna, hogy Európa legkésőbb 15 év múlva totalitárius-szocialista kontinens lesz.

Megint arról van tehát szó, hogy korlátlanul hiszünk a „trend" erejében, azt hisszük, hogy ellenállhatatlan áramlattal kerültünk szembe, a „jövő hulláma" tör felénk. És ezek láttán — mondják — nem is lehet semmit sem tenni, az ellenállás értelmetlen, ennek akkor sem volna értelme, ha különben nem örülünk ennek a fejlődésnek. Nos, ez a felfogás, ez a magatartás nagyon is megfelel a marxizmus koncepciójának, amely szerint a szocializmus az emberiség legvégső

fázisa, illetve állapota. Az ateista tanítás ezzel tulajdonképpen átveszi a vallásos közösségek hitét, nevezetesen az örök paradicsom tételét. Persze ez a paradicsom nem a túlvilágon, hanem ezen a földön van, de az örök boldogság állapotát jelenti. Ez a tétel egyébként az úgynevezett Brezsnyev-doktrina filozófiai megindokolása is; ez a doktrina úgy véli, hogy a szocializmust csakis a bűnözők vagy az emberiség ellenségei akarják megdönteni, s éppen ezért minden eszköz jogos a szocializmus megvédésére. Jogászok ezt úgy nevezik, hogy ez a szocializmus „visszavonhatatlansága", „visszafordíthatatlansága". Ez egyben a Szovjetunió alapvető dogmája, létének alapja, s ha ezt a filozófiát megingatnák, ezzel megingatnák a Szovjetuniót is. Ezért követ el például Moszkva mindent, hogy Fidel Castrót, illetve rendszerét hatalmon tartsa Kubában. Ez Moszkvának mérhetetlen anyagi terhet jelent, és nem egyszer politikai megterhelést is, mégis, Kubát nem ejtheti el, mert elvesztené hitelképességét, megingatná az alapvető dogmát és filozófiát a szocializmus visszavonhatatlanságáról.

Miközben ez a tan, a tudományosan kényszerű fejlődés tana a kommunizmus tanítványainak nagy ösztönzést ad, addig ugyanez a tanítás a Nyugat számára halálos lehet. A helyzet egy kitűnő ismerője joggal mondotta, hogy a szabadságrendszerekre épülő államok legnagyobb gyengéje ez a bénító mítosz, a szocializmus legyőzhetetlenségének mítosza, amelyet a nyugati tömegtájékoztató szervek nagymértékben előmozdítottak. Éppen korunkban, amikor oly büszkén beszélnek a mítoszok hanyatlásáról, és azzal dicsekszenek, hogy mindenben csak a tiszta ész jegyében cselekszünk, éppen most támadnak olyan mítoszok és tabuk, amelyek nyugodtan felvehetik a versenyt a déli szigetek primitív népeinek a mítoszaival. De ezeket a modern mítoszokat mindig eleve elfogadják a vita kiindulópontjának, tehát már a kiindulásnak az alapja is valami nagyon is kérdéses dolog. Így aztán az egész politikai vita már hamis vágányokra került, és a résztvevők számára vagy a szemlélők számára eleve lehetetlen, hogy előítélet nélkül lássuk, mi az, ami következik, mi az, ami vár ránk. Ez áll mindenekelőtt a kommunizmus legyőzhetetlenségére, és arra a feltételezésre, hogy a Szovjetunió hivatott a jövő nagyhatalma lenni. Ez a két mítosz kiegészíti egymást, és közös erővel folytatja a zsákmányolást.

Ha azonban a politikai helyzetet helyesen akarjuk megítélni, a dolgokat úgy kell látnunk, ahogy valójában vannak. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy a nyugati bel- és külpolitika alapjait időről időre újra és újra felülvizsgáljuk. Szükséges a politikai nagytakarítás, a leltározás, a tisztánlátás, ha a nemzetközi politikát nem akarjuk átengedni a papírtigrisek és a madárijesztők hatalmának.

Tűz Tamás

Indulás a szőlőbe

Elmenni hazulról, nem kalandvágyból,
de isteni hívásra, szertartásos arccal,
ha föllobban a szunnyadó szikra, turáni
tűzzel, de nem lovat áldozni, csak ülni,
mint a dalai láma, hűvös cellában, hol
tűzrózsák nyílnak a kőben, s a gyomor
mindig korog, kódexek iniciálés lapjai közt
sápadtan keresgélni, nebáncsvirág, jó helyre
kerültél, híg levesek, kifőtt hús, káposzta,
kása, karácsonykor két deci bor, búzavirág-
kék reverendád söpri az oltárlépcsőt,
köhögős kanonokok imbolygó sora élén viszed
a gyertyát, füstölőt, belegázolsz derékig
Jordán vizébe, allelúják röpdösnek ki
szádon, alámerülsz, búvársisakban,
az orgonazúgás tengerében.

Minden kétséget kizáróan bebizonyítod,
hogy van Isten és van túlvilág. Jeles! —
mondja a vizsgáztató, s a püspök kegyesen
bólint. Problémáid még nincsenek.
Fiatal vagy, s a kegyelem elborít.
A színes ablakon át más nap süt rád,
mint otthon. Anyád arcát fedezed föl
az oltárképen. Este a vecsernye után
a függönnyel elkerített ágyon ötven
dobogó szív között is végre egyedül vagy.
Különös tintákat keversz. Megálmodod
jövendő napjaid színpompás iniciáléit.

dr. Mihályi Gilbert

A Vatikán „Ostpolitik"-ja Magyarországon

Mivel a Vatikán 16 éves „Ostpolitik"-jának nincs még magyar összefoglalója, időszerű, hogy VI. Pál halála és II. János Pál megválasztása alkalmával áttekintést készítsünk róla.

Egyszerre megjegyezzük, hogy a Vatikán „Ostpolitik"-jának azt a diplomáciai igyekezetet nevezzük, amellyel a Szentszék a vasfüggöny mögé zárt Egyház számára a kommunista kormányokkal való tárgyalás révén a vallásszabadságot és a működési lehetőséget törekszik előmozdítani.

Hogy jobban megértsük témánkat, először a történelmi keretet kell felvázolni. Ezért bevezetésként a Szentszék és Magyarország kapcsolatának erőszakos megszüntetéséről, majd pedig az Egyház természetében és küldetésében rejlő önvédelmi életösztönről kell szólni.

Rómától elzárt, magára maradt magyar egyház

A Magyarországot megszálló Vörös Hadsereg legelső nagy támadása az Egyház ellen az volt, hogy Angelo Rotta pápai nunciust kiutasította az országból. Ezzel nemcsak durván megsértette a diplomáciai udvariasságot, hanem erőszakkal megszakította Magyarország és a Szentszék között 1920 óta annyira barátságos viszonyt. Igaz, hogy ezt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság hajtotta végre, de ez gyakorlatilag — amint erre dr. Kertész István, volt római magyar követ rámutatott a Magyarország kommunista megtámadása és megszállása ügyében tartott amerikai képviselőházi kivizsgáláson[1] — a Szovjetunió befolyása alá került, és Vorosilov marsall volt az elnöke.

Róma—Esztergom szétszakítása szervesen beletartozott a Szovjetunió terveibe. Ez az igazában, amit vasfüggönynek nevezünk:

minden életkapcsolat természetellenes megszüntetése és tudatos szétszakítása. Így az önmagára maradt érzi kiszolgáltatottságát, könnyebb megtörni és — amint gondolták — behódolásra kényszeríteni. Így majd megtűrik és fel is használják saját ügyük érdekében.

A következő események: az Egyház intézményeinek elkobzása, a szerzetesrendek feloszlatása, társadalmi befolyásának megtörése, pasztorációs munkájának összezsugorítása, a hierarchia és a papság nagy részének meghurcolása stb. elárulja, hogy tényleg mi volt a tervük: magára maradt, kiszolgáltatott magyar egyház.

Az Egyház önvédelmi életösztöne

Az Egyháznak sajátos természete, hogy katolikus, azaz átöleli az egész emberiséget. Tehát nem nacionális, hanem egyetemes egyház. Nem földrajzilag korlátolt, hanem globális, planetáris kiterjedésű, azaz mindaz érdekterülete, ahol csak ember él. Kultúrára, a bőr színére, nyelvre és fajra való tekintet nélkül minden nép, minden ember érdekli.

Ebből következik, hogy az Egyház, illetve a pápa sehol sem hagyhatja híveit a nehézségekben. Amikor például Nero és Diocletianus a keresztényeket a cirkuszban az oroszlánok elé dobatta, Péter és Linus, illetve Caius és Marcellinus pápák nem mondhatták, hogy nem érdekli őket a római birodalom. Kellett, hogy érdekelje őket, hiszen ott éltek híveik megpróbáltatás közepette. Kellett, hogy érdekelje őket, hiszen híveik sorsa nem lehetett számukra közömbös. Kötelességérzetük ezt diktálta.

Ez az egyetemes egyház, mint egy test, ösztönösen reagál tagjai, részei nehézségeire. Gyakorlatilag azonban csak annyit tehet, amennyit az uralmon levők megengednek. XI. Pius hiába akart a mexikói egyházon segíteni, a forradalmi és egyházüldöző kormányok elzárkóztak. Hiába akart XII. Pius Kínában a kereszténységen segíteni, Mao bezárta Kínát a Szentszék előtt. Hiába akart volna XII. Pius segíteni magyarországi hívein, a Sztálin—Rákosi-vadság korszakában a vasfüggöny börtönébe voltak zárva.

I. Az „Ostpolitik" VI. Pál alatt

A Vatikán és Kádár részmegegyezése 1964-ben

A jég általában akkor törik meg, amikor az üldözés szenvedélye elcsitul, s a vadság politikájának garnitúráját más vezetőség váltja fel. Így volt Magyarországon is. Hozzájárult a détente-nak, enyhülésnek nevezett nemzetközi légkör és a „magyar ügy" feladása: az Egyesült Nemzetek levette napirendjéről, és Washington diplomáciai kapcsolatot létesített Budapesttel. S elősegítette főleg XXIII. János pápának dialógusra ösztönző állásfoglalása, hogy tudniillik különb-

séget kell tenni a marxista filozófia és annak gyakorlati követői között, amit az 1961-ben kiadott Pacem in Terris című enciklikájában fejtett ki.

A Vatikán 1963-ban találkozott a Magyar Népköztársaság képviselőivel Bécsben a konzuli kapcsolatok nemzetközi konferenciáján. A találkozás megbeszélésekhez vezetett, ezek pedig a részleges megegyezéshez, amit 1964. szeptember 15-én Budapesten Agostino Casaroli, az Apostoli Szentszék rendkívüli egyházi ügyek kongregációjának helyettes titkára, és Prantner Miklós, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke írtak alá.

Mit jelent már most ez a részmegegyezés? Az Egyház—állam viszonyának néhány kérdésében létrejött gyakorlati megállapodásról van szó. Az ügyfelek közti problémákat nem rendezi, elvileg azokat nem oldja meg.

Az egyik aláírt okmány három gyakorlati megállapodást tartalmaz. Egyik ilyen a püspöki kinevezés. Gyakorlatilag a Szentszék tudomásul veszi, hogy ehhez az állam előzetes hozzájárulása szükséges. Másik a püspökök és papok állami esküje. Kikötés a Szentszék részéről az, hogy ez nem ellenkezhetik keresztény elvekkel. Harmadik a Rómában a Tiberis-parti Falconieri palotában a Pápai Magyar Intézet sorsa. Ez visszakerül a Magyar Népköztársasághoz, de a benne működő Pápai Magyar Akadémiába magyar papok jöhetnek felsőbb tanulmányokra.

A másik aláírt okmány a közzé nem tett jegyzőkönyv, amely az átbeszélt, de az Egyház—állam viszonyának teljesen függőben maradt problémáit tételesen listázza. Idetartoznak: Mindszenty József ügye, az akadályozott püspökök sorsa, az egyházmegyei kormányzat szabadsága, a papi békemozgalom, a hitoktatás kérdése, a szabad vallásgyakorlat, a papképzés, a szerzetesrendek működési szabadsága, a katolikus iskolák, a kórházak, a sajtó stb. kérdése.

Mit ér mindez? A Szentszék jegyzőkönyvbe foglalhatta az Egyház—állam viszonyának problémáit. Ez önmagában nem elhanyagolható jelentőségű. A titkos jegyzőkönyv tartalma megszabja az Egyház—állam további tárgyalásainak témáit. Kezdetnek nem rossz, s annyit ér, amennyire mennek vele. E sorok írója e részmegegyezésről a megjelenéskor írt tanulmányában[2] azonban kétkedését fejezte ki. Éspedig azért, mert a kommunista politikai filozófia alapján nem túl sok értelme van az egésznek, hiszen Orbán Sándor mondja: „Az állam és az egyház viszonyának rendezése nem szűkíthető le egyetlen vagy akár több jogi aktusra, hanem egyik sajátos harcterülete volt a népi demokrácia győzelméért vívott politikai küzdelemnek."[3]

Hogy mennyire így van, igazolja maga az egyik aláíró, Prantner József, aki azt mondta, hogy a részmegegyezés a Vatikán részéről

a Magyar Népköztársaság reális méltányolása.[4] A Vatikán félhivatalosa, a L'Osservatore Romano, magyarázva a részmegegyezést, azonban kifejezetten kizárja mindennemű politika elismerését.[5] A La Civiltá Cattolica pedig — kritizálva a kommunista L'Unitát, ami Prantner kijelentését terjesztette — hangsúlyozza, hogy ez mindössze lelkipásztori gondoskodás a Vatikán részéről, ami a magyar kommunista valóság elfogadását egyáltalán nem foglalja magában.[6]

Sohasem volt ennyi püspök — mégsem az előhaladás jele

Vegyük szemügyre a gyakorlati megegyezés lényeges eredményét: a püspökkinevezést. A püspök ugyanis elengedhetetlen szolgálatot teljesít az Egyházban, s ezért jelenléte a hívek között — 11 egyházmegyében hat és fél millió katolikus között — egyházi szükségesség. Úgy látszott, hogy a kinevezéssel — ami megindult 1964-ben és következett 1966-ban, 1969-ben, 1971-ben, 1972-ben, 1974-ben, 1975-ben, 1976-ban, 1978-ban és 1979-ben — megnyílik a kibontakozás útja.

Ha magát a helyreállt magyar hierarchiát és főleg a segédpüspökök számát tekintjük, igen megelégedettnek kell lennünk. Viszont hamar rájövünk, hogy a püspökök száma önmagában még nem sokat jelent. Főleg azért nem, mert az a megállapodás értelmében kompromisszum eredménye, így a püspöki kinevezést megkaphatja nemcsak a Vatikán jelöltje, de sokszor — hogy éppen ezek megkaphassák — az állam jelöltjei is elnyerik, akik az államnak lekötelezettekből, a papi békemozgalomból kerülnek ki. Ez pedig nem nagy áldás az Egyházra.

A lényeges kérdés azonban ez: a püspöki székek betöltése és a sok segédpüspök kinevezése segíti-e az Egyház munkáját és a püspöki kar tevékenységét? Eddig az Egyház munkáját nagyban nem segítette, mert a püspököknek nincs meg teljes tevékenységi szabadságuk. Számbeli gyarapodásuk a püspöki kart sem segítette, mivel külső és belső béklyók miatt nem válhat vezető testületté. Jellemző, hogy a segédpüspök nem kaphat az egyházmegyei kormányzatban vezető hatáskört, mert az állami jóváhagyástól függő irodaigazgatói és helynöki állásokat legtöbb helyen a papi békemozgalom tagjai töltik be.

A templomi hitoktatás szabályozása elégtelen

Mit ér a templomi hitoktatás, az egyetlen probléma, amiben az Egyház és az állam megegyezett? Kezdjük ott, hogy az iskolák államosítása után engedélyezett fakultatív hitoktatás a különleges követelmények s a helyi hatóságok akadékoskodásai miatt a hetvenes évek közepére a minimumra morzsolódott le. Közben az 1950-es, úgynevezett Egyház—állam megegyezés engedélyezte a templomi hitok-

tatást, de ennek sikerét aláásta a sok állami megszorítás és a helyi pártszervek beavatkozása.

Ezért kellett szabályozni 1974-ben. Önkéntes jelentkezési alapon két templomi hitoktatás van engedélyezve hetente, egyik a vasárnapi misével kapcsolatban, másik hét közben. Két csoport alakítható, alsós és felsős, 35—40-es létszámmal. Ha ez megtelik, másik csoport alakítható, de több nem. Helyét, idejét, a résztvevőket, a használt segédeszközöket a hitoktató köteles bejelenteni a helyi tanácsnak.

Erről a megegyezésről Fábián Károly azt mondja, hogy nem a probléma igazi rendezése, nem szolgálja az Egyház szükségleteit. Sok a megszorítás, az állam beleszólást kapott a templomban végzett keresztény oktatásba, s az ateista propaganda hivatalos támogatással dolgozik a hitoktatás ellen.[7] András Imre szerint pedig ez a megegyezés hátrányos az Egyházra. A plébániák felének nem elegendő az engedélyezett keret. Egyes helyi pártszervek a lemorzsolás ismert módszereit tovább alkalmazzák.[8] Bár országosan megnyilvánult az elégedetlenség ellene, Íjjas József érsek az 1974-es római püspöki szinóduson szinte dicsekedve jelentette be ezt a megegyezést. Erre jegyzi meg Fábián Károly: „Ha összehasonlítjuk ezt a felszólalást azoknak a szinódusi atyáknak beszédeivel, akik ugyancsak kommunista országokból jöttek, meg kell állapítanunk, hogy a Magyar Püspöki Kar elnöke volt az egyetlen, aki lojális magatartásának ilyen meglepő kifejezését adta."[9]

Az Egyház—állam viszonyának rendezése nem történt meg

VI. Pál pápa meghalt 1978 augusztus elején. Ezért kérdezzük, mit eredményezett az „Ostpolitik" pápasága alatt?

1. Csak személyi kérdésekben, azaz püspöki kinevezésekben történt változás. De ez önmagában nem nagy eredmény, mert a püspökök vezetett püspökök, szemmel tartott püspökök, gyámság alatt álló püspökök. Mennyire jól látta Mindszenty József az esztergomi érsekségtől való megfosztásakor az otthoni helyzetet: „Félek, hogy ezután nagy lesz Magyarországon a püspökinfláció. Ha csak egy lesz is, de törvényesség, hitoktatás, zavartalan templomba járás nélkül, az az egy is sok lesz: minta érték nélkül."[10]

2. A titkos jegyzőkönyvben listázott problémák egyikében sem jutottak előre 15 év alatt, vagyis az Egyház—állam viszonyának rendezése nem indult meg. És a rezsim egyházpolitikai magatartása nem ad reményt a változásra.

3. A helyzet annyiban változott, hogy a nyílt és vad egyházüldözés megszűnt. Viszont népszerű lelkipásztorokat gyorsan áthelyeznek. A hívek mélyebb lelkiségre vágyó csoportjait, az úgynevezett bázisközösségeket ellenséges szemmel nézték, és a püspökökre parancsoltak, hogy lépjenek fel ellenük. A hívek számára

szervezett teológiai levelező iskola sikeres kezdetét megakasztották. A tervezett lelkigyakorlatos ház vezetésére elfogadnák ugyan a jezsuitákat, de nem mint szerzetesközösségi életet élő és fenntartó rendet. E pár eset elégségesen mutatja, hogy az Egyház Magyarországon ma is ellenőrzött, irányított és megbénított Egyház.

4. Nagyobb a mozgásszabadság, ami a Szentszékkel való kapcsolatot: zsinati és püspöki szinódusi részvételt, ad limina látogatást és egy-két nemzeti zarándoklatot, valamint külföldi utazást illeti. A tény azonban az, hogy csak a kijelölt és kiküldött püspökök kapnak kiutazási engedélyt, s bárhova is mennek, az Állami Egyházügyi Hivatal megfigyelői, főleg békepapok, vannak mindenütt nyomukban.

5. Mi ennek a magatartásnak az oka? Hosszú éveken át a budapesti rezsim a „Mindszenty-ügy" elintézetlenségével magyarázkodott. Ma már ez az alibi nem használható, s egyházpolitikája mégis a régi. Békés Gellért szerint ennek főoka elvi, a párt marxista világnézete. Ezért nem érvényesülhet a pluralizmus elve, sem Helsinki kötelezettsége. Az ateista marxizmusnak nem érdeke, hogy a vallásszabadság jogát mindenki élvezhesse.[11]

6. A rezsim változatlan egyházpolitikáját mutatja az, hogy állandóan azt hangoztatja: az állam—Egyház viszonya rendben van. Legutóbb Kádár János állította ezt pápai látogatása után. Békés Gellért szerint ez a kijelentés „a tényekkel ellenkezik".[12] Ugyanis a Szentszék sajtóirodája közölte, hogy VI. Pál és Kádár János magánbeszélgetésükben kitértek a fennálló problémákra. Lékai László esztergomi érseki beiktatásakor Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője elismerte, hogy ilyen rendezetlen kérdések fennállanak. A magyar egyház ma is sakkban tartott, irányított és ellenőrzött egyház.

7. A Vatikán az Egyház életösztönével siet segítésre. Ezért nem lehet megróni. Ez joga és kötelessége. És mi lett az eredmény? Agostino Casaroli, a Szentszék vasfüggönyi fődiplomatája 1977-ben Bécsben a Vatikán „Ostpolitik"-járól tartott előadásában őszintén bevallotta, hogy a Vatikán, felhasználva a détente korlátozott lehetőségét,[13] püspököket állít a hívek gondozására.[14] Igen szerény eredmény. De még ennyi se, hiszen a tények igazolják, hogy Csaroli túlbecsülte a püspökkinevezések jelentőségét.

8. A Magyar Püspöki Kar, úgy látszik, tudomásul veszi az adott helyzetet, és megadja magát a kommunista kormányzat egyházpolitikájának. Látszólag nem is próbálkozik előhozakodni a problémákkal, még kevésbé sürgetni megoldásukat, hiszen tudja, hogy minden igyekezetük erőszakba ütközik.

A pártpolitika erőszaka ellenére a Magyar Püspöki Kar nem mentes a felelősségtől. Az európai magyar főlelkész közleményében arról tudósít, hogy az 1978 augusztusi konklávé megkezdése előtt

Wyszynski lengyel prímás szemére vetette Lékai bíboros érsek kollégájának, hogy a kommunizmussal szemben túlságosan elnéző. Többre mennének a vasfüggöny mögött, ha egységesebben és szívósabban lépnének fel. A közlemény arról is tud, hogy Lékai kemény szavakkal utasította vissza a vádat.[15]

Jóllehet, András Imre a magyar egyház helyzetéről magyarul írt beszámolóiban és kiértékelésében, amiket mi is használunk, tárgyilagosnak látszik, a Stimmen der Zeitben írt cikkére[16] kemény kritikát kapott magyarországi paptól, amit az európai magyar főlelkész tájékoztatója[17] leközölt. Nincs helyünk, hogy ezzel a hazulról érkezett helyreigazítással részletesen foglalkozzunk, de álljon itt pár megjegyzése: „András Imrének az a reménye, hogy Lékai prímás kinevezése segít a helyzeten, egyelőre jámbor óhaj, hiszen ő is csak ‚primus inter captivos'." Vagy ez: „A templomi hitoktatás a szülőkre gyakorolt nyomás miatt súlyos helyzetben van." Vagy ez: „A hierarchia minden fokozatára a politikailag ‚pozitív' egyházi káderekét nevezik ki."

II. Az „Ostpolitik" II. János Pál tíz hónapja alatt

E sorok írásakor még egy éve sincs, hogy II. János Pál az Egyház feje, tehát még túl korai „Ostpolitik"-ját jellemezni. Viszont e rövid idő alatt is látszik már kialakuló irányvonala.

Az új legfőbb pásztor az emberi jogokat, a vallásszabadság ügyét tette pápasága egyik fő gondjává. Ezzel majdnem minden megnyilatkozásában foglalkozik, első enciklikájában is. Az emberi méltóság ügyét korunk sorskérdésének tartja, és az evangéliumhirdetés szerves részének.

1978. december 2-án kelt levele — a Magyar Püspöki Karhoz — röviden, de tömören megszabja teendőiket a jelen helyzet ellenére is: „... hogy a katolikus egyház továbbra is kialakíthassa a ti hazátok szellemi arculatát. Mégpedig azzal, hogy népéhez elviszi Krisztus evangéliumának a fényét, amely oly sok századon át megvilágította Magyarország polgárainak életfelfogását és életmódját. Mindenképpen azt óhajtjuk, hogy az evangéliumi fényesség a ti püspöki működéstek folytán, papjaitok lelkipásztori igyekezete, s szerzetescsaládok s a világi katolikus hívek apostolkodása által ezentúl is ki tudja fejteni fontos hatását..."

A magyar főpásztorok körlevele 1978. november 29-én a lelkipásztorkodó papsághoz, viszonyuk krízisével foglalkozik. A magyar püspökök véget akarnak vetni a lelkipásztori munka egyéni, saját utat követő formáinak. Jogos kérés, hogy a püspökök és a papság „egy szívvel és egy lélekkel szolgálják az Urat", viszont nem szabad

elfelejteni, hogyan burjánzott ez el a sajátos magyar helyzetben. András Imre jól rávilágít erre: „A magyar papság a háború után évtizedeken keresztül többé-kevésbé hiányolta az igazi atyai vezetést. Hivatásbeli munkájára útmutatást vagy annak védelmét nem mindig kaphatta meg püspökétől. Sokáig — és néha még ma is — úgy érezhette, hogy az állam rendelkezéseit lelkipásztori munkájánál jobban figyelembe kellett vennie, mint az Egyház előírásait. Különösen zavaróan hat az alsópapságra, ha azt tapasztalja, hogy állami utasítások egyházi elöljáróságán keresztül érkeznek hozzá, vagy hogy látszólag tisztán egyházfegyelmi ügyet állami szerv vagy az Állami Egyházügyi Hivatal egyházpolitikai kérdés gyanánt kezel."[18] Ez jól rávilágít arra, hogy a magyar püspököknek és papoknak mennyire össze kell magukat szedniük, hogy a II. János Pál kijelölte feladatot végezni tudják.

Amikor mexikói útja előtt fogadta Szovjet-Oroszország követét, Andrej Gromikót, II. János Pál nem maradt meg diplomáciai kedvességeknél, hanem rátért a főtárgyra, s a Corriera della Sera azt jelentette, hogy a pápa a Szovjetunióben élő katolikusok vallásszabadságáról tárgyalt vele. Nyilván az oda bekebelezett litván és a többi katolikusok ügye szerepelt.[19]

1979. április 6-án II. János Pál kihallgatáson fogadta a Collegium Germano—Hungaricum évfordulóján Rómában tartózkodó magyar egyházi küldöttséget. Szívükre kötött két dolgot, ami a jelenben annyira fontos a magyar egyház számára: „Dolgozzatok odaadóan, mindig megőrizve egymás között az összhangot." Az egység mellett az ifjúság nevelését hozta fel: „Az Egyház elsőrendű kötelessége az ifjúság nevelése, mert tudja, hogy a fiatalok igen nagy befolyást gyakorolnak a mai társadalomban... Olyan társadalmat akarnak, ahol tiszteletben tartják az emberi személy eredetiségét."

König bécsi bíboros érsek január 25-én, a pápa mexikói útja előtt interjúban többek közt a következőket jelentette ki: „Egy évvel ezelőtt úgy látszott, hogy a Vatikán és Budapest között diplomáciai kapcsolat létesül. II. János Pál azonban nem siet vele, amíg bizonyos előfeltételek nem teljesülnek. Amíg a püspökök nem dolgozhatnak szabadon, amíg az ifjúság hitoktatása nem lesz kellően rendezve. A Magyar Püspöki Kar nem olyan egységes, mint a lengyel, és ez megkönnyítette az ateista államnak, hogy befolyását jobban érvényesítse." Tudvalevőleg krakkói bíboros korában maga II. János Pál volt egyike azoknak, akik meggyőzték a Vatikánt, hogy Varsóval a diplomáciai kapcsolat csak akkor lesz jogosult, ha az Egyház alapvető jogai biztosítása megtörténik.

Lengyelországi útján II. János Pál nem menekült kizárólagosan liturgikus ténykedésekbe, nem burkolózott általánosságokba, hanem kiállt az emberért. Gierek miniszterelnöknek azt mondta, hogy „az

Egyház és az állam békés egymás mellett való élése az európai erkölcsi és nemzetközi rend lényeges eleme, s hogy egy modern világrend a nemzeti és emberi jogok tiszteletben tartásából jön létre". Varsóban a Győzelem téren pedig megállapította, hogy „Krisztus kizására az emberiség történelméből az ember ellen elkövetett cselekmény, Krisztus nélkül a lengyel nép történelmét sem lehet megérteni". A Lengyel Püspöki Kart utasítja, hogy „dolgozniok kell az alapvető emberi jogokért, beleértve a vallásszabadságot, és az Egyház—állam viszonya normalizálásának gyakorlati bizonysága a vallásszabadság és a többi jogok elismerése". Magatartásukat így szabta meg: „Ha a keresztény—marxista dialógus igaz, akkor annak tisztelnie kell a hivők meggyőződését, biztosítania kell minden állampolgár jogát, és az Egyháznak, mint vallásos közösségnek, amelyhez a lengyelek nagy része tartozik, működése normális lehetőségeit. Ez a dialógus nem könnyű, mert két egymástól teljesen elütő világnézet között folyik." Útjának kommentátorai szerint II. János Pál maga irányította az „Ostpolitik"-ot. Az egyik amerikai országos katolikus hetilap ezt az „Ostpolitik" második fázisának[20] nevezte. Vagyis különböző annak első fázisától.

De Agostino Casarolinak a Vatikán államtitkárává való kinevezése nem azt jelenti, hogy az „Ostpolitik" megy a maga régi ösvényén? Nem szükségszerűleg! Kinevezését ugyanis nem szabad önmagában nézni, hanem a többi kúriai állások betöltésének keretében kell kiértékelni. S ha így nézzük, akkor Casaroli fontossága az „Ostpolitik" további sorsára csökken. Ugyanis a Vatikán külügyminisztériuma élére A. Silvestrini került, aki jól ismert szószólója az emberi jogoknak, és kipróbált harcosa az Egyház jogainak és a vallásszabadságnak. Továbbá az ő helyettesévé lett A. Backis. Ez 42 éves, litván származású, apja a független Litvánia nagykövete volt Párizsban és New Yorkban. Ő jól ismeri éppen rab hazája elnyomott egyházának küzdelmein keresztül Moszkva egyházpolitikáját. A vasfüggöny mögötti Egyház ügyeit A. Backis fogja intézni, s hisszük, hogy az „Ostpolitik" intézése II. János Pállal az élen jó kezekbe került.

Kiértékelve II. János Pál tíz hónapját, azt mondhatjuk, hogy máris különbözik „Ostpolitik"-ja VI. Pálétól. Stílusa dinamikus, szinte a keresztes vitézek hevülése izzik benne. Lankadatlan az emberért, a vallásszabadságért való küzdelemben. A lényegben is elütő: az emberi méltóságot, az emberi jogokat nem politikának tekinti, nemcsak a pápai diplomácia ügyének, hanem saját személyes ügyének, az evangélium szívügyének, a teremtés, a megtestesülés és a megváltás alapján az Egyház, az evangéliumhirdetés elsődleges feladatának. Bárhol is beszél, szól a vasfüggöny mögötti népekhez, szól az egész világhoz, „a lelki, keresztény geopolitikát" azonosítja magával az emberiséggel. Várhatjuk, hogy nem lesz egyoldalúan engedékeny,

meghunyászkodó, az ateista marxizmus elől meghátráló. A népekre erőszakosan rákényszerített marxista valóságot nem ismeri el. Ismerve jól a kommunizmust elméletileg és gyakorlatilag, kellően fel van vértezve, hogy mély vágást üssön — divíziók nélkül is — az elnyomás vasfüggönyén. Moszkva és a vasfüggöny urai II. János Pál fellépésén annyira meghökkentek, hogy „Ostpolitik"-ja ellenében újra kell rendezni stratégiájukat.

Jegyzetek:

[1]*Investigation of Communist Takeover and Occupation of Hungary.* Hearings, Subcommittee on Hungary, House of Representatives (U.S. Government Printing Office, Washington, 1954), 273. old.

[2]Gilbert E. Mihalyi, *Communists Scuttle 1964 Vatican-Kadar "Agreement".* Iron Curtain Studies (Marbor Printing, New York, N.Y., 1965).

[3]Orbán Sándor: *Egyház és Állam 1945—1950* (Kossuth Kiadó, Budapest, 1962), 5. old.

[4]*Magyar Hírek,* Budapest, 1964. október 1., 3. old.

[5]*L'Osservatore Romano,* 1964. szeptember 17., 1. old.

[6]*La Civiltá Cattolica,* 1964. október 17., 108. old.

[7]Fábián Károly: „A templomi hitoktatás rendezésének hiányai", *Katolikus Szemle,* 1975. 1/2., 121—125. old.

[8]András Imre: „Hitoktatás és evangelizáció Magyarországon", *Katolikus Szemle,* 1978. 1. 55—64. old.

[9]Fábián Károly: Magyar egyházpolitikai kérdések", *Katolikus Szemle,* 1974. 4. 317. old.

[10]Az európai magyar főlelkész *Magyar Egyházi Tájékoztató*-ja, 1979. március, 2. old.

[11-12]Békés Gellért: „Rendezett-e az Egyház és az Állam viszonya Magyarországon?" *Katolikus Szemle,* 1977. 3. 247—250. old.

[13]Jeremy R. Azrael, a chicagói egyetem politikai tudományok professzora nem fogadja el a détente rózsás magyarázatát. Többek közt azzal érvel, hogy az orosz „razriadka" szó, amivel az oroszok a détente-ot kifejezik, nem annyira pozitív és reményteli jelentésű, mint ahogy sok amerikai a maga détente szavát értelmezi. "Soviet-American Relations: Notes on Détente", *Current History,* October 1978, 125. old.

[14]"Holy See between Tensions and Détente", *L'Osservatore Romano,* heti angol kiadás, 1978. március 2., 3—4—10. és 12. old.

[15]Az európai magyar főlelkész *Magyar Egyházi Tájékoztató*-ja, München, 1978 augusztus, 10. old.

[16]Andras E., „Erneuerung durch Gesundschrumpfung; Die Situation der Katolischen Kirche in Ungarn", *Stimmen de Zeit,* 1978 július, 435—444. old.

[17]Az európai magyar főlelkész *Magyar Egyházi Tájékoztató*-ja, München, 1978 augusztus, 8—10. old.

[18]András Imre: „A magyar főpásztorok körlevele", *Katolikus Szemle,* 1979. 1. 61. old.

[19]„Il Papa ha difeso nel colloquio con Gromiko la libertá dei cattolici nell'Unione Sovietica", *Corriera della Sera,* 1979. január 25., 1. old.

[20]*Our Sunday Visitor,* 1979. június 10., 1. old.

dr. Kapótsy Béla

A „magyar" Morus Szent Tamás és mai mondanivalója magyaroknak

Ha Anglia nagy szentje (1477—1535), éltében a keresztény magyarok oly nagy barátja, még élne, vidám kedélyű lévén egész élte során, a címben foglalt öt m betű sokaságát bizonnyal nem hagyná szó nélkül.

Talán valami ilyesmit mondana: „M-mollban mesterkélt magyar szómuzsika" — ha volna ilyen zenei skála, vagy hasonlót, de vidám lelkülete nem tudna megjegyzés nélkül elsiklani az egy mondatba tömörített öt m betű fölött.

A Katolikus Magyarok Vasárnapja évkönyvének olvasói közül talán többen emlékeznek reá, hogy a tavalyi, 1979. évi kötetben megjelent *Szent Morus Tamás és a magyarok* című esszém, amelyben alaposabban ismertettem a Szent *Erősítő párbeszéd a megpróbáltatás ellen* (A Dialogue of Comfort against Tribulation[1]) című könyvét, amelynek témája, helyszíne, de szereplői is mind magyarok voltak.

A Morus-irodalomban, de egyebütt is, köztudomású, hogy a Szent azért helyezhette a kivégzése előtt 1534—1535-ben a Towerben írt, vallásilag a legjelentősebb könyvének színhelyét Magyarországba az elnyomó pogány törökök idején, hogy tulajdonképp magát, családját és az angol katolikusokat védje.

Valóban ügyes védelem volt, mind az akkori angol hatalmasokkal szemben, mind a „nagy török" (the Grand Turk), VIII. Henrik, zsarnokságának joggal féltett esetleges bosszúállásai ellen.

[1]St. Thomas More, *A Dialogue of Comfort against Tribulation*, edited with an Introduction and Notes by Frank Manley. New Haven, Conn., Yale University Press, 1977. (A Yale paperbound 309; $6.95.)

A könyv címe pedig hasonlóan szellemes védekező volt: *Erősítő párbeszéd a megpróbáltatás ellen, amelyet egy magyar írt latinul, aztán latinból lett franciára fordítva, s franciából angolra.*

Akkor ugyan még nem voltak irodalmi cenzorok az állam szolgálatában, de ha az akkori angol „börtönhatóság" meg akarta volna találni a könyv latin vagy francia „eredetijét," bizonnyal kereshették volna azokat ítéletnapig.

Az évkönyvben erősen hangsúlyoztam, hogy Morus Szent Tamás nemcsak önvédelemből tette az *Erősítő párbeszéd* színhelyét Magyarországba, hanem igenis: nagyon, de nagyon, egész lelkével törődött a keresztény magyarokkal a török megszállás idején, erősen a szívén viselte sorsukat, s nemcsak saját maga imádkozott értük igen gyakorta, de nagy gonddal és szeretettel imádságokat és zsoltáridézeteket is ajánlott a keresztény magyar hivők részére a török megpróbáltatásai ellen s keresztény hitük megőrzésére viszontagságaikban.

Csak egyet idézek itt, amely különösen időtálló nemcsak magyarok részére, de minden kereszténynek mindenfajta földi megpróbáltatás esetére is.

A Szentnek két imádságoskönyve volt a börtönben, a Towerben, amelyek egybe voltak kötve. Ezek egyike egy zsoltároskönyv volt, s a könyvek margóira írta Morus saját imáit, fohászkodásait és meditációit. A 68. zsoltárhoz, annak 7—21. verseihez pedig ezt írta: „Ez a megpróbáltatások idején mondandó (imádkozandó) a magyar hivők között, amikor a törökök nagyon erősödnek, s a magyarok közül sokan a törökök hamis hitébe esnek."

Íme, így akarta, s ma is így akarja Morus Szent Tamás a keresztény magyar hivőket erősíteni földi megpróbáltatásaikban.

A világirodalomban nincs még egy példa, hogy egy világhíres író, államférfi, költő, s aki még ráadásul szent is, ily nagyon törődött volna a magyarokkal, ennyire igyekezett őket erősíteni nemzeti megpróbáltatásaikban, s akinek lelki erősítései és vigasztalásai ma is változatlan érvénnyel szólnak a magyarokhoz.

* * *

E hosszabb bevezető után válaszolom csak meg azt az elsődleges kérdést, amit az olvasó a cím első két szava után joggal feltehetett: „Miért van ott Morus Szent Tamás magyarnak nevezve? Köztudomású, s nem vitatott, hogy ő egész élte során angol volt. Nem túlzott merészség, tapintatlan vakmerőség-e őt magyarnak titulálni?"

Valóban az is volna, s egy magyartól megengedhetetlen lenne. Illetlen, udvariatlan, helytelen, hibás és túlzott vakmerőség is volna.

Morus Szent Tamást magyarnak azonban egy híres angol, Bernard Basset jezsuita atya, oxfordi professzor s a Szent nagy ismerője nevezte *Erősítő párbeszéd mindannyiunk részére* (A Dialogue of Comfort for Us All) című cikkében, amely a *Moreana*, az Amici Thomae Mori nemzetközi szervezet negyedévi folyóiratának legutóbbi számában jelent meg (16. kötet, 61. szám, 19—20. o.).

A szerző e tömör, de velős írásában — mindössze két oldal, de mennyi lényeget lehet két rövid oldalon jól elmondani! — hangsúlyozza, hogy Morus a fenti könyvében úgy ír, mint egy magyar, s végesvégig hű marad a könyv magyar keretéhez, helyszínéhez s két magyar szereplőjéhez, az idős, bölcs Antal nagybácsihoz, s ifjú unokaöccséhez, Vincéhez. (Tudjuk, hogy Vince, Vincent, „Győző"-t is jelent; a Szent ezzel is bizonnyal akarta a magyarok hitét és reményeit erősíteni.)

Tömör cikkének befejezését szó szerint idézem:

„A két magyar még mindig beszélget... Ahogy az *Erősítő párbeszéd* folytatódik, mi is bekapcsolódunk abba, mert a szerző nékünk is ír. Antal és Vince még mindig társalognak, amikor egy új és meglepő társalgást is meg lehet hallani az összes többi párbeszéd felett: *Morus Tamás, még mindig mint egy magyar, életét ajándékozza Istennek*" (kiemelés tőlem; 20. o.).

Angoltól, egy mai angoltól, egy jezsuita szerzetestől, s aki egyúttal oxfordi professzor is, kaptuk ezt az oly megtisztelő kitételt, hogy Morus Szent Tamás, hacsak jelképesen is, „magyar".

A szentek mindegyike azonban „köztulajdon"; minden szent mindenkié. Ki ne érezné oly közel magához mondjuk Szent Ferencet, s vajon mi, magyarok nem örülhetünk-e annak, hogy Szent Erzsébetünket ma is oly nagy tisztelik — bizonnyal mindkét — Németországban?

S melyik nemzet vallhatja saját magáénak Szent Pált, a „nemzetek apostolá"-t? Mindenkié, minden hivőé, mint ahogy Krisztus Urunk is az. Enyém, tiéd, övé; szó szerint igaz.

* * *

Még egy másik válasszal is tartozom azonban a kedves olvasónak.

„Mi is a ‚magyar' Morus Szent Tamás mai mondanivalója magyaroknak?" — kérhetné tehát a választ az olvasó.

A korábban idézett tavalyi esszémben ezt már részletesen megválaszoltam, és ismétlésektől tartózkodnom kell. Itt most tehát a leglényegesebbet idézem, amit Morus Szent Tamás oly erősen ajánlott a keresztény magyar hivőknek:

Mindenfajta kísértés és megpróbáltatás ellen a legjobb segítség a *remény* és a *bizalom* a jó Isten segedelmében.

Legnagyobb költőink és íróink — Vörösmarty és Madách — oly helyes ösztönnel és oly alapos nemzetismerettel szintén a *reményt* és a *bizodalmat* ajánlották a nemzetnek, mint hitbeli, mint lelki forrásokból merítve azokat.

Vagy szó szerint idézve a „magyar" Morus Szent Tamást:

„A jó remény vigasza, amelyet az emberek a szívükben hordoznak, s amely irányban igyekezzenek jól növekedni."

Akár egy „magyar", habár csak jelképesen magyar, de a magyarokkal oly nagyon törődő, keresztény hivő 1535-ből, akár a dicsőséges mártírhalált halt angol szent, Morus Szent Tamás, nyújtotta e bátorító szavakat minden idők magyarjainak mindenfajta földi megpróbáltatások ellen, mindenképp oly *erősítők, reménytáplálók* s oly ihletően *biztatók* ezek mindannyiunknak.

* * *

Végül egész röviden említem meg azt a másik három, nemrégiben megjelent magyar cikket vagy tanulmányt, amely Morus Szent Tamás *Erősítő párbeszéd a megpróbáltatás ellen* című könyvét ismertette a már említett évkönyv-esszén kívül:

A bécsi *Mérleg* folyóirat 1978/1. számában, a 2—3. oldalakon, igen rövid kis ismertető, inkább csak megemlítés jelent meg.

A Londonban élő Cs. Szabó László írónk pedig kitűnő s nagy jelentőségű tanulmányt írt a római *Katolikus Szemlé*-ben *Szabadság a börtöncellában* címmel az 1978/2. számban, a 113—124. oldalakon, *Hittestvéreimnek az Ökumeniában* ihlető dedikációval, s Morus Tamás egész vallási, politikai és irodalmi jelentőségét oly értékesen méltatva.

Nagy örömmel említhetjük meg azt is, hogy Magyarországon is napvilágot látott egy alapos ismertető Morus Szent Tamás *Erősítő párbeszéd*-jéről Paleta Éva költőnő tollából *Mit írsz te ott, Tamás?* címmel a *Teológia* 1979/1. számában, a 44—48. oldalakon.

A cím kérdését egy korábbi szerkesztő, J. Fowler, tette fel jelképesen Morus Szent Tamásnak a mű 1573. évi kiadásakor, s mindjárt meg is válaszolta azt a Szent nevében: „Könyvet azok vigasztalására, akik betegek, akiket az ördög megkísért, vagy akik Magyarországon élnek." Újabb magyar vonatkozás, újabb magyar hangsúly.

* * *

Az egész kultúrvilág tavaly, 1978-ban, ünnepelte Morus Szent Tamás születésének 500. évfordulóját (még mindig vitatott, hogy vajon 1477-ben vagy 1478-ban született-e a Szent. Valaki szellemesen kiállott a két évre szóló ünneplés mellett, mert egy év már kevésnek bizonyult). Angliától Nyugat-Európáig, Amerikáig, s Ausztráliától

Japánig ünnepelték a Szentet, s ebből még Oroszország sem maradt ki.

Mi, magyarok nagyon, de nagyon adósai vagyunk s hosszú időkig még azok is maradunk Morus Szent Tamásnak. Legyen az előbb említett négy magyar cikk vagy tanulmány mintegy hálás köszönet néki a magyaroktól szerte a világon.

Az ő magyarjaitól, akiket oly nagyon szeretett, akikkel oly nagyon törődött, s akiket oly nagyon akart — s bizonnyal most is akar — *erősíteni* a jó reménnyel és a bizodalommal földi sorsukban és megpróbáltatásaikban.

New York, 1979 Nagyboldogasszony ünnepén

Tollas Tibor

Könyörgés szép halálért

Uram, ki annyi kínt megélt,
könyörgök, nem az életért,
a szép halált add meg nekem,
váratlan jöjjön, hirtelen,
mint bódult álom, alkonyat,
estébe hulló arcomat
ne szántsa kín, emlékezés,
mely ismeretlen éjbe néz,
s ne legyek senkinek teher,
minden szánalom földre ver.
Emelt fővel nap sugarát
szívjam magamba, ezer-ág
karommal nyújtózzam tovább. . .
Állva haljak meg, mint a fák!

1979

Wass Albert

A „háborús bűnös"

Délfele járt az idő. Magosan fönt, a Standing Indian sziklás gerincén ragyogva izzott a nap aranypora. Alant, a völgyi legelőn, borja után bőgött egy jóllakott tehén, s a hegyoldal tölgyesében valahol harkály kopogtatott.

A görbedt vállú, sovány vénember lassan, fáradtan ereszkedett alá a hegyről, karján a kiskosár gombával. Mögötte kilógó nyelvvel kullogott a hosszú szőrű, nagy, veres vadászkutya. Belefáradt már a kajtatásba, friss vízre s árnyas fekhelyre vágyott.

Szelíd, békés, vénembernek való augusztus végi nap volt. Gyümölcsérlelő nap. S ahogy lassan, ügyelve lefele lépdelt a hegyoldal kanyargós ösvényén, árnyékos tölgyek, borzolt fenyők alatt, a vénember gondolatai messze jártak. Egy régi, odaveszett otthon hajdani gyümölcsösében.

— Vajon a pojnyik-almafák megvannak-e még? — tűnődött. — A muskotály körtve? A szőlőskert fölött a vén diófák? A ház bizonyára összedőlt azóta — gondolta, és sóhajtott hozzá. — Harmincöt esztendő, bizony, nagy idő. Talán már a gyümölcsfákat is kivágták azóta, ki tudja? — De a szomorúság nem sajgott már nagyon. Megszokott, szinte megbékélt szomorúság volt az emlékké vénült hajdani otthon távolodó képe. — Bizony, sok idő eltelt...

Tova, lent, feltűnt már a fák között az új otthon fényes lemezfödele, s hallani lehetett lentről a kispatakot is. Immár hat éve, mióta nyugdíjazták a gyári munkából, ide húzódott meg, hogy legalább hegyek között lehessen újra. Kedves hely volt ez, ott a Füstös Hegyek lábánál, szép, békés és szelíd. Vénembernek való, meghalni való hely volt. Bár a hegyek mégsem voltak ugyanazok. Valami hiányzott belőlük. Talán az ifjúkor emlékei, a muskotály körtve íze, erdélyi vadvirágok illata, ki tudja... valami hiányzott.

A nagy, veres kutya előreloholt kilógó nyelvvel. Talán a patak csörgése hívta. De hirtelen csak megállt, és ugatni kezdett a ház felé.

Majd ugatva egyre, eliramodott lefele a lejtőn. De akkorra már a vénember is kiért a tisztás csücskére. Lent, a kis faház tornáca előtt két gépkocsi is zsúfolódott a saját ócska tragacsa mellett. Egyiket felismerte nyomban: a helybeli deputy aranycsillagos szolgálati járműve volt. Mellette pedig egy hosszú, csillogó-fekete idegen kocsi.

— Na ki a fene...? — tűnődött a vénember, karján a gombás kosárral, s meggyorsította kissé a lépteit. A nagy, veres kutya már ott ugatott akkor a ház sarkában.

— Burkus, nye! — rikkantotta el magát a vénember. — Nyehó-nye!

Gazdája szavától abbahagyta a kutya az acsarkodást, s csak állt ott, akár a cövek. A hangra mozgás támadt odalent az árnyékos tornácon. Egy köpcös, egyenruhás ember lejött a kislépcsőn, s rászólt a kutyára. A deputy volt. Egy magos, sötét ruhás ember felkelt a padról, fekete irattáskával a hóna alatt, és a korláthoz lépve nézett föl az érkező felé. Egy harmadik emberi alak ülve maradt hátul, a tornác árnyékában lévő kerti széken.

A kutya vakkantott egyet, hátranézett a gazdájára, majd csóvált egyet a farkán, s megindult le, a patak felé.

A deputy elébe jött az útig. Gondteltnek látszott.

— Sorry, Mister Pujoni — dörmögte fojtott hangon. — Ha tudtam volna, miről van szó, küldtem volna figyelmeztetést. Megleptek engem is...

— Nem baj, Joe, nem baj — vigasztalta jószívvel a vénember —, bárkit is hoztál, jól tetted. Kik ezek az urak?

— Hivatalos személyek, Washingtonból — morogta a deputy, s többet nem szólt, csak ballagott nagy, súlyos léptekkel a vénember mellett a várakozók felé.

A lépcső fejénél álló sötét ruhás, csontos, komoly ábrázatú ember előhúzott belső zsebéből egy kis fekete igazolványtárcát, s kinyitva a vénember felé tartotta:

— Thomas Holt, rendkívüli nyomozó, az igazságügytől. Ön Vasile Pujoni?

A vénember megtorpant a szótól ott a lépcső alatt. Arca megkeményedett, és haragosan mondta:

— Az én nevem Pujoni László. Leslie Pujoni, itt Amerikában.

Az idegen, nyugodt mozdulattal, előhúzott egy összehajtogatott papirost a zsebéből, s belenézett:

— Vasile Pujoni. Mi ezt az embert keressük. Ha maga Leslie, akkor ki ez a Vasile? Rokona?

— Leslie és Vasile ugyanaz a név — szólalt meg éles, kellemetlen hangon a tornácon ülő másik idegen, egy harminc-negyven év közötti, göndör veres hajú, hosszú lábú, pufók arcú, sportruhás fiatalember. — Leslie angolul van, Vasile románul, László magyarul, ennyi az egész.

— Ez Mister Blum, szakértő és tolmács — mutatta be kelletlenül kísérőjét a nyomozótiszt. — Ön tehát azonos ezzel a Vasilével. Román állampolgár volt. Igaz?

A vénember összeszorította a száját keskenyre, föllépett a három kis lépcsőfokon a tornácra, s megállt, szemben a washingtoni nyomozóval.

— Nem magam szándékából lettem azzá — mondta kurtán. — Ostoba, semmirevaló politikusoknak köszönhettem. Miért érdekli magát mindez?

A sötét ruhás ránézett, és szárazon, minden indulat nélkül mondta:

— Önt azzal vádolják, hogy 1944 októberében bűntetteket követett el Romániában, melyek kimerítik a háborús bűnösség nemzetközileg elismert fogalmát. Az én megbízatásom az, hogy kihallgassam önt.

A vénember döbbenve meredt reá egy hosszú pillanatig, aztán felcsattant belőle a szó:

— Kik vádolnak, és mivel?

A nyomozó mélyet lélegzett.

— Talán üljünk le ehhez — felelte komoran —, ha megengedi?

— Tessék — mutatott a tornác bútoraira az öreg magyar —, akár itt, a kerti székekre, akár odébb, az asztal mellé. . .!

— Az asztalnál jobb lesz — vélte a washingtoni, s kezében a nagy, fekete irattáskával megindult a kecskelábú kerti asztal felé.

— Üljön le, ahova jólesik — biztatta a vénember —, én beviszem előbb ezeket a gombákat a konyhába, s vízbe teszem. . .

Karján a kiskosárral benyitott a házba. A Blum nevezetű sportruhás ülve maradt, de nyugtalan, kérdő szemmel meredt a nyomozóra, az pedig hátrafordult a lépcső alatt ácsorgó deputy felé, s kérdés volt az ő tekintetén is.

A köpcös deputy bosszúsan legyintett.

— Nem megy ő sehova, ne féljenek attól! — morogta, s kiköpött a gyepre. — Mister Pujoni nem afféle ember. . .

A nyomozó széket húzott az asztalhoz, leült, kibontotta az irattáskát, és vaskos papírcsomót emelt ki belőle. Rendezgetni kezdte a papírokat. Blum cigarettára gyújtott, s kényelmesen hátradőlt a reccsenő kerti széken. Lábait keresztbe rakta, s belefújta a füstöt a fenyőillatos, nyár végi délutánba. A deputy nagyot sóhajtott, s leült a második lépcsőfokra, hátat fordítva a tornácon ülőknek.

Kis idő múlva visszatért a vénember. Kancsót hozott, s poharakat.

— Csak vízzel tudom megkínálni — mondta —, mert gyomorbajom óta egyebet nem tartok a házban. Ennél jobb vizet viszont nem lelnek sehol. . .

Megtöltötte a poharakat, s leült ő maga is. Rákönyökölt az asztalra, s úgy mondta:

— Nahát. . .!

A washingtoni nyomozó sóhajtott egyet.

— Tud ön arról, hogy háborús bűnösnek nyilvánították Romániában?

A vénember megvonta a vállát:

— Aki háborút veszít, az háborús bűnös. Így volt ez, mióta világ a világ.

Odébb, a kényelmes kerti székben terpeszkedő veres hajú tolmács elvakkantotta magát, gúnyosan, mint aki röhejt fojt vissza magába. A lépcsőn gunnyasztó deputy lejjebb hajtotta a fejét. A washingtoni azonban úgy tett, mintha nem hallotta volna a feleletet.

— Jó, na — mondta hűvösen, és kezébe vett egy gépírásos, pecsétes ívet —, kezdjük hát mindjárt ezzel! A többi, az amúgy is inkább csak afféle jellemfestést szolgáló tanúvallomás, melynek nagy része népellenes magatartására vonatkozik, fasiszta beállítottságát világítja meg és így tovább. Tudjuk jól, hogy forradalmak, erőszakos kormányváltozások idején mindég akadnak személyes ellenségek, akik ilyen vagy amolyan oknál fogva igyekeznek befeketíteni azokat, akik azelőtt uralmon voltak. Tudomására kívánom hozni mindjárt az elején, hogy az ilyesmit mi nem vesszük tudomásul. Ez a jegyzőkönyv itt azonban komoly. Az áll benne, hogy egy bizonyos Vasile Pujoni, puini lakos, 1944. október 16-án Puin községben, Romániában, hat személyt megölt, négy katonát és két civilt. Egy harmadik civilt pedig súlyosan megsebesített. Na most. Első kérdés: azonos-e ön azzal a Vasile Pujoni puini lakossal, aki 1944. október 16-án Puin községben tartózkodott?

Szavai után jéghideg csönd dermedt a tornácra, s a napsugaras, nyár végi délután is mintha messzire húzódott volna a hegyek közé.

— Ki vádol mindezzel? — kérdezte a vénember halkan.

— Ezt most még nem árulhatjuk el — felelte kimérten a nyomozó —, míg be nem bizonyosodtunk. . .

— Én vagyok a fővádló — vágott a szavába élesen a cigarettázó fiatalember. — A román népbíróság már hozott ítéletet ebben az ügyben, még 1945-ben. De itt, az Amerikai Egyesült Államokban a fővádló ma én vagyok!

A washingtoni bosszúsan mordult feléje:

— Ez most nem tartozik ide, Mister Blum! Mi nyomozunk, nem vádolunk!

De a vénember mintha meg se hallotta volna a szavait. Kíváncsi tekintettel fordult a bosszúságában elvörösödő fiatalember felé.

— Koránál fogva ott se lehetett, fiatalember — mondta csöndesen —, miként tanúskodhatna?

A kérdezett indulatos mozdulattal dobta el a cigarettáját, ki az udvarra, és gyűlölettől eltorzult arccal fordult a házigazda felé.

— Az én nevem David Blum — csattant élesen a hangja —, valamikor ifjabb David Blum, de húsz éve már csak David Blum, mert apám végül is, sok szenvedés után, belepusztult a sebbe, amit magától kapott azon a napon!

Csönd volt a szavai után. A nagy, veres kutya feljött a tornácra. Körmei halkan koppantak a padlódeszkán, ahogy urához ment, s lefeküdt a lábánál.

— Maga volt az a Vasile Pujoni, aki ezt elkövette? — kérdezte hidegen a washingtoni nyomozó.

A vénember szürke arccal, mereven nézte a kigyúlt ábrázatú fiatalembert. Aztán bólintott nehányszor.

— Blum Dávid — mondta halkan —, emlékszem az apádra. Boltos volt a faluban. Jó boltos. Pénz nélkül is adott kőolajat, sót, miegymást annak, akinek nem volt pénze. Elfogadott érte tojást, csirkét, malacot, kinek amije volt a háza körül. Hetenként egyszer aztán bement apád Szamosújvárra egylovas szekerével, s pénzzé tette mindazt, amit a parasztok adtak neki áruért... nem fizetett rá soha, az biztos...

— Magának birtoka volt Puinban, igaz? — vágott szavába a nyomozó papírjait nézegetve. — Udvarházban élt, és dolgoztatta a parasztokat? Izgatott a román nép és a román hatóságok ellen?

— Álljunk meg itt, ebben a percben! — emelte föl ujját vén Pujoni László szigorúan. — Valamit tisztáznunk kell. Először is, az én birtokom nem Puinban volt, hanem Kispujonban. Tisztességesen szerzett és apáról fiúra szállott családi birtok volt, amit még Nagy Lajos király adományozott a nemességgel együtt kispujoni Pujoni Andrásnak, vitézségéért. Mireánk már csak száznegyven hold jutott az ősi birtokból, az igaz, de számunkra az volt a legszebb és legdrágább föld ezen a világon. Házunk is volt, a gyümölcskert alatt. Nem udvarház, csak ház, zsindelyfedeles ház, hatszobás. Papiros szerint nem az enyém volt ugyan, hanem az apámé. De ott nőttem föl, az volt az otthonom.

— Aztán jöttek a románok. Nem hívtuk őket, hiszen nekik is volt saját országuk a hegyeken túl. Mégis jöttek. Elébb csak kéregetve, alázatosan. Ükapám, dédapám befogadták őket, munkát adtak nekik. Templomot is építettek a számukra, papot is fogadtak belé. Tudom, ma divatos azt mondani, hogy elnyomtuk őket. De az igazság az, hogy megmaradhattak románoknak, még az ország nyelvét sem kellett megtanulják, és szaporodtak, egyre szaporodtak. Mikor én elértem a tizedik évemet, egyszerre csak ott voltak a katonáik is, a hegyeken túlról. Letépték a községházáról a magyar címert, s fölszögezték helyébe a magukét. Románia lettünk, verje meg az Isten...

— Bűnügyet nyomozni jöttünk ide, vagy történelmi előadást hallgatni? — szólt közbe gúnyosan Blum Dávid, a nyomozóhoz intéz-

ve a szót, s új cigarettáért nyúlt a zsebébe. Keze reszketett kissé.

— Térjünk vissza a tárgyra, Mister Pujoni! — mondta komoran a nyomozó. — Maga azt állítja, hogy egy Kispujon nevezetű helységben élt, s ezt írta a hivatalos papírokra is, amikor állampolgárságért folyamodott. Itt viszont az áll, hogy lakóhelye Puin volt. Nos, melyik igaz? Félrevezette-e a bevándorlási hatóságokat, vagy nem? Először is ezt kell tisztázzuk.

— Hiszen éppen erről beszélek — felelte a vénember türelmetlenül. — Községünk neve hatszáz esztendőn keresztül Kispujon volt. Aztán egyszerre csak jöttek a románok, ledöntötték az útszéli táblát, s újat emeltek a helyébe, amelyiken az állt, hogy Puin. Amint mondtam, hiába fogadtuk be őket jószívvel, beszélni nem tanultak meg soha. Pujont Puinnak ejtették szőrös nyelvükkel, s aztán ránk erőszakolták az elcsúfított nevet. Ezt tették minden városunkkal. Még a neveinkkel is. Hiába állt a keresztlevelemen, hogy László vagyok, ők Vasilét csináltak belőle.

— Ez megmagyarázza a névkülönbségeket — bólintott a nyomozó. — Megállapítottuk tehát, hogy maga azonos azzal a Vasile Pujonival, akit 1945-ben a cluji népbíróság előtt többszörös gyilkossággal vádoltak. Tudott ön erről?

— Miként tudhattam volna? — felelte a vénember kurtán. — Nem voltam ott.

— Nem volt ott? — csodálkozott a nyomozó, és lapozni kezdett a papírok között. — Hát lássuk csak, hol tartózkodott 1945... májusában?

— Ausztriában. Bécs mellett. Menekülttáborban.

— És 1944. október 16-án?

— Akkor otthon voltam, Kispujonban — felelte halkan a vénember —, ez a része igaz. Azon az egy napon ott voltam...

— Tehát beismeri a gyilkosságot?! — csattant föl éles hangon a fiatalember. — Beismeri, hogy apám halálát okozta?

— Mister Blum, itt csak én kérdezek — szólt reá szárazon a nyomozó. — Mister Pujoni eddig csak annyit ismert be, hogy a kérdéses napon ott-tartózkodott, a bűntett helyén. Nos — fordult a vénemberhez —, elmondaná-e saját szavaival, hogy mi történt azon a napon?

— El én, szívesen — felelte csöndesen Pujoni László, és sóhajtott hozzá —, bár éveken keresztül igyekeztem megfeledkezni mindarról, ami akkor történt. De, sajnos, vannak dolgok, amiket nem lehet elfelejteni, bármennyire igyekszünk is...

Sóhajtott újra. Kezébe vette a vizespoharat, és kortyolt belőle. Koppant a pohár, amikor visszatette az asztalra.

— Háború volt, azt tudják. Betörtek hazánkba az oroszok, s velük tértek vissza a románok is. Mert nehány gyönyörű szép rövid esztendőre megmentődtünk tőlük, emlékeznek talán arra is. Románia

és Magyarország megegyeztek abban, hogy kettévágják Erdélyt. Bécsi döntésnek nevezték volt. Mi visszakerültünk Magyarországhoz. Felszabadultunk. Maguk itt Amerikában meg sem értik, hogy mit jelentett ez. Hivatalokban, vasútállomásokon újra szabad volt magyarul beszélnünk. A falu végén ott volt a régi szép felirat: Kispujon. Az iskolában újra magyarul tanulhattak és magyar dalokat énekelhettek a gyerekek. Hivatalos papírokon újra László volt a nevem, s a hivatalos papírokat magyar hivatalnokok állították ki újra, magyar nyelven. Senki se kiáltott reánk többé, hogy „kinye ungur" — kutya magyar!

— Apám kitűzte házunkra a régi, kopott magyar zászlót, amit a padlás zugában rejtegetett huszonkét évig. Szép volt a világ megint. Aztán beleestünk újra a háborúba, s engem behívtak katonának. Ez negyvenkettőben történt. Negyvenkettő májusában. S negyvenháromban már kint voltam az orosz fronton, Kijev felett, Ukrajnában...

Mélyet, nagyot sóhajtott. Sóhajtására fölnézett lábánál a nagy, veres kutya, megnyalta gazdája lecsüngő, eres kezét, s csóvált egyet a farka végén. A vénember megveregette gyöngéden a kutya fejét.

— Különös dolog a háború — folytatta lassan, mint aki nehezen leli a szavakat —, az embert egyenruhába öltöztetik, fegyvert adnak a kezébe, és azt mondják: Védd a hazát! Aztán elviszik valahova messze, ahol semmi keresnivalója sincs, és egyszerre csak lődözni kezdenek reá idegen emberek... s az ember visszalő, hogy mentse a bőrét...

— Maga a nácik oldalán harcolt, ne feledjük! — szólalt meg újra Blum csípősen.

— Én a magyarok oldalán harcoltam! — csattant föl a vénember, de a hajdani boltos fia letorkolta:

— Maga a magyar fasiszta kormányt szolgálta ki!

— Igaz ez? — emelte föl fejét a nyomozó.

— A magyar királyi hadseregben szolgáltam, ez igaz — felelte a vén Pujoni kimérten —, de hogy fasiszta kormány lett volna az akkori magyar kormány, ez aljas hazugság! A kommunista gyilkosok nevezték el annak, akik számára fasiszta volt mindenki, aki nem Sztálint dicsőítette. Magyarország szabad választásokon, szabad pártrendszeren alapuló alkotmányos királyság volt, akárcsak Anglia — folytatta emelt hangon —, nem pedig szocialista diktatúra. A fasiszta jelző kimondottan Mussolini-féle szocializmust jelent, míg a náci szó Hitler-mintájú nemzetiszocializmust. Magyarország kapitalista ország volt, akárcsak Amerika, az emberi jogokat törvényes alkotmány biztosította...

— Akkor mért üldözték a zsidókat? — vágott a szavába élesen a fiatalember.

A vénember ránézett.

— Ha üldöztük volna — mondta csöndesen —, akkor a maga nagyapjának s ő utána a maga apjának nem lett volna boltja a falunkban, jövedelmező bérháza Kolozsvárt, pénze a bankokban...

— Ne térjünk le a tárgyról! — szólt közbe szigorú hangon a nyomozó. — Folytassa, kérem!

Öreg Pujoni mély lélegzetet vett.

— Hol voltam hát? Igen, a háború. Csúnya, zűrzavaros háború volt. Tudtuk, hogy az orosz ellenségünk volt, mert a kommunizmust készült reánk erőszakolni. Amit meg is tett. Ellenség volt a román is, mert országunkat, szabadságunkat akarta elrabolni újra. De ellenség volt a német is, pedig együtt kellett harcoljunk az oroszok ellen. Éjszakánként, a lövészárokban arról beszéltünk, hogy talán az orosz meg a német rendre agyonverik egymást, s megmentődünk mindkettőtől. De maguk odaálltak Sztálin mellé, s ezzel eldőlt a sorsunk.

— Hallják? Most már az amerikai kormányt is kritizálja! — böffent föl Blum gúnyosan.

A nyomozó megkocogtatta ceruzájával az asztalt.

— Térjünk vissza a tárgyra! — mondta szigorúan.

A vénember újra sóhajtott egyet, s szeme elnézett messze, a napsütötte hegyek közé.

— Pokoli háború volt — folytatta halkan, olykor akadozva, mint aki nehezen tudja az emlékek zsúfoltságát szavakba préselni. — Visszafele, mindég csak visszafele. A következő esztendő őszén, 1944-ben, már saját hazánkban küzdöttünk az árvíz ellen, mely szennyes borzalommal söpörte el mindazt, amit mi életnek ismertünk. Erdély földjét dúlták már akkor az oroszok, s velök tértek vissza a románok is, akárcsak egy csorda vérszomjas vadállat. Iszonyú és hajmeresztő hírek jártak arról, hogy miket követtek el magyar falvakban és városokban az otthon maradtakkal. Különösen lányokkal s asszonyokkal. A férfiakat egyszerűen elhajtották kényszermunkára, mint az igavonó barmot. De amit a nőkön véghez vittek...! Naponta szöktek meg a katonák, kiknek családjuk volt otthon, hogy ott lehessenek szeretteikkel a bajban...

— Én legényember voltam, Istennek hála. Anyám sem élt már akkor. Apám volt csak otthon. Vénülőben, akárcsak én ma. Mikor megtudtam a parancsnokságon, hogy leszerelik s hazaeresztik azokat, kik Erdélyből valók, s otthon kívánnak maradni, én is jelentkeztem. Hátraküldtek Kolozsvárra, ahol megkaptam a papírjaimat, s civil ruhát vehettem magamra. Akkor már hallani lehetett az ágyúk szavát Kolozsvárt is, és román meg orosz repülőgépek bombázták naponta a várost. Aki tehette, menekült.

— Próbáltam teherkocsit bérelni, hogy hazafuthassak vele, fölrakhassam rá apámat s egy kevés holmit, s menekedhessek vele nyugatnak, mint mások, a vérengző csorda elől. De nem lehetett gép-

kocsit lelni sehol. A visszavonuló németek magukkal vitték mind. Gyalog indultam hát, hogy legalább otthon lehessek apám mellett, amikor rászakad a veszedelem.

— Az országút zsúfolva volt menekülők szekereivel. Szánalmas látvány volt, hátborzongató látvány. Mintha az ország minden népe útra kelt volna, hogy életét mentse. Emberek káromkodtak, gyermekek sírtak, elakadt szekereket egyszerűen az árokba döntöttek a mögötte jövők. Menekülés volt, szörnyűséges menekülés. A világ vége, az.

— Apahidánál elhagytam az országutat, s feltértem zörgő kukoricaföldeken keresztül a bonchidai gerincre. Onnan tovább, Széknek. Mikor a szentegyedi tó felett kiértem az erdőből, tudtam, hogy későn érkeztem. Lent a völgyben puskák ropogtak. Géppisztoly kerepelt. A legelőszéli akácsor védelmében egy szakaszra való német katona cammogott hátrafele, lomposan, fáradtan; vert sereg siralmas maradéka. Az erdő mentén megkerültem a szentegyedi völgykatlant, s mikor a Vereserdő csücskéhez értem, megláttam az első ellenséges katonákat. Ma sem tudom, hogy oroszok voltak-e, vagy románok. Kispujonból másztak elő, tömötten, akár a hangyák, s mentek fölfele a legelőn Szentegyed felé.

— Behúzódtam a bokrokba, s megvártam, míg lassan, iszonyú lassan, áthaladtak a gerincen. Délután volt még, de az aláhanyatló őszi nap már elérte hátam megett a megsárgult fák tetejét. A karórám háromnegyed ötöt mutatott. Alattam, a faluban, ugattak mindenütt a kutyák. Itt-ott lövés csattant, kutya vonyított. Emberek ordítottak. Asszonysikoltás hasított a fülembe. Szemközt, a falu feletti meredek hegyoldalban, tisztán láthattam a szőlőnket. A búcsúzó napfényben olyan békésnek tűnt, hogy összeszorult tőle a torkom.

— Szemem megkereste a templom tornyától jobbra a házunkat, ott az almáskert lankája alatt. De csak a feketére vénült zsindelytető kicsike csücskét láthattam a körülötte tornyosuló fáktól. Aztán meghallottam újra egy sikoltást. Szörnyűséges, vérfagyasztó asszonysikoltás volt. A faluból jött. Nem bírtam az idegeimmel. Kiugrottam a bokrok közül, és futni kezdtem lefele, a falu irányába.

— Mikor az első szilváskerteket elértem, megjött az eszem, s ahelyett, hogy egyenesen átvágtam volna a falun az otthonunk felé, megkerültem a kerteket egészen a túlsó oldalig, és az almafák között ereszkedtem csak alá. A nap már ott ült akkor szemközt velem a Vereserdő hátán, s rozsdavörös fénye megcsillant az almafák sárguló levelein.

— Egyszerre csak valami csúnya, recsegő, vinnyogó hang ütötte meg a fülemet. A házunk felől jött. Rossz, fülbántó hegedű szava volt, mint amilyennel román falusi táncok alá húzták a zenét félrészeg

cigányok. Az ebédlőszoba ablaka nyitva volt a kert felé, s onnan jött a hang. Részeg ordítozás kísérte. „Zsoake, zsoake, Nyikuláje! Zsoake, zsoake, Nyikuláje!" — hangzott részeg torkokból az oláh medvétáncoltatók ismert rigmusa. „Táncolj, táncolj, Nyikuláj!", s minden vers után valami csattant, mintha korbács lett volna.

— Odaosontam az ablakhoz, és benéztem. Azt hiszem, nehány pillanatra még a szívem dobbanása is elakadt, s ereimben megalvadt a vér. Ebédlőasztalunknál négyen ültek. Katonák. Románok. Kettő háttal felém, kettő szemben. Egy civil ruhás ember, akit jól ismertem, vizes korsóból bort töltött az előttük álló poharakba. Egy másik civil ruhás ember görbült vonóval ócska hegedűt nyaggatott az álla alatt, s egy harmadik civil ruhás, háttal felém, rekedten ordítozta: „Zsoake, zsoake, Nyikuláje!", és szíjkorbácsot tartó keze minden sor után lecsapott valamire. Egy siralmas emberi roncsra, aki pőrére vetkőztetve, kutyalánccal a nyakán ott szökdösött kétségbeesetten, az asztal sarkánál, a hegedűs és a korbácsos kínozói között, mint a táncoló medvék szokták. „Táncolj, táncolj, kutya magyar! — üvöltött reá részeg hangon a korbácsos. — Mutasd, hogy örvendezel Nagy-Romániának!" S lecsapott a szerencsétlenre újra a korbács. A katonák röhögtek az asztalnál. „Tölts bort a szájába, zsidó! — parancsolta az egyik. — Hadd legyen jobb kedve a medvéteknek!" S ahogy a boroskancsós odalépett a siralmas, mezítelen emberi alakhoz, és álla alá nyúlva fölemelte elcsukló fejét, hogy bort tölthessen a vonagló szájba, ráismertem. Az apám volt.

— Egy pillanatra még az élet is megfagyott bennem. Aztán gondolkodás nélkül, mint a vadállat, beugrottam a nyitott ablakon, elkaptam a korbácsos ember emelkedő kezét, és öklöm az arcába vágódott. Alig egy lépésre, a falnak támasztva, megláttam egy géppisztolyt. Fölkaptam, s tüzet nyitottam a szobában lévőkre. Addig tartottam ujjamat a ravaszon, míg kifogyott a fegyverből a golyó.

— Így történt. Hogy hányat öltem meg, s kiket, nem tudom. Szegény apámat ölben vittem föl az erdőbe, s ott halt meg a karjaimban, mielőtt véres, megcsúfolt testét letehettem volna.

Elhallgatott. Vállai előreroskadtak, s úgy ült ott, maga elé nézve, mint akit lehúz az emlékezés súlya. A tornácra mélységes csönd nehezedett. Messze valahol, a napsütötte erdők között, harkály kopogott, s úgy hangzott kopácsolása, mintha valaki szöget kalapált volna egy óriási koporsóba.

— Érdekes mese — szólalt meg elsőnek Blum Dávid, a hajdani boltos fia, gúnyos mosollyal a szája szélén —, csak az a baj vele, hogy nem maradt tanú!

— Maradt — felelte a vénember csöndesen, és a fiatalemberre nézett —, egy szemtanú megmaradt, s még élt utána évekig, ahogy maga mondta az előbb.

A fiatalember felpattant a székről, mintha kígyó marta volna meg. De felfigyelt a nyomozó is az asztal mellett, s a deputy a lépcsőn.

— Apámat meri belekeverni a hazugságaiba!? — rikoltott nekivadultan a hajdani boltos fia, s fölemelt ökéllel előrelépett. — Ezért beverem a fogait, vén fasiszta disznó! Hogy merészeli. . .?!

A veres kutya morogva szökött lábra. Szőrét borzolva vicsorgott a támadóra. De lábon volt már akkor a deputy is, s egyetlen lépéssel a fiatalember mögött termett. Elkapta fölemelt öklét. De lábon volt a nyomozó is, és haragosan förmedt kísérőjére:

— Mister Blum! Viselkedése megbocsájthatatlan!

— Halott apámat gyalázta! — acsarkodott a fiatalember, kirántva öklét a deputy szorításából. — El kell tűrjem tőle ezt is? Nem elég, amit apámmal elkövetett?

A nyomozó szigorú arccal fordult a vénemberhez:

— Mister Pujoni, figyelmeztetnem kell. . .!

— Egy pillanatra — emelte föl a vénember a kezét nyugodtan, s anélkül, hogy lábra kelt volna. — Csak egy pillanatra kérem a türelmüket. Amikor Mister Blum fölemelte az öklét, megláttam egy gyűrűt az ujján.

— Apámtól örököltem, mi köze hozzá? — mordult föl újra a fiatalember.

— Gondoltam — bólintott Pujoni László. — Meggyöngült ugyan a szemem, és nem látok vele tisztán, mint régen, de azt hiszem, meg tudom mondani, hogy mi van azon a gyűrűn. Sötétzöld kőbe vésve koronát védelmező kard, jobb oldalán félhold, bal oldalán csillag. A Pujoni család címere. Négyszáz éves pecsétgyűrű az, amit apám ujjáról tépett le valaki azon a napon. Még vérzett a helye, amikor ott az erdő szélén letettem a fűre. Sohasem húzta volt le az ujjáról, s bele volt már nőve kissé a megcsontosodott ízületek közé. Úgy tépte le róla valaki, erőszakkal, bőrrel és hússal együtt. . . azon a napon. Ott az ebédlőben.

Csönd volt. A kutya se morgott már, csak rajta tartotta szemét az ellenséges idegenen. Annak kékesszürkére sápadt az arca, és a szája szöglete remegett.

— Szabad megnéznem a gyűrűt? — szólalt meg morogva a deputy, és kinyújtotta a kezét.

— Nem kötelezhetjük arra, hogy megmutassa — figyelmeztette a washingtoni —, se a deputynak, se nekem nincs felhatalmazásunk. . .

— Itt van, megnézhetik. Nincs mit titkolnom — sziszegte haragosan a fiatalember, s ingerült mozdulattal lehúzta ujjáról az aranygyűrűt —, elvégre hallották, hogy boltos volt az apám. Vásárolhatta a gyűrűt valakitől. . .!

Előbb a deputy vizsgálta meg a gyűrűt, majd szó nélkül odanyújtotta a washingtoninak.

— Lehetséges az is — bólintott békésen a vénember. — Bizonyos csak az, hogy ő volt, aki a bort töltötte a katonák poharába s apám szájába. Ott volt, a kínzók között, s ezt igazán sajnálom...

— Honnan tudja, hogy nem segíteni próbált...? — mordult föl, de most már tétovábban, a boltos fia.

— Igaz, ezt nem tudhatjuk — bólintott a vénember, s szeme elnézett messzire az erdők közé, mintha a múltat kereste volna —, sok mindent nem tudhatunk...

A csönd nyúlós masszája összefolyt megint, s elnyelte a szavak nyomát. A washingtoni gondosan megvizsgálta a gyűrűt, s odanyújtotta a kísérőjének. De az nem nyúlt utána. Csak elfordult, és megrázta a fejét.

— Nekem nem kell többé — mondta, s a hangja rekedtnek tűnt. — Ami nem az enyém, az nem az enyém.

Anélkül, hogy bárkire is ránézett volna, a lépcső felé indult.

— A vádat visszavonom — mondta még szárazon —, rám ne számítsanak többé!

Azzal lement a lépcsőn, s elindult a fekete gépkocsi felé.

A washingtoni nyomozó letette a gyűrűt az asztalra. Összeszedte a papírjait, s visszasüllyesztette az irattáskába.

— Bocsásson meg, hogy háborgattuk, Mister Pujoni — mondta —, kötelességemet teljesítettem csak. Csupán a száraz tények érdekelnek. A múlt kiértékelése nem az én dolgom. Lehet, hogy hallani fog még rólunk, lehet, hogy nem.

A vénember bólintott az asztalnál:

— Miképpen mondja a biblia? Hadd temessék el a holtak a holtakat, s eméssze meg önmagát a múlt... valahogy így szól, de nem emlékszem már világosan.

— Good day, sir! Jó napot! — mondta a nyomozó, s biccentett a fejével. Aztán elindult ő is a lépcső felé, hóna alatt a fekete táskával.

— Viszontlátásra, Mister Pujoni! — búcsúzott a deputy is szinte szégyenkezve, s hozzátette morogva: — Szégyen és gyalázat, hogy ennyi idő múlva is még mindég bűnbakokat keresnek...

— Good day, gentlemen — szólt a vénember a távozók után, aztán csak ült ott, a gyűrűre bámulva, s szeméből lassan szivárogni kezdtek a könnyek.

dr. Csonka Emil

Jókai időszerűsége

1980-ban, február 18-án van 155 éve, hogy megszületett Jókai Mór. Az elmúlt évben, 1979. május 5-én volt halálának 75. évfordulója.

A nagyvilág úgy emlegeti Jókait, hogy ő a magyar Victor Hugo. Ezt az összehasonlítást dicséretnek szánják, magasztalásnak. A két háború közti magyar írófejedelem, Herczeg Ferenc azt mondotta róla, hogy különb a nagy franciáknál, megkülönbözteti tőlük aranyló humora. Ugyanezt, humorát, annak forrását Szerb Antal így világítja meg: „szervezetileg adott optimizmusa volt". Legszínesebb életírója, Mikszáth Kálmán pedig így összegezi Jókai Mór emberi és írói pályafutását: „Minden megadatott neki, csak a boldogtalanság nem."

Az a komáromi kisfiú tehát, aki 155 évvel ezelőtt meglátta a napvilágot, boldogságra született. Szép kék szemével, szőke, majd ezüst fejével, mosolygós arcával mindvégig derűsen nézte, csaknem nyolcvan éven át, ezt a nem mindig derűs világot. Írói nagyságát, írói értékeit felesleges részletezni. Elég, ha Kosztolányi Dezsőt idézzük, aki tévedhetetlenül megállapítja róla: „Íróink közül ő élt a legtöbb szóval." De Kosztolányi rávilágít Jókai mély emberi értékeire is, egyben írói és közéleti etikájára, ezzel a meghatározással: „Szókimondását sohasem szegzi az emberek ellen." Ebben a mondatban sűrűsödik egész lénye: szókimondó volt, vagyis mindig az igazat írta; de sohasem vádolt vagy személyeskedett, mert tudta, hogy az emberek több részvétet érdemelnek, mint megvetést.

Írói nagysága, hogy ő volt — és ma is veretlenül az — a nagy mesemondó. Nemzeti jelentősége pedig, hogy ő volt — és ma is az — a nagy vigasztaló.

Az 1848—49-es szabadságharc elvesztése után, szemben Kemény Zsigmondék hűvös realizmusával, Jókai a nép és nemzet jókedvét akarta visszahozni, öntudatát és önbizalmát visszaadni, a szabadság eszméit megőrizni jobb idők eljöveteléig. Lelkileg akarta talpra állí-

tani a magyarságot. Mesét mondott, majd oktató, s még később vigasztaló mesét. Az *Egy magyar nábob* és a *Kárpáthy Zoltán* nagy nemzeti értékeinkre és feladatainkra hívta fel a korabeli magyar társadalom figyelmét, Széchenyi reformnemzedékét mintázta meg. Jókai népszerűségét az ötvenes években egy érdekes körülmény fokozta: a krími háború idején az orosz hatalom a törökök ellen viselt hódító háborút. Magyarország népe szívvel-lélekkel a törökök pártján volt, mivel még néhány éve orosz hadak kényszerítették a honvédsereget arra, hogy Világosnál letegye a fegyvert. Jókai erre a hangulatra építve megírta török tárgyú regényeit: *Erdély aranykora, Törökvilág Magyarországon.* Valósággal falták e könyveket. És még magasabbra emelkedett, nemzeti intézménnyé vált, amikor bűvös tollán megszólaltatta a nagy harc, a 48-as szabadságharc eseményeit, a *Csataképek*-ben. S még tovább folytatta a szabadságot glorifikáló műveit a Rákóczi-időkből vett regényeivel. (S amikor 1904. május 5-én elérkezett halála napja, az utolsó órákban saját kuruckori könyvét olvasta, a *Lőcsei fehér asszony*-t.)

Öt halottja volt, akit tiszta szívvel, feledhetetlenül gyászolt: Petőfi, Laborfalvy Róza, Rudolf trónörökös, Erzsébet királyné és Kossuth Lajos. Mikor hazahozták a turini remetét, a Nemzeti Múzeumban Jókai ott állt a halott fejénél, s búcsúbeszédet mondott a hazaszeretetről.

Jókai meseszövő művészete, humora, nemes érzésű patriotizmusa, derűje, tiszta erkölcsi világa és gazdag magyar nyelve múlhatatlanul, örök időkre eggyéforrasztotta a magyarsággal. Nemrég otthoni statisztika látott napvilágot. Az utolsó harminc évben, mondja a közlemény, több mint 14 millió példányban adták ki Jókai műveit. Igen, ebben az utolsó harminc évben is, odahaza ő volt a nagy vigasztaló. A magyarság menekült Sztálin összes műveitől, és odamenekült Jókai világába, Jókai életművéhez.

És van még egy szomorú aktualitása Jókainak. Népünknek két nagy történeti dátum él emlékezetében. Az elmúlt században az 1848-as szabadságharc, ebben a században az 1956-os forradalom. *Nos, a Ferenc József-i korszakban alig egy évvel Világos után Jókai már megírhatta a nagy küzdelem egyik-másik megtörtént mozzanatát, a vörös sipkások vagy Bem tábornok érdemeit, egy-egy Görgey- vagy Perczel-epizódot.* És alig húsz évvel Világos után a *Kőszívű ember fiai*-ban lelkesen magasztalta a 48-as eszméket, az egész szabadságharcot. De hol vagyunk ma attól, hogy Magyarországon egy ragyogó tehetségű író műve napvilágot lásson 1956 eszméiről, az emberi jogokról, a közszabadságokról, és pozitív kegyelettel írjon azokról az októberi napokról, mikor „piros vér folyt a pesti utcán. . ."

dr. Vida István

A magyar munkásvilág 1956-ban

Minden, amiben hittünk,
Odavan, odavan, odavan.
És szerencsés
És boldog, ki csak önmagáért
Boldogtalan.
(Ady: Dal a boldogtalanságról)

Akkoriban én a pesti Kőbányai úton a MÁVAG Mozdony- és Gépgyár munkása voltam. Később, a felkelés után egyesült a gyár egy szomszédos másik nagyüzemmel, azóta is GANZ-MÁVAG néven ismeretes. Mind a két név a magyar ipar hőskorára nyúlik vissza, s termékei révén országhatáron messze túl is jól ismert. A MÁVAG mérnökeinek, munkásainak hírét kiváló mozdonyok repítették világgá. Itt készült többek közt a 424-es gőzmozdony s a Kandó-féle villamos vontató, innen exportáltak a század tízes éveitől kezdve a brit világbirodalomnak is mozdonyokat, főleg Dél-Afrikába meg Indiába. A második világháború után se csökkent a piac. Az indiai kapcsolatok hamarosan helyreálltak, a legfontosabb átvevő azonban a Szovjetunió és Kína volt. Kisebb-nagyobb gőzmozdonyokat, lokomobilokat és Diesel-konstrukciókat gyártottunk a részükre. Nem csoda, hogy a gyár, amelyben mintegy 10000 munkás dolgozik, a fordulat éve után „a párt büszkeségei" között előkelő helyezéshez jutott. Sok, úgynevezett nagy beszédet tartottak itt politikai vezérek a „munkáshatalom" kiépítése során.

Az élet közelről kevésbé pompás. Túl sok „normarendezés" áll már a dolgozók háta megett, túlon túl sok ígéret maradt beváltatlan,

minden fontos követelés — még óhaj-sóhaj formájában is — pusztába kiáltott szó. Nemcsak az üzemeket, a szakszervezeteket is (tagjaikkal együtt) „nemzeti tulajdonba" vették, és rendőri felügyelet alá helyezték. Pedig lenne mit javítani-orvosolni, a jogos sérelemnek se szeri, se száma. A munkavédelem és üzembiztonság gyarló, sok a baleset, nem ritka a munkahelyi halál. Munkásruhához való jogunk jobbára csak papíron marad. Hogy a füstös, olajos, poros műhelyekben utcai ruhánk tönkre ne menjen, saját lapos pénztárcánkból kell „valahol a kereskedelemben" megvásárolnunk, míg el nem jön egyszer a munkaruha-kampány napja. Kicsit olyan, mint a lottóhúzásé: aránylag sok a kicsi méretű, amelyen házilag se lehet igazítani... Egy alkalommal szóvá tettem az illetékes osztályvezető előtt részlegünk gyári ruházatát, hozzátéve, hogy csoportképünk alá nyugodtan írhatnók: koldusok kara. Mosolygott, restelkedett és objektív nehézségekre hivatkozott.

„A pénz", vagyis a bérek, siralom. Havonta kétszer számfejtik, a ledolgozott munka után utólag. Akkor egy „rundó benne van", az egy csoporthoz tartozók valamelyik közeli italboltban áldomást isznak, a soros fizeti. Aztán megint a szokott szűkös hétköznapok, zsíros kenyér teával-tejjel, vagy a gyári menzakoszt, amely sokaknak „nem éri meg". Hogy a „munkásosztályé a vezető szerep", azt már ilyen-olyan gyűléseken csak messziről jött vendégszónok — magas funkci vagy kiváltságos értelmiségi — meri emlegetni. A gyári vezetők csak muszáj-témákat vesznek elő, a termelés problémáihoz nyúlnak, kerülik a bosszúság aknamezőit. Párt- és szakszervezeti gyűlés amúgy is ritkán van, csak adminisztratív munkavállalóknál lehet elérni, hogy munkaidejük lejárta után ott maradjanak. A szakszervezetnek mindenki tagja, ez íratlan kényszer. A pártnak aránylag több tagja van a munkások, mint egyéb dolgozók között, ami a szocdem és kommunista pártok erőszakos egyesítéséből adódott. Túlnyomólag tagdíjfizetők, nem aktívak. Színházat játszanak többnyire az aktivisták is: ki ezért, ki azért „nyomja a sódert", persze hivő is akad, de ritkán. Munkástársaik hálásak a vállalt szerepért, mert helyettük alakít a buzgó „káder", és néhanap egy kis kedvezményt is ki tud harcolni, ha közel van a tűzhöz.

Szomorú, csalódott, földhözragadt világ ez. Szabó Ervint, a polgári világ marxista tudósát egyszer meghívták egy filantróp gyártulajdonos üzemébe, hogy közelről lássa. Tiszta, világos, képpel-virággal díszített műhelyeken, mosdókon és öltözőkön vezették végig, a munkások és munkásnők kifogástalan köpenyt vagy overallt viseltek, a látogató szinte szanatóriumban érezhette magát. Szabó meghatottan nyugtázta, majd hozzátette: „Én minden teremben egy láthatatlan feliratot véltem látni: ‚Ebben a gyárban bérről beszélni tilos!'" Ha visszagondolok a MÁVAG-dolgozók témáira, egymás

közti beszélgetéseire, ez a Szabó Ervin-féle történet, annak is csak a csattanója (mert a „szanatórium" hiányzott) jut eszembe. Lelkileg zárkózott, közönyös, politikailag kilúgozott légkör s egy szívekbe vésődött regula: ŐSZINTÉN BESZÉLNI TILOS! Humor az van, igazi, kifogyhatatlan akasztófahumor. A siketítő kovácsműhely-csarnok egyik kapujáról se hiányzik a frissen megújított krétafelirat, hogy „aszongya": FÜLÉSZET. A munkához, kivált a testi munkához mindenkor hozzátartozik a jó bemondás, a magyar melósnál meg különösen így van, mióta csupa mellébeszélés az élet.

Hetenkint jönnek az orosz, néhanap a kínai átvevők. Nem lenne nehéz túljárni az eszükön, de lehetőség szerint becsülettel adják át nekik a kész meg félkész darabokat, kivéve, ha esztelen hajszát követelnek. Akkor aztán „átverik", falhoz állítják őket. De ez se változtat a munkások szívélyén. Udvariasan kezelik, viselik őket, nem gúnyolódnak vagy gyűlölködnek. Sejtik, hogy a gyár nem a legkedvezőbb üzletet köti velük, ám arról meg vannak győződve, hogy a magyarnál szegényebb népeknek használnak munkájukkal. Ebből a bajtársi érzületből (és sok más okból) következik aztán, hogy mindet kivétel nélkül — legyen az mérnök vagy akárki — szép barátságosan letegezik.

Ezen a körképen nyoma sincs az ország makroszférájában megindult zajlásnak. Az 56-os év kezdetétől mutatkozó politikai lazítások éppoly kevéssé érzékelhetők, mint a Petőfi-kör íróinak kritikahulláma. Ha akadna is néhány hangadó a régebbi szocdem vagy keresztény mozgalmakból, aki túlélte a különféle „tisztogatás"-okat, mint jómagam is, a közélet bírálgatásától következetesen tartózkodik. Túlzás nélkül mondhatom, hogy a Sztálin halálát követő új időszak első látható jele a „nagy október 23." délutánján tűnik fel. Ezen a napon 18 óráig tart a munkaidőm, munkám — mint rendesen — több műhelybe elvezet. A délutáni órákban itt is, ott is kisebb csoportosulást látok. Egy darab papír vándorol kézről kézre, arról tárgyalnak. Hamarosan kitűnik, hogy egészen szokatlan dologról van szó, az egyetemi ifjúság pontokba foglalva követeli a nemzet szabadságát és függetlenségét. A 14 órakor kezdett műszakra jövők hozták magukkal a röpcédulákat, azonkívül az a hír járja a városban, hogy hatalmas ifjúsági felvonulás van készülőben, amely ezekért a pontokért akar síkraszállni. Értetlenül hallgatják az emberek, annyira hihetetlen, mert a spontán megnyilatkozások ideje rég elmúlt. Mi lehet emögött? Honnan fúj a szél? Ki kit akar beugratni a rivalizáló fejesek közül? Vállvonogatás, kérdések záporoznak, vélemény nem hangzik. Mégis feszültséggel telik a levegő, a kíváncsiság feszíti. Amit e nap éjtszakája hozott, arra lázálmában se gondolna senki. Mindszenty s főleg Rajk pere óta (akit a gyilkosai akkortájt „rehabilitáltak") úgy grasszál a legalizált terror, hogy öngyilkosság lenne csak hümmögni is ellene. Lassan

elérkezik „feiramt"-om időpontja, készülődöm hazafelé; a műhelyek népe tanácstalanul, nyugtalanul töpreng az utcáról beszűrődő hírek felett.

Október 24-ének reggelétől az egész országban leáll a munka. Spontán munkabeszüntetés ez. Utcai harcok, megszakadt közlekedés, az állami és gazdasági apparátus szétmállik... A MÁVAG kéményei se füstölnek, annál sebesebben füstölögnek el a mindenható főnökség tagjai, hogy hosszú heteken át tudni se lehessen hollétükről. A mi üzemünk munkásai közül is csak kevesen fordulnak meg a gyárban. A „rendészet" jó pár kötelességtudó tagján kívül (az ő feladatuk az épületek és a gépek őrzése) csak a legkiválóbb műszakiak és szakmunkások törzsgárdája viseli gondját. Belőlük alakul október utolsó napjaiban az *ideiglenes munkástanács,* amely a felkelés győzelme után azonnal munkára mozgósítja a munkatársakat. A rádió és embertől emberig futó híradás útján ér el lassankint a hívás mindenkihez, úgyhogy november elseje és második reggelén a dolgozók többsége újra ott van a munkahelyén. Nem kis dolog ez, ha tekintetbe vesszük, hogy jelentős hányad úgynevezett ingázó, vagyis kisebb-nagyobb távolságról naponta vonatozik a gyárba és vissza. A józsefvárosi és a Keleti pályaudvar, meg a kőbányai alsó és felső állomások közelsége úgyszólván minden irányból lehetővé teszi a csatlakozást. (Az „ingázók" és „kétlakiak" nehéz életéről külön könyvet lehetne írni.)

Együtt vagyunk tehát, a részek keresik egymást, az egész is lassan összeáll. Először számba vesszük, ki van jelen, ki nincs, mi van a távollévőkkel? Úgy érzi magát mindenki, mintha óriási elektrosokkból ébredezne. Jónéhányan bele is pusztultak. Részlegünk vezetői és tagjai, együtt az ide-oda áramló más műhelybélivel, személyes élményeiket mesélik. Kit, hol, hogyan értek az események, mit látott vagy hallott? A mintegy tíz esztendő lelki kalodája még mindig pontosan érződik: nem akad ember, aki az utcai tüntetések vagy harcok cselekvő részese lett volna. Erről mélyen hallgat mindenki, mintha ennek a győzelmes felkelésnek csak passzív résztvevői lennének. (Hiába, a szovjet hadsereg csak Budapestről vonult ki, nem az országból.) Eleinte, vagyis ebben a stádiumban inkább a szemek, arcok, mozdulatok beszélnek: fellélegzés és lelkesültség árad belőlünk, az állásfoglalástól, színvallástól még óvakodunk a tegnap kulisszái között... De akad azért közös nevező, amit kimondunk. Sztálin—Rákosi—Gerő elmarasztalásában, Nagy Imre és a többpártrendszer helyeslésében nincs véleménykülönbség (hogy a kommunistákat leszavazni is lehessen). A szovjet hadsereg beavatkozása Budapest utcáin: senkinek se meglepetés. Elvonulása annál inkább! Az elesett fiatalokat, munkásokat és másokat egyöntetűen a magyar nép hőseinek tekintjük, mint utóbb kezdetben Kádárék is tették. A Sztálin-

szobordöntés drámai jelenetének, a vörös csillaghullás tornamutatványainak sok tanúja akad. Szepesi György rádióriporter rossz pontot kap, amiért a döntő órákban le akarta „inteni" a népet. Az ávósok népszerűsége — az országos átlagnak megfelelően — nagyon gyenge lábon áll, de a többség véleménye szerint a népre tüzet nyitó „gárdisták"-at bíróság elé kell állítani, nem felkoncolni, mint egyes helyeken történt. Nem kevesen úgy vélik, hogy az ÁVH- és pártfunkcionáriusok „kinyírás"-át nem igazi szabadságharcosok, hanem felbérelt provokatív elemek hajtották végre, hogy a világ felé lejárassák nemzeti megmozdulásunkat, a Szovjetuniót pedig újabb fegyveres beavatkozásra késztessék. A Rákosi-korszakot mindenestül elmarasztalják, az úgynevezett munkáshatalom képviselőiből többé nem kérnek, megfontoltan és erkölcsi komolysággal akarják ezt a második — immáron igazi — felszabadulást termelő munkával szolgálni.

Mindannak, amit pár héttel-hónappal később ennek a józan forradalomnak „ellenforradalom"-má való átköltése során harsog majd a hivatalos propaganda, nyoma sincs. Az eufórikus hangulat alig ismer gyűlölködést. Aki vétett, kapjon igazságos ítéletet! Aki tévedett, álljon félre, és próbáljon okulni! A SZER-t ugyan emlegetik mint fontos hírforrást, de hogy az robbantotta volna ki a népfelkelést? Antiszemitizmus? Magánkapitalizmus és nagybirtok visszaállítása? Horthysta restauráció? Ezek helyett a „részletkérdések" helyett egyetlen vágy él a magyar munkásvilágban: hagyjanak minket úgy élni, ahogy mi szeretnénk!

Sokan még november 3-án, szombaton is bejönnek az üzembe. A gépek állnak, de az új kezdéshez készülődők serényen rendezkednek, a feladatokat tárgyalják, hogy fennakadás ne legyen hétfőn, november 5-én. Akadt-e közülük egy is, aki gondolta volna, hogy nép és ország másnap hajnalban fekete vasárnapra ébred?

A november 4. és 11. közötti hét a nagy (második) szovjet fegyveres beavatkozás folytán nem hozza meg a remélt újrakezdést. Ismét fellángol az utcai harc; mint mezőn a nyúl, úgy hull sok fegyvertelen járókelő a behatolók golyóitól. Temetjük a holtakat, ápoljuk és rejtegetjük a sebesülteket — ebből áll az élet, nem a békés termelésből. Mikor a következő hét elején a MÁVAG műhelyeibe szállingózni kezdenek a munkások, a hatalmas gyárvonulat előtt, végig a Kőbányai úton fej fej mellett szovjet páncélosok sorakoznak. Lövegeik csöve a főépületre irányul, mindegyik tank orrán vörös zászló leng; mi némán vonulunk előttük a kapubejárat felé. A szótlanság benn se szűnik egyhamar. Mindenki riadt, lidérces álmából nagyon nehezen ébred. Belebújok sötétkék overallomba, és végigballagok néhány műhelyen, hogy lássam, mint indul hát — némi késedelemmel, mert egy s más közbejött — újra a termelés. Bévül, a gyár területén nincs szovjet katonaság. Az udvarokban, műhelyekben, csarnokok-

ban egyelőre csend. Hideg csend, és szinte gyászos, mert a munkások kivétel nélkül utcai ruhájukban ácsorognak, fojtott hangon beszélgetnek. Az egyik csarnokban madáchi jelenet: ifjú munkás áll egy nagy henger hátán, körös-körül számtalan „szaki" és szaktársnő figyel rá. A világ legmagátólértetődőbb tételét fejtegeti:

— Láttátok a tankokat a gyár előtt? Amíg ezek innen el nem takarodnak, nem vesszük fel a munkát.

Helyeslés. Egy másik a hallgatóságból:

— Nemcsak a Kőbányai útról, hanem az egész országból. („Úgy van!" Tapsvihar.)

Nem tudják, mi lesz holnap, miből élnek tovább, de a szovjet hadsereg menjen haza, mert addig át sem öltöznek. Így, utcai ruhában és pénztelenül, fegyver nélkül, s az egész világtól elhagyottan feszíti mellét a „társadalom vezető ereje" egy nagyhatalom arzenálja ellen. Néhány óra múltán az ideiglenes munkástanács gyűlésbe hívja a dolgozókat, hogy tájékoztassa az új helyzetről. Eszerint a kormány még a mai napon rendeletet hoz a munkástanácsok elismeréséről és a választási eljárásról. A jövőben tehát — mondja a munkástanács szónoka — nem felülről kinevezett „munkásigazgatók" vezetik a gyárat, hanem a dolgozók választott szerve, illetve annak megbízottja. Többen szót kérnek, és arról érdeklődnek, mi lesz a szovjet hadsereggel? Mert addig nincs munka, amíg az oroszok megszállva tartják az országot.

A munkástanács szóvivője:

— A gyár előtt állomásozó páncélos különítmény parancsnoka tiszti küldöttség élén ma reggel felkereste a munkástanácsot, és aziránt érdeklődött, miért nem indul meg a termelés az üzemben? Mi ugyanazt válaszoltuk, mint az itt felszólaló munkástársak. Erre a szovjet tisztek kijelentették, hogy ők a munkásosztály vívmányainak biztosítása végett avatkoztak be és tartózkodnak Magyarországon. Mire azt kérdeztük tőlük: ki kérte őket erre, hisz az ország törvényes kormánya tiltakozott ellene. A szovjet tisztek válasza: a nép valódi képviselője a munkás-paraszt kormány, az hívta be őket. Erre mi megmagyaráztuk, hogy ez az úgynevezett kormány nem képviselheti a népet, mert a nép nem bízta meg. A szovjet tisztek végighallgatták a mondókánkat, majd megígérték, hogy pontosabban tájékozódnak. Addig azonban mi is tájékozódjunk jobban, a páncélosok pedig a közbiztonság érdekében ott maradnak a Kőbányai úton.

A gyűlés résztvevői nyugodtan meghallgatták a beszámolót, néhány szónokuk azonban újra leszögezte, hogy addig pedig termelés nem lesz, míg nem tiszta a levegő.

— Tudomásul kell vennünk — foglalta össze az elhangzottakat a munkástanácsi szóvivő —, hogy a magyar nép forradalmát vérbe fojtották. Ehhez a nyugati hatalmak is asszisztáltak. Nem kerget-

hetünk délibábot, mentenünk kell, ami menthető: minél több befolyást a mindenkori termelő munkásságnak az üzemek és a gazdasági élet vezetésébe, nemzeti viszonylatban pedig annyi függetlenséget kifelé s annyi szabadságot befelé, amennyit csak lehet.

Kölcsey Himnuszát harsogtuk végül, mint minden gyűlésen e napokban. A pillanat történelmi értéke akkor is világos volt előttem: az ipari munkásság osztálya és nemzete lobogóját egyaránt kézbe vette, mert rájött, hogy a kettő egymáshoz tartozik. Mindezt egy gúzsbakötött országban, vérbe fojtott felkelés után. Ellenforradalom? Ezt a megmozdulást nem a régi jobboldal, nem a levitézlett uralkodó rétegek robbantották ki, hisz bal felől jött. Csalódott marxisták, hazugságtól megcsömörlött ifjúság és szuperkapitalista módon kizsákmányolt proletárok tették azzá, amivé lett. Maga a munkásosztály nem tudta, hogyan mennek majd a saját dolgai tovább, de abban egy volt, hogy tovább ne legyen úgy, mint eddig. A régi urakat nem kívánták vissza, az új urakat látni sem akarták. Valamiféle munkás- és üzemi önkormányzat látomása lebegett előttük. 1956 alapjában „balos" forradalom volt, de nem szektás, hanem szabadelvű, mert a nem balost is testvérnek tekintette. Mintha Táncsics, Kossuth meg Széchenyi, Deák kései unokái kötöttek volna egymással szövetséget.

„Menteni, ami menthető" — november derekán már alig akad a gyárban, aki a finn népnek engedélyezett szabadság lehetőségében hinne magyar viszonylatban, de Jugoszlávia önállóságához hasonlót még sokan elképzelhetőnek tartanak. Kádár november 4-i beszédében, a Népszabadság vezércikkeiben alapvető pont a szovjet csapatok kivonása. Talán — így okoskodnak — ha a munkástanácsok biztosítják a rendet és a termelést, a kormányban pedig Moszkva bizalmi emberei ülnek, tényleg kivonulnak, és megvalósulhat legalább egy független „magyar nemzeti kommunizmus" (mint a veszett fejsze nyele). Csak a sorrendet vitatjuk: elébb a megszállók kivonulása, vagy fordítva — a helyzet normalizálása? A két álláspont egyeztetése — a normalizálás és a kivonulás párhuzamos, lépésről lépésre való megvalósítása —, ez lebeg a munkásság megbízottjai előtt, valahányszor szovjet parancsnokkal vagy Kádár Jánossal tárgyalnak. Hogy a tárgyalások színjátékával egy saját érdekei szerint berendezkedő hatalmas szomszéd csupán a testi-lelki felőrlés gépezetét hozta működésbe, a többség azért sejteni kezdi. Mégis kitartanak, nem akarják olcsón adni.

A „munkás-vezérigazgató" és vezérkara még mindig nem jön elő. Minden felelősség és intézkedés továbbra is a munkástanács kezében van. November 20-a körül alakul meg tulajdonképp véglegesen (?), amikor a Kádár-kormány, hogy munkásbarátnak tűnjék, átmenetileg rendeletet hoz, és a szabadon választott munkástanácsokat elismeri. A MÁVAG-ban, mint a legtöbb más üzemben is, az

ideiglenes munkástanácsot törvényesíti a választás. Majdnem egyhangúlag, de titkosan szavazunk. Sem azelőtt, sem azóta nem volt a Magyar Népköztársaságban ilyen őszinte és hiteles választás. Ma is emlékszem, milyen békésen, komolyan, szinte méltóságteljesen folyt le. Senki se tudta elképzelni, hogy a munkásságnak mint az ideológia által kikiáltott uralkodó osztálynak a határozott, egységes föllépése hatását téveszthetné. Különböző gondolatmenetek voltak forgalomban. Meg kell mutatni Moszkvának, mi a magyar munkás valódi álláspontja. Kemény következetességgel erősíteni kell Kádár pozícióját, amikor engedményeket próbál kicsikarni a Szovjetuniótól. (Állítólag a napokban azt súgta oda egy munkásküldöttségnek: „Nem veszitek észre a hátamnak szegzett géppisztolyokat?") Ugyanakkor bizonyítani kell a világ közvéleménye előtt, hogy a nép harcáról van szó. Ez mozgósítja a szabad világ dolgozóit, az ENSZ-et, a színes népeket, ami mind nem lehet közömbös Moszkvának. Ki látta akkor, mi következik?

A termelést mint a normalizálás első lépését, elkezdtük, de csak ímmel-ámmal folyt. Szinte naponta jöttek a szovjet tisztek látogatóba, hogy a munkástanács tagjaival „elbeszélgessenek". Kisebb-nagyobb gyűlések, értekezletek követték egymást, amelyek napirendjén az üzemi problémákon messze túlmenő kérdések szerepeltek. Első és legfontosabb a letartóztatások, megtorlások beszüntetése volt, hisz a „munkás-paraszt kormány" félreérthetetlen módon hirdette meg programjában a teljes amnesztiát és büntetlenséget. Bérről, anyagiakról alig volt szó. Ha már október 23. bázisa megdőlt, legalább a november 4. ígéreteit kellett számon kérni. (Ahogy tűnt a meghunyászkodás, úgy nőtt meg újra az adott szó hitele.) Vártak-e még valamit a munkások a szabad világtól? Sose reméltek sokat, ilyen tehetetlennek azonban nem képzelték. Talán a világnyilvánosság rokonszenve és feszélyező hatása Moszkvára, amiben valamenynyire bíztak.

Közben megalakul a budapesti központi munkástanács, az egész fővárosi gyáripar dolgozóinak képviselete. Mind a szovjet katonai főparancsnokság, mind a Kádár-kormány elismeri tárgyaló félnek. Politikailag tehát ez a magyar népképviselet, amely szerepét helyesen méri le, amikor november 21-én nagygyűlést hív össze egy országos munkástanács megválasztására. A fegyveres megszállókkal és helytartóikkal szemben így épülne ki fokozatosan a magyar nép demokratikus szervezete, ha engednék. Ezt a gyűlést azonban páncélosok felvonulása hiúsítja meg, az országos munkástanács sose jöhet létre. A macska-egérjáték ideje lassan lejár. A következő napon, november 22-én Nagy Imrét és társait csellel foglyul ejtik, és elszállítják jó messzire... Tiltakozásul egy emberként lép sztrájkba az ország minden dolgozója. A MÁVAG-ban titkos szavazással döntünk a

kérdésről (mint mindenről mindenütt). A hangulat elkeseredett, de higgadt. Több mint hatezren vannak jelen, s az eredmény tizennyolc „nem" ellenében több mint hatezer „igen". Ki az a tizennyolc? Senki se kérdezi. Jaj az árulóknak? Egy szó sem esik róluk. Nem kutatnak, nem is vádolnak, s a szavazás tisztaságát, titkos voltát bizonyítja, hogy a maroknyi másként vélekedő nem félt a véleményét megvallani. (Ilyen volt „ötvenhat szelleme" még az élethaláltusa végnapjaiban is.)

December 6-án lefogják a MÁVAG munkástanácsa elnökét. Csak kerülő úton értesülünk róla, a budapesti központi munkástanács tiltakozásából, mivel elnökünkkel egyidőben vagy 200 munkástanácstag kerül adminisztratív (?) úton börtönbe. A húsdarálót tehát beindították a fegyveres hatalom kezelői. December 11-én a Parlamentbe hívják tárgyalni a budapesti központi munkástanács elnökét, Rácz Sándort és Bali Sándor központi titkárt, de még tárgyalás előtt a Parlament épületében lefogják őket. Ezen és a következő napon újra sztrájkról döntünk. A demokratikusan és törvényesen választott munkásvezetők bebörtönzése a dolgozók „lefejeztetését" jelenti, minden erővel tiltakozni kell ellene. A légkör megint higgadt, az eredmény ugyanolyan egyöntetű, a szívek azonban kezdenek elkomorulni. November 4-e csavarján semmit vissza nem forgattak a megszállók, sőt: inkább szorosabbra fogják. Ez a december 11-én s 12-én elhatározott általános sztrájk lett a magyar munkásság utolsó nagy flottatüntetése. Reá következő napon, december 13-án a kormány törvényerejű rendelettel mondja ki a halálbüntetés alkalmazását nem csupán a sztrájkra, de az arra irányuló felbujtásra is. Lassankint szállingózunk vissza a MÁVAG-műhelyekbe. Az utolsó adut is kiverték a kezünkből, mi jöhet még? Ugyanaz, mint ami október 23-a előtt volt. Az öröm és a bánat napjaira megint némaság következik. Ígéretek, megnyugtatás, kifárasztás, megfélemlítés, elcsüggesztés — ezek voltak az állomások. Vége a komédiának.

A gyárban már kérdezni se merik, mi van eltüntetett munkástanács-elnökünkkel, maga a munkástanács is bizonytalanná válik, ténykedését mind több, felülről érkező utasítás irányítja, hatásköre leszűkül, míg aztán 1957-ben forma szerint is fel nem oszlatják. Legtöbb munkástársam motollázásba menekül: dolgozni, feledni, nem gondolkodni. Igazi „munkaterápia" lelki betegség ellen. (Kádár különben is megmagyarázta, hogy a munkásosztály nincs tisztában saját érdekeivel.) Mások fej nélkül ténferegnek, nem tudják a régi újba magukat beleélni. Ismét másokat soha többé nem látunk majd. Elszálltak az örök vadászmezőkre, vagy elbandukoltak a hazából. Minden ötvenedik lakos hiányzik majd az év végén az országból. Ez a MÁVAG-körképén is mutatkozik. Aki csak teheti, nyugdíjba megy, tovább nem húzza; most már mindegy, mennyi lesz a pénz, csak vége legyen a hányatott, „megbecstelenített" életnek. A sóha-

jok, legyintések még a fényes napok dallamára mennek, a színvallás egyre ritkul. Ahogy tűnt a felülről adott szó hitele, úgy nőtt a képmutatás s vele a meghunyászkodás. Az a néhány pártvonalas hangadó, aki a forradalom napjaiban átnyergelt, szintén szótlan, de más miatt. Lassankint nyergelne vissza, de az újra szedelőzködő pártnak nem nagyon kellenek a régi arcok. (Ez is a konszolidáció lélektanához tartozik.) Egyelőre nincs jelölt a párttagságra, szóba hozni se lehet. „A párt" azonban nem enged: érvel, kecsegtet, fenyegetőzik. Egyikmásik műhelyben sorsot vetnek, ki legyen az áldozat, aki belép. Megint ajánlatos lesz, ha minden csoportnak van „villámhárítója a párt felé". Néhány „okos" felismeri a vákuum-adta lehetőséget, és fejest ugrik a pártba. Ha a nagy közös vállalkozást letörték, legalább a saját kis pecsenyét kellene megsütni. Eleinte megvetik az ilyet, később már senkit sem érdekel. Keressen ki-ki a maga módján utat, s ha a gyomra beveszi, járja egészséggel...

A közösség iránt érzéketlen „frigidaire-szocializmus" ebben az időben lett hitvallássá és népszokássá. Senkivel, semmivel se törődj, csak magaddal! Ebből terebélyesedett ki, amivel ma, negyedszázad után se bírnak a strázsák.

A bér- és táppénzcsalás mint öncél. „Társadalmi tulajdon" elleni cselekmények elburjánzása, a borravalózás és megvesztegetés egyetemes gyakorlata, a lazsálás és folytonos alibiszerkesztés. Kik azok a „vándormadarak"? A dolgozóknak mintegy negyede: üzemről üzemre vándorolnak, csak előnyök után futnak, a munkástársakat cserbenhagyják. És kik azok a „fusizók"? Elvileg minden dolgozó, aki szabadidejében kontármunkát kénytelen végezni, hogy anyagilag valamire vigye. Számukra az üzemi munkabér csak „jelenléti díj". Ezek a típusok előbb is léteztek, de ötvenhat után lett belőlük tömegjelenség. Ha a hatályos törvények mértékével mérnők, akkor minden nagykorú (s a kiskorúak egy része is) kriminalitásban él. A rendőri és joggyakorlat mércéjét mind alacsonyabbra kénytelenek venni, mert különben nem lenne elég hely a börtönökben s egykori táborokban, hogy befogadja az elítélteket. (Persze a politikai „bűntettes"-ekre ez kevésbé vonatkozik, náluk a mérce túlontúl magas.) Herbert Marcuse megrótta a magántőkés rend munkásait, amiért a burzsoáziába integrálódnak. Mit szólna, ha ismerné az államkapitalizmusban létrejött „integrálódás" útját, amely szükségképp a rendszerszülte kriminalitáson át vezet — nem a burzsoázia állapotába, csak — a félproletár kispolgáriságba? Az a bemondás járta valamikor (ma is érvényes), hogy aki dolgozik, annak nincs ideje pénzt keresni. Valószínűleg ez az oka, hogy Magyarországon manapság az ipari munkásnak van legkevesebb alkalma mazsolázni a szocialista mammonizmusból. Vagy még mindig húsz évvel ezelőtti vétkeiért kell bűnhődnie?

K. M. L.

Krónika régi gyökérről

(Törpe eposz a Tátra tövéről)

I.

Ott, hol a Tátra mered magas égbe, s föllegek ülnek
lejtőin, kipihenve a vándori végtelen útat,
míg vihar újra tovább nem kergeti őket uj útra;
ott, hol az Ég meg a jég s a magány szent hárma a csúcson
tart örökös szállást: ez a hallgatag isteni fönség:
nézve le orkándúlt völgyekre, a lenti zajokra:
ott akará Sorsom (Akaratjuk!) kezdni jövőmet. . .
Csúcsok alatt mélyben, honnan sóvárgva tekinthet
föl magasokba az ős: sas után, aki szárnyakon úszik!
Völgyben küszködvén, *földtúró* halk *szabad* ősöm,
ottan kezdte a vért, mely csörgedez itt az eremben:
messze ma nagy Hegytől, szent Síkok végtelenétől. . .
Ötszáz évig a Völgy, kétszázig a drága nagy Alföld
élesztgette e vért, ami elfoly most idegenbe. . .
Nem divat ez, tudom én, áldozni a múltnak, az ősnek!
Mert hálátlan a kor, jelen érdeke úr, s az anyag most!
Illeni sem bizony illik: „kérkedik" az, ki ilyet zeng.
Bárha, tudod, *ha* „paraszti", *ha* „úri" gyökérbe kapaszkodj,
büszke fejed hamarost megmossa a *túlnani* tábor!
Bánom is én! Irok itt egyedül, magam árva szivének. . .
Lábak alól talaj elfut. . . Mind keresik ma „kilétük",
jár a „gyökér krizise"! S hát még, akit ár, idegen lep!
Jaj, ne fogódzna a rögbe ragadt „pór-úri" gyökérhöz?!
Mélyre, amily mélyen csak szent talajába lenyúlhat!
Régi paraszt-nemesek, besenyők, tótok, magyarok, ti!
Tartsatok engem e sodrások zűrén magatoknak!
Jöjj, Hungária, szent Anya, vissza magadnak igényeld
minden szertezilált, honi, hontalan árva tiéid!

II.

Kunszerető László kora volt az. . . Amint tudod: egyre
mindent *akkor is* összekuszált Végzetje magyarnak!
Pápa követje, Fülöp, eskette királyt föl a Rendre:
Törvény s Béke legyen! S hogy a Végek, védve tatártól,
vérbe-tüzekbe ne fúljanak: ő nagy hittel igérte.
Esküje elhangzott, Istvánnak sírja fölött, és
vette komolyra szavát (egyelőre) a dúlt szivü László.
. . .Tudja az ország jól, hogy az anyja: Kun Örzse, Kötönnek
lánya, a gyilkoltnak! (E fejet hajigálta a végzet,
Pestnek üvöltési s mongol had lángjai közben!)
Kun, magyar és mongol: marták cafatokra e népet!
Régi riadt emlék intett: hárítani új vészt,
s őrzeni Északnak gyepüit besenyő maradékkal!
. . .Tróntermén a király. Vele Had-fő Bástaji Rénót:
„oszlopa országnak", s Mokián, a Bökény-fia, nádor.
Lándsa[1] megyen tizenöt, lengyel gyepüt őrzeni vérrel;
Vág ahol egyberohan sebes Árva vizével: a kulcspont.
Vette a lándsáit besenyő ivadék: Ete, Györke,
egytestvér, Tonuz úr népébül. Az őseit István,
áldott hírü király, terelé Hithöz, s telepíté.
„Szent Korona hiveként jártok! S fogad ismeretes táj. . .
Törte minap vadonit ama ‚Kan': maradott, de törendő!
Hudkond, ‚kis hódkan', földjét foglalta legelsőbb.
Endre elődünkkel, ki a Szentföld várainál járt,
Jordán drága vizén! Mondják, ‚sárkánytorok' ölte
volna meg Endrénket; de e Hódkan dobta elébe
öntestét. Lőn őserdők ura, liptai ‚comes'. . .
Jártatok arra! Hiszen ti vitézi atyátok a lányát
vette nejéül, s vívtatok egypárszor Törüt-ormok[2]
völgyin a Vágnál. . . Ím, fejedelmi kegyem: vadonerdőn
jó Hódkand unokáival osztoztok gyepüőrként!"
Térden hűségük fogadák; a királyi tenyérbe:
fölkent kézbe tevék be imára tapadt kezük' eskün
újszerü régi vitézként, Krisztus uré s Koronáné.[3]

III.

Harmadnap lovasok nyargaltak a zólyomi tájon. . .
Kissebb Tátra-nyereg sürüjén — vadakat riogatva —
Vághoz is átkeltek negyedik nap, *néptelen* erdőn. . .
Medve, bölény, jávor, seregestül gím meg a farkas
állja iram nélkül „csodalényt", s nem tudja: veszélyes!
Éjbe hiúz szeme les, nappalba bölénybika bámul.

Csörtet a sok lovas, a málhás barom, s ők: fiatal két
honkereső testvér. Rokonok vajh várnak-e rájuk?
Ott Hármas-Revucák völgyén Alacsony-Tátrának
fut le patakja; a hódak, s nem tót nép hona még ez.
(Rőce nevét Revucára cserélte idővel a földnép. . .)
Hód: sürü gátat emel rajt: könnyü találni telepjét,
füttyre de eltünik ő, s te „hodász", gyakorold a türelmet!
. . .Itten a „Hódak Kánja", vadásza, gereznabegyűjtő
Hódkand, vén öreg, ím, anyjul[4] Ete-Györke nagyapja,
átkocogott völgyükbe egyik tavasz este hadával.
Sebhelyes arca mutatta, bizony: krokodilcsata nemcsak
népi temonda![5] Vegyült a „Keresztvizek őse": a Jordán
Hódkand vérével. Ha beszélnie kedve kerekszik,
Tábor, szent hegy erődjét mondja el („onnan e vágás. . ."),
s Béla királyt („a szegény menekültet menti *ez* erdő").
„Akkorról *ez* a seb: mongol dsida verte a vállam."
Sátori táborból az öreg megy új településre:
„Rakjatok élre tetőt! Törüt-Ormok[6] vad szele télen
el ne söpörje! *Hazánk* maradandón légyen e házunk!"

IV.

Látta a szent Pünkösd Ete-Györke jogába jutását.
Álltak a lándsák ott, vidoran lovasemberek, ifjak
s liptóvári perosztó. Csák, a nagyúr (hire nől még!)
küldte csupán követét, „képével" elismeri őket;
s tudnia kell, mi folyik, hol az ő árpádi családja
úr vala Vág-völgyön. . . Amióta Szabolcs ivadéka
Trencsént újra raká, az Oroszlán zászlaja lengett[7]
Dévénytől Szepesig. S az Oroszlán: les koronára!
Jött a királyi bizott[8] iktatni; Turócrul a prépost.
Tábori szentmise zeng. Körül áll besenyő, magyar és tót;
kézbe süveg, leeresztve a fej meg a szív. . . meg a vont kard.
Vad hegyi kecske magasbul, a medve sürűbe ha leskel,
fent köröző sas hogyha lenéz: Amaz erdei tisztás —
tudja-e? — nőni fog itt! Hogy egy új haza épül, a belső.
Úrvacsorát vőnek, áldást ad a pap. S ad az Ég is!
Prépost mondja elő, követik szavaikkal a szókat:
„Tartom mindörökűl a nagy Isten, drága Nagyasszony,
Szent Korona s mi urunk: a Király hűségit a sírig!
Vérem, amíg vér lesz, magamért s mind magvaimért ezt
esküszöm: Isten, a Nemzet, a rám szoruló elesettek
karja leszek! Kardom békén hüvelyébe ne szálljon,
vár valamíg ez a három; s esküm pecsétje: halálom!"
Földbül, a vízbül, a fűbül elébük vittenek akkor

tálcányit; s lándzsát nekik ád a lándsa vezére.
. . .Ekkor lőn: menekülve a hegyről hószinü Kos fut!
Szirti hatalmas Sas feketén suhog, űzi miként árny.
Véres nyakkal Etéhöz a bárány hull menedékül,
Györke sebezte a sast; s mellébe' nyilával az elszállt.[9]
. . .Él Ete még: települ unokákkal a Nagy Kos alá majd[10]
félszázaddal utóbb. Elesik majd Györke a Sasvíz[11]:
Árva tövén; marad árván két fia, Miska, Adorján.
Átveri mongol nyíl, s vörös égen vijjog a Sas majd,
és mivel ott erdő, lángol lobogón a határföld. . .
S vérvörös égen a Sast: viselik maradéki a pajzson.

V.

Csák Máté, a nagyúr, akinek mind Vág vize hódol,
várta a két telepest, hogy jönnek-e oltalomesdőn. . .
Meghala már László, ronccsá kaszabolta a kunja!
Sátrán véreze el, „új nászát" ülve pogányul,
mint ama Nagy Hun, akit követett és ősinek értett.
(Hun vagy a kún: egy csak — magyaráztak a krónikaírók;
és igazán: egy vér Árpád meg az Ostor, Atilla!)
Ámde Szabolcs főkende, Ögyek- s Emesétül eredvén,
szinte csak Árpád-vér, s fia Csák, ki a Mátyus ur őse!
. . .Meghala hát László, s „koronázni királyt" hiv a „Trencsén"
mindeneket! Követelt Árpád örökösse, Oroszlán!
Hódolatot s fegyvert, aki hű, melléje sietve,
hozzon az önneviben, s valahány csak, népe nevében!
Szörnyü csalás készül: a Velencés (másik Oroszlán)
küldi bitorlóját, Endrét! (Csáknál neve: Fattyú.)
Tör magyar így magyar ellen, párt tüze-vére dühöngvén. . .
Lenne elég! De a mongol, a mongol is újra bezúdul!
Ott hala Györke; hagyott fiatal szép özvegyet, árvát. . .
Népeivel Mátyus dúl-éget, „okít a hüségre". . .
Volt Revucán gyász, vér, tüzek üszke, vadonba futások.
Nem nyugodott Mátyus! S mikoron letörött az utolsó
szent Arany-ágacskánk: Árpád-fia Endre halálán,
ön-kinevezte király, külföldi meg itthoni, hány volt!
(Itthon mindig akad!) Most már koronáztak is egyre!
Dúlt Revucán hallgattak; a földbe vetettek, arattak. . .
Jaj, keserű húsz év Ete-, Györke-fiaknak a völgyben!
Miklós „Öccsivel" ádáz Csák dühitől menekült el,
s Rozgonynál a király seregébe maroknyi hadat visz.
Dancs, az a Hűséges[12], a Balassa-Bitér neme, vére,
tartja a Tátra-vidék nemesit koronás ura mellett.

(Mert uralá Csákot kényszerből mind az a Felföld.)
Északnak Keletén Amadé-fiak, ős Aba-nemből,
dúlnak a Mátyussal, lázadnak az Anjou-királyra.
Csonka honokra omol szét István honja homokként. . .
Egy Amadé hű volt, jó nádori atyja szivével:
Mert ama Nagy Palatínus Szent Koronát a „szegény Kun"
kissebb öccsének juttatta, a nápolyi úrnak.
Károly ez, úgy tudjad, háromszori megkoronázott!
Harmadizen szent volt, ami érte fejét, Diadémunk.
Lelkin ezért maradott István szentsége, királyi
fölkenetés! Amadé-fiak álltanak ámde a Csákhoz,
egy csak, a Bujdokoló, aki híve Arany Liliomnak[13].
Volt vele Miklós is, volt liptai lándsa nehány száz:
Felhonnak besenyői, a Szent István-i vitézek.
Ekkor utószeren állt fia együtt bús Tonuz úrnak.
Már ezután vegyül egybe az Árpád színmagyarával. . .
Kassa felé Rozgonynál volt az a sors-terelő nap,
Szent Koronánkhoz az északi tájt ami visszaterelte. . .
Kárpát hű koszorú hogy egy legyen újra, ezért halt
testvér testvérrel keserűn tusakodva veszettül. . .
„Őszi levélként hullt magyar ott", gyilkolva magyartól. . .[14]
Hernád, Tarca között a mező pirosan kivirágzott,
vérrel a két víz folyt; akinek sik nem jut, a vízbe
hagyta haló testét. . . Dühödött, pártos hada Csáknak
szédítő rohamon a királynak zászlaja ellen
rontott. . . Érte veszett őrzője, a Vaskaru Györke[15].
Mint a toportyán vad, csapa közbe' a két fiatal hős:
hű Szepesünk ivadéka, Toporc-beli *Görgeyek*ből.
Jordán halva maradt, megmentve király lobogóját,
vér csurog *Istvánról,* viszi ámde a Jelt, s *diadalt is*
Szent Koronánk seregébe!. . . Gyaloghada kassaiaknak:
cipszerek és magyarok, pék, varga, aranymüves, ötvös,
céhbeli kalmárok rohamán dől végre a harc el!
S fölragyogott a Király, magyarok szép Napja: lovagkor!
Kassai gót torony int, s három tengerre Jövendő. . .
. . .Bús vígan temetett a vitéz Dancs mester, és együtt
ujjongott tizedelt besenyőivel: Észak örökre
hű maradott! Ez a Dancs azután havasalji csatában
Szécsi Dezső mellett ön-testivel óvta királyát.
Liptai ispánként Árvát telepíteni kezdte,
s hívta a híveit át, ott állni továbbra a vártát. . .

VI.

Jaj, nem elég honi vér folyt el bús rozgonyi síkon. . .
Kell még vér, veriték, veszüdés: így mérte ki Fátum!
Dúlt az a vér *ottan!* Hanem aztán Mátyus ur *otthon!*
Megtöretett ereje, s maradott Trencsénbe', Oroszlán
barlangján, aki volt! S beh lakolt, akit ért foga, körme!
Füstölgött Rőcén az a nádlak („kúria", hetykén. . .),
üszkeiben füstölt, nem konyhatüzön, lakomákon. . .
„Rozgony után: rossz gond!" — ez járta a vági falukban. . .
Rózsahegy ekkor széttelepül Revucánk rétlepte tövéhöz,
bánya nyilik most hajdani Hudkond: Hódapa földjén. . .
S Trencsén gyászba' vala. . . Lélegze vigabban a Vág-völgy.
Híre futott: Mátyust vénség (vagy gőg sebe inkább)
sírba tevé, Karolus szabadon hát tárgyal a szásszal:
Rózumberga legyen bányász laka. Györke-Eténck
birtoki *dúlt* javain. . . Unokák alkudva cserélnek
(Károly kéri!): kiterjed az északi ősgyepü kijjebb.
Újra pogány: litván, atyafis lengyelnek a réme,
dúl el az Árváig, s Károly ipa, Rőfnyi Ulászló[16]
egyre segélyt sürget. Csak ezért sír Örzse királyné. . .
Ekkortájt az a Zács őrjöngeni kezde, a Vadkan!
Klára leánya miatt, vagy a Máté bosszuja fűté?
Szörnyü a hír. Szörnyűbb, ami érte kijárt! Ete-Miklós
Öccsel ezen tárgyal, mialatt újfent lovagolnak[17].
Büszke Visegrádnak várába hivatta a Károly
Hódkand föld urait, szerződni a Szent Koronával.
Új csoda hely! „Magasoknak Vára!" Királyi e sasvár!
Innen száll egekig föl híre, dicső birodalma
saskeselyűknek. . . Hol Lajos és Zsigmond s az a Mátyás
négy égtájra röpíti neved, Tisza, Tátra magyarja!
Onnan a bástyákról betekinted Hunnia honját:
kékbe-fehérbe idáig néha a Tátra is átnéz. . .
Állnak a szikla fokán a „fiak". S a király mutat Észak
csúcsaihoz: „Legyen őr Ete-nem Végeknek a végén!
Újabb őserdőt hódítsanak, új gyepüt állván!"
Írtak alá hártyát, a királlyal s ifju Lajossal
eggyezvén. . . Így lett Kubin ott, s Tátránk hegye: Nagy Kos
százados új hona régi Kubínyi s Györkfi hadaknak.
Címerükül hegyi kost, ősembert írtanak aztán[18]
kancellári deákok, mert hegyek, erdei irtás
várta az ősöket itt; és bárd, eke, kard; csupa vas volt
éltük a Tátra tövén, a magyarság északi szélén. . .
Fut falun át csobogóan ezüsthalu *Kölben* (a név így
járta előbb; ma „Kubin" pontyféle halárul: ugy értik. . .)

Tudta, bizony, besenyő, hogy a *Kölpény* törzsbül eredt ő!
Hétmagyarok módján besenyők szent Nyolcra oszoltak
jőve nyugatra... Tomaj testvér-törzs volt Tonuz úré,
volt Kölpény *Ite*méré, víg had-*ütő* besenyőé;
tőle Tekül-nemben Ite név (Ete most) kapa kegyre.
Lám, jut a Kos-hegy alá (*Tekül* is: „hegyi kos, bak").

VII.

Híve a hajdani szent hagyománynak a vén Tonuz ága!
Névbe, szokásba, dalon; s ha Nagyúr *új* hitre terelte:
új hitük, ím, ős lett! És István „szent besenyő" lett...
Táltos is az, ki erősebb: jobb-hitü, égre-menősebb!
Hadra e táj települ: Tonuzék hada egyre határőr.
Megtanulá Árpád!... István is erre fogadta...
Vár: Örség, Kapuvár, a Lövér, lándsái Szepesnek,
Árva, Pozsony, Bánság, Erdély, bereg-ungi határsáv...
(Szórta de szerte derék nyilasít az az ős Hadur-isten!)
Jó pár lándsa jutott *Besenyőfalunak* (helye: Árva).
Marcalfalva került a vitéz *Besenyői* családnak.
Mind belefúltak ezek (magyarok már!) szláv oceánba!
Husszita vérengzés, a török hada el-kifogyasztá.
Nem maradott nyoma sem, csak a föld alul olykor egy íjvas,
rozsdás nyíl hegye és papiron fakuló nevek, árvák:
„*Nagyfalu* juxta *Fejerpatak* atque *Kötönkuta, Kölpén,*
silva *Gyümölchén-bokra*" fölött meredez ama *Bércz* ott[19];
melynek fenyvesitől hegyi kos fut, roskad a pajzsba;
ős *Tekül*-ág ekképp roskad vala, hull el a völgybe!...
S még marad ott valami: Az a vér, ami végeken elfolyt;
s vér, ami bennük: a nyelve-feledt unokákban is árad.
Orca, turáni merész vas-csonttal, a dac-teli szemmel,
víg besenyő hajrá, szláv bánatu lázba' magyar dac:
vérre talál az a vér még? Kézbe simúl a tenyér még?
Árva, Maros, Tiszatáj, egy-vérbe' kik áztatok ázván:
egy eretekben a vér! Gyöngébb ez a szókerepeknél?
Egy múlt, egy a jövő! jelen, únt jelszóval, erősebb?
Tátra, felelj! Nagy Kos, kinek ég fele öklel a csúcsa!
Fölnyilaló Sas, szólj! Sose tár kaputt égi Igazság?
...Mindegy! Mondtam e dalt, vigaszul, idegenbe', magamnak.
(S tán neked is...) Mert *kell* a gyökér! hogy a régi maradjak!

1978 tavaszán a száműzetésben

Jegyzetek:

[1]Lándsa: kis határőrcsapat (régi értelem)

[2]Anonymusnál (1200 tájt) Turtur (olvasd: Tört-ur) a Tátra ősi *magyar* neve. Itt maibb alakban. Melich szerint ebből ered a szláv Trtur, Trtra; lengyeles Tartra; mai tót Tátra. Az „ur" az öröm, orj stb. szavunkban

[3]Homagium, a hűbéreskü szertartása

[4]Anyjul: anyjáról (népi)

[5]Temonda: szóbeszéd, szí-szó

[6]Tátra

[7]Oroszlán a Csák-nem címere, zászlaja

[8]Homo regius

[9]Az Etétől származó Kubinyiak címere bércről lefutó havasi kos (kecske); Györke utódaié: fekete sas és bőrruhás ősember. Itt szereplésük persze csak „szépirodalom"

[10]Ma Nagy Kocs, a Tátra nyugati főcsúcsa

[11]Árva: gót-gepida Aar-ahva („sasvíz"); innen a magyar Árva és a tót Orava. Turóc is hajdan Turul-víz!

[12]Danch (Donch) Fidelis, de genere Gyter; „Dancs mester", Zólyom, Liptó, Turóc ispánja, Árva telepítője 1290—1320

[13]Az Anjouk pajzsán arany liliom volt, az 1300-as években a magyar címerben is. Az ifjabb Amadé-firól szól Jósika: Magyar kényurak című regénye

[14]A Képes Krónika szavai a rozgonyi csatáról

[15]A királyi zászlótartó e csatán; nyilván nem azonos az 1288-i Ete öccsével, az ekkori Adorján atyjával

[16]Károly Róbert apósa Lokietek (Rőfnyi) Ulászló, Erzsébet apja, így Nagy Lajos anyai nagyatyja. A pogány litvánok megfékezésében mindkét Anjounk derekasan segítette a lengyel testvéreket, a harmadik: Boldog Hedvig — Nagy Lajos leánya — pedig megtérítette a litvánt, és szeretettel kapcsolta Lengyelhonhoz

[17]A szerződések (1325, 1340) többször módosultak és újultak. A korábban települt Rózsahegy így átvette Revuca völgyét

[18]Hegyi kos a Kubinyiaké, fekete sas és ősember (erdőirtó, elsőtelepes címerekben) Györke utódaié, kik több családnévvel élnek. Innen a tótok nagy nemzeti költője, *Hviezdoslav,* igazában: felsőkubinyi Országh Pál... A vers a „tót" szót használja „szlovák" helyett, mert ez utóbbi csak úgy 1400-ra megy vissza; magyarban mindig „tót"-nak hívtuk északi atyánkfiait, ősi keletről hozott szavunkkal, mellyel az indogermán szomszédokat neveztük; s mely az ő közös indogermán nyelvükből való: *teutos,* „a nép". A „szlovákok" *legősibb ősei* is így hívták magukat. Első magyar alakja: tauti...

[19]Kubin környékének egykorú, késő Árpád-kori helynevei (lásd: Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza, 1966. I. 196—198.)

Végjegyzet:

Elnézést kérve a felemás műfajért, mely versnek túl sok értekezés; értekezésnek igencsak vers: forrásokat kell adni! A színezés mind szépirodalom. *Hudkont (Hudkond)* neve elemzése tőlem ered, de a „magas nyelvészet" törvényei szerint. Hód szavunk *hod,* ómagyar *hud* volt, *kan* 1200—1300 tájt: *kon.* A *-d* akkor szokásos becézőképző.

Régen Ete (Ite) és Györke (Gyürke) testvérpár atyjának vették (lásd: Nagy Iván VI.), újabban: „valami rokon", mert a két testvér szerződéssel kapja Hármas-Revucát (akkor: Reuche [Rőce]) a Hudkont unokáktól. Mertem Hudkontot anyai nagyapának megtenni, már csak életkoráért is. Mert ha részt vett az 1217-i kereszteshadban, 1200 előtt kellett születnie; az 1288-ban felnőttként szereplő Ete és Györke nem lehettek *fiai.* Hogy Hudkont a Jordánban egy krokodiltól megmentette II. Endrét, ki ezért adta a liptói birtokot, egy történész személyes közlése, a jó öreg Friedreich Endréé. Nyomtatva csak holmi utalást leltem: „Fidelitas a primaevis suae pueritiae annis" (kora gyermeksége éveitől tanúsított hűségért) — írja II. Endre 1233-ban, mire Nagy Iván megjegyzi: „pueritia": serdülő ifjúkor (apródság?). A beiktatás kettős állatjelenete költött, a testvérek haláladata is. Györke korai halálára utalhat későbbi tót jelzője: Synik („a fiúcska"). Fia, Adorján lett az „Ócs" (Mesk) apja. A turóciliptói nemesek a királyhű Dancs követői, így Csák dúlásai sújthatták őket, az átköltözés egyik oka is ez lehetett; mert a húszéves harc földúlta az egész felső Vág-völgyét. Aztán az ötvenéves huszita háborúkban (1420—1470) a Felvidék dúlása faji, nem vallási alapon ment, a német és magyar lakosság formális lemészárlásával (Ószövetség szerint: „pogány" = idegen, nem hivő). A magyar történetírás *tapintatból* ezt sosem részletezte!

Ete (egykorú Ite, 1400 után Ethe, Etefiak) a besenyő Itemér *magyar* rövidülése (= „lökő", „megütköző") Gombocz szerint (Árpád-kori török személyneveink); a besenyő Teküle („kos") nemzetségben egyre visszatérő keresztnév. *Kubin*-nak a besenyő Kölpény törzsnévből való levezetését lásd Györffy Györgynél (István király, 1977)! De *tán* helyesebb a pataknévből eredeztetni, ez nyilván a szláv *klb* („kis fehér ponty") szóból: *Klbin:* „pontyos". Oklevélben Kulbin, Kulben, Kolben *élő* szabályos *magyar* fejlemények. Az *ol, ou, u* azonban lengyeles! A környék magyar és besenyő telepei mind hitelesek.

Flórián Tibor

Költők

Voltak költők
kiknek szivében
szegényen és betegen
fölsírt a halálvágy
és elindultak nyugtalanul
a céltalanság erdején át
megtalálni egyetlen céljukat
a halált

S voltak költők
kiknek szivében
öröm élt gazdagon
a földet szerették
a vizet és az eget
rügyek robbanását
rigók reggeli versenyét
kezet fogtak minden emberrel
lesték csigák lassú vonulását
asztronauta-szelek rohanását
csirákban és csillagokban
a lobbanó élet lázát
vágyak bölény robogását

Házat építettek
a madaraknak
ujjaikból virágok serkentek
tenyerükből kinőttek
a bokrok
a lázas kertre
harmatot hintettek
a patak ezüstjét
sziklákra szórták
ámulva figyelték
szomjas szarvasünők táncát
s a rét felvillanó füvén
a guruló kamasz holdat

Szavak aranyát
permetezték a fákra
erdő nőtt szemükből
a hegyekre körben
csillagot ültettek
letérdeltek az útra
és álluk alatt egy nyirfaággal
az ittas éjben
cigány-tücskökkel
holtig hegedültek

New Milford—Erdőszállás

Cs. Szabó László

Karácsonyi oroszlánok

Történik Kolozsvárott, 1913-ban

Jégpálya ma nyitva.

A csemegebolt mellett lógott a pajzs alakú tábla, közepén egy résbe tolható, cserélhető betűkkel. Óriási hőmérő volt az oldalához srófolva, egy zászlócska is megerősítette a jó hírt a tábla tetején. Ha olvadt, levették, már messziről látszott, hogy aznap: gyásznap van, elmarad a korcsolyázás.

Dániel egy ideje nyújtózás nélkül elérte a kilincset. Benyitott a boltba.

Hutter bácsi füles sapkában őrizte a kasszát.

— No, fiatalúr, milyen a hideg a?

— Tizenkét fok Celziusz.

— Huhú! akkor lefagy a papok szamarának a füle.

Máskor is ezt mondja, ha kisebb a hideg, akkor is. Mihelyt fagy. Hutter bácsi vicces.

Mi dolga lehet a papok szamarának? Kocog velük a hátán? Moslékot hord az óvári barátoktól? Ő sohase látta még azt az állatot. Nincs is, a nagyok mindig nagyokat mondanak. Olyat, ami nincs.

A segéd áthajolt a pulton. Rövid pofaszakálla s hegyes bajusza volt, mintha a sarki borbély cégtáblájáról ugrott volna le.

— Ügyes az úrfi. Tudja, hogy van Celziusz, s van Reoműr.

— Kérek kettőért élesztőt, kettőért köménymagot, négyért kenyérlisztet.

Kettő az övé maradt a tíz krajcárból, nagymama mindig neki adta. Zsuzsa, a györgyfalvi lány már készítette otthon a teknőt a dagasztáshoz.

Adagolt, csomagolt a segéd.

— Ma is megyünk korcsolyázni, a szenteste előtt? Bezzeg nehezebb a dolguk a szegény angyalkáknak! Röpülhetnek ide-oda, hátukon a karácsonyfákkal.

Sokat beszél a segéd. S úgy, mintha ő még egész kicsi volna.

— Kérek tízért mandulát, nyolcért rúd vaníliát, háromért szerecsendiót, kettőért fahéjat.

Ezekért csak ritkán küldték, ezek tortához valók.

Kint még egyszer megnézte a táblát s a hőmérőt. Nem mozdult a higany, de üvegtokja már csillogott a napon. Felmegy pár fokkal délutánig, olvadni akkor se fog. Jégpálya ma nyitva. Csilingeltek a szánok a Jókai utcában, egyik pokrócos embert vitt, a másik fűrészelni való fát. De volt egyen karácsonyfa is, gúzsba kötve.

Nagytata már a kapuban állt. Nyitva a rövid bunda, nyúlt a mellényzsebébe a duplafedelű óráért, felpattintotta, hunyorított a bal szemével. Így szokta, megnézi az órát indulás előtt. Máskor a Majális utcának fordul, a hegyen sétál reggel, pálcával, de a pálca segítsége nélkül. Marokra fogja a közepén, s csak lengeti a combjánál. Ma a főtérnek fordult, s úgy tett, mintha nem látná az unokáját.

Megy karácsonyfáért a piacra. Ebéd után, amíg ő korcsolyázik a Sétatéren, három fia, a fiúk! hazahozzák kocsin vagy szánon, amit kiszemelt a rakásból, s együtt földíszítik. Este azt mondják, hogy angyal hozta, csak ki kellett tárni előtte az ablakot. Látod, meg is repedt az egyik üveg, odacsapott a szárnyával. Tavaly más is történt szentestén. Tele volt ezüstporral Elemér, a harmadik fiú válla. Hozzáért az angyal, mondták, mert útban állt, nem tudta tőle letenni a fát. Egy szót se szólt a fiúhoz, csak arrébb intette, az ő ujjáról szóródott vállára az ezüstpor.

Higgye, ne higgye? A nagyok mesélnek. Díszítették a fát, talán úgy került Elemér vállára az ezüst. Az a segéd a fűszeresnél, az is gyanús, angyalokról beszél, amíg mér a staniclibe. Mintha látta volna őket boltnyitáskor. Rá kell hagyni a nagyokra.

Komolyan beszélni csak Kicsi Ferencz Doktorral lehet. A padláson lakik, egy gerendán, az udvarra néző ablaknál. Nem tud róla senki, óvatosan csak akkor könyököl ki, ha kettesben vannak. Ha őt küldik vízért a kútra, nyáron meg ha magában üldögél ebéd után a vadszőlő alatt, amíg szundít a ház. Illyenkor Kicsi Ferencz Doktor kimerészkedik az ablakon át a háztetőre, lovaglóülésben körülkémlel, látcsövezi a dombokat. Aztán lekiált: „Hé, emberek, a bástyára, a hídhoz, felvonni! Felekről jön a török."

Vele komolyan lehet beszélni.

Ebéd után karjára csatolta édesanyja a korcsolyát.

— Jó fiú leszel, fogadd meg.

Biccentett.

— Látod, mennyi a dolog a konyhán, ma nem mozdulhatok innen. Vigyázz a szánkókra, amikor átmész a megyeházánál, hajtanak, mint a veszett bolondok.

Házuktól a Linczeg utcáig gróf Volovszki Pál orosz nagyherceg trojkáján vágtatott. Mögöttük farkasok, egész falka, a szakállas kocsis a horkoló lovak közé csap, hányja a keresztet, mint a parasztok a Mester utcai oláh kistemplom előtt. De ő meg a gróf nagyherceg nyugodtan ül, előveszi a pokróc alól a kétcsövűt, piff! paff! puff! leterítenek egy tucatot, csak úgy karikáznak. Ági, akivel egy napon született, a Jeney ház ablakából nézi bámulva, hogyan bánnak el a falkával.

A Linczeg utca sarkán leszállt a trojkáról: „Ön kitűnő puskás — mondta a gróf nagyherceg meleg kézszorítással —, legyen máskor is szerencsém." Onnan a Malomárokig a Szent Bernát-hágón kellett átkelnie, hófúvásban, lavinában, amely elsodorta az utasokat. Lámpás a kezében, prémes csuklya a fején, úgy indult mentésükre nagy bundás kutyákkal. „Keress, Bari, keress! Keress, Bari, keress!" A Linczeg utca közepén bukkantak az első áldozatra, a félkarú asztalos műhelyénél, mesterséges lélegzéssel magához térítették a havon. Belepte a pára a műhely ablakát, ma nem lehetett látni az üvegen át, hogy ujjak helyett vaskampó van az asztalos bal kezén. Elvitte egy gőzfűrész. Négy utast kapartak ki a kutyák a lavina alól, mire a kishídhoz ért. Egy már halott volt. De Ágit megmentették.

A Malomároktól a Sétatéren ment tovább a pályáig. Varjak panaszkodtak a kopasz fák fölött, köröztek, eltűntek, egyszer csak megint ott voltak, újra köröztek, megsokasodva. Magas a röptük, új hó jön. Nekik nincs ünnepük, olyan lesz az estjük, mint máskor, a többi napon, pedig tudják, hogy mi van ma, nincs madár, nincs fa, amely ne tudna Karácsonyról.

Felcsatolta a korcsolyát a melegedőben. Pityu a befagyott tó közepén várta, a pici fenyves szigetnél. Korcsolyástul felkúsztak jeges martjára, botladozva átkutatták a sötét lombalját, visszaereszkedtek a jégre, eszkimó nyelven ordítozva űzték egymást körbe-körbe. Pityu fulladt ki hamarább. Álltak a pálya szélén, a barátja közelebb hajolt:

— Neked is még mindig azt mondják, hogy angyal hozza a fát?

Összemosolyogtak. Alig volt korcsolyázó a jégen, ma délután nem is sepertek. Pityu hazament, náluk korábban gyújtanak fát, messze is lakott, a bakakaszárnyánál. A közösöké mellett.

Pár egyetemista diák volt a melegedőben, kosztosok az utcájukból s a környékről, az egyik ráismert, s barackot nyomott a fejére, hogy vannak a fiúk? — de a válasz elől tovább csattogott a felkötött korcsolyán, integetett egy lánynak. Kettő a tűznél ült, egyiknek könyv volt az ölében, s összehúzott orral, nyújtott hangon, nem a saját hangján kérdezett a másiktól, akit jelölt úrnak szólított, az pedig mindig azzal felelt, hogy igenis, méltóságos uram, megértettem a kérdést, beszélt egy darabig, akadozva vagy sebesen, de akár hadart, akár dadogott, a társa közbevágott azon a mulatságos orrhangon:

„Léétom, jelölt úrnak nincs jogéész esze", s hahotázni kezdtek, most már az orrfintorgató is a maga hangján. Mi lenne, ha hátukhoz lopózva belevágna, amikor nem várják a diákurak: „Léétom, jelölt úrnak nincs jogéész esze", s rögtön futásnak eredne. Korcsolyával is úgy tudott szaladni, mint a lábán.

Sötétedett, mire hazaindult. Megállt a kishídon, suhogva kanyargott alatta a sebes víz. Rajta nem fog a jég, úgy siet a gátnak. Deszkapalánkok mögött néma, fekete kertek nyúltak le a partjáig. Megrezzent a víz felett egy kihajló fenyőág, s beporozta hóval. Semmi — már el is tűnt a zöldön a fehér. Ezüstpor a harmadik fiú vállán az angyalról... Az angyalról?... Vagy a karácsonyfa díszeiről?...

Nemsokára megfájdul majd a torka, Karácsony után szokott. Jön Herzfeld bácsi, nagyságos asszony, a gyermek egy hétig ágyban marad, édesanya leül az ágy végére, felolvas a Csataképekből, lámpagyújtás után kártyáznak, dominóznak egy asztalkán. A gyermek egyék könnyen; esténként madártej lesz vacsorára.

S akkor eszébe jutott, hogy aznap még nem ettek az oroszlánok! Elfelejtette megetetni őket. Kicsi Ferencz Doktor szöktetett ki nem régen hármat a cirkuszból, s neki ajándékozta, ő meg beterelte nagytata s nagymama ágya alá. Ott eteti a fenevadakat, lopva, mikor senki se jár a hálószobájukban. Szedni kezdte a lábát, hogy fagyújtás előtt hozzájussanak az elejtett őzhöz.

Folyt a sütés-főzés a konyhán, no milyen volt a jég? nem fáztál meg? ott volt Pityu? voltak ma is a pályán? nesze, itt a csokoládé, idd meg ma nagytatáéknál, a szobájukban, látod, itt nincs hely, egymásnak is útjában vagyunk.

Vitte magával a forró csokoládét, s vállán átvetve a láthatatlan őzet a fenevadaknak. De etetés után visszasettenkedett jó szagokért a konyhába, a nagy asztal alá, ahonnan csak ide-oda forgó lábak látszottak, magas szárú gombos cipő: édesanya; szőrös papucs: Zsuzsa, a mindeneslány; nagymamának földig ért a babos köténye. Egyszer csak ott volt egy cúgos cipő is: nagytata, kattant a duplafedelű óra, most hunyorít a balszeme, — hogy álltok a dologgal? mindjárt öltözni kell. Erre még szaporábban mozogtak a lábak, percekre újak is, betétes cipők, a fiúk hangjával. A főtéren harangoztak. Szétszéledt öltözni a ház, ő az anyjával, a lány a mosókonyhába, a fiúk a szobájukba, az udvar végén, nagytatáék a magukéba, pár arasznyira az oroszlánoktól. Azok, bizony, örökké csak lábakat látnak az ágy alól.

Édesanya a fehér galléros, kék matrózblúzt adta rá; nagy selyemcsokor virít a mellén, ahol összeérnek a gallérszárak. Két ajtón keresztül behallatszott a nappaliból az angyalcsengetés, mondd el szépen a Miatyánkot! elmondta gyorsan, merttiedazországahatalomésadicsőségmostésmindörökkéámen. Már indult a végszavaknál, ő

ment elöl, ágaskodni kellett a kilincsért, olyan magasra szerelték a nappali szoba ajtaján. Mennyezetig ért az égő karácsonyfa, eltakarta nagytata könyvszekrényét, csak a kétszárnyú üvegajtaján csillámló gyertyák tükörképe árulta el, hogy ott lappang az illatos ágak mögött. Jeneyéktől a bácsi jött át egyedül, a néni s Ági nem, Áginak reggel megfájdult a torka. Zsuzsa pirosban volt, piros csizmában, piros volt a rojtos mellkendője is.

Mindenki őt nézte. Elfogta a szégyenkezés, messziről próbálta kitalálni gyertyafénynél, hogy mi az övé a kerek asztalon s a fa alatt. Megismerte a nagy kék albumot a Gibbon-könyvesbolt kirakatából, a várépítőt a múlt héten látta Schuster Emilnél, a Fő tér sarkán. No gyere már közelebb! Övé volt a földgömb is, nagymama angyala hozta.

De az igazi csodát a fiúké. Egy karikás ostort. Piros és fehér bőrből volt fonva a hosszú szára, és sípolni lehetett piros-fehér, faragott nyelével a végénél. Honnan találták ki a gondolatát? Megvolt a szerszám az oroszlánszelídítéshez! Alig várta, hogy eltűnjék, és súgva továbbítsa a hírt az udvarról Kicsi Ferencz Doktornak a padlásra. Vacsora alatt sem vált meg tőle, félkézzel szorongatta, amíg váltogatták előtte a tányérokat. Nagytata ma este is egy tányér forró puliszkát evett hideg tejben. Belekóstolt — jó, jó, a kedvetekért! — a kocsonyába s a tortába, csak egyétek, lefekvés előtt legjobb a puliszka. Mindig ezt csinálta s mondta Karácsony este.

A sonkánál átszólt neki a legnagyobb fiú, Ákos:

— Aztán mire használod az ostort?

Mosolygott, de nem akárhogy, lássák csak, hogy nem akármilyen mosoly, titka van.

— Hát mire használná? — válaszolt helyette Kende, a középső. — Táncoltatja a bolhákat. Megtanítja polkázni.

Miket, bolhákat — ő? Fenyegetőn fölemelte tányérja mellől az ostort.

— Idomítom az oroszlánokat.

Ők akarták, tessék, megkapták, minek bosszantották. Egyszeriben elnémult az asztal.

— Miféle oroszlánokat? — kérdezte Elemér. Ő tért magához leghamarább.

— Amiket nagytata s nagymama ágya alatt tartok.

— Az én ágyam alatt?!

Csak nagytata kérdezte, nagymama szólni se bírt. Tisztelet ült minden arcon, Zsuzsa se tudott felszolgálni, állt földbe gyökerezve.

— Nevük is van az oroszlánoknak?

Ezt a középső fiú kérdezte, s összenézett a másik kettővel. Mind nézhetnek, nézhetik egymást. Bizony, a fenevadak ott laknak a két ágy alatt, etetéskor csak sípol nekik egyet. Az ostor nyelével ezentúl.

— Hallod, hogy mit kérdeztem? Nevük is van?

— Van hát. Arafálé, Ararát és Albarát.

— Arab oroszlánok — fordult Ákos a többiekhez. — Egyet ismertem magam is, pusztai kalandozásaimon összebarátkoztam egy sejkkel az Abrakadabra sivatagban, de neki csak egy házi oroszlánra telt. Egyik nap szép hízlalt majmot ebédelt a fenevad, másik nap növendék gazellát, a harmadikon két tevefart, a negyediken azonban böjtölnie kellett, hogy karcsú maradjon, csak pár marék sáska járt ki neki.

— Mint a prófétáknak — biccentett rá Kende.

Vacsora után a fiúk még elszívtak egy-egy szivarkát, aztán fejre a kucsmát! s elköszöntek, jó melegen nekiöltözve mentek barátjukhoz, a törpe örmény festőhöz Hídelvére, messze túl a Szamos-hídon.

— Játsszunk egy parti disznót — javasolta nagytata asztalbontás után. A többiek a sarokba húzódtak, francia kártyával. Öt parti lett az egyből, négyet ő nyert meg. Összesöpörték a lapokat, fölállt, hogy visszamenjen egyedül a nappaliba, a karácsonyfa alá. Ilyenkor kezdődik az igazi ünnep, a nagyok nélkül, maga körül a földön a képesalbummal, várépítővel, földgömbbel. Ki akarta próbálni az ostort is. Ágaskodott már a kilincsért, amikor utána szólt nagytata.

— Te Dániel, kergesd ki előbb az oroszlánokat. Nem bírok horkolásban aludni. Már régóta zavart valami, most már tudom, mi. Volt eszük a fiúknak azzal a hajtó ostorral.

Odafordult a kártyázókhoz:

— No, menjünk mind, s lássuk, hogyan csinálja.

Ő az édesanyjára nézett. Nagymamára, Jeney bácsira, a többi vendégre. Ugye, tréfálnak? De édesanya csak biccentett: nagytata kérése parancs. Térdébe állt a remegés, ami a Kötő utca és Mester utca sarkán szokta elfogni, ha meglátja a mészáros kutyáját, azt a tépett fülűt. Nem tréfáltak, már készültek mind, hogy kövessék.

Besütött a hó az udvarról a sötét hálószobába.

— Ne gyújtsunk lámpát, csak felizgulnak a fénytől — tanácsolta nagytata.

Mit volt mit tenni, Dániel dologhoz látott. Megforgatta feje fölött az ostort, és nagyot suhintott. Nem pattant.

— Arafálé! — kiáltotta az ágy alá.

Újra suhintott, az se szólt.

— Ararát! — kiáltotta hangosabban.

Harmadikat is suhintott, az már csattant.

— Albarát!

Rettenetes bődülés hallatszott az ágy alól. Rázendített Arafálé és Ararát is, versenyt bömbölt a három.

Mint rémálmaiban, most sem akart moccanni a lába, hogy meneküljön. Nem is érezte, hogy van lába. De a keze még engedel-

meskedett, elhajította az ostort, ugorjanak arra a fenevadak, ha kimásznak. Végigfolyt nadrágja alatt a melegség, le a térdén, be a harisnyába. Ettől a lába is zsibogni kezdett s engedelmeskedett.

— Éd'sanyám, éd'sanyám, segítség!

Odarohant hozzá, s befúrta fejét a szoknyába.

— Ne félj, te bolond, csak játék.

— Éd'sanyám, segítség, éd'sanyám!

Édesanya fölkarolta a mellére, s kivitte. Égett a lámpa az ebédlőben, kártyák hevertek az asztalon. Olyan volt, mint amikor kiemeli az ágyból, ha rosszat álmodott.

— Ne félj, no. Dániel se félt az oroszlánbarlangban. Azért hívnak téged is Dánielnek, hogy ne félj.

Csókjával szárítgatta az arcát. Mozgás, ostorcsattogás hallatszott az ajtón át, távolodott a bömbölés. Bejött nagytata, kezében az ostor, utána a többiek.

— Nesze, itt az ostorod. Betereltem őket a mosókonyhába. Ezentúl ott hálnak.

Nemsokára elszomorodva megkerült a három fiú is. Nem találták otthon a festőt. Elemérnek ott csillogott vállán az angyalpor. Igazi angyalpor. Mert minden igaz, minden, az oroszlánok is, az angyal is.

Másnap reggel templomba ment az édesanyjával. Megmondja neki a Mester utca végén, mihelyt az oláh templomhoz érnek. Odaértek. Borotvált fejű ember ült szoknyában a lépcsőn, maga elé beszélt. Nekik csak később van Karácsonyuk.

Megmondja, ha kiérnek a Fő térre. Arasznyi hó ült Mátyás király bronz haján és vállán, hóból nőtt sörény a lovára, bajusz a páncélos vitézekre a lábánál. Azt szerette, amelyik zászlót hajt neki.

Megmondja az Egyetem utca sarkán. Háttal fordulva haladt előttük a nép, sok ember, fölfelé az utcán, a Házsongárdnak.

Megmondja, ha befordulnak a Farkas utcába. Befordultak; eltorlaszolta a templomuk az utca végét. Meg kellett mondani, mielőtt odaérnek.

— Édesanyám, én nem féltem, édesanyám.

Kézen fogva mentek. Megszorították a kezét.

— Persze, hogy nem. Te sohase félsz.

Diákok ácsorogtak a katolikus konviktus kapujában.

— Én nem féltem, édesanyám. Az ostort se dobtam el. Csak kiesett a kezemből.

— S bántani se akartad őket. Hiszen még kölykök. Csípné szegényeket az ostor.

Egy pap állt vállra vetett, zsinóros fekete palástban a nyitott templomajtó előtt, fehér hajú emberrel beszélgetett. Hajadonfőtt voltak. Ismét szitálni kezdett a hó.

— Ha nem siet úgy nagytata, én tereltem volna be az oroszlánokat a mosókonyhába.

— Majd jövőre, Dániel. Jövő Karácsonykor te hajtod őket aludni.

De bizony nem hajtotta. Mert jövőre 1914-et írtak, s az Úr haragja megkezdődött a földön. A király elvitte katonának a karácsonyi oroszlánokat.

dr. Hets Aurelián OSB

Kelemen Krizosztom

(1884—1950)

Az idén lesz harminc esztendeje annak, hogy a Pittsburgh melletti Isteni Megváltóról nevezett magyar apácák elizabethi kis temetőjében az amerikai magyar katolicizmus képviselői: Mihalovics Zsigmond, Bíró Benedek, a különböző magyar szerzetesrendek emigrációban élő tagjai, görög és latin szertartású világi papok, hivő magyarok, amerikai bencés apátok és diákok jelenlétében, egyházmegyéje és rendje főpatrónusának, Sabariai Szent Mártonnak napján örök nyugalomra helyezték Kelemen Krizosztomot, a Szent Márton hitvalló püspökről nevezett pannonhalmi Szent Benedek-rendi egyházmegye főpásztorát, a magyar Szent Korona alá tartozó ugyanazon rendi összes apátságoknak főapátját és még több más sokatmondó cím volt tulajdonosát.

A holtteste jelenlétében Strittmatter pittsburghi segédpüspök által mondott utolsó rekviemen (az előtte való napokban a pittsburghi Szent Anna magyar templomban Dizmacsek Ferenc gyászolt a magyarokkal, majd a St. Vincentről nevezett, százéves nagy főapátságban volt az amerikai bencések és diákok részvételével szentmise az ezeréves magyar apátság főapátjáért) Patrick O'Brien newarki bencés apát megrázó erővel emlékezett meg a pannonhalmi főapátról, aki *„egész életében meg nem alkuvó harcot vívott az istentelenséggel. Kevesen ismerik azt a kimagasló hősi szolgálatot, melyet magára vállalt a legnagyobb áldozathozatallal... Mi, akik Isten ügyének igaz vértanúját tiszteljük benne, szeretnők, ha hősi példája a Mindszentyk, Stepinacok és Beránok és a többi megszámlálhatatlan hitvalló példája mellett követésre buzdítaná a világot."*

Az amerikai bencés apát szép buzdítása mellett elismerése is sokat foglal magában arról a magyar főpapról, kinek emléke is már sokak szeme előtt a múlt homályába vész, pedig Kelemen Krizosztom a harmincas és negyvenes években országos elismerést és tiszteletet vívott ki maga számára; izzó egyénisége pedig külföldön is, amerre csak járt, a közügy szolgájának megtestesítőjét láttatta személyében. Elméje, munkája, élete, szíve és lelke mindig és mindenütt a magyar ügyet szolgálta.

Az Árpád-házi bencés hagyományokkal rendelkező Hahóton (Zala megye) született 1884. január 10-én. Vérével szüleinek egyszerű, közvetlen hitét, a Gondviselésben való bizalmát, magyar lelkének tiszta nemességét örökölte. A szegénység, mely ráköszöntött gyermekkorában, korán kifejlesztette az Istenben bízó és küzdő akaratot, amellyel az életsorsa elé meredő akadályokat leküzdötte, és 1903-ban Pannonhalmán rálépett a benedeki élet útjára. A szerzetespappá való készülés külsőleg egyforma évei, a monostori fegyelembe való illeszkedés úgy érlelték ki lelkének gazdag, sokoldalú és nemes tartalmát, mint szűkebb hazájának, Zalának kedves körvonalú, de kemény talajú hegyei a szőlők édes nedűjét. A megújhodó magyar katolicizmus nagy eszméiért való tiszta lelkesedést vitte magával az ifjú bencés tanár a Szenthegyről, és alapos paptanári képzettséget; ezt ragyogtatta tolla és ékesszólása, nevelő munkája hét évig (1910—16) Pápán mint az ottani Szent Mór bencés gimnázium tanára és a közéletnek is kiemelkedő új tagja.

Nagyon szerette és művelte tanári szaktárgyait. Sokszor csillogtatta magyar irodalmi és latin tudását. Szívesen beszélt és írt latinul. Klasszikus latin tudásának beszédes emléke a svájci einsiedelni bencés apátság ezeréves jubileumával kapcsolatos latin üdvözlése (Pannonhalmi Szemle, 1934. 2. sz. 99. o.). Nemcsak szaktárgyait művelte Pápán, a Dunántúl Athénjében, hanem hamar megmutatta a szónoklat terén később még nagyobb hírre szert tett tehetségét. Több beszéde megjelent a helyi, az egyházmegyei sajtóban és a pannonhalmi Szent Gellért ifjúsági pasztorációs folyóirat hasábjain. Egyik beszédének Szeretetlakoma a címe (L.: Szent

Gellért, 1915. 142. o.), mely még most is megdöbbentően hat első mondatától kezdve: „*Szeretetlakoma! Ugye, különös módon hangzik ma ez? Szeretet és lakoma, most* (1915-ben), *mikor az embervérre szomjas, ádáz gyűlölet ül sápadt hallotti tort százezrek teteme fölött? És a hivő lelkek mégis tartanak agapékat...*" Olyan agapéról beszél, mely későbbi életének is egyik izgató témája volt. Már akkor, ott a kálvinista városban vallási összefogást hirdet, amit később a Pannonhalma—Debrecen közti híd kiépítésévé bővít. Ezt az 1915-ös beszédét is már így fejezte be: „*Ha fogyunk vérben, gyarapodjunk lélekben: a szeretet, a megértés, az összetartás szellemében.*" Nagy figyelmet érdemel egy 1911-ben elmondott beszéde a szentolvasóról, melyben szembeszáll „*a silány, törpe váddal (...), hogy a rózsafüzér a műveletlenek imája, unalmas ismételés...*"

A pápai katedráról 1916-ban Pannonhalma tövébe, a jelentéktelen Nyalkára helyezte a főapáti dispozíció. A nyalkaiak ugyan azt vallották, hogy mikor a pannonhalmi főapátság a XVIII. században szétosztotta jobbágyait, az öregeket Vénekre, a ravaszokat a közeli Ravazdra, a nyalkákat pedig Nyalkára helyezte. Az új plébános hamar megszerette híveit, és azok is megszerették őt: díszpolgárukká választották Zala szülöttét. A nép fiának tartotta magát mindvégig, és népi eredetére mindig, földi pályafutásának legmagasabb pontján is büszke volt. Józan gondolkodásmódját, eszméi gazdagságát, találékonyságát, szíve lángolását népi örökségnek tartotta. „*Nemzetem megbecsülésének meleg hangulati hátterét népem szeretete adja meg*" — olvashatjuk a magyarság lelki egységéről szóló gondolatai között (vö.: Délamerikai Magyar Hírlap naptára, 1952. 25. o.). „*A népbe mindannyian beleszületünk, de a nemzet tagjaivá csak személyiségünk kifejlődése, a nemzet lelkének elsajátítása, a nemzeti hivatás vállalása útján leszünk. A népnek minden egyén, a nemzetnek csak kifejlett személyiség lehet cselekvő tagja.*"

Az alig nyolcszáz lelket számláló Nyalka kisközség tíz évig tartó népi szolgálata után hamarosan nagyobb nemzeti szolgálat kapuja nyitódott ki Kelemen Krizosztom előtt. Ezt az ugrást énjének boncolásában így festi: „*Népünkhöz való csüngésünkben több az érzelmi elem s a szívnek ösztönös vonzalma; nemzetünkhöz való ragaszkodásunkban erősebb az értelmi elem, a meggyőződés ereje, a férfiúi becsület és kötelesség tudata.*" Nagy skálájú érzelmi világának a nép szeretetében való megfürdetése közben Nyalkán sem feledkezik el nagyratörő, öntudatos értelmi képességeinek gyümölcsöztetéséről. A Szent Gellért ifjúsági pasztorációs folyóirat hasábjain további évfolyamok során is figyelemmel kísérhetjük nemcsak a gondosan felépített szentbeszédeit, hanem az aktuális kérdésekhez, például a diákok szentmisehallgatásának módjához („*Bis orat qui cantat*" —

idézi többek közt) való hozzászólásait. A népszerű szentek sorozatában a népnek szánt füzetei is ebből az időből valók.

1926-ban Budapestre került a bencések új gimnáziumába tanárnak. Két év alatt a főváros és vele az ország megismerte a magát sohse kímélő, a lelkek megmentésében önmagát feláldozó apostoli buzgóságát, szavának és egyéniségének összehangzó erejét.

Budapestről Győrbe került házfőnöknek és igazgatónak, és egy év programot nyújtó nehéz munkája után innen hívja az Apostoli Szentszék bizalma a magyar bencés rend kormányzására; a szerzet anyagi nehézségeire és Bárdos Remig főapát egészségi állapotára való tekintettel mint főapáti koadjutort teljes főapáti és főpásztori joggal. Ezt a koadjutori tisztet 1929 augusztusától 1933 márciusáig viselte; ekkor a Szentszék főapáttá nevezte ki.

A körülbelül háromszáz rendtagot számláló bencés rend és a huszonhatezres lélekszámú Szent Márton-i egyházmegye legfőbb tisztségének betöltésében Kelemen Krizosztom időrendben legsürgősebb feladatának tekintette, hogy a rábízott intézményeket kivezesse a súlyos gazdasági csődből. „Eladta a kevésbé jövedelmező birtoktesteket, harcba szállt a szerzetre kivetett vagyonváltság ellen, munkatársai (így Gácser Kalazant) segítségével visszaszerezte a méltánytalan bérletből Balatonfüredet." Az új főapát felül tudott emelkedni a természetes önszereteten, s nem szűnt meg másokkal megosztani, ami neki magának sem volt elegendő. Időről időre korszerűsítette a gazdasági alkalmazottak illetményeit. Évi hozzájárulást vállalt az egyetemes bencés rend római főiskolájának kibővítéséhez. Győrszentmártonban szeretetházat létesített. Súlyos pénzeket utalt ki a főapát a háborús segélyakciókra, a katolikus diákotthon-mozgalomra, a menzákra, tandíjkedvezményekre, a katolikus sajtóra, a hadiárvák és bombakárosultak megsegélyezésére, kultúrsegélyekre. „Krizosztom főapát keresztény szolidaritásának konventülésről konventülésre ez volt a vissza-visszatérő szava: ‚Nem zárkózhatunk el a kérés elől!'" (Sz. T.: Megemlékezés Kelemen Krizosztom főapátról.)

Az anyagi ügyek rendezése mellett legfőbb feladatának tekintette a rend és a rendtársak belső reformjának végrehajtását. A mindenben a Gondviselő kezét látó szerzetes már neve szerint is — mint III. Krizosztom — a nagy reform apátok örökösének tekintette magát: a rendet 1802-ben visszaállító aszketikus, buzgó Novák I. Krizosztom és a nemes lelkű, jóságos, bölcs, az Isten házát reformáló Kruesz II. Krizosztom példája nyomán. Meg tudta nyerni rendtársait az Egyház által kívánt reformnak. Leszerelte az ellenkezőket. Gyújtott szavával, fellobogott a tettek, az elgondolások tüzében. Maga is állandóan égett a problémák fergetegei között. Tele ideákkal, sokszor túlzott optimizmussal. Mint minden nagy ember, a nyugtalanság, a vágyak embere volt. Hivatástudatának történelmi gyöke-

rei voltak. Magáról megfeledkezett, mikor népének, nemzetének, rendjének, hazájának, tisztségének sorsáról volt szó. Az ősi monostor sokszor megújított falai között meg volt győződve történeti küldetéséről; érezte mindig — még számkivetésében is —, hogy az ő életének különös missziója van, nemcsak szűkebb körben, hanem a nemzet életének irányításában is. Érezte azt is, hogy neki feltétlen erkölcsi kötelessége összes erejét abszolút szerzetesi odaadással ennek a küldetésnek szolgálatába állítani. Megvoltak benne a hivatástudat kifejlődésének feltételei: a szellemi, történelmi érlelődés, a lelki inkubáció, a rendszeres elmélkedés, magába vonulás, lelkiismeret-vizsgálatának gyakorlása, a törekvés és annak a megfontolása, ahogy a Gondviselés előmenetelét intézte az emberi várakozások ellenére.

A hivatástudat mellett a felelősségérzet termelte benne mindig a hitet a maga erejét fokozva. Önbizalma növekedett a főapáti székben, és akarata mindig kereste a megoldások útját. „Istenbe kapcsolódó lelkéből nagy erő áradt ki rendjére, s a rend vezetése alatt álló intézményekre. A rend belső békéje, fegyelmezettsége, amit gyarapított, a sok jó barát, akiket szívével szerzett, mindenét szétosztani vágyó alamizsnás, nemes önzetlensége mind természetessé tette, hogy a rend nagy többségének szavazata őt kívánta a főapáti székbe, s hogy a Szentatya kegye őt emelte a nagy elődök örökébe." (Pannonhalmi Szemle, 1933. 2. sz. 97. o.)

Nehéz idők voltak a magyarság és a rend számára a harmincas évek. De Kelemen Krizosztom a keresztségben kapott védőszentjének ferences lelkületével mindig meg tudta csillogtatni a Hármas Halom forrásából a remény sugarát. Romantikus lelkével reformokat hozó minisztertanács-ülések tartására nyitja meg az ezredéves hiteshely kapuit. Az egész országra kiterjedő figyelem mellett fogadja nagy ünnepséggel az alapító király áldott jobbját 1939 áprilisában egy egész éjszakai szent vigílián keresztül. Mint az elmélkedés, elmélyedés és az ima embere, teljes erejével vetette bele magát a szerzetesi közös ima megszervezésébe. Míg Nyalkán 1917-ben még azt mondja: „*Mi, gyarló emberek* (szólásmódja volt ezt a kifejezést használni később is), *többre megyünk a mi kis prózai nyelvünkkel, mint a himnuszokkal*", mikor elérkezett a szerzetesi kórusima megreformálásának ideje, ő volt a leglelkesebb zászlóhordozója és példaadó megvalósítója még gyengélkedő napjaiban, vagy legnagyobb lekötöttségei idejében is. Nem szokott elmaradni a kórusimáról. Nagy kitüntetésnek tartotta XII. Pius ajándékát, mely nem volt más, mint az, hogy „Szent Mártonnak, Pannónia szent hegyén lévő apátsági templomát kisebb bazilika címére és rangjára emelte."

Szerette az Isten házának a fényét. Negyedmilliós költség árán újra burkoltatta a székesegyház klasszikus tornyát az 1938-as szentévre. Kifinomult ízlésének megfelelően stílusosan kápolnává alakít-

tatta és hat oltárral, művészi domborművekkel ellátta a székesegyház mellékhajójának padlásterét. A Szűzanya dömölki búcsújáró templomát művészi munkával új díszbe öltöztette, és ugyancsak stílszerűen megújíttatta az Árpád-kori perjelségnek, Deákinak ősi templomát.

A szép és művészi után vágyó sokrétű érdeklődése mellett a teológia, irodalom, történelem, tudomány, nevelés és a társadalom izgató kérdései mindig nagyfokú visszhangra találtak személyében. Mint az egyik legősibb tanítórend főnöke, szerzetének nevelő-oktató feladatát szintén szent hivatásának tekintette. *„Mint tanár és igazgató láttam* — mondja eszméket adó Rendünk XV. évszázadának küszöbén című alapvető tanulmányában (Pannonhalmi Szemle, 1930. 1. sz. 1.). S amit látott, nem elégítette ki. Ezért merült bele a nevelés és oktatás reformjának a kérdéseibe, és szólt hozzá határozottabban, mikor azt mondja: *„Nem tudnám vallani Carlo Delcroix-val: ‚A haza a fasizmus istene.' Én Istennek csak a Teremtőt imádom. Minden, aki ő helyette teremtményt imád, legyen az vér vagy haza: bálványimádó. Hogy a bálványimádás hova juttat, azt megtanultam a történelemből. . .*" (Az ifjúság válaszúton, Pannonhalmi Szemle, 1936. 5. sz. 350. o.)

A legmagasabb körök előtt is kifejtett nevelési eszméit a gyakorlatban is igyekezett megvalósítani. Alapvető változtatásokat vezetett be a pannonhalmi szerzetespap- és tanárképző főiskola rendszerében. Korszerűen, az Egyház és az állam kívánságainak megfelelően állapította meg a bencés pap- és tanárjelöltek kétirányú kiművelésének módját. A teológiától elválasztotta a tanárképzést, s mind a két stúdiumnak megszabta kellő tanulmányi idejét. A gyakorló év elvégzésére a rend győri gimnáziuma helyett a budapesti állami mintagimnáziumba küldte növendékeit, akik a pannonhalmi kellő előkészület után könnyen állták meg helyüket a járatlan talajon, és mutatták magukat alkalmasnak az emelkedő nívójú rendi gimnáziumokban való tanításra. A főiskolán tanító rendtársakat előszeretettel küldte külföldi egyetemekre és tanulmányutakra. A rendi növendékek testi nevelését is egész új rendszerrel fejlesztette. Szívesen látogatta és ellenőriztette a rend vezetése alatt álló középiskolákat, és legnagyobb büszkeségei közé tartozott, mikor azoknak számát növelhette, és rendtársai előtt megcsillogtathatta újabb iskolák átvételének lehetőségét.

Nagy örömöt jelentett neki a komáromi bencés gimnázium visszatérése Pannonhalma vezetése alá. Rögtön el is kezdte az osztályoknak a párhuzamosítását a nyolcadikig bezárólag. Másik öröme volt a pannonhalmi úgynevezett olasz gimnáziumnak és diákotthonnak a felépítése, és az a választás, hogy Csepel munkásváros a bencéseket hívta meg új iskola alapítására. Mindent megtett annak érdekében, hogy a rendi belső reform mellett a tanítási és nevelési reform is át-

hassa rendtársait. A bencés Ora et Labora! mind tökéletesebb megvalósítása volt legfőbb eszménye. *„Bele akarja vinni a rend a magyar jövőbe, mit a magyar múltba beleépített: a benedeki engedelmességen alapuló fegyelmet; a benedeki stabilitásból táplálkozó becsületes, hűséges kitartást s a Szent Benedek regulája szerinti conversio morumot, az életszentségre való szüntelen törekvést. Akarja abban a meggyőződésben, hogy szilárd bázis volt a benedeki fundamentum az ezeréves magyar múlt számára, bizonyára hasznát veszi a titokzatos magyar jövendő is.*" (Pannonhalmi Szemle, 1930. 1. sz. 1. o.)

Ezt a titokzatos jövőt akkor még nem sejtette a magyar összefogásért, az eszmények kiszélesítéséért küzdő főapát, aki mint az Országos Közoktatási Tanács elnöke is minduntalan hallatta váteszi szavát. Nagy szerepet vállalt a katolikus iskoláztatásnak az 1935-i törvényhozáson alapuló önkormányzatában, és megvédte a tanítórendek főnökeinek jogait iskoláikban. Ugyanakkor mint egyházmegyés főpásztor örülhetett, hogy az 1940. évi nagykáptalanon a rendtársak lelkesedéssel szavazták meg, hogy vállalják a lelkigyakorlatok és missziók tartását plébániákon (nemcsak rendi iskolákban), férfi és női szerzeteseknek, előkelő és egyszerű híveknek. A rendtársak is megértették, hogy ezzel a többletmunka-vállalással a lelkipásztor szívű főapátnak szereznek legnagyobb örömöt. Hisz őt továbbra is izgatta a *„falu jövője*" (Pannonhalmi Szemle, 1936. 2. sz. 138. o.). És ki értette meg jobban a papi, szerzetesi és szerzetesnői lelkületet, mint a mindig altruista Kelemen Krizosztom? Teleki Pálról, a lelki barátról írt mélyen érző megemlékezése mellett (Pannonhalmi Szemle, 1943. 11. o.) gondolatainak egyik legszebb tükre a *Gondolatok egy nagy apáca elköltözésekor* (Pannonhalmi Szemle, 1935. 325. o.).

Megvalósításainak, gondolatainak, eszméinek gazdag sorozatát nehéz lenne kimeríteni, nem is kíséreljük meg, mert még meg kell említenünk Kelemen Krizosztom nagy tragédiáját, melyhez hasonlót nem találunk a pannonhalmi bencés apátok változatos történetében.

A nagy logikával, rendkívüli képzelő- és emlékezőtehetséggel, erős akarattal, de elég gyenge fizikummal és idegrendszerrel rendelkező főapát sok töprengés után sorsdöntő lépésre szánta el magát. 1947 Szent Benedek napján kapták meg brazíliai rendtársai — akiket ő küldött a messze idegenbe magyarmentő misszióba — a főapáti levelet, melyben bejelenti, hogy *„nehéz problémáik megbeszélésére, az ottani házunkkal történendő döntésünk előkészítésére, s egyúttal a kivándorló magyarság sorsának megfigyelésére hamarosan körükbe érkezem a Bíboros Hercegprímás Úrnak meleg ajánlásával, az Apostoli Szentszék magas engedélyével.*"

Április 25-én, pénteken már meg is érkezett a Sao Pauló-i magyar bencések Vila Anastáció-i kis kolostorába, melynek építését pár

évvel előbb lelkesen támogatta, hogy létrejöhessen a brazíliai Pannonhalma. A Nagy Ferenc távozása előtti időben úgy érkezett, mint aki nem tudja, hogy mi lesz a jövője. Lelkesedésből lelkesedésbe esett, mikor valami újat, szépet, szokatlant, békés jellegűt látott. Boldog volt, hogy ismét egyszerű magyarokkal találkozhatott, akiknek tapasztalatait figyelmesen hallgatta. Kereste a magyar intelligenciával a kapcsolatot, hogy magasröptű eszméit hirdethesse. Itt különösen hangoztatta a magyar összefogás gondolatát: hirdette, hogy *„lehetnek különbségek, a vallások között is, de a magyart a magyartól el nem választhatják. Kevesen vagyunk — s mivel egy Atyának vagyunk a gyermekei —, fogjuk meg egymás kezét, s kölcsönös áldozathozatallal építsük meg a magyar lelkek hídját Pannonhalma és Debrecen között."*

Buzdított, lelkesített, beszélt és beszéltetett másokat. Szeretett magyaroknak misézni és prédikálni. Amilyen lelkiismeretes gonddal, készüléssel és szónoki képességgel beszélt a magyarokhoz, éppoly gondossággal pontifikált a gyermek elragadtatásával megbámult beuroni stílusú Sao Bento-bazilikában, mint ahogy azelőtt tehette talán nagyobb pompával, de éppoly tökéletes átéléssel, elhagyott székesegyházában vagy Budapesten. Lelkesen járta rendtársaival a magyar telepeket, és a kereste a magyar típusokat. Tanulmányozta itt is a magyar fajt, összehasonlítva más népekkel. Boldog volt, ha a nyalkai Torday bácsihoz hasonló magyar barátokra lelt. Sokszor hangoztatta: *„Nagyon megszerettem ezt az embert. Talpig becsületes."* Elve volt: *„Nemzetem megbecsülésének meleg hangulati hátterét népem szeretete adja meg."* Valóban kevés olyan magyar főpapot találhattunk, aki annyire szerette a magyarságot otthon és külföldön is, mint Kelemen Krizosztom. Mint képzett elme, persze, magyarságszeretete miatt nem zárta ki magából a szociális eszményt, valamint az egyetemes emberi szolidaritás, a humanizmus eszméjét, mely külföldön csak még jobban elmélyült nemes lelkivilágában. Nyelveket akart tanulni, hogy ezzel is szolgálja céljait, a jövőt.

Ez a jövő már nem volt világos előtte. Széchenyihez sokban hasonló lelkialkata, a nagy felelősségtudata a töprengések bizonytalanságába rántották a valamikor oly biztos talajon mozgó főapátot. Pesszimista küszködései között sokszor maga kapta magát azon, hogy sötéten filozofál az élet értelméről még könnyebb társaságban is. Az elhagyott süllyedő hajó audeni fantazmája is gyötörte. A fatalizmusnak reménytelen keserűsége, a vádtól való félelem, a magyar Mózes tragikuma üldözte minduntalan azt, aki valamikor a vágyak embere volt. De hirtelen magához tért, felvágta gyakran megremegő fejét, és inkább magának mondta: *„Nem gondolok nehezteléssel senkire"*, és biztatta rendtársait: menjünk, utazzunk, nézzük meg az iskolát, mit a guaxupei püspök át akar adni nekünk. Majd Minas

Gerais állam más helyén, vagy Rio de Janeiro mellett ajánlja az alapítást. Ő legszívesebben megmaradna az árpádfalvi kápolna mellett magyar káplánnak.

Még visszamegy magával küszködve Rómába az Abbas Primas választására. Azzal búcsúzott, hogy visszatér Brazíliába, de Rómából Amerikába megy át, hol a pittsburghi magyarok nagy szeretettel fogadták és ápolták hosszan tartó és súlyos betegsége alatt. A legnagyobb megpróbáltatás napjaiban mutatkozott meg legjobban Kelemen Krizosztom lelki nagysága. Volt idő, mikor szíve melege ellenére kellett vállalnia a hálátlan feladatot: Cato fekete tógájában kellett szigorkodnia; volt idő, mikor semmit sem kendőző diagnózisát, hirtelen lelkesedő természetét, majd felfedezett betegségét kellett lepleznie; mikor azonban orvosaitól megtudta a valóságot, hogy nincs betegségére földi orvosság, akkor teljes öntudattal közeledett földi kálváriája utolsó állomása felé. Fájdalomcsillapító orvosságot sem fogadott el, és rettentő fájdalmait felajánlotta a magyar nemzetért, lelki fiaiért: a magyar bencésekért.

Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát az elizabethi kis temetőben, ahol magyar apácák és néhány magyar pap alussza örök álmát, a főhelyet kapta a nagy kereszt lábánál, és Pannonhalmán, a Krizosztomok mellett nem ásták még meg III. Krizosztom sírját.

Nyisztor Zoltán

Letűnt világ

Kár volna vitába szállni Petőfivel, mikor „mit nekem, ti zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes tája" felkiáltással a magyar Alföld mellett kardoskodik, mert a régi Nagy-Magyarországon mindkettőből volt elég. Az Alföld leért a Duna-kanyarig, s a hegyek mint őrök a strázsán, úgy meredtek rá körös-körül.

Ezt a nagyszerű képet, mely a térképen is a Teremtés ritka játékaként hatott, megzavarta, széttörte az emberi gonoszság, a

nemzetiségi gyűlölet. Így járt Szatmár vármegye is, mely valamikor csak a határszéli vármegyék (Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung) háttere, a zordon Kárpátok meghunyászkodása volt, maga is határszél, melyet barbár kezek szintén megnyirbáltak.

A város

Ebben a nagy vármegyében úgy feküdt Szatmárnémeti szabad királyi város, mint valami behemót paraszt, ki leheveredett pihenni. Mellette és körülötte sok szép kisváros hivalkodott, de a legnagyobb ő volt és maradt is minden viszontagságon keresztül.

A régi magyar urak furcsa logikája szerint mégsem Szatmár lett a vármegye székhelye, hanem a sokkal kisebb és fejlődésre képtelen Nagykároly. Fájt is ez nagyon a szatmáriaknak, s csak ímmel-ámmal jártak át a tekintetes vármegye megyebizottsági gyűléseire, s lehetőleg leszavaztak minden javaslatot. Vármegyei székhely híján büszkélkedtek azzal, hogy egy tekintélyes nagy folyó, a Szamos mosta a város partjait, nekik volt Debrecen után a legnagyobb vasúti pályaudvaruk, gyáruk is volt, két kisvasútjuk, szőlőhegyük s a kéziipar minden gazdagsága.

A nagyvárosi jelleget az a hatalmas park adta meg, mely közvetlenül a pályaudvar mögött terült el, s az utak és növények gondozása sok kívánnivalót hagyott maga után, viszont egy díszes gőzfürdője volt a magasabb igények számára. A park mellett húzódott az a széles, poros utca, mely a város szívébe vezetett. Az egyszerűbb élelmiszerkereskedők, pékek, kéziiparosok itt ütöttek tanyát, s földszintes, fakó házaikkal igazán nem járultak hozzá a nagyvárosi jelleghez.

Még egy hosszú, négyszögű tér állta útját a város szívének, melyen a nagyvásárok kivételével rendszerint a stráfszekerek állottak. Éjszakánként kifogták a lovakat, s csak a szekerek árválkodtak a nagy téren.

Itt volt alkalmam gyönyörködni egyik éjszaka, mikor magam is a holdvilággal bandukoltam hazafelé, abban a humoros látványban, hogy a lovak helyett négy, igazán jól öltözött úriember erőlködött az egyik stráfszekér kimozdításán. Közelebb lépve felismertem a polgármestert, a főkapitányt, az egyik bankvezért s a gázgyári igazgatót, akik pityókás kedvükben ezzel szórakoztak. Mondanom sem kell, hogy sietve eloldalogtam, nehogy engem is lónak fogjanak be.

A teret azonban csak ezek a stráfszekerek csúfították el, különben már megmutatta nagyvárosi körmeit. Ide épült fel — Kaposváron kívül — az ország egyetlen nagy vasúti internátusa, mely a vasutas gyermekeknek nyújtott lehetőséget középiskolai tanulmányokra. Minden más kollégiumnál olcsóbb volt, s növendékei csinos uniformissal keltettek feltűnést. Persze az első világháborúban a Vörös-

kereszt rátette a kezét, s operációs kórháznak alakította át. Ebben az időben a kórház hemzsegett a frontszolgálat elől megbújt protekciós tisztektől, akik nem átallottak hangos dáridókat rendezni a sebesültek termei felett.

Innen kezdődött a város előkelő negyede: egy széles, egyenes nagy utca, mely a főtérre vezetett, előkelő épületekkel dicsekedhetett. Itt állt a püspöki palota masszív, komoly, egyemeletes épülete, mely a hozzáépült szemináriummal és parknak beillő nagy kertjével négy utca között foglalt helyet. Vele szemben a káptalan építette fel a kanonoki lakásokat, fel a székesegyházig. Egyszerű, szürke épületek voltak, melyek nem árulták el a káptalan gazdagságát.

Az egyszerű külső ellenére a püspöki palota már átvett valamit a főúri paloták fényűzéséből. Mivel a hintók itt jártak ki és be, még a látványos négyes fogat is, a bejárat fakockákkal volt kirakva, s állandó portása volt, aki ablakából ellenőrizte a látogatókat. Jobbról egy üveges, széles ajtó nyílt a lépcsőházra, melyre piros szőnyeg volt terítve rézrudakkal. Az emeleten a magas, széles folyosókról nyílt a kápolna, a nagy és kis ebédlő, a fogadótermek s a főpap lakosztálya. Az oldalszárny többi részén a vendégszobák állottak.

A földszinten balról az irodák s a püspöki udvar papjainak a lakásai voltak, a tágas udvaron pedig a gazdasági épületek, a konyha, a cselédlakások s az istállók.

★★★

Mivel a szatmári püspökség újabb alapítású volt (1804), s az egri érsekségből hasították ki, első püspöke is onnan került ki, a birtok legjobb részét hasították ki Szatmár számára. Az ismert nyolc püspök közül Klobusiczky tette magát emlékezetessé. Az ájtatos kis emberke állandó imádkozásával és hihetetlen naivságával keltett feltűnést. Megtörtént például, hogy hűtlen kezelés vádjával berendelt gazdatisztje kézcsók ürügye alatt rózsafüzért ejtett a földre, mire a jámbor püspök felkapta, csókolgatta az olvasót, s ezek után hinni sem akart a vádaknak.

De a legnevezetesebb a hosszan uralkodó Meszlényi Gyula püspök volt, egy ugocsai kisnemes, aki azonban valóságos kényúrként viselkedett. Megalázta a vármegye előkelőségeit, a szolgabírákat, sőt: főispánokat is, s kifinomult szaglásával s ínyenc hajlandóságaival halálra rémítette bérmaútjain a háziasszonyokat. Nemegyszer megesett, hogy ebéd előtt beszagolt a vendéglátó konyhájába, s mert a leves vagy a sült illata nem volt ínyére, otthagyta a vendégséget; s azzal a felkiáltással, hogy éhen kell halnia, távozott. Különben szép szál ember volt, fejjel kimagaslott a tömegből, s

elragadóan kedves tudott lenni a híveivel, különösen a gyermekekkel.

Különcködéseit mély áhítattal pótolta. Gyűjtötte a szentek ereklyéit, sokat áldozott Hám János szentté avatására, s két hatalmas kötetben megíratta és kiadatta a szentek életét.

A szatmári egyházmegye nem volt nagy, mindössze százegynehány plébániával rendelkezett, de arról volt nevezetes, hogy öt vármegyére kiterjedt (Szatmár, Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung), s hívei között sok volt a sváb és tót nemzetiségű. De mind jó magyarok voltak, s békességben éltek egymás mellett. A svábok teljesen magyarokká lettek, bár kerékbe törték a magyar nyelvet. Ők adták a legtöbb papot az egyházmegyének, de nem tartottak igényt arra, hogy sváb származású lelkészeik legyenek. Német prédikáció sehol sem volt.

Egészen más volt a helyzet a tótok között. Azok nem magyarosodtak el, s lehetőleg minden tótul ment. Érthetetlen módon épp a teljesen magyar származású papok lepték el a tót plébániákat, és szívesen tanulták meg a tót nyelvet. Ez annyira ment, hogy sokan egymás között is tótul társalogtak, állítólag az élceket tótul lehetett a legjobban kifejezni. Jellemző különben, hogy a tótok egyik legnagyobb költője magyar származású volt; a Szent Adalbert könyvkiadó vállalat vezetője egy kecskeméti nemes árvája; s Tiso, az önálló Szlovákia szerencsétlenül járt későbbi elnöke a bécsi Pázmáneumban a magyar irodalmi kör elnöke volt.

★ ★ ★

Abban az előkelő szép utcában, ahol a püspöki palotán és káptalanon kívül még a katolikus kaszinó, egy nagy befogadó képességű kultúrterem is volt, két furcsa betolakodó volt: Bölönyi hentes és mészáros mester hússzéke, s a görög katolikusok idétlen, parányi kis temploma, melybe az ikonosztázion miatt alig fért be pár ember, de a harangozó annál többet harangozott. Mivel akkor még nem volt meg a hajdúdorogi magyar püspökség, és Szatmár a szamosújvári román püspökhöz tartozott, a kis templom papja is sokáig román volt. Egyik papjuk hírhedtté is tette magát román nemzetiségi agitációjával, amit a majdnem színtiszta magyar város szégyennek és megalázónak tartott.

Román ember a városban csak mutatóban volt. Inkább nehány ügyvéd telepedett le Szatmáron a törvényszék miatt, s ők vitték a vidéki román parasztság peres ügyeit. De ezek az ügyvédek is jó magyarok voltak, sőt: magyar nemességükkel kérkedtek, s magam is tanúja voltam, hogy ittas fővel a nemesi származás körüli vitában egymásnak mentek.

Hogy hivatalosan miért ragaszkodtak a Szatmárnémeti elnevezéshez, azt senki sem tudta, mert németnek híre-hamva se volt a városban, sőt: épp azt a részt, amit a nép Németinek nevezett, egyik oldalon tősgyökeres kálomista atyafiak, a másik oldalon magyar görög katolikusok lakták.

A németi kálvinisták gazdálkodó emberek voltak, kisebb-nagyobb birtokkal a város határában, udvaraikon istállóval s az elmaradhatatlan trágyadombbal. Sok megszólásra és tréfára adott alkalmat a durva szájuk, mellyel még a tiszteletreméltó dolgokat sem kímélték. Szerették például a fényes temetéseket, de a dalárdát, mely a koporsót kísérte, nem átallották „dögönbőgőnek" nevezni.

★ ★ ★

A székesegyház

A főtér valóban a város szíve volt, ahol minden nevezetessége összpontosult. Itt állott a katolikus székesegyház, a Pannonia nagyszálloda étteremmel, kávéházzal, aztán a városháza, a színház s a legjobb üzletek.

A székesegyház valószínűleg neoklasszikus stílusnak indult, oszlopos, nagy előcsarnokkal, két magas toronnyal, kupolás mennyezettel, egyetlen hajóval, de az arányok eltúlozása folytán az egypúpú teve képét idézte az emlékezetünkbe, amit még kiáltóbbá tett az itt szokatlan okkersárga színű festés. De azért csúnya nem volt! Annyira nem, hogy a festők egyedül ezt tartották érdemesnek vásznaikon megörökíteni.

A székesegyház belseje határozottan vonzó volt, főként a fehér márványból faragott főoltárral s a kanonokok stallumaival. A templom egyetlen hajója kétoldalt félkörré szélesedett ki a kupola kiegészítéseként, melynek freskói klasszicizáló tendenciát mutattak. A híveket kényelmes, nagy padok várták, s az akusztika kitűnő volt.

Itt történt meg az a csodálatos esemény, melynek főhőse én magam voltam.

A székesegyháznak mindössze három perselye volt, s a legnagyobbikra rá volt festve: Szent Antal kenyere. Ömlött is az adomány ebbe a perselybe Szent Antal presztízse meg a szegények szeretete miatt.

Egy szép napon a hívek között suttogás támadt, hogy lopják a Szent Antal-perselyt. Lehetetlen volt kinyomozni, ki és milyen megfigyelések alapján indította el a lavinát, de mindenesetre már megállítani nem lehetett. A plébános kezdetben csak legyintett a kósza hírekre, míg meg nem győztük, hogy abban az általános és kinyomozhatatlan hírelésben Szent Antal kezének kell lennie, aki nem tűrheti, hogy szegényei valami tolvaj miatt megrövidüljenek. A plébános

végül is engedett, s megjelölt tíz papírbankót, s betette a perselybe. A hétvégi kiürítésnél épp ezek a bankók hiányoztak. Így lett nyilvánvalóvá, hogy valóban rendszeresen lopják a perselyt.

Mi itt a teendő? — kérdezték az illetékesek. A rendőrségre senki sem gondolt, mert igazán nem állott jó nyomozó hírében. De hát akkor ki legyen a nyomozó, s a tolvaj leleplezője?

Fiatal voltam, és merész, minden kalandra kész. Magam mellé vettem egy civil barátomat, s templomzárás előtt elrejtőztünk a bejárat melletti sötét lourdes-i kápolnában.

Hamarosan ránk szakadt az éjszaka, a sötétség meg a várakozás idegizgató töprengése. Kint a városban elhalt minden lárma, bent a csukott templomban még az egérsurranás is puskalövésnek hatott, s a torkunkon lecsurgó nyál békakuruttyolásnak. Már éjfél felé járt az idő, s az idegfeszültségünk tetőfokra hágott. Barátom nem bírta tovább, s idegcsillapítóul szivarra gyújtott. Alig eregette ki száján az első füstöt, amikor a sekrestye ajtaja megnyílt, s vidáman fütyörészve megjelent az ajtóban a nagyon ájtatos embernek hitt sekrestyés. Hosszú kés volt a markában, s egyenesen a Szent Antal-perselynek tartott. Én már akkor a szószéken lapultam, pontosan a persely fölött. Óvatosan felemelkedtem, s láttam, hogy az ipse a kést lenyomta a persely billentyűi mögé, s játszva húzta ki a bankókat.

— Állj! Tolvaj gazember! — ordítottam el magamat, s robogva siettem le a szószékről. A tolvaj megrettent, de azért fenyegetőleg rám emelte a kést. Ebben a válságos pillanatban barátom hátulról odaért, s furkósbotjával nagyot ütött a tolvaj fejére.

Nem csoda, ugye, hogy ezekután a tolvaj leleplezését én is Szent Antal csodái között könyvelem el?

Az iskolák és tanárai

A főtértől jobbra nyílt az iskolák utcája. Itt állt a királyi katolikus főgimnázium, a református kollégium, a könyv- és papírkereskedések s az irgalmas nővérek hatalmas épületkomplexuma, mely az elemitől a tanárképzőig az összes iskolatípust magába foglalta. Messzire ágazó nagy gazdasági kertje is volt, úgyhogy a püspöki palota mintájára négy utca zárta be magas kőfallal. A zárdának internátusa is volt bennlakó növendékek számára, sőt: valami régi katonai alapítvány révén külön szakasz katonatiszti árvák számára. A bécsi közös hadügyminisztérium az alapítványt annyira komolyan vette, hogy minden évben leküldött Bécsből egy törzstisztet ellenőrzésre, aki, persze, magyarul nem tudott, s azzal állított be, hogy „az ezredes nővért" keresi. Rá is maradt a nővérre az Ezredes elnevezés.

Egy élelmes kereskedő jó szimattal az iskolákkal szemben amolyan falatozószerű üzletet nyitott hideg felvágottakkal, hűtött italokkal, számolva azzal, hogy a tanár urak is megéheznek és megszom-

jaznak. Számítása bevált, mert a tíz órai hosszú szünetben egymásután szállingóztak be a tanárok az üzletbe. Egy alkalommal arra lettek figyelmesek, hogy egy bevetődő zsidó rámutatott a kassai finom sonkára, s azt mondta:

— Kérek tíz dekát abból a halból!

A kereskedő akadékoskodására, hogy az nem hal, hanem disznósonka, a zsidó képéből kikelve rákiáltott:

— Ne kerepeljen nekem, hanem vágjon le tíz dekát abból a halból!

Miután a város kimondottan iskolaváros is volt, érthetően sok paptanárt foglalkoztatott. Ezek között a legnagyobb hírnévre Bodnár Gáspár tett szert, aki már fiatalon elkezdte irodalmi tevékenységét. Lapot alapított a falusi nép számára, melyet találóan Téli Estéknek nevezett el, mivel csak ősztől tavaszig jelent meg, mikor a falusi nép ráér olvasni. Ez a minden ízében népi újság nagy kultúrszerepet töltött be, mert a magyar történelmet, földrajzot, irodalmat bőven ismertette. Már akkor feltűnt az az eredeti, zamatos, kristálytiszta nyelvezet, mely tollából áradt, s még inkább később meginduló regényeiből. Stílusának utánozhatatlan jellegzetessége az volt, hogy csak tőmondatai voltak, s alárendelt mellékmondatokat soha nem használt.

Irodalmi ambíciók fűtöttek egy másik tanárt is; Lengyel József volt a neve, aki mint a színpad szerelmese egyre-másra írta drámáit. Az egyik, melynek Árky Anna volt a címe, a színigazgató lekenyerezésével színpadra is került, de a rossznyelvek szerint azzal végződött, hogy a drámában minden szereplőt legyilkoltak, mire a súgó remülten elmenekült.

Egy harmadik, Jaklovits György, nagy muzsikus volt, dalárdákat szervezett, s a képzőben a kántorképzésre fektette a fősúlyt. Mint művészlélek nagyon is a hangulatok befolyása alatt állott, s csak az esti aperitif hangolta kedélyessé. Egy rosszmájú kollégája meg is jegyezte, hogy mindig aperitifos hangulatban kellene társaságban mutatkoznia.

A negyedik, Tóth József, a legjobb székesegyházi szónok volt, s neki volt a legnagyobb könyvtára a városban. Állandóan írt, de soha semmi írása nem jelent meg nyomtatásban. Nem tudtuk, hogy vajon az önkritikája volt-e túl szigorú, vagy nem talált kiadót?

Kibírhatatlan különc volt Csókás Vidor, akinek pedig bécsi teológiai doktorátusa és pesti tanári diplomája volt. De idétlen viselkedésével s furcsa nézeteivel sok ellentmondást váltott ki. Egy alkalommal rá is förmedt valaki, hogy „Tisztára bolond vagy!", mire ő azzal vágott vissza, hogy „Ma még bolondokházába zárnak bennünket, mert kisebbségben vagyunk, de eljön az idő, amikor többségbe kerülünk, s akkor mi fogjuk a józanokat bolondokházába zárni!"

De a legeredetibb mégis az a Rómában végzett teológiai tanár volt, Kováts Gyula, akinek sikerült álláshalmozónak lennie. A teológiai tanárság mellett szemináriumi spirituális volt, s a zárda két képzőjének az igazgatója. Persze, egyik állását sem látta el tökéletesen. Ehelyett fiákert rendelt hol a zárda, hol a szeminárium elé, s azon vágtatott egyik helyről a másikra látványos megrendezésben. Csak a kártyához értett igazán, s a kalábert tökéletességre vitte.

Az irodalmi ambíció igen megülte a szatmári papságot. Alig akadt olyan, akinek valamije ne jelent volna meg nyomtatásban. Volt köztük komoly kutató tudós, Bagossy Bertalan, aki a magyar vármegyék gyűjteményes sorozatában Szatmár vármegye történetét megírta. De volt egy fűzfapoéta, Rónay Géza János, aki alkalmi verseket írt, amiktől azonban égnek állt a szakértők haja. Mikor például a gimnázium új zongorát kapott, ódát írt a tiszteletére. Az óda, amit ő maga adott elő pátosszal, így kezdődött: „Zongora, köszönt nemzetünnep mámora." S utólag még meg is magyarázta, hogy a rím kedvéért írta (zongora—mámora).

Volt egy Heti Szemle című lapja is az Egyháznak. Unalmas, éhenkórász nyomtatvány volt, melyet inkább ollóval, mint írással szerkesztettek, míg végre egy szökött piarista a kezébe nem vette, s csinált belőle olyan lapot, amire a fővárosi irodalmi körök is felfigyeltek. Legfőbb munkatársa Harsányi Kálmán volt, a legnagyobb költők és legmélyebb gondolkodók egyike, akit valami érthetetlen kartársi gyűlölet kiszorított a pesti irodalmi berkekből.

Az irgalmatlan barátok

Az iskolák utcája némi ellaposodás után egy hosszúkás, nagy térre nyílott, melynek jelentőségét azonban nem az új városi kórház adta meg, hanem a tér közepén kiemelkedő irgalmasrendi kórház és patika. Az egyszerű nép inkább irgalmatlan barátoknak nevezte a jámbor szerzeteseket, akik erre a tréfás elnevezésre úgy tettek szert, hogy ingyen fogat húztak, de a modern érzéstelenítés ismeretlen lévén, némi alkoholos vatta beáztatása után addig rángatták a beteg fogat, míg az meg nem lazult s ki nem mozdult a helyéről. S mert közben a páciens a csillagokat látta fájdalmában, s esetleg ordított is, a barátokat elnevezték irgalmatlan barátoknak.

Másik érdekessége az volt a háznak, hogy nehány emeleti szobában elvonó kúrára megrögzött alkoholistákat helyeztek el. Ezek a jómadarak természetesen minden eszközt igénybe vettek, hogy némi alkoholhoz jussanak. Hol az emeleti ablakokból eregettek le pénzt és butykosokat a hajnali járókelők elé, hol meg lelopóztak a patikába, ahol régi szokás szerint alkoholban rusnya kígyókat tartottak, s egyszerűen leitták a kígyókról az alkoholt.

Köztudomás szerint az irgalmas szerzetesek csak orvosok, patikusok, ápolók lehetnek, de felszentelt papok nem. Mivel kis templomukban volt a legkorábbi mise, nehezen találtak rá papot. Nehány évig én vállaltam ezt a szerepet, s ott történt meg egy húsvét reggelen, hogy a mise után a szokásos „pászkaszentelést" is meg kellett tartanom. Kétoldalt álltak sorfalat kibontott kosaraikkal a jámbor, de a hosszú böjttől kiéhezett hívek. Sonka, sült bárány, omlós kalács, bejgli, piros tojás, bor, torma, tavaszi zöldhagyma kandikált ki a kosarakból. Egy nagyon ájtatos öregúr odasúgta, hogy bőven locsoljam meg az ő kosarát. Önkénytelenül is megálltam és odanéztem. Uramfia! A sok jó falat mellett nem hiányzott a kisüstön főtt szilvórium s egy tucat kártya a rózsafüzérrel átkötve.

A templomok

Szatmár városa bővében volt a templomoknak. Hat katolikus templom, két református, két görög katolikus s egy fényes úri zsinagóga.

A reformátusok két hatalmas templomot építettek. Az egyiket udvarral vették körül, s vaslánccal zárták el a forgalom elől, miért is a nép egyszerűen „láncos templomnak" nevezte. Nevezetessége az volt, hogy két önálló lelkésze volt, akik felváltva látták el a templomi szolgálatot. Az egyik nagyhangú, politikai szerepre vágyó, erőszakos típus volt, a másik csendes, szinte alázatos lelkiember, aki iparkodott mélyebb lelkiséget bevinni a szatmári száraz, megmerevedett kálvinizmusba. Jellemző, hogy az első az 1918-as őszirózsás forradalomban vezérszerepet játszott, de mikor a forradalom megbukott, s a városra a román megszállás szakadt, otthagyta híveit, és repatriált Magyarországra egy falusi parókiára. A másik helyén maradt, s hangoskodás nélkül is lelke lett a magyar fennmaradásnak.

A másik református templom Németiben volt, s a gazdálkodó népet mondhatta magáénak. Papjuk szép hangú bariton volt, s ő beszélte a legtősgyökeresebb magyar nyelvet. Ő közeledett leginkább a katolikus papok felé, s őszinte barátságot tartott fenn jónehánnyal.

A katolikus templomok közül a zárdatemplom volt a leglátogatottabb. De a németi kis templom sem maradt el mögötte, főként mióta a ferencesek letelepedtek Szatmáron, s azt vették át második plébániának. Első házfőnöke az a szent életű Tamás Alajos volt, aki előzőleg a ferencesek megreformálását szelíd, avatott kézzel végrehajtotta. Mellé káplánnak egy volt teológiai lektor érkezett a gyöngyösi nagy zárdából, akit állítólag azért távolítottak el katedrájáról, mert nem volt főiskolai végzettsége, de még érettségije se.

Bukásába — mert annak tartotta — nem bírt belenyugodni, s azért beiratkozott magántanulónak a nagykárolyi piarista gimnáziumba. Az érettségin tündökölt irodalmi, történelmi és latin tudá-

sával, de a reál tárgyaknál megrekedt, s mert szavajárása volt Jézus Szívét emlegetni, a fizikában azzal vágta ki magát, hogy „Jézus Szíve megihlette Torricellit, s feltalálta a róla elnevezett űrt." Prédikációi is hasonló naivitásoktól hemzsegtek; Manó bácsinak becézte magát, s példának vagy bizonyításnak a saját élete eseményeit hozta fel.

A jezsuiták már régebben megtelepedtek Szatmáron, s egy szerény internátust nyitottak. Híres emberek fordultak meg ebben a rendházukban. Itt élt sokáig a pesti férfiak nagy apostola, P. Bóta Ernő, s a nagy természettudós hírében álló Tóth Mike. Kis kápolnájuk helyébe Boromisza püspök nagy templomot építtetett, amire ugyan a székesegyház közelsége miatt semmi szükség nem volt, s csak akkor lett aktuális, amikor mellette az új katolikus főgimnázium épült fel.

A vármegye városai

Kevés magyar vármegyének volt oly sok városa, mint Szatmár megyének. Az Alföld felé ott volt a megye székhelye, Nagykároly, Fehérgyarmat, Mátészalka, mindez a dzsentrivilág birtokállománya. Ezek az urak — mint a megye virilis tagjai — ellenálltak minden reformtörekvésnek. Az országutak kikövezésének javaslatát is azzal szavazták le, hogy ha az őszi betakarításkor a tök lehull a szekérről, a köves úton széthasad, a sáros úton ellenben épen marad. Kissebb-nagyobb birtokaik voltak, a kisgazdáktól erősen beszorítva. A szolgabíróságokat nem engedték ki a kezükből, családi örökségnek tartották. De a parasztok között is sok volt a kurta nemes, akiknek családjait még Rákóczi Ferenc nemesítette meg a szabadságharc alatti hűséges szolgálatokért. Volt egy község, ahol mindenki nemes ember volt, s annak kidomborítására vasárnap a férfiak köcsögkalapot hordtak.

Kelet felé Szatmárról vasút vitt Nagybányára, útközben szép kisvárosokat érintve. Aranyosmegyesnek kastélya is volt, mely erősen elhanyagolt állapotából csak akkor ébredt fel, amikor a Lónyay hercegek birtokába került. Nem messze tőle Szinyérváralja feküdt. Elnevezése után ítélve valamikor vár is lehetett, de a vár eltűnt az idők folyamán, s csak a városi jelleg maradt meg.

Nagybánya már a hegyek nyúlványaiba esett, s mint szabad királyi város, valamikor nagy szerepet játszott még külföldi relációban is. Aranybányái és pénzverdéje nagy hírre emelkedett. Az aranybányák azonban már kimerültek, az állam csak a látszat kedvéért tartotta fenn. A zúzdák (stompok), melyek az aranyat tartalmazó köveket zúzták szét s egy vízmedencébe csurogtatták le, még zakatoltak az én gyermekkoromban is, de a pénzverde (a münc, mint a nép mondta) már régóta halott volt. Ehelyett a környék paraszt-

jai furkálták a hegyek oldalait, s aranyerekre mindig találtak. Egy Pokoly nevű úr összevásárolta a falusiaktól ezeket a primitív öntésű aranyrudacskákat, s nagy vagyonra tett szert.

De Nagybányának több más nevezetessége is volt. A város szívében egy magasra emelt parkban feküdt a régi, valamikor hatalmas dóm, mely a leghíresebb külföldiekkel versenyezhetett, melynek azonban csak a masszív, igen magas tornya maradt meg, s a híres nagyharangja, melynek a néphit szerint azért volt olyan gyönyörűséges hangja, mert a harangöntő aranyat és ezüstöt kevert bele az olvadó ércbe. A torony körüli parkot cinteremnek hívták, s ott állott a nagyméretű, de stílustalan katolikus templom, szentélye fölött a népes galambdúcok százaival. Egy szép napon azt vették észre, hogy a szentélyen repedések mutatkoztak. A vizsgálat kiderítette, hogy a galambok emésztési termékeiből a századok folyamán magas domb képződött, s az fenyegette a szentélyt a beszakadással. A galambdomb — mint a legértékesebb trágya — eltávolítása akkora jövedelmet hozott, hogy belőle az egész templomot restaurálni tudták. A templommal összeépült a főgimnázium épülete, jeléül annak, hogy valamikor szerzetesi iskola volt.

A Szent István-torony méltóságos hangjával egy vékony hangú, csengőszerű kis harang nyelvelt vissza, a szomszédos kispiacon álló minorita zárda kisded templomából. Ez a zárda is valamikor nagy időket látott, Kelemen Didák is időzött benne, de az én gyermekkoromban már csak öreg, kiérdemesült páterek szállása lett.

A várost körülölelő kisebb hegyeken gyümölcsöskertek voltak, amiket a nép még a régi latin nevén postfundusnak hívott. Sehol az országban annyiféle és zamatos gyümölcs nem termett, mint itt. Sajnos, régen nem voltak berendezések a gyümölcs tárolására, még kevésbé a vasúti szállításra. Legfeljebb a jobb sorsra érdemes almákat szállították el vagonokba csak úgy bedobálva — ecetgyártásra.

Valamikor, a bányák virágzása idején, sok volt a városban az arany- és ezüstműves, akik igen gazdagok lehettek, és jól élhettek, mert a legfinomabb vajas kifliket itt sütötték, a piacon külön bódékban árulták; a fatányéros pecsenyét is itt kultiválták, sőt: még egy közeli tóból származó békák combjának élvezésére is rávetemedtek.

A főtér sarkán egy kőmedencében bugyborékolt a kitűnő ásványvíz, amit füles agyagkorsókban messze vidékre is elszállítottak szelíd kis szamarakon, miért is a nép csak „szamárlének" titulálta.

A város virágzása az aranybányák hozamától függött, s lehanyatlása is a bányák kimerülésével függött össze. Előbb a bányahivatalok személyzete távozott el, majd az aranyművesek hagyták el a várost. Ezek között volt az én anyai ősöm, a Nógrádyak családja is, akik közül egyet már csak Pesten tudtam feltalálni mint a Váci utca

keresett szabóját. Így változtak a családi hagyományok! Nekem már se arany, se ezüst nem maradt, csak a vándorlás ösztöne!

A század végén némi fényt adott a városnak a festő iskola Thorma mester kezdeményezésére, aki a híressé vált aradi vértanúk festménye után inkább az úri kaszinó fatányérosaival s az aszúbornak számító közeli sikárlói nedűvel törődött.

Itt született a pesti magyar királyi opera első nagy baritonja, Takáts István, aki világhíresség lehetett volna, ha nem lett volna állandóan részeg.

★ ★ ★

Egy ugrásra északra Felsőbánya játszott — szintén mint bányaváros — nagyobb szerepet. A közeli zord hegyek már ránehezedtek a kies fekvésű városkára, s meredek utcáin a bányák leállásával hamar kihalt az élet. Még távolabb tőle Kapnikbánya volt, melynek stratégiai jelentőséget az adott, hogy az egyetlen közvetlen út volt, mely Mármarosszigettel összekötötte.

★ ★ ★

A Szatmárról kiinduló rövid nyomtávú kisvasutak már a nemzetiségi vidékekbe hatoltak. Legismertebb a bikszádi volt, mely szénsavas meleg forrásaival szerzett hírnevet. Eleinte egyszerűen csak „borvíznek" hitték, amilyen számtalan volt a hegyes vidékeken. Egy puszta véletlen folytán jöttek rá, hogy milyen hőforrások bugyogtak elő a földből. A véletlen az volt, hogy a csendőrök szokásos gyalogos körútjaikon arra lettek figyelmesek, hogy léptennyomon az úttest mellett üldögélve meztelenül találtak nehány falusit. Már-már meg akarták büntetni őket „nyilvános meztelenkedés" miatt, amikor az egyik csendőrnek feltűnt, hogy csupa idősebb ember a meztelenkedő, s azért megkérdezte az egyik atyafit, hogy miért ül ott meztelenül a tócsában? „Gyógyítom a reumámat!" — volt a válasz.

Ha a magyarnak több vállalkozó kedve lett volna, másik Pöstyént csinálhatott volna belőle szállodákkal, fürdőmedencével, híres orvosokkal, gyógytornákkal, de a szatmári élhetetlenség csak egy szerény kis fogadóig, nehány kabinos fürdőig jutott el. A vármegyén kívül nem is nagyon ismerték az erdélyi nagy hőforrások mellett (Borszék, Tusnád).

De annál nagyobb hírnevet szerzett az a kis görög katolikus kolostor, melyet Bikszádon egyszerű bazilita szerzetesek laktak, amikor közöttük egy tetterős, nagy ambíciójú alak, Pásztory Árkád tűnt fel. Jól beszélt magyarul, oláhul és oroszul. Hamarosan nagyon

népszerű lett előbb a falusi parasztok, majd az úri nép között is. Amolyan Rasputinnak kezdte kinőni magát. Mindenre tudott tanácsot, s nagy adományokat hagytak hátra látogatói. Mint házfőnök renováltatta a kolostort, aztán új szárnyat építtetett mellé, de azt már kizárólag a saját céljaira. Volt abban nagy ebédlő, több vendégszoba s egy audienciás terem, ahol ő trónra ülve fogadta a zarándokokat. Fehér reverendát viselt, mint a pápa, s egész udvartartást rendezett be. Fényűző nagy lakomákat adott a vármegyei urak tiszteletére, s egy időben még saját zenekart is tartott.

A szamosújvári püspök végül is megsokallta a barát fényűző életét és nagyzási hóbortját, s jelentette az esetet Rómába. A szemfüles és minden hájjal megkent barát azonban megelőzte, s feltehetőleg bizonyos vatikáni monsignorék megvesztegetésével prelátusnak neveztette ki magát. Az első világháború kitörésekor eltűnt, és soha többet nem hallottunk róla. Felmerült a gyanú, hogy oláh kém volt, azért tudott olyan nagylábon élni, és hogy a küszöbön álló leleplezés elől menekült át Romániába.

★★★

Míg a bikszádi kisvasút a román nemzetiségű vidékre vezetett, egy másik kisvasút a hazafias svábok tengerébe vitt. Első állomása Szatmárhegy volt, mely ugyan csak szerény dombocska volt, de teleültetve szőlővel. A szatmáriak büszkék is voltak saját termésű borukra, de a szakértők szerint lőre volt, s csak bikszádi vízzel keverve élvezhető. Ennek a kisvasútnak a végállomása Erdőd volt, egy valóban csinos régi kisváros, az egész környék bevásárló helye.

A vármegye, a városok, a bányák nagyszámú személyzete mellett az iparos világ játszotta a legnagyobb szerepet. Mivel északi és nyugati határai már a búzatermő Nagyalföldhöz tartoztak, érthetően azok az iparágak alakultak ki legelőször, amik annak szolgálatában állottak. Nagy céhe volt például a rostásoknak, kerékgyártóknak, szíjgyártóknak, bőrösöknek, vasöntőknek, ponyvakészítőknek, zsákszövőknek, asztalosoknak, ácsoknak. Építettek is maguknak olyan ipartestületi székházat, mely a városi nagy szállodával versenyezhetett.

De a kultúrélet is erős volt mindenfelé; Szatmárnak kitűnő zeneiskolája volt, téli színháza, koncertjei, műkedvelő előadások. A társas élet ápolására kaszinók álltak rendelkezésre kuglizóval, kártyatermekkel s természetesen étteremmel.

Ennek a folyton fejlődő, lendületes magyar kultúréletnek csak a román megszállás vetett véget, mely az egész nagy vármegyéből az északi csücskét hagyta meg magyar kézen.

dr. Varga László

Forradalomban élünk...

Az ötödik forradalomban élünk, a hatodik hatalom befolyása alatt.

Az emberiség első forradalma a kereszténység volt, amely az ember belső értékének Isten előtti és a túlvilági egyenlőségét hirdette.

A második, az 1789-es francia forradalom, már inkább a földre helyezte célját, meghirdetve a Polgár Kiáltványában: az ember szabadnak születik, és a törvény előtt egyenlő.

Az emberiség harmadik nagy megmozdulása a francia forradalommal egyidőben elindult ipari forradalom volt, amely a lelket, jogot már félretette, és az árut öntötte az emberiségnek. Ezzel egyidőben megjelent az új bálvány: a tőke, ikertestvérével: a haszonnal.

A negyedik az 1917-es orosz földrengés, amely a túlvilágot már teljesen kikapcsolta, viszont az elnyomottaknak jogot, javakban pedig földi paradicsomot ígért.

A kereszténység hirdetőinek fegyvere a hit volt. Nem legyőzni, hanem meggyőzni akartak. Nem áldozatokra, hanem a hivők áldozatára alapítottak.

A francia forradalom már nem volt ilyen spirituális. Miközben a spanyol származású, francia Momoro szülte szabadság, egyenlőség, testvériség vonzó jelszavától zengtek Párizs utcái, az uralkodó osztály, sőt: a forradalmárok feje (beleértve Momoróét is) úgy hullott, mint a búzakalász aratáskor.

Az ipari forradalomban nem folyt sok vér, kivéve, hogy a munkás embertelen körülmények között, vért verejtékezve dolgozott.

A nagy orosz forradalom pedig, ahelyett, hogy a jogot és a javakat egyenlően szétosztotta volna, az embert osztotta fel. Darabokra. Miközben az ember munkájának maximumát követelte, a gondolat-, sőt: érzésvilágát is kisajátította.

Ha a négy forradalom ígéretei megvalósultak volna, ma a paradicsomban élnénk; valóság lenne: a keresztény tanítás, a francia forradalom kiáltványa, az ipari forradalom bősége és az orosz forradalom egyenlőségi ígérete.

De, sajnos, az ígéretektől messze kerültünk.

Ezért vagyunk az ötödik forradalomban.

Ugyanakkor a vasfüggönyön túl, elsősorban a Szovjetunióban, ahol a forradalmi szellemre oly büszkék, változást alig látunk; megálltak, és mintha nem is a XXI. század felé, hanem visszafelé menetelnének.

Vizsgálódásomnál a szabad világban elsősorban az Egyesült Államokat érintem, de megállapításaim, többé-kevésbé, más országokra is vonatkoznak, míg a vasfüggöny mögött a Szovjetuniót és Magyarországot tartom szem előtt.

Az ötödik forradalom jelenségei: egyrészt, hogy a világ alaposan megváltozott körülöttünk, amelyben az ifjúság mintha nem találná helyét; másrészt és főleg, hogy a tradicionális értékek részben eltűnőben vannak, de legalábbis megkoptak.

Az elmúlt negyedszázad változását az Egyesült Nemzetek tagállamainak száma is jelzi: 1952-ben 56 volt, ma 151.

Az ENSZ azonban nemcsak a tagok számában, hanem célja követésében is megváltozott: az alapokmány szelleme szerint a béke érdekét a tagok nemzeti érdeke fölé kell helyezni.

Ezzel szemben a valóság az, hogy az Egyesült Nemzetek ma a sovinizmus, sőt: a fanatikusok központja. Az alapokmány 13. pontja, amely az alapvető emberi jogok támogatását írja elő, már csak az afrikai, ázsiai népekre vonatkozik, és azokra, akik még angol, francia, amerikai fennhatóság alatt élnek, de semmiképpen sem a Szovjetunióra. Az ENSZ 24-es bizottsága, amely a kolonializmusban élő népek függetlenségére törekszik, és jelentős eredményt ért el, a Szovjetunió újkolonializmusa felé szemét becsukja, és a vasfüggöny mögötti népek panasza süket fülekre talál.

Az ENSZ 151 tagállama közül körülbelül 30 államban van demokratikus kormány, a többiben különböző színű erőcsoportok működnek.

De a megváltozott világ az ENSZ falain kívül is tapasztalható.

Miközben Európa és Amerika között a repülés idejét három és fél órára csökkentették, és a modern közlekedési eszközök és a hírszolgálat az embereket igyekszik közelebb hozni egymáshoz, mégis az ember és ember közötti távolság mintha egyre nagyobbodnék.

A technikai újítások tömegével igyekeznek az ember életét megkönnyíteni. Mégis, egyre több a fáradt ember.

Bár a magántulajdonban élők száma egyre növekszik, de azoké is, akik lakatot, vasrácsot szerelnek házukba, kutyákat tartanak, sőt: elektromos áramot szerelnek kerítésükbe, fegyvert is tartanak, hogy védelmüket biztosítsák: az ember ellen. A szabad polgár, miközben a magántulajdonra büszke, magát zárja börtönbe.

New Yorkban esti sétáinknál már nem előre nézünk, hanem hátra és oldalt, mert a támadásoktól kell tartani.

És miközben egyre emelik a rendőrök számát, és milliókat költenek közbiztonságra, az ember egyre védtelenebbé válik.

Az egykor irigyelt uralkodók, diplomaták, vezető politikusok és gazdasági hatalmasok életét annyi rendőr, testőr, magándetektív védi, amely egy századdal ezelőtt egy város közbiztonságára is elegendő volt. Ahogy egy-egy közéleti nagyság a nyilvánosság előtt megjelenik, Tiborc szavai jutnak eszünkbe: „.. . .éppenséggel mintha minden hajszála egy őrzőt kívánna." Mégis úgy lövik le őket, mint a mezei nyulakat.

Hazánkban 1100 év alatt nem volt annyi politikai gyilkosság, mint Európa egyes országaiban egy hónap alatt.

Európát utazva nem sok új könyvtárat, iskolát, templomot látok, hanem inkább új vendéglőket, talponállókat, bárokat és szexüzleteket. Mintha a test uralná a városokat.

Az emberiség történetében az ifjúság szexélete sohasem volt oly szabad, sőt: korlátlan, mint korunkban. Mégis, koraérettség helyett mintha inkább koravének lennének.

Az ifjúság két marokkal szedi a kábítószereket, hogy a boldogságot, amit a környezetük nem ad meg, pótolják. Közben annyi boldogtalan ifjú soha nem élt a világon, mint ma.

Bendin, a New York-i Columbia Egyetem tanára a The Age of Sensation című könyvében írja, hogy több évi vizsgálat után megdöbbenve állapította meg: soha ennyi fiatal még nem követett el öngyilkosságot, mint napjainkban. Virágzásból nem gyümölcsöznek, lehullanak.

És miközben Európában és Amerikában az emberek a jólétük tetőfokán élnek, az ipari termelés úgy önti az árukat, hogy az emberek szinte térdig járnak benne, Amerikában egyszerre megélénkült az érdeklődés a túlvilági élet felé. Arra a kérdésre, hogy van-e élet a halál után, a megkérdezettek 70%-a igennel felelt. Az e tárgyban írt könyveket elkapkodják. A földi jólétben dőzsölő ember mintha jobb világra vágyna.

A politikai eszmékkel sem állunk jobban.

A demokráciának egyre inkább a gyenge oldala, mint az erőssége érvényesül. De Churchill megállapítása még mindig érvényes: „A demokrácia nem tökéletes, de még nincs jobb."

A kommunizmus és az ahhoz vezető út előttünk zajlik, éltünk is benne: a munkásság és az emberiség boldogító ideológiájából mi lett? Letartóztatott szabadság, száműzött szellem.

A szocializmus pedig kicsit Marx életéhez hasonlít, aki — egyik életrajzírója szerint — mindig többet költött, mint amennyit keresett. A marxizmus furcsa fintora, hogy Marx élete nagy részében Engels támogatására szorult, aki nélkül éhen halt volna. Engels a manchesteri kapitalista vállalkozásból húzta jövedelmét.

Mint Marx, a szocializmus is állandó adósságban van. Nemcsak gazdaságilag, mert többet akar szétosztani, mint amennyit termel, hanem eszmeileg is, mert bár az embert akarja boldogítani, mégis azt boldogsága gyökerétől akarja megfosztani: vállalkozó szellemétől, kezdeményező tehetségétől és annak gyümölcsétől.

A kapitalizmus történelmi mérlegén a haszon oldalán hatalmas tételek vannak, míg az emberiesség rovatában kevés adatot találunk.

A közéletben is válság van, mert a párt és magánérdek egyre inkább előrenyomul, és a közérdek az emigrációba kényszerül.

A polgártól nem lehet rossz néven venni, hogy a törvény tekervényei között keresi menedékét. Még azt sem, hogy megbotlik vagy elesik. Egyedül van, védtelen az állam hatalmas erejével szemben.

A közélet azonban más. Az a szolgálat háza, ahová csak annak szabad belépni, aki egyéni érdekét félreteszi, és nemzetét szolgálja. Példát is mutat.

A mai világban egyre több a politikus, és egyre kevesebb az államférfi. Egyre kevesebben vannak azok, akiknek munkájából az ország hasznot húz, és egyre többen, akik az országból húznak hasznot.

Így az ifjúság kevés olyan személyt lát, akitől példát vehet.

Korszakunk megdöbbentő politikai eseménye az Egyesült Államok elnökének, Nixonnak, váratlan bukása.

1972-ben a nép óriási többséggel emelte magasba, ahonnan Nixonnak az igazságtól irtózó természete és a sajtó indulata a mélységbe taszította.

A Watergate nem amiatt politikai dráma, ami történt, mert az vígjáték. De ahogy: az a tragédia.

Hat ember kísérlete, hogy a washingtoni Potomac partján épült festői Watergate hotelben lehallgassák a demokrata párt választási titkait, komolytalan és nevetséges. A meggondolatlan részvevőket pénzbüntetés kiszabásával útjukra kellett volna bocsátani.

Hanem ami a kihallgatásokból, könyvekből, beleértve az elnökét is, kiderült, az elgondolkoztató, mert:

1. Nem hiszem, hogy korunkban bármely országban az elnök környezetében, beleértve magát az elnököt is, a mindennapi beszéd olyan durva, közönséges lett volna, mint a nixoni Fehér Házban.

Nem vagyok puritán, sőt. Mindnyájunk nyelve néha-néha megszalad, de ez mégiscsak kivétel, és nem a mindennapi beszélgetés.

Nem hinném, hogy tiszta elveket vallhat és tisztán cselekedhet az, akinek a szavai méltatlanok életünk egyik legnagyobb kincséhez: a kifejezéshez.

2. A másik tanulság, hogy ott, ahol példát kellett volna mutatni, az élre állni, hiába keressük a Nemecseket, csak Gerébekkel találkozunk. A felelősség vállalása elillant a felelősség székhelyéről.

3. Szomorú látvány volt, amikor a hatalom hajója süllyedni kezdett, mindenki menekült, hogy minél hamarább szárazföldre érjen.

Még a parancsnok is, aki nem süllyedt el a hajóval, hanem ügyesen kivárta, amíg mindenkit elnyeltek a hullámok, és csak utána lépett szárazföldre, ahol „pardon"-nal fogadták.

4. Furcsa és megrázó jelenség volt, hogy annyi sikeres, hatalmat gyakorló ember között nem akadt egyetlen férfi sem. Nem volt egy Morus Tamás, Kossuth, Széchenyi, Gandhi, Adenauer vagy de Gaulle.

Csodálkozhatunk-e, ha a mai ifjúság ilyen jelenségek hatására cinikusan nézi a közéletet?

Ezenkívül van a közéletnek egy furcsa tünete, amit a polgárok már természetesnek vesznek: Az Egyesült Államok elnöke, szenátorai (és azt hiszem, a világ más részében is hasonló a helyzet) már nem maguk írják beszédeiket, hanem szerződtetett beszédgyártók.

Tehát amit mondanak, az nem övék, legalábbis többségükben, hanem idegen agyak terméke.

A zseni, a tehetséges ember a maga gondolatát sugározza a polgároknak, az épít és tanít. Az átlagember csak közvetít.

Ha Kossuth, Széchenyi vagy Churchill, de Gaulle beszéltek, tudtuk, hogy amit mondanak, az övék. Ezért hatottak.

Korunkban nem tudjuk, hogy kik vannak a szavak mögött.

Így olyan politikai színházban ülünk, ahol látjuk a szereplőt, a szöveget is halljuk, csak a szerzőt nem ismerjük. Legtöbbször csak egyént látunk magunk előtt, de nem egyéniséget. A szürke emberek politikai farsangjában élünk, ahol sok a hangya, és így a tücsök is óriásként hat.

Nem meglepő, hogy az ifjúságra az ilyen vezetők nem hatnak.

A fentiekre azt lehetne mondani, hogy kirívó példákat vettem, egyoldalú kiválasztások, és főleg a városokat tartom szem előtt, és elhanyagolom a romlatlan vidéket, és hogy végül is a világ alakulása nem más, mint átmenet az egyik válságból a másikba, és ahogy eddig is a történelem folyamán: a problémák jól vagy rosszul, de valahogy megoldódnak.

Ezekben van igazság. De szemlélni mégiscsak azt tudom, ami előttünk zajlik, ez pedig főleg a városokban történik; továbbá: ami láthatatlan, az lehet abszolút jó, de ha a hatását nem érezzük, akkor részünkre az nem létezik. Nemkevésbé, az emberiség azért vészelte át a válságokat, mert annak okait kereste, és ha megtalálta, azokon igyekezett változtatni.

Ezt próbálom én is. Korántsem állítom, hogy a fenti válság okaira teljességükben rá tudok mutatni. Nem. Csak keresem, mint mások velem együtt, és talán az én kutatásom is segít a kibontakozásban.

Korunk fiatalságának, az embernek a válsága, szerintem onnan ered, hogy az elmúlt évezredek folyamán az ifjúságot három tradicio-

nális intézmény indította el az életbe: a család, a vallás és az iskola. Ezektől kapta meg az életkísérő tarisznyát, amiben ott voltak: kötelességtudat a hivatásához, hűség hazájához, hit Istenéhez, emberiesség embertársaihoz.

Korunkban e három intézménynek a hatása alaposan lecsökkent, fényük megkopott.

A család mintha elvesztette volna nevelő erejét. Nemcsak azért, mert Amerikában több mint másfél millió ember él házasságon kívül, és a világ többi országában is egyre többen, hanem és főleg, mert a szülők egyre kevesebb iránytűt tudnak adni a fiataloknak.

A család történelmi szívverésén érszűkület van.

A vallások sincsenek jobb helyzetben. A közéletre és az egyén cselekvésére irányuló hatóerejük egyaránt csökkent.

„A diadalmas Egyház" mintha nem a tanító fórumon, hanem a katakombában lenne. A vallások mintha történelmi napfogyatkozásban lennének.

Az iskolák, még pár évtizede is, a tudás, a fegyelem fellegvárai voltak. Ma? Az emberiség elmúlt 3000 évében nem vertek meg annyi tanítót, mint ma New Yorkban egy hónap alatt.

Az iskolák nevelő ereje mintha rövidzárlatot kapott volna.

Mivel az emberiség történelme folyamán először történik, hogy a három nagy, embert formáló érték egyidőben veszít erejéből, és helyüket és tanításaikat nem pótolták, az ember lázasan keresi helyét, az értékcsökkenés okát, ebben a forrongásban érkeztünk el az ötödik forradalomhoz.

Az okokat sokan keresik: pszichológusok, pszichiáterek, filozófusok, írók, tudósok, a fiatalság és mindenki, akit érdekel az emberiség jövője.

A vizsgálat középpontja az ember.

Számos jeles gondolkozó arra a következtetésre jut, hogy lényegében nincs válság, csupán eddig nem vették tekintetbe az ember igazi énjét, és valami olyat tételeztek fel róla, ami nincs benne. Innen a hiba, vallják sokan.

Ennek az iskolának egyik híve, az amerikai B. Skinner, aki A szabadságon és az emberi méltóságon túl című, nagy sikerű könyvében azt a merész állítást vallja és igyekszik bizonyítani, hogy: téves szabadságról és emberi méltóságról beszélni abban a környezetben, ahol az ember ma él. A környezetet és a körülöttünk felépült világot meg kell változtatni, emberségessé tenni, és akkor az ember is hozzáváltozik.

Ez a tétel ugyan nem új, Hipokratész és Rousseau is vallották, és bár a környezet hatása fejlődésünkre jelentős, mégsem hiszem, hogy Skinner javaslata elvezet a végső megoldáshoz.

Vele szemben áll az amerikai Storr (őt tételében a Nobel-díjas Lorenz is támogatja), aki Az emberi agresszió című könyvében azt állítja: teljesen felesleges környezetről és hasonlókról vitázni. Az ember — írja — agresszív lény, hiszen a gerincesek között, néhány rágcsálót kivéve, az ember az egyetlen, amelyik a saját fajtáját pusztítja. Vegyük tudomásul a tényt — mondja —, hogy az ember a teremtés legagresszívebb élőlénye.

Mi a megoldás? Ő sem tudja. Csak ajánlja, hogy meg kell találni azt a módszert, utat, amely az ember alaptermészetének megváltoztatását elősegíti. Szomorúan fejezi be könyvét: a technikai változás gyors, de az ember biológiai változása rendkívül lassú.

Storr állítására könnyű bizonyítékokat felsorolni, csak el kell olvasni Szolzsenyicin Gulágját vagy Churchill írását, ahol Sztálin bevallja, hogy a rendszer fenntartása miatt a harmincas évek közepén öt-hat millió orosz polgárt öltek meg. A háború alatti koncentrációs és haláltáborok, a szélsőséges rendszerek embertelenségei, látszólag mind-mind alátámasztják Storr állításait. De csak látszólag. A valóságban mégsem.

Mert a fenti borzalmak és rendszerek nem az emberiség többségének akaratából, hanem néhány őrült erőszakából vagy inkább betegségéből eredtek és erednek.

Ha az emberiség többségének az erőszak lenne az alaptermészete, akkor a diktatúrákat nem a titkosrendőrség, a hadsereg, az erőszak különböző eszközei, hanem az „ember veleszületett agressziója" tartaná fenn.

Az elnyomó agresszió a kevesek betegsége, amely a túlnyomó többség békére és nyugalomra vágyó akaratát nem engedi érvényesülni.

E tételemet alátámasztja, hogy a kommunista rendszer és általában a diktatúrák nem szabad választással, hanem a kevesek fegyveres erőszakával kerülnek hatalomra, amit azután tűzzel-vassal igyekeznek megtartani. A nép akarata ellenére.

Itt állunk a problémák közepén, kissé zavartan, tétován.

Belenyugodjunk-e akármelyik fenti, vagy bármely olyan elméletbe, amely az emberen kívül keresi a megoldást, vagy próbáljunk az ember felé elindulni?

Az ember gondolat- és cselekvő világának kialakulására nekem is megvan a magam elmélete: kétségtelen, hogy valami adottsággal születünk, amit a környezet folyamatosan módosít: jóra, rosszra, közömbösre.

A környezet nem képes az alapadottságunkat kicserélni, de az emberiség nagy szellemei és az akaraterő óriásai néha meg tudják változtatni környezetüket.

Ahhoz a tételemhez, hogy az emberiség három nagy tradicionális értéke, a család, vallás, iskola nevelőerejükben csökkennek, jön a másik tételem: miszerint az ifjúság körülbelül tizenhat éves koráig kapja meg azt az életelvet, sőt: eszmét is, ami élettársa marad.

Természetesen vannak későbbi változások, drámai megtérések, alapváltozások, de általánosságban: amit fiatalkorunkban magunkévá teszünk, a sírba visszük.

A fiatalság évezredeken át az emberré tevő, életkísérő elveket a családban, vallásban, iskolában kapta.

Ezek részben kiestek, részben értékükben megkoptak, s helyükbe lépett korunk „nagy nevelője", a televízió.

Az amerikai statisztikák szerint az ifjúság körülbelül 85%-a rabja a tv-nek. Az arány más országokban is magas.

Az a műsor, amit az amerikai ifjúság a tv-ben lát, nem nevelő, hanem szellemsorvasztó. Nem a jóra, hanem az erőszakra ösztönöz. Látva vakít és hallva süketít.

De az idősebb generáció sem mentes a tv és a hírszolgálat hatásaitól. A polgárok magas százaléka hallgatja a híreket, nézi a műsorokat. Csak azt nem tudják, hogy azokat kik állítják össze, kik irányítják és milyen szándék vezeti őket műsorpolitikájukban?

Több mint negyedszázados amerikai életemben alig múlt el nap, hogy az esti vagy a kora reggeli híreket ne hallgattam volna. A gyilkosságok, az erőszak, a borzalmak tömegét hallottam, de egyetlen egyszer sem, hogy egy szegény anya vagy apa mily küzdelemmel neveli fel gyerekét, vagy egy magára maradt ifjú küzdelmét, hogy ember legyen.

Ha ezt kifogásolták, a válasz rövid volt: Nincs benne szenzáció.

De kinek kell az állandó szenzáció?

Amennyire bámulattal tölt el a modern sebészet, ahogy a rossz szívet, szemet, vesét jóra cserélik, annyira félelmetesnek tartom a modern hírszolgálat erejét, amivel az emberek sokszor ösztönös jó érzését, ösztönét híreivel megváltoztatja. A jót rosszra cseréli.

Milyen könnyű a hírszolgálatnak, az újságoknak, a rádiónak, a tv-nek a közepesből zsenit formálni, és a zsenit, a tehetséget elszürkíteni. A hősből gyávát csinálni, és az amerikai hadügyminisztériumból iratokat lopót nemzeti hőssé nyilvánítani.

És mindezt a szabadság nevében!

Ezért állítottam a bevezető mondatomban, hogy az ötödik forradalomban vagyunk, a hatodik hatalom befolyása alatt.

Mert az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Nyugat-Európa, Japán és Kína, e nagy öt mellé, az elmúlt évtizedben hatodiknak feltört a hírszolgálat.

Hatalom? Igen. Mert pontosan úgy alakult ki, mint a hatalmak.

Az Indiába érkező első angolokat nem a hódítás vezette, hanem a csábító fűszer vonzotta őket. De utánuk jöttek az ügyesek, a hatalomra vágyók, és India angol gyarmat lett.

Napóleon a francia forradalom nemes eszméit tűzte hódító lobogójára, és leigázás lett belőle.

A szovjet forradalom az orosz népnek, sőt: az összes elnyomásban élőnek szabadságot, függetlenséget ígért, és mi lett belőle: újkolonializmus, a terror farsangja és az ember békességének temetője.

A hírszolgálat is a sajtószabadságot tűzte zászlajára, és az emberek tárgyilagos tájékoztatását és ismeretük bővítését ígérte. És mi lett belőle? Az egész világon néhány száz ember, önkényesen, az éter hullámain vagy a néma betűkkel milliók és milliók véleményét formálja, befolyásolja, hatalmában tartja.

A hírszolgálat korunk sajátságos nagyhatalma: nincs fegyvere, hadserege, és mégis milliók és milliók felett uralkodik. És az olvasók vagy a tv-t néző milliók akarata semmit vagy keveset nyom a latban.

Irigylésre méltó hatalom, amely ellen hatásosan még lázongani sem lehet.

Lehet-e a hírszolgálat irányítóinak önkényén úgy változtatni, hogy az ne gyengítse a fejlődés és a demokrácia erejét, a sajtószabadságot? Azt hiszem, igen.

A nagyközönségnek, a hallgatóknak és olvasóknak joguk van tudni, hogy kik irányítják a hírszolgálatot. Jogos, kifogásolt esetekben pedig a hírszolgálat irányítóinak vagy a műsor összeállítóinak kötelességük felelni, hogy a kérdéses esetekben milyen szempontok irányították.

Ez nem ellenőrzés, hanem a közérdek igényelte tárgyilagosság követelése.

Szerencsére ezen a téren kis változás indult el.

Az UNESCO-ban évek óta éles vita folyik a „tájékoztatás új rendjéről", amely új alapokra helyezné a hírszolgálat működését. E vita során a dél-amerikai Somovia mondta: „Vegyük tudomásul, hogy a tájékoztatás üzlet lett, mert a hírszolgálat nem a közjót, hanem az adok-veszek elvet tartja szem előtt."

Amerikában pedig két évtized után először, a polgárok évekig tartó követelésére és tiltakozására a három nagy állomás (ABC, NBC, CBS) a szex, az erőszak, a gyilkosságok helyett családi eseményeket, vígjátékokat, kalandos ifjúsági történeteket közvetít.

Az amerikai polgárok dicséretére válik, hogy a jogaikat nemcsak gyakorolják, de az ezer és ezer egyesületen át akaratukat érvényesíteni is képesek.

De csak a cselekvő polgár, és nem az úgynevezett „hallgató többség", amely szerintem nem más, mint élettelen embertömeg. Én hiszek a véleményét kifejező és cselekvő emberben, de nem a karos-

székben ülő polgár duzzogásában. Ezer, véleményét nyilvánosan kifejező ember több eredményt ér el, mint százezer szobalázongó.

Éppen ezért, mivel korunk nagy nevelője, a tv, részben vagy egészben belépett a család, iskola, vallás helyébe, a polgárnak egyénenként, egyesületein és a megválasztott törvényhozóján át követelnie kell, hogy a tv a fiataloknak sugárzott műsorába iktasson be olyan nevelő programot, színesen és figyelmet lekötően, amelyből a zsenge ifjú korán megtanulja, hogy: a joggal kötelesség, a szabadsággal felelősség párosul; az egyén érdekénél a közérdek fontosabb; a humánum tesz emberré, és nem utolsósorban a fiatalokat a fejlődést szolgáló koreszme iránt fogékonnyá kell tenni.

Természetesen a család, iskola, vallás nevelőerejét ápolni kell, és arra törekedni, hogy ezek értékvalutája emelkedjék.

Mindezek nem hoznak gyors változást, de reményt adnak, hogy a következő generáció azokat az eszméket vallja, amelyeknek minden fejlődés köszönhető.

Ilyen, fiatal korában értékeszméket magába szívó ifjúság csak olyan közéletet fogad el, ahová aki belép, tudja, hogy templomban, és nem az érdekvásáron van.

Széchenyi István alig volt harmincéves, és valóban aranyifjúként élt, de a bensejében dübörgő alkotó tettvágy már leiratta vele naplójába, hogy „Egy ország fejlődéséhez két tényező kell: jó nevelés és tiszta közélet."

A mai fiatalság „nevelőjét", a tv-t nemcsak bírálni kell, hanem jó adásokat kell követelni, és a közéletet pedig addig bírálni, amíg az eléri Széchenyi jelzőjét.

★★★

A fentiekben rámutattam a szabad világ néhány élő és változást igénylő problémájára. Nézzünk át a másik oldalra, a vasfüggönyön túlra: vajon hasonló jelenségeket találunk-e, mint a szabad világban?

Ami azonnal szembetűnik, hogy amíg a demokráciákban az ember és az életértékek forradalma zajlik, addig a Szovjetunióban és Magyarországon politikai panoptikum van, ahol Marx és Lenin viaszfiguráira a Kreml és Budapest kommunista vezetői úgy tekintenek vissza, mint a bibliai Lót felesége Szodoma pusztulására.

És ahogy Lót felesége sóbálvánnyá változott, ugyanolyan politikai sóbálvány a kommunista rendszer, amely politikailag mozdulatlan, gazdaságilag elmaradott, kulturálisan béklyó és az emberi jogokban elnyomó.

A szabad világban sok a panasz, hogy sok a szabadság. A vasfüggönyön túl pedig nélkülöznek a szabadságjogokban. Szerintem a szabadságból soha nem lehet sok, és a szabadság, bármilyen mérték-

ben is gyakorolják, nem lehet káros. Csak a szabadsággal való visszaélés ártalmas. Ahogy a tiszta levegőből korlátlanul szívhatunk, ugyanakkor a gázból néhány szippantás is halált okozhat.

A nyugati ember szabadságát nem a sok szabadság, hanem az azzal visszaélők veszélyeztetik.

Ugyanakkor a vasfüggönyön túl a hatalom birtokosai az embert — legelemibb politikai jogától is megfosztva — meggátolják, hogy maga döntsön sorsa felől, és maga válassza vezetőit.

Jelszavukban a népért vannak, rendszerükben a nép akaratát semmibe veszik.

A Szovjetunió és a magyar csatlósának kommunista uralmában nem lehet értékforradalom, mert rendszerükben az embernek nincs értéke. Csak szolgálata.

A Kreml és Budapest kommunista vezetői jelszavukban még mindig forradalmiak, rendszerükben pedig politikai struccok, akik Marx—Lenin kiszáradt ideológiájába dugják fejüket, hogy ne hallják és ne lássák korunk fejlődő eszméit.

És miközben a vasfüggönyön túl lázas propagandával hirdetik a szocializmust mint az ideális kommunizmusba való átmenetet, és változatlan ellenségként támadják a nyugati kapitalizmust, politikai hályogot raknak szemükre, és nem látják, hogy az a kapitalizmus, ami ellen ők küzdenek, az már nincs, és az a szocializmus, ami felé ők menetelnek, az már nem lesz.

A nyugati kapitalizmus azért életképes, mert átvette a szocializmusból a munkás emberi méltóságának megbecsülését és a jóléti intézkedéseket.

És csak az a szocializmus marad életben, amely viszont átvette a kapitalizmusból az egyén vállalkozó szellemét és a nyereségben való részesedését.

És miközben a Szovjetunió és csatlósai egyik gazdasági válságból a másikba vergődnek, a legmaradibb, merev konzervativizmuson is túltéve nem akarják látni, hogy a szabad világban már kialakult egy kapitalista szocializmus, vagy ha úgy tetszik, egy szocialista kapitalizmus, ahol az egyén kezdeményező szelleme adja a fejlődés menetét.

Mert az életszínvonal csak ott emelkedik, ahol az egyén tehetsége, vállalkozó merészsége érvényesül.

Vedd el az ember vállalkozó szellemét, és máris megjelent a szürke nélkülözés. Ahol pedig az egyén profitéhsége a közjó határát túllépi, ott működésbe lép korunk két nagy nyesőollója: a szabad szakszervezetek és az adózás.

Hazánkban a viszonylagos jólét alapja nem a marxista szocializmus, hanem az egyén maszek-kapitalista szellemű vállalkozása,

amellyel azt a többletet akarja megkeresni, ami életét megkönnyíti, és amit a kommunista szocializmus elvesz tőle.

Magyarországon még mindig a „szocialista realizmust" hirdetik, és közben irreális világban élnek, mert képtelenek Marxban a zsenit a kontártól elválasztani.

Marx zseniális kritikai agyával élesen meglátta a tőke munkást elnyomó hatalmát, és jogosan követelte a munkásvédelmi szakszervezeteket, a sztrájkjogot, sőt: forradalmi megmozdulásokat is. Ezek valóban jogos követelések voltak.

És hol vannak ezek a vívmányok? A rendszer süllyesztőjében. Remélem, nem sokáig.

Marx a jövő meglátásában azonban kontár volt: tanítása, hogy a társadalom állandó forradalmakon jut el a munkás-proletár diktatúráig, majd onnan a szocializmuson át a kommunizmus boldog állapotába, a politikai gondolkozás irrealizmusa, Marx belső nyugtalanságának kivetített lázálma.

Marx történelmi érdeme, hogy a XIX. század mohó, profitéhes kapitalista légkörében a munkás emberi értékeiért és gazdasági érdekéért korszakváltoztató mozgalmat szervezett; fiaskója, hogy a munkást még embertelenebb rendszerbe sodorta, ahol már nemcsak a munkája, de az egész ember a mohó, hataloméhes kommunista rendszer foglya.

A munkás tehát nem történelmi csöbörből vödörbe jutott, hanem a kapitalizmus sivár nélkülözéséből a marxi—lenini kommunista robot reménytelenségébe. A rosszból a rosszabba.

Ugyancsak meglepő, hogy amíg a szabad világ értékforradalmában a vallások terjesztői, a hívek szabadon keresik a kibontakozás útját, a Szovjetunióban és hazánkban is még mindig Marxot idézik, aki a vallást „a nép ópiumának" nevezte.

És mi lett a marxi „szocializmusból a kommunizmusba való átmenet"-ből? Nem ópium, hanem drótkerítések, koncentrációs táborok, kínzások, milliók és milliók halálmenete.

A hitet, amely birtokosának erőt ad, és a szabad világ értékforradalmában egyik eligazító fény, ellenségként kezelik, sőt: az emberből igyekszenek kiölni.

Közben a halott marxi ideológiát a pártpropaganda injekciójával próbálják életre kelteni. Ez az erőlködés ideológiai spiritizmus. Rossz szellemidézés. A marxizmust érintő bírálatokat a szabad világban (a vasfüggöny mögött ilyenről szó sem lehet) türelmetlennek minősítik. A marxizmus még fiatal — mondják —, a bolsevizmus gyakorlata alig hatvanéves, ugyanakkor a kereszténység már kétezer éves, és milyen messze van tanítása megvalósításától! Sőt — érvelnek tovább —, ha azokat a borzalmakat nézzük, amiket a keresztények

az elmúlt félévszázadban elkövettek, akkor talán soha nem jutnak el Krisztus tanításának beteljesedéséig.

Az érvelés ügyes, de téves.

Először is, aki embertársaival szemben kínzásokat, borzalmakat követett el, az nem keresztény. Továbbá a kereszténység (élén Rómával) tanítása középpontjában a felebaráti szeretet van, és az embertelenséget elítéli.

Ezzel szemben a kommunista rendszerben Marx és Lenin nevében követik el borzalmaikat. Felülről irányítják. A Kremlből ered. Intézményessé lett.

A kereszténység tanítása igényli, hogy az ember kilépjen magából, több legyen, értékember, ami kétségtelenül nagyon nehéz, emberfeletti.

A marxi—lenini tanítás gyakorlatában elsöprik, megsemmisítik, aki szemben áll velük. Ez embertelen.

Meglepő az az arrogancia, sőt: ideológiai vakság, ahogy a vallásokat, a hitet minősítik. Mint valami szükségtelent. Ha azok valóban feleslegesek lennének, akkor hagyni kellene, hogy maguktól kimúljanak, nem pedig az egész pártszervezettel küzdeni ellene.

A párt indulata és gyűlölete a hit embere ellen mintha azt jelentené, hogy félnek tőle. Mintha többet adna, mint a párt ideológiája. Többet is ad. És főleg emberibbet.

A hit az egyén ügye, amihez akár kegyelem, akár töprengés útján jut el.

Azonban a hitet semmibe venni a megértés hiánya. A hitet nem lehet embertársainktól követelni, de azt lehet igényelni, hogy gondolkozzanak, töprengjenek, mert ezzel ha a hitig nem is, de a kétkedésig eljutnak. A kétség pedig már a hit követe. Sőt: a humánum magva, amivel a kereszténység már az emberben van.

A hit pedig életünk misztikus ereje, amivel a kétkedések szakadékát áthidaljuk. Ellentétben a marxista materializmussal, ami — sokszor — a szakadékban végződik.

A szabad világ értékforradalmában megnyugtató jelenség, hogy az eszmék szabadon vándorolnak, nyitott ajtókra találnak, még akkor is, ha lakónak nem fogadják be.

Nem úgy a marxi—lenini ideológiai központban, ahol a kapukat középkori várként őrzik, nehéz lakatokkal, vasrácsokkal, réseket betömve, nehogy a koreszme szele behatoljon.

Amíg a szabad világban, a számos hiba ellenére, remény van, hogy a közélet megtisztul, mert a tehetségek szabad versenye folyik, addig a vasfüggöny mögött, és hazánkban is, a szürkék karneválját látjuk egy elavult rendszer fenntartásáért.

A vasfüggöny mögött nincs közélet, mert a közérdeket száműzték, és a párt érdeke lépett a helyébe.

Ma már történelmi tragédiának minősíthetjük, hogy a második világháború után hazánkban a kommunista párt — a szovjet hadsereg támogatásával — magához ragadta a hatalmat, a népakarat ellenére. Az a kommunista párt, amely az ellenzékben vagy a föld alatt az emberi jogok bajnokának mutatkozott, a hatalomban annak elnyomója lett.

Milyen más országban élne népünk, ha a háború után az a reformnemzedék került volna élre, akik a két háború között erre tervszerűen készültek! Készen álltunk: a keresztény mozgalmak, a kisgazda és a szociáldemokrata párt, a parasztpárt írói rétege, polgári párt. Egyet akartunk: evolúciót, és nem revolúciót.

Mind a kettő elmaradt.

Revolúció nem volt, mert a nép 1945-ben csak változást akart, de nem forradalmat. Az úgynevezett forradalmat a Moszkvából jöttek gyűlölete szülte.

Evolúcióra vágytunk: történelmi múltunk megvallásával, a jók megtartásával, korszerű demokráciát akartunk, amely a népakaraton nyugszik. Ez is elmaradt, mert a kommunista pártnak nem kellett. Helyükbe terror, pártdiktatúra és a szovjet érdekek kiszolgálása lépett.

A fentiek ellenére senki felett nem kívánok pálcát törni, kivéve, akiknek nemzetellenességük vagy embertelenségük bizonyított. Remélem, hogy a magyar kommunista pártban még vannak Nagy Imrék, Király Károlyok, Kunszabó Ferencek, akiknek nemzetük iránti kötelessége erősebb, mint az idegen érdekek szolgálata.

Ezért nem is lenne helyes a mai magyarországi vezetőket — a fenti kivételt szem előtt tartva — sértő jelzőkkel elhalmozni. Ők akaratuknak nem urai. A Szovjetunió hatalma alatt működnek. Ez az ára létezésüknek. Súlyos ár.

Vannak azonban tünetek, amikről nem lehet hallgatni, és amikre a szovjet megszállás nem mentesítő ok. Ezek megemlítése nemcsak nemzethűségünkből ered, hanem a rendszer által ránk rakott állampolgárságunkból is. A hazai rendszer, külföldi állampolgárságunk ellenére, az 1957-es törvénnyel magyar állampolgárságunkat is megtartatja velünk.

Így hát a rendszer bírálata állampolgári kötelességünk is.

Ahhoz az országhoz, amelyiktől a szabad világban az állampolgárságot megkaptuk, lojalitás fűz. Hazánkhoz gondolat- és érzelmi világunk. Minden sejtemmel magyar vagyok.

Nem utolsósorban, ha szabadon nyilváníthattam véleményemet Amerika elnöke, a Fehér Ház és a szabad világ más országa felé is, akkor érthető, hogy a hazai rendszerrel szemben sem hallgathatok.

Az első igényünk, hogy a rendszer vessen véget a magyar embert megalázó, önérzetét kiölő hazugságoknak.

Már a párt neve is valótlanság: Magyar Szocialista Munkáspárt.

Miért magyar az a párt, ahol a történelmi múltat tudatosan elhomályosítják, az ifjúság iskolai történelemóráit csökkentik, és olyan jelenségek is vannak, mintha azt akarnák az ifjúság tudatába bepumpálni, hogy az 1100 éves magyar történelem 1919-ben kezdődött.

És miért szocialista az a párt, ahol a közérdek nem tényező, csak a párt érdeke?

És miért munkáspárt? Amikor a munkásság a társadalom legalsó gyűrűjében él, és szabad szakszervezetétől és sztrájkjogától megfosztva kevesebb joga van, mint „az átkos Horthy-rendszerben".

Harmincöt éve folyik a hazugság lavinája. Megállás nélkül hirdetik, hogy szabadság van. Pedig éppen az nincs. Hogy hazánk független, és közben a Szovjetunió megszállása alatt van. Hogy demokrácia van, és harminckét éve nem volt szabad választás.

Külföld felé a vallásszabadsággal is dicsekednek, mert a templomok ugyan még állnak, de például a katolikus egyház minden negyedik vasárnapon reggel fél hétkor kap harminc perc műsoridőt a Petőfi Rádióban (a második műsoron, amit alig lehet fogni), ami egy évben hat óra, szemben a rendszer 5500 órájával.

A hitoktatás pedig, ha a rendszer csendes, fojtogató módszerét folytatja, 1985-ben már kimúlik. Az „engedjétek hozzám a kisdedeket" már csak a bibliában lesz olvasható, ha akad, aki forgatja.

Közben azonban az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) vezetője, pontosabban Moszkva követe, a magyar prímástól nyilvános megjelenésekor azt igényli, hogy teljes pompájában vonuljon fel: a régi fényben, a kisemmizett Egyházban és földre tiport hivők előtt. Ördögi játék. Az ÁEH-ba Lucifer tanfolyamra járhatna.

Politikai irrealitás lenne azt követelni a mai vezetőktől, hogy bármit is tegyenek a szovjet megszállás ellen. Az alkalmazott nem bocsáthatja el főnökét.

De az realitás, hogy a XX. század utolsó részében, amikor Ázsia és Afrika népe hangosan követeli jogait, odahaza a megszállásról legalább beszélni lehessen. Úgy, mint tényről, ami van.

Azzal, hogy erről a kérdésről több mint harminc éve nem lehet írni és beszélni, azzal a szovjet megszállás még fennáll. És azzal, hogy erről nyugodtan és tárgyilagosan beszélni lehet, a megszállás nem fog megszűnni. De a kérdés nyílt felvetése lehetőséget ad az ifjúságnak, hogy létező jelenségekről beszélhessen, és ne tekintsék őket ostobának és naivnak.

Jogos igényünk, hogy elkezdődhessék a párt és annak ideológiájának mérsékelt bírálata. Nem annyira, ahogy a rendszer nemzeti múltunkat, a vallásokat kritizálja. Nem. Eddig, tudom, nem lehet elmenni. Csak annyit igénylek, amennyit a több mint száz év előtti Habsburg-megszállás alatt a magyarság megtehetett.

A több száz éves Habsburg-megszállás alaposan hátranyomott bennünket, és Közép-Európából Kelet-Európába igyekezett bennünket szorítani. De ebben az elnyomásban, a nemzet nagy kérdéseiben, például a kiegyezési vitában olyanoknak is lehetőségük volt megszólalni, akik az osztrák kormánnyal szembeszegültek, sőt: azok nyílt ellenségei voltak.

Kossuth Lajos, a 48-as szabadságharc hőse, a bécsi udvar gyűlölt magyarja, több nyílt levelet írt Deák Ferenc kiegyezési terve ellen, amik Budapesten megjelentek. Az 1867. május 27-én a Magyar Újságban megjelent cikkét többen bírálták, akiknek Kossuth újból válaszolt.

Kossuth kintről nemcsak támadta a Habsburgokat, hanem odahaza megjelent cikkeivel is szembeszállt velük.

Lehet-e ma még csak gondolni is arra, hogy idekintről, bárkinek, a rendszer lényegét érintő bírálata, cikke megjelenjék? Aligha. Hiszen a magyar irodalom odahaza élő elsője, Illyés Gyula sem írhat a nemzet fejlődését érintő kérdésekről.

Ez az, ami ellen felszólalunk és aminek megváltoztatását igényeljük.

Népünk élt török, Habsburg-, német megszállás alatt. De mindig voltak, akiknek szava hallható, írása olvasható volt, amellyel a nemzeti szellemet ápolták. Fennmaradásunkat ez biztosította.

Ezt a nemzetfenntartó szellemet a rendszer nemcsak hogy nem ápolja, hanem inkább elsorvasztja.

Nem hinném, hogy magas igényű vagyok, ha arra hívom fel a magyarországi vezetők figyelmét, hogy a párt és szakszervezeti gyűléseken népünk legalább annyit beszélhessen a szovjet megszállásról, saját sorsáról, mint amennyit hallgatnia kell Vietnam, Kambodzsa népéről. És hogy népünket legalább annyira tájékoztassák az erdélyi és a felvidéki magyarság helyzetéről, mint amennyit hallaniok és olvasniok kell Afganisztán, Etiópia, Dél-Jemen sorsáról.

A szabad világ demokráciáiban, mint fentebb mondtam, az emberi értékek forradalma zajlik, míg a vasfüggönyön túl ezekben szélcsend van. Legalábbis a felszínen.

A szabad világ szellemi forrongása ellenére sem mondhatom, hogy ez eszmei téren minden területet felölel. Sajnos, nem. Egy területet még nem ért el. Még nem érezzük a szellemi erők megmozdulását az elnyomottak emberi jogaiért és a népek önrendelkezési jogáért. A koreszme szélcsendben van, pedig eszmei viharral kellene támadnia a vasfüggönyt.

A francia forradalom után több mint félévszázadon át a szellem- és művészvilág óriásai támogatták az ember szabadságát és egyenjogúságát. Olyanok, mint Beethoven, Goethe, Dosztojevszkij, Verdi, Wagner, Balzac, Victor Hugo, Dickens, Mickiewicz, nálunk Erkel,

Petőfi, Kossuth. Ilyen szellemekre lenne szükség, akik nem a tőke egészségtelen felhalmozódása, hanem a kommunista pártok hatalmának beteges felhalmozódása ellen emelnék fel szavukat.

A munkás jogosan követelte, hogy a tőke hasznából kivegye részét. Ma a polgárnak követelnék jogot, hogy részesedjék a hatalomból.

Mi az oka, hogy korunkban hiányzik ez a szellemi hadjárat, hiányzik egy vértelen forradalom?

Kétségtelen, hogy az egyik oka: az ifjúság nem kapja meg azt a szellemi irányítást, ami a koreszmére és azok érvényesüléséért folyó küzdelemre fogékonnyá tenné őket.

A másik, hogy a szabad ember jól ismeri az Emberi Jogok Deklarációját, de még nem született meg az Emberi Felelősség Kiáltványa, amelynek első pontja alig lehetne más, mint: a szabad ember első kötelessége, hogy az elnyomottak szabadságáért hallassa szavát.

További ok, hogy a tollforgatók közül még sokan szimpatizálnak a kommunista rendszerrel, és még ma is úgy tekintenek Moszkvára, mintha az a francia forradalom Párizsa lenne. Pedig csak a Bastille.

Nehéz megérteni azokat az írókat, művészeket, filozófusokat, akik műveikkel a zsarnokot szolgálják, az elnyomást a szabadság helyett. Tanulhatnának a legnagyobb magyar költőtől, Arany Jánostól, akit arra kértek, hogy írjon dicsőítő költeményt Ferenc József magyarországi látogatása alkalmából. Kitüntetést, sőt: aranyat is ígértek neki. Arany megírta híres versét, A walesi bárdokat, ahol a dalnokok inkább a halálba mentek, „De egy' se bírta mondani / Hogy: éljen Eduárd."

Hogy a század koreszméje, az emberi jogok és az önrendelkezési jog gyakorlása, még nem jutott a vasfüggönyön túlra, abban a szabad világ politikai ernyedtsége is részes.

1979 februárjának végén az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsában végighallgattam a kínai—vietnami ügy vitáját, ami azonban, lényegében Kína és a Szovjetunió és a Szovjetunió és a szabad világ ügye volt.

A két kommunista óriás, Kína és a Szovjetunió nem először és nem is utoljára került szembe egymással. Ahogy egymás szemébe vágják vádjaikat, az igazság is elhangzik. A kínai fődelegátus, Csen megállapítására, a szovjet megbízott, Harlamov nagyot nyelt, de Csen szavai a szabad világnak is szóltak, nem kis oktatásul:

„A Szovjetunió az elmúlt harminc évben — mondta Csen — úgy terjeszkedik, hogy egy kis országot megtámogat, amely regionális hatalomhoz jut. Ezen keresztül a Szovjetunió globális hatalmat szerez. Ez a szocialista imperializmus." Harlamov élesen válaszolt, Kínát ugyanezzel vádolva, majd a szabad világ felé elzengte a Kreml dalla-

mait, hogy a Szovjetunió lényegében az emberi jogok harcosa, felszabadító és a béke barátja.

Ezek a szólamok ismertek, és aki megtanulta, hogy a szovjet szótárt fordítva kell használni, az meg is érti Harlamovot: mindennek az ellenkezője az igaz.

De ami érthetetlen volt: a szabad világ négy vezető hatalma megbízottainak hallgatása.

Oda jutottunk, hogy Harlamov kioktatta az amerikai Youngot, a francia Leprette-et, az angol Richardot, a japán Abét, hogy mi az agresszió, a béke, az emberi jogok és a demokrácia. A négy nagy úgy hallgatta Harlamovot, mint a megfenyített tanuló a pálcás tanárt.

Az Egyesült Nemzetek elegáns fórumáról, de mintha az európai politikai színpadról is eltűnt volna Truman, Churchill, de Gaulle szelleme.

A szabad világ politikai vezetőinek az elnyomóval, az újkolonialista hatalom képviselőjével szembeni hallgatása már nem is ernyedtség, hanem megadás.

Miben reménykedhetik a szabad világ és a magyar nép?

A kettő összefolyik, mert ha a szabad világ szellemi forradalmában az emberi jogok és az önrendelkezési jog megerősödik és teret nyer, ezzel az elnyomás gyengül.

Korunk békéjének nagy ellensége a Szovjetunió, amely több mint három évtizede a vasfüggöny mögött történelmi népeket tart katonai vagy politikai megszállása alatt, több mint 110 millió, függetlenségre vágyó polgárt, közben a saját népét is megfosztja emberi jogai gyakorlásától, és telhetetlenségében egyre jobban terjeszkedve, csak az utóbbi négy évben hét afrikai államban segítette uralomra az elnyomó kommunista pártot. És étvágya egyre nő. Pedig meg lehetne állítani.

Nem kellene más, mint a szabad világ szellemi és politikai vezetői együttes erővel szellemi hadjáratot indítanának a szovjet polgárok és a vasfüggöny mögötti népek emberi jogaiért és önrendelkezési jogáért. Ezzel a Kreml térdre kényszerülne, a vasfüggöny lehullana és a világra hosszú, békés korszak következnék. Mindez bekövetkezhetnék fegyverek és véráldozat nélkül.

Kína sem békeangyal, de ő a jövő század problémája, és remélni lehet, hogy az új kínai generációt jobban vonzza a szabadság, mint a fegyverek.

Ha a szabad világ nem ébred fel a jólét és közömbösség bódító álmából, akkor véleményem szerint a politikai földrengés elkerülhetetlen, amit csak fokoz az a jelenség, hogy a jövő század elején a fehér ember az emberiségnek már csak alig egy százaléka lesz. Ezzel az aggodalmammal nem kívánnék emberek között különbséget tenni,

mert az embert belső értéke, és nem színe, faja, vallása, származása vagy vagyona szerint mérem, csupán szorongásomat fejezem ki, hogy azok a lelki, szellemi, tudományos értékek, amiket Európa a világnak adott, és amelyek generációkat, magamat is beleértve, fényesebb világba vezettek, veszélyben vannak.

De akármilyen változás jön, mert jön, bízom, hogy az újjászülető világban, akármilyen küzdelmek árán is, mégis a szabadság és a humánum kerekedik felül, mert az ember szabadságra, és nem szolgaságra született.

Mit tehetünk mi, szabad világban élő polgárok?

A sors minket életélménnyel tanított arra, hogy értékeljük a szabadság és elnyomás, függetlenség és megszállás, a humanizmus és az embertelenség közötti különbséget.

Ebből a szabadságnyerte életből következik, hogy magyar és humanista kötelességünk abban a munkában részt venni, amely a magyar nép önrendelkezési jogáért küzd, amelyet népünk 1956-ban oly nemesen kivívott, és amelytől oly brutálisan megfosztották.

Ezt a munkát hiba lenne túlértékelni, ahogy káros lebecsülni.

Bár politikai hatalmunk nincs, befolyásunk is kevés, de mivel az emberiség sorsában minden jó és rossz az ember cselekvéséből ered, mi legyünk a jó oldalon, és lehetőségünk szerint cselekedjünk.

És valljuk Kossuthtal, amit 1846 márciusában, a Hetilapban írt: „Én a szabadság embere vagyok. A szabadságé mindenütt és mindenkiben."

Fiala Ferenc

Kántor János hazatér

Az égen mint megvert hadsereg utóvédei rohantak nyugat felé a szürke felhőfoszlányok. A máramarosi hatalmas erdőségek kékeszöld pasztellszínekben mondottak búcsút az ősznek, és fázósan simultak a hegyek oldalához. Lent a völgyben esővert kis rutén falu lapult a sáros horpaszok között, s az összevissza épült utcákon sehol egy ember, sehol holmi nyoma az életnek. A falucska főutcája hegy iránt

haladt, s fenn a dombon leégett templomfalak tanúskodtak, hogy nem jó dolgok történhettek errefelé. A koromtól megfeketedett templomtorony csúcsán lévő kereszt vízszintesre dőlve tartotta magát, ide-oda himbálózva, már ahogyan azt a hegyekről érkező szél parancsolta. Pár lépésnyire — mint vízözön előtti ősállatok — három kilőtt tank mutatta az elviharzott háború nyomait, és a szenvedést, ami nyomában járt. Az egyik tank tornyából cafatokká tépett vörös lobogó integetett a falu felé, nem éppen biztatóan hirdetvén a hegyek túlsó oldaláról érkezett szabadságot. Három, csont-bőrig lesoványodott kóbor kutya kaparászott élelem után a tankok tövében. Néha fejüket ég felé emelve, hosszú, elnyújtott vonítás szakadt ki belőlük, még jobban aláhúzva a késő őszi délután fájdalmas szomorúságát. Egyébként semmi nesz, csak az eső suhogása és az égen vágtató komor fellegek.

Nem messze a kihalt falutól ezüst sínpár kígyózott a völgyek mentén, mint vékony köldökzsinór, ami még világhoz, kultúrához és civilizációhoz köti a vidéket. A sínpár kanyarogva tűnt el a dombok mögött, hogy azután alig száz méternyire a falutól ijedten megálljon. Két hatalmas, szürkésfehér sorompó zárta el útját, mutatván, hogy az egyik sorompón innen már más a világ, mint a másik sorompón túl. De ez csak jelképes valami volt, mert az új országhatárt jelző két tilalomfa mindkét oldalán egyformán mérték az életet és a halált.

A sorompókon túl, alig pár száz méternyire, szomorú kis vasútállomás szürkéllett a novemberi esőben. Egyszerű, igénytelen kis épület, amilyent százával építettek annak idején az Osztrák—Magyar Monarchia közös nevezőre hozott hivatalos stílusában. Az Alföldön éppen úgy, mint Tirolban vagy akár itten a máramarosi havasok között. Az irodában monoton kopogású morzegép mutatta az idők múlását, no meg hogy a szomszéd faluból már elindult a héten háromszor közlekedő személyvonat. Osztály nélküli, vaskályhával fűtött, piszkos váróterem várta az utasokat. Fenn az emeleten az állomásfőnök kétszobás lakása. Kissé odább az állomástól tető nélküli bakterház. Szoba-konyhás, pöttömnyi épület. Mögötte az egy tehén számára való istálló a hozzáragasztott disznóólal. De most üres volt a félig leégett bakterház, és üresek az istállók is. A baktert és feleségét agyonlőtték a partizánok, a tehenet elvitték a visszavonuló katonák, a megmaradt két disznón pedig a falusiak osztozkodtak.

Majd' öt esztendeje múlott, hogy a háború végigsöpört a vidéken, de a kép mit sem változott azóta, hogy leégett a templom, hogy kilőtték a három tankot, és gazdátlan maradt a dombon kaparászó három kutya. A falu lakóit kitelepítették, szovjet módra szétszórták őket a Kárpátokon túli városokban, hogy elfelejtsék, ami volt, és a falut is, ahol egykor éltek. Néha nagyobb létszámú szovjet egység

érkezett az állomásra, hogy segítsen az átrakodásnál. Minden hónapban befutott egy hosszú szerelvény, s a vagonok tartalmát kellett átrakniok a Debrecen felé haladó sínpárra. A vagonok oldalán megkopva a régi felirat: „Negyven ember, hat ló." Lovakat ugyan nem hoztak az egykori MÁV-vagonok, de némelyik vagonban nem is negyven, de legalább félszáz embert zsúfoltak össze.

Hadifoglyok voltak. Magyar hadifoglyok, akik hosszú éveken át ették az orosz hadifogolytáborok nyúlós, fekete kenyerét; vágták a fát az északi erdőségekben, vagy ásták a csatornát a tajgákon. Mikor már nem volt szükség munkájukra, akkor a megmaradtakat útnak indították haza, Magyarország felé. Ezt sem kellett volna tenniök, mert Budapest nemigen sürgette a hadifoglyok hazahozatalát, sőt: az ország akkori urai jobban örültek volna, ha mindannyian ott maradnak Szibériában, elvégre a Horthy-világ katonái voltak. De a hadifogoly-szállító vonatok mégis megindultak, és az új magyar határt a szétlőtt templomú falu állomásán érték el.

Az első átrakodás előtt szögesdrót kerítéssel vették körül az állomást, és pár betonbarakkot emeltek az elmaradhatatlan őrtornyokkal egyetemben. A vonat érkezése előtt pufajkás szovjet katonák, lövésre kész géppisztolyokkal, sorakoztak fel a sínpár két oldalán, míg velük szemben az átvevést végző magyar közegek várták az érkezőket.

Az új szállítmánynak a jelzés szerint a délutáni órákban kellett volna befutnia, de már késő estére járt az idő, amikor dohogva, nagy zakatolással lefékezett a mozdony, és megállt a fehér rúddal jelzett helyen. A vagonokat teherautó-reflektorokkal pásztázták végig, majd a szovjet bizottság rongyos szélű papírkötegben lapozgatva megszámlálta a drótkötelekkel összehálózott kocsikat.

— Egy, kettő, három... tizenhét... — hangzottak az orosz szavak, s az aranyparolis szovjet tiszt nagyot káromkodott, amikor a szerelvény végére ért. És, hogy biztos legyen a dolgában, visszafelé is elvégezte a számlálást, ami pontosan egyezett az előbbivel. Belső zsebéből hatalmas faceruzát vett elő, és valamit beírt a papírkötegbe. Mikor ez megtörtént, magához intette a bizottság két másik tagját, és azoknak is alá kellett volna írniok a bejegyzést. Igen ám, de a biztonság alapja a bizalmatlanság, s ezért ők is végigsétáltak a vagonok előtt, és oda-vissza újból megszámlálták a mozdonyra akasztott szerelvényt. Mikor ez is megtörtént, átmentek a magyar bizottság oldalára, és rövid tanakodás után megegyeztek, hogy — tekintve a kései órákat meg a vonat késését — majd reggel kezdik a foglyok átadását. Minden vagon elé géppisztolyos őrt állítottak, s azután magyarok és oroszok egyaránt a bakterház mögötti betonépület kantinjába mentek vacsorázni. Kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy a tizenhét vagonban összezsúfolt emberek-

nek enni vagy legalábbis inni adjanak. Ha némelyik vagon falait belülről megverték, vagy valamit kikiáltottak a dróttal berácsozott nyílásokon, a vagon előtt álló szovjet katona sorozatot lőtt a levegőbe, s ezzel eleget is tett őri kötelességének.

Másnap reggel, még virradat előtt, újból felsorakoztak a géppisztolyos katonák a szerelvény előtt. Leváltották az őröket, és a bizottság vezetőjének utasítására levették az ököl nagyságú lakatot az első vagon ajtajáról.

— Mindenki a helyén marad, csak az jöjjön ki, aki a nevét hallja! — kiáltotta be a vagonba a szovjet bizottsághoz beosztott magyar kiküldött. Orosz szabású kucsmát viselt, és ugyancsak oroszos pufajkáján hatalmas vörös csillag virított. A csillag körül kisebb-nagyobb partizánkitüntetések díszelegtek. A kezében levő füzetből tíz nevet olvasott fel, s minden név elhangzása után egy, valamikor emberkinézésű, csontig lesoványodott, torzonborz szakállú valaki kászolódott le a vagonból.

— Neve és katonai rangja? — hangzott a kérdés.

— Kovács Péter szakaszvezető. . .

— Álljon arccal a vagon elejére — szólt az utasítás, mire Kovács Péter szakaszvezető engedelmesen odaállt a vagon végére. Mikor már tíz ember nézte a koszos vagonfalakat, újabb bejegyzések és egyeztetések után két magyar megbízott átkísérte őket a sínek túlsó oldalára, ahol újra számba vették őket, majd egy vaskos könyvben lapozgattak. Ha az illető neve benne volt a könyvben, akkor külön állították. A különbség annyi volt, hogy az így elkülönítetteket két revolveres civil ruhás őrizte.

Déli egy óráig mintegy hat vagonnal végeztek, és a csak tetővel ellátott karámszerűségben összezsúfolt emberek között répalevest osztottak — a hazatérés örömére. Közben megszaporodtak a katonák, de feltűnt, hogy az igazi parancsnokok nem egyenruhában, hanem hosszú fekete bőrkabátban vagy rangjelzés nélküli katonaköpenyben fontoskodtak és adtak utasításokat. Az egyik ideiglenesen összetákolt fabarakkban székelt a magyar átvevőcsoport. Az ajtó előtt géppisztolyos, szovjet tányérsapkás katona őrködött. Ide vezették be, illetve itt szűrték át a tiszteket. Zászlóstól felfelé. Tábornokok vagy ezredesek nem voltak közöttük, mert azokat már a fogságban elkülönítették, és külön szállították haza a kihallgatással együtt járó jegyzőkönyvek tömegével együtt. A most érkezett majd' másfélezer ember között csak néhány őrnagy, százados lehetett. Java részük közhonvéd, szakaszvezető, őrmester és néhány, zászlósi rangot viselő egyén volt. A tiszteket elkülönítették, de ha valakinek a neve benne volt a fekete könyvben, azt még külön kezelésnek, illetve kihallgatásnak vetették alá, és a civil ruhások őrizetére adták.

Benn az irodában serényen dolgoztak a szűrők, ahogyan később elnevezték őket. Kérdés és felelet váltogatta egymást. A kérdések gorombák, durvák voltak, a válaszok ijedtek és halkak. A győztesek és a vesztesek párbeszéde. Volt katonaszökevények, pincében lapuló mondvacsinált partizánhősök faggatták azokat, akik becsülettel végigharcolták a rájuk kényszerített háborút, és most hatévi kegyetlen fogság után vigyázzban állva, lenézve és megrugdalva felelgetnek a micisipkás politikai nyomozó kérdéseire.

Már késő estére járt az idő, amikor két katona bekísérte az irodába a már megszűrt tizenegyedik vagon utolsó utasát. Madzaggal összekötözött bakancsáról csöpögött a sár, kopott zubbonya vizes volt, és hajdani tiszti sapkája szomorú históriákat mesélhetett volna az elmúlt időkről. Az acetilén lámpával megvilágított asztal mögött ülő három ember összenézett. Szemükben ott lapult a kérdés és a felelet:

— No, még ezt az egyet elintézzük, aztán elég mára. Na, gyerünk... Hogy hívják, és mi volt a rangja?

— Kántor János, tartalékos főhadnagy...

A jobb oldali szűrő felütötte az asztalon heverő fekete könyvet, és kikereste a k betűs rovatot. Néhányszor végigszántott olcsó cigarettától megbarnult piszkos ujjaival a névsoron, s azután odaintett a másik kettőnek. Az intés azt jelentette, hogy Kántor János neve nincs benne a sorsokat jelentő és életfonalat elvágó könyvben. Rekedten peregtek a középen ülő civil szájából a kérdések:

— Hol szolgált? Milyen beosztásban dolgozott? Részt vett-e partizánvadászaton? — és így tovább a végtelenségig.

A meggyötört ember, katonasapkáját csípőjéhez szorítva, pontosan, csendesen felelt a kérdésekre. Elmondotta, hol szolgált, nem volt partizánvadász, és hogy nem önként ment háborúba, hanem azért, mert behívták, és akit behívtak, annak mennie kellett.

— Milyen politikai pártnak volt tagja? — hangzott az újabb kérdés.

— Soha, semmiféle pártban nem voltam — mondotta, miközben felnézett az asztal mögötti falra felerősített plakátra, amely kopasz, kerek fejű, duzzadt ajkú embert ábrázolt. Rákosi Mátyást. Ismerte a táborokban is kiakasztott képét, sőt: egy ízben az ő táborukat is meglátogatta. Kiválasztott néhány ingadozó jellemű tisztet, beszédet mondott a Magyarországon is bekövetkező új világról, szavalt a kommunista rendszer nagyszerűségeiről, azután a kíséretében levő két szovjet tiszttel elautózott. Hogy milyen új világot jelent majd a beteljesedett szocializmus, azt Kántor János nem tudta, sőt: nem is igen érdekelte. Amit hosszú hadifogoly életében Oroszországban látott, az nem volt valami vigasztaló, pedig ott akkor már jó pár évtizede építették az új világot. Egyszer Moszkvába is bevitték dolgozni, és akkor kissé körülnézett. A szovjet főváros nemigen

különbözött a világ többi nagyvárosától, csak a levegőben volt valami, ami nem tetszett Kántor Jánosnak. Az emberek nem mertek beszélni, komoran mentek dolguk után, s ha idegennel találkoztak az utcán, szó nélkül továbbsiettek. A vidék, az orosz vidék az más volt. Mert azt is látta Kántor János. Merezskovszkij és Dosztojevszkij regényei jutottak eszébe. Orosz regények, melyeket fiatal korában olvasott. Nyomorúságos falvak, nyakig sáros utcák és földhöz vágó szegénység mindenütt, ahol csak megfordult hosszú fogolyévei során. Emlékezett, hogy valamelyik szibériai tábor drótkerítése mögé odajártak darab kenyeret meg mahorkát koldulni a közeli falu asszonyai és lányai. De hát ez az ő bajuk-dolguk — gondolta akkor, és nem sokat törődött a dolgokkal. Ha Oroszországnak ez jó, akkor neki sem lehet rossz, sőt: még csak nem is kifogásolhatja. Kántor János sohasem politizált. Középfizetésű alkalmazottja volt az egyik fővárosi pénzintézetnek, s szerényen bár, de mégis szépen élt feleségével és két gyermekével a Pasaréti út egyik mellékutcájában. Nem éppen villa volt, csak amolyan villaszerű bérház, négy lakóval, kis kerttel. Mikor elvégezte iskoláit, állásba került, és szép csendesen mászott felfelé a szorgalmas tisztviselők számára felállított szamárlétrán. Apja katonatiszt volt, aki elvárta fiától, hogy ha már nem lett katona, legalább leszolgálja az önkéntesi éveket, és minden esztendőben bevonuljon az előléptetést jelentő gyakorlatra. A háború elején már tartalékos főhadnagy volt, s mint ilyen vonult be ezredéhez. Nem tett sem többet, sem kevesebbet, mint annyi más társa, akik ugyancsak bevonultak, ha megkapták a SAS-behívót. Mikor kivitték a frontra, elbúcsúzott feleségétől, megcsókolta két gyermekét, azután ő sem tudott mást mondani: „Addig viseld gondját a két csemetének, s ha visszajövök, majd megbeszéljük a többit." 1943 telén került fogságba, és vele sem történt több, mint annyi más társával, akik megjárták a háborút. Télen fáztak, nyáron izzadtak, de végig reménykedtek, hogy egyszer csak hazakerülnek, és ott folytatják majd az életet, ahol annak idején abbahagyatta velük a történelem. Most pedig ott áll a füstös barakkszobában, és illedelmesen válaszolgat az előtte ülő, nem éppen bizalmat gerjesztő ember kérdéseire. Kántor Jánost soha nem érdekelte a politika. Olyan volt, mint a fűszál, ami felett elvonul a vihar, azután megint felágaskodik. Kántor János csupán azt nem tudta, hogy a mostani vihar nemcsak a felületen halad végig, hanem felszánt mindent, ami azelőtt volt, és a kis fűszálak sorsával éppenúgy nem törődik, mint az életerős fákkal. A különbség csak annyi, hogy a fákat baltával, akasztófákkal, sortüzekkel intézik el, a füvet, az apró bokrokat pedig kiszántják, és néhány nyár, tavasz után elhervadnak. Sivár ugar marad az egykor dús mezők helyett, melyen vidáman nő a gaz és a dudva, s hosszú idő kell, amíg újra kihajtanak az élet virágai.

Az asztal előtt álló ember pillanatnyi múltban járását mint ostorcsapás vágta ketté a lámpa alatt ülő kihallgató durva hangja:

— Ne hazudjék; jobb, ha bevallja, hogy melyik pártnak volt a tagja.

Nyugodtan válaszolt:

— Kérem, nem mondhatok mást, mint hogy egyik pártnak sem voltam tagja. Sohasem érdekelt a politika, még csak újságot sem igen olvastam, legfeljebb a sportrovatot. Feleségem, az asszony...

Nem tudta tovább folytatni, mert a jobb oldalon ülő szakállas és bibircsókos kihallgató hangosan felnevetett, és a társai felé fordult:

— Látják, elvtársak, ilyen volt az úgynevezett úri osztály. Egyszerűen nem érdekelte őket a politika. Csak zsebre vágták a fizetést, azután kész. Tőlük megdögölhettek a magyar proletárok, de a főhadnagy urat ez nemigen izgatta. Hát ide figyeljen, maga horthysta főhadnagy és banktisztviselő! — fordult Kántor János felé. — Ha magában csak szikrányi együttérzés lett volna a dolgozókkal szemben, akkor most itt ülhetne a mi helyünkön. Elkerülhette volna a háborúsdi játékot, és hasznos tagja lenne a dolgozók tarsadalmának.

— Hagyja, elvtárs, felesleges itt minden duma — szólt bele a frázisokat hangoztató tirádájába a középső kihallgató, aki egy fokkal magasabb rangúnak látszott a többinél.

— Hol lakott Pesten? — hangzott az újabb kérdés.

— Budán, a Rigó utca 4. számú házban van a lakásunk.

— Mi az, hogy van? Hát hol él maga, ember? — vette át ismét a szót a bibircsókos. — Talán csak volt. Érti, ember? Csak volt, mert mióta maga a dicsőséges Szovjetunió kenyerét ette, sok minden megváltozott ám nálunk! Csak az kap enni, aki dolgozik. Aki pedig nem akar velünk építeni, az mehet az utcára.

— Hány éves a maga felesége? — kérdezte az eddig elég hallgatag bal oldali szűrő, miközben jelentősen összenézett a bibircsókossal.

— Nyáron, júliusban volt harminckettő — felelte csendesen Kántor János, aki lassan kezdte nem érteni ezt az egész kihallgatási játékot. Mit akar tőle itt ez a három ember, akik állítólag az új magyar életet képviselik. Miért ezek a mind' bizalmasabb területek felé mozgó kérdések? Hogy hol lakik, és hány éves a felesége? És miért az a sunyi összenézés, ha a családjáról, a feleségéről van szó?

Mint völgyből felszálló köd, ami addig elrejtette a hegyeket, kezdett tisztulni az agya, és lassan érezte, hogy nagyon, de nagyon megváltozhatott odahaza a világ, ha ez a három hintáslegény kinézésű hivatalos beosztott így beszél vele. Nem a banktisztviselő Kántor Jánossal, nem is a kötelességét mindig híven teljesítő

honvédfőhadnaggyal, hanem a magyar élet egyik tagjával, lett légyen az akár gróf vagy ferencvárosi foltozóvarga.

Homlokán verejtékcseppek gyöngyöztek, kissé szédült, és nekitámaszkodott a durva ácsolású asztal sarkának. Két hete utaztak a zsúfolásig megtömött vagonokban, napjában egyszer kaptak enni, s az állomásokon kiadták a vagon sarkában álló bűzhödt vasvödört a halottakkal együtt. Hatot a két hét alatt. A mindig jókedvű kis Szilágyi Jóskát, a csont-bőrre lefogyott Kis Menyust, aki valamikor Újszászon gazdálkodott, és mielőtt meghalt, csak annyit mondott: „Mari, Marika. . .'' Aki meghalt, azt odahelyezték a vagon hátsó sarkába, levették koszos sapkájukat, egy Miatyánkot mormoltak el, s a legközelebbi állomáson örökre elbúcsúztak tőle.

De Kántor János nem nézhetett sem a múltba, sem a jövőbe, mert máris csattant a bibircsókos hangja:

— Hallja, főhadnagy úr, hogy áll itt maga előttünk? Milyen tiszt volt az, aki úgy áll itt, mintha korcsmában volna! Álljon vigyázzba, mert tudunk mi más hangon is beszélni — nyomta meg az utolsó szót, s nagy, piszkos tenyerével hátracsapott, mintha előre jelezné a jövőbeli pofonokat.

Kántor János csak annyit mondott:

— Bocsánatot kérek, kissé megszédültem. . .

— Megszédültem, megszédültem — ismételte a bibircsókos. — Megszédült, mert kérdeztük, hány éves a felesége? Miii? Azért szédültünk meg, ugye?

Hangosan felnevetett, és még egyszer összenézett a mellette ülővel.

— Ide figyeljen, Kántor János — vette át a szót a középső szűrő. — Mi csak azért kérdeztük, hogy hány éves a felesége, mert látjuk vallomásából, hogy két gyereke is van, s azoknak enni is kell adni. A maga felesége eddig nem dolgozott, mert úgynevezett úrinő volt. Puccos dáma, aki cselédeket tartott. Marikákat meg Rozálokat. Nappal dolgoztatták őket, mint a lovakat, éjjel pedig a nagyságos úr kimászkált a cselédszobába, és bebújt a Rozik, Marikák ágyába, s ha megnőtt a hasuk, akkor felmondtak neki. Szóval — mondotta, miközben újból meggyújtotta kialudt cigarettáját — a maga felesége nem dolgozott, de a két gyerek ott volt a nyakán. Nem mondom, hogy ez a maga feleségével is így volt vagy van, de az utóbbi időben, mióta a dolgozók vették át az ország vezetését, igen sok ilyen úrinő, hogy úgy mondjam — és ennél a szónál Kántor János szemébe nézett — altesti bérmunkás lett. Nem szégyen ez, kérem — mondotta jóságosan —, ha a hölgy a bevételt a gyerekekre fordítja, és nem cicomákra dobálja ki az ablakon.

Kántor János pedig csak állt, és már nem is csodálkozott. Halálosan fáradt volt, és úgy érezte, üres gyomra is felfordult, és hánynia

kell. Két kezét szája elé kapta, kopott zubbonyán végigfolyt a gyomrából feltörő zöldes nyál, s azután mint homokzsák vágódott neki a barakk falának...

★★★

Nyolc napig tartott, amíg a szűrőbizottságok elvégezték munkájukat. Majd másfélezer embert hallgattak ki. Osztályozták, skatulyázták őket. A tiszteket különválasztották a legénységtől, a gyanúsakat pedig külön barakkokba zárták. Legrosszabbul azok jártak, akikről kiderült, hogy partizánvadászok voltak. A szerencsétleneket átadták az oroszoknak, s a legközelebbi vonattal visszavitték őket a Szovjetunióba. Akiket pedig elvittek, azok sohasem tértek vissza. Vagy Szibériába vitték, vagy rövid tárgyalás után likvidálták őket. Mert a szovjet partizán hazáját védő hős, a katona pedig, aki védekezett, gyáva lesipuskás volt, tehát akasztófára, puskacső elé vele!

A majd' egy hétig tartó első szűrővizsgálat után beterelték az embereket a Magyarországról érkezett vonatszerelvénybe, s ónos, csapó esőben végre megindultak az ország belseje felé. Lassan, fújtatva és döcögve haladt a vonat új remények felé. A vörös zászlókkal díszített kis állomásokon néhány kíváncsi nézte a toprongyos emberekkel teli vagonokat. Imitt-amott az asszonyok átbújtak az állomás kerítése alatt, és kenyeret, szalonnát dobáltak be a kocsikba. Azután suttogva kérdezték: „Nem hallottak valamit Szabó Pistáról? Kenyeres Jánosról?... A harmadik gyalogezredben... A páncélosoknál szolgált." Választ nemigen kaptak, hiszen annyi ember szolgált a második gyalogezredben vagy éppen a páncélosoknál! És annyi ember pusztult el az orosz mezőkön... Örülhetett, aki megmenekült, aki piszkosan, rongyosan, betegen, de mégis hazatérhetett. Tágra meredt szemmel nézték a rácsos ablakból a novemberi esőtől vert síkságot, a ködbe vesző tanyákat, és új reményvirágok nyíltak a szívekben. Kántor János is állt az ablak előtt, és Pasaréti úti kis lakására gondolt, amit a történelem parancsára kellett otthagynia. Micsoda hülyeséget beszélt az a középen ülő ember az otthon maradt asszonyokról! Igaz, hogy háború volt, az is igaz, hogy elveszítették a nagy birkózást, de a törvény az törvény, akármilyen világ is kerekedik fölénk. Mikor behívták, közölték vele, hogy családja minden hónapban megkapja a teljes fizetést, amiből nyugodtan megélhetnek. Igaz, hogy minden drágább lett, hogy kevesebb kenyér került az asztalra, de az nem lehet igaz, hogy az anyák gyanús szagú mellékkeresettel pótolják azt, ami hiányzik. Undorodva gondolt a középen ülő micisapkás szűrő megjegyzésére, de azért valami gyanú mégis ott motoszkált gondolatai alján.

A vonat hirtelen fékezéssel lassítani kezdett. Golyóktól átlyuggatott táblán ott a felirat: Debrecen. Piszkos, szomorú kép. Leégett épületek, ideiglenes barakkok, eldobált konzervdobozok, papírfoszlányok és kucsmás szovjet katonák. Imitt-amott rongyos ruhájú munkások épületeket vakoltak, cementzsákokat cipeltek, bizonyítván, hogy megkezdődött az ország újjáépítése. A gyalogosok számára készült sínek feletti hídon hatalmas transzparens lógott: „Építsd az országot! Magadnak építed! A Magyar Kommunista Párt."

A vagonok utasai szótlanul nézték az első hazai képeket, de egyik sem szólt semmit. Az első kihallgatás megijesztette, az eléjük táruló kép meglepte őket. Sokan óvatosságból hallgattak, mások mérlegelték a helyzetet. Még nem alakult ki bennök az igen vagy nem állásfoglalás a tankokkal és géppisztolyokkal megszületett új világgal szemben.

A vakvágányra befutó vonatot szovjet egyenruhás magyar katonák vették körül. Mindegyikök nyakában géppisztoly lógott mint hatalmi jelvény. Általában mindenki géppisztolyt hordott, akivel eddig dolguk volt. Géppisztolyosok voltak az átadó szovjet katonák és az átvevő magyar közegek. Géppisztolyt viselt a vonatkísérő katona és az első kihallgatást végző civilek is. Mintha az jelentette volna az új világot átvevők biztonságát és jövőjét.

Néhány órai várakozás, nagy futkározás, jegyzőkönyvezés után kinyitották a vagonajtókat, és minden leszálló nevét felírták, és egyeztették a jó ég tudja, hol készült piszkos jegyzőkönyvekkel. Gengszterkalapos civilek szaladgáltak, utasításokat adtak, és úgy fontoskodtak, mint a tegnap még újságot áruló rikkancs fontoskodik, ha hirtelen életek, sorsok intézését bízták reá. Kántor Jánost ezúttal a többi tiszttel együtt elkülönítették, és a sínek végén emelt bódéba zárták. Kaptak valami levesféle folyadékot, s azután ismét rájuk zárták az ajtót. Másnap reggel újabb kihallgatásra vitték, ami nem sokban különbözött az elsőtől. Durva, otromba kérdések kergették egymást, de mindennél rosszabb volt az a félművelt, zavaros beszéd, amit egy borzas hajú, szemüveges fiatalember tartott ugyancsak a most épülő új világról, kommunizmusról, Rákosi Mátyásról, a pártról és annak munkájáról. A koszos ruhába öltözött, toprongyos egykori tisztek pedig csak álltak, és arra gondoltak: milyen más volt az indulás akkor a Keleti pályaudvarról, mint most a hazatérés és fogadtatás a debreceni állomás egyik vakvágánya mellett.

Több mint két hétig várakoztak a debreceni átadón, míg végre bánatos, november végi reggelen ismét bevagonírozták őket, ezúttal a magyar főváros, Budapest felé. Üzenetet nem küldhettek, mert ha kérdést intéztek valamelyik katonához, csak azt a választ kapták: „Majd Budapesten." A napi háromszori étkezéstől kissé feljavultak,

megerősödtek, és ősi emberi szokás szerint már nem látták olyan sötétnek a jövőt, mint az első napokban. Olykor újságot is kaptak. A hírek lényege a régi rendet szidó írásokon kívül az ország újjáépítése volt. Az újságok szerint már felépítették az egész országot, és mindenki örült és lelkesedett, hogy a nagy Szovjetunió segítségével végre, ezer év után magára talált az ország, és lerázta magáról Horthy és bandájának bilincseit. A debreceni állomás ugyan más képet mutatott, de lehet, hogy Piliscsabán kezdték az újjáépítést, s némi időbe kerül, míg a munka az ország másik oldalához ér. Egyelőre azonban nemigen törődtek ilyen dolgokkal, mert mindenki a maga ügyét latolgatta. Mi van a családdal, hivatallal, otthon hagyott darabka földdel és mindazon többi gyökérkével, ami az élethez, múlthoz kötötte őket. Még nem látták a változást, amit a géppisztolyos új urak végeztek az országban, hogy hozzáidomítsák az országot a moszkvai menetrendhez.

A hosszú szerelvény két nap után futott be a Nyugati pályaudvarra. Egy napi várakozás után áttolták őket Kelenföldre, ahonnan zárt rendekben, éjtszaka az egykori Károly kaszárnyába kellett menniök géppisztolyos katonák kíséretében. Újabb kihallgatások, újabb kérdések, osztályozások, elkülönítések következtek, s csak azok maradtak a szabadulandók listáján, akiknek múltja olyan színtelen-szagtalan valami volt, mint a hidrogén vagy Kántor Jánosé. Akiről kiderült, hogy tagja volt valamelyik polgári pártnak, vagy pláne nyilas volt, azt megbilincselve teherautóra rakták, és komor kinézésű emberek kíséretében ismeretlen helyre szállították. Kántor Jánosnak azonban szerencséje volt.

A naptár már december elejét mutatta, mikor bevitték a dohányfüstös irodába, és hosszú, lelkesítő beszéd után papírt nyomtak kezébe, és közölték, hogy mehet. Mikor megmondta, hogy árva fillérje sincs, akkor hosszú telefonálgatás, tanácskozás után ötven forintot kapott azzal, hogy ez elég lesz hazáig, sőt: még darab bucit is vehet magának. A szabaduló papírral átkísérték a ruharaktárba, ahol odadobtak eléje egy kabátot, nadrágot és egy pár ormótlan bakancsot. A nadrág egyik szára hosszabb volt, mint a másik, a kabát egykori tulajdonosa jóval testesebb lehetett Kántor Jánosnál, a bakancs pedig hosszú kilométereket járhatott be addig, amíg Kántor János, szovjet fogságból szabadult és volt magyar királyi főhadnagy úr lábára került. Még el sem készült az öltözködéssel, máris rászólt a kiadóablak mögött álló beosztott:

— Meddig vacakol még azzal a ruhával? Örüljön, hogy ilyet is kapott, és nem kötelet!

Nem felelt semmit, csak átadta elnyűtt katonaruháját a mérges ruhaosztónak, és megindult a kijárat, az új élet felé.

Nyúlós decemberi köd feküdt a közeli Sashegy kettős csúcsa felett, és korommal vegyes pára takarta el a közeli házakat, utcákat. Imitt-amott piszkos plakátok borították a házfalakat, nagy szólamokkal hirdetve a szabadságot és mindama dolgokat, amelyeket sohasem tartottak be a hatalmon ülők. Néha megállt egy ilyen falragasz előtt, elolvasta a fabetűkkel nyomott szöveget, azután fáradtan bandukolt tovább a város belseje felé. A Ferenc József-híd alatt lekanyarodott a Duna-partra, és leült az egyik, ugyancsak plakátokkal teleragasztott kőpadra. A parthoz verődő hullámok ma is úgy feleselgettek egymásnak, mint annak idején, amikor mint gyerek papírhajókat eregetett a vízre, és azt gondolta, hogy a kis papírhajók valahol a Fekete-tengernél érnek partot. De most nem a papírhajókra, hanem otthagyott otthonára, két gyermekére és az asszonyra gondolt. Pillanatra szívébe vágott a középen ülő micisapkás szűrő megjegyzése a férfi nélkül maradt asszonyokról, de elzavarta magától még a gondolatot is, hogy Magda, a felesége... Megigazította ormótlan bakancsában a kapcákat, s azután ment tovább. Megdöbbent, amikor látta a Dunába zuhant Erzsébet-híd roncsait és az azokon dolgozó embereket.

„Hát mégiscsak építenek" — gondolta magában, s ha igen, akkor talán mégsem hazudnak a plakátok. Gerő, a hídverő — ahogyan az egyik falragaszon olvasta — valóban hozzáfogott a romok eltakarításához. S ha ez így van, akkor mégiscsak felépül az ország, és neki is jut egy íróasztal régi munkahelyén.

Az ideiglenes hídon átment a túlsó oldalra, és nem sokkal később ott állott egykori munkahelye bejárata előtt. Gondolta, mielőtt hazamegy, megérdeklődi új beosztását, és jelentkezik, úgy, mint annak idején, amikor nyári szabadságáról visszatért. Levette elnyűtt sapkáját, hátrasimította haját, és a rongyos ruhában álló portástól hajdani főnöke után érdeklődött. A portás furcsa szemet meresztett, azután megadott egy második emeleti ajtószámot, hogy ott érdeklődjék. Felballagott tehát a második emeletre, és bekopogtatott. Válasz hiányában belépett a terembe, ahol néhány ember ült különböző nagyságú íróasztalok mögött. Cigarettáztak és ócska kávésbögrékből valamit ittak. Közben hangosan vitatkoztak, és észre sem vették a küszöbön álló, furcsa ruhás jövevényt. Kántor János köhintett egyet, és szerényen köszönt. Újabb jónapotozás után az egyik ember megkérdezte, hogy mit óhajt, vagy kivel akar beszélni. Hangja nyers és elutasító volt. Mikor elmondotta jövetele célját, hirtelen csend lett a szobában, majd harsányan felnevettek. Kántor János újra kérdezett valamit, mire közölték, hogy a régi bankvilág megszűnt, ma minden az államé, azaz a dolgozóké. Volt főnökei vagy nyugatra menekültek a felszabadulás előtt, vagy börtönben ülnek. A régi tisztviselők ügyét az egyik minisztérium intézi, s ha

akar valamit, forduljon oda. Ezzel el is intézték Kántor János ügyét, több nem tartozott a szobában ülőkre. Lebotorkált a piszkos lépcsőkön, fejbólintással köszönt a portási tisztet betöltő alaknak, és a leszálló alkonyatban megindult Pasarét felé. Az egyik körúti italboltban megivott valami bornak nevezett folyadékot, de csak azért, hogy elkérhesse a telefonkönyvet, és felhívja lakását. Telefonkönyv azonban nem volt, hajdani számát már elfelejtette, s így ismét nyakába vette a már sötét utcákat, s tudta, minden lépéssel közelebb kerül a Rigó utca 4. szám alatti házhoz. Még átment az ideiglenes pallókkal felszerelt Margithídon, amikor őrjárat állította meg. Felmutatta a Károly kaszárnyában kapott írását, mire fel közrefogták, és bevitték a közeli őrszobára. Aránylag udvarias hangú egyenruhás őrmester ismét kikérdezte, faggatta, majd közölte, hogy reggelig ott kell maradnia, s akkor majd mehet tovább. Az őrmester feltárcsázta a telefont, de hogy mit beszélt a vonal túlsó végén levő valakivel, azt nem hallotta, mert egy másik hivatalos közeg bekísérte a fogdába, ahol már vagy féltucat, erősen csavargó külsejű fiatalember fújta a füstöt a mennyezet felé. Lekuporodott az egyik sarokban, és sok mindenre gondolva elaludt.

Már világosodott, amikor valaki megrázta a vállát, és közölte, hogy mehet. Feltápászkodott, leverte nadrágjáról a ráragadt koszt, és udvariasan köszönve kilépett az utcára. Ragyogó decemberi napsütésben úszott a város. Felszállt a köd, s ha hunyorgó szemmel felnézett az égre, úgy érezte, hogy semmi sem változott, minden maradt olyannak, mint volt. Család, gyermekek, hivatal, nyári vakáció a Balatonon, és béke, béke, béke mindenütt. Csak amikor végignézett a széles utcákon, akkor csapta fejbe a valóság, a megváltozott világ képe. Ijedt tekintetű emberek osontak el mellette, s ha valakit megszólított — villamos vagy autóbusz után érdeklődve —, akkor látta a változást, amit az elveszített háború hozott magával. Tankláncoktól megnyomorított villamossínek; aknaszaggatta, piszkos házfalak; üresen ásítozó, bevert ablakú üzletkirakatok; sötét szándékkal suhanó, lefüggönyzött fekete autók húzták alá a terrorral dolgozó új rendszer hatalmát. Kántor János csak most érezte, milyen igaza volt annak a bibircsókos szűrőembernek, aki azt mondotta, hogy nagyon megváltozott a világ Magyarországon.

Dél felé járt az idő, amikor szívdobogva elérte a Pasaréti utat, és pár lépéssel odább megpillantotta a sarki kerítésen ottmaradt táblát: Rigó utca.

Mielőtt befordult volna az utcába, megállt a sarkon, és szemével végigpásztázta a házakat. Abban a házban laktak a Kovácsék, emebben a Tóthék, és abban a barnára festett, kétemeletes épületben Kántorék. Akkor jöttek ide lakni, amikor megnősült és elvette Koltay ezredes lányát, Magdát. Egy esztendeig udvarolt a lánynak,

s a szokványos nehézségek után mentek az anyakönyvvezetőhöz, majd a városmajori templomban megtartott egyházi esküvőre. A nehézség abban volt, hogy a lány szüleinek nem volt elég előkelő Kántor János, a kezdő kis banktisztviselő. Magda nem volt valami szépség, ellenben okosan tudta, hogy soha nem jön el érte a mesebeli lovag hófehér paripán, s ha tovább vár, akkor pártában marad. Kissé számító teremtés volt, nem voltak illúziói, és úgy látta az életet, amilyen volt. Mikor megszületett a két gyerek, megváltozott, és minden szeretetét a gyermekekre összpontosította. János csak amolyan mellékszerepet játszott az életében, amit azonban az nem vett tudomásul, illetve természetesnek tartott. Sohasem hatolt a dolgok mélyére, és nem kereste az élet nagy összefüggéseit. Nem volt vallástalan, de vallásos sem, mint általában a legtöbb ember, aki nagyvárosban nőtt fel. Hiányzott belőle a hit, ami erőt adott volna jövőbeli útjához. Nem volt világnézete, sem politikai felfogása. A választásokra legszívesebben el sem ment volna, s ha elment, az első kockába tette a keresztet. Olyan volt, mint a fűszál a mezőn a sok millió többi fűszál között. És hogy ilyen fűszál volt, azért állt most ott a Rigó utca elején abban a hitben, hogy mindent úgy talál, mint amikor öt év előtt elbúcsúzott két gyermekétől és Magdától. Mikor megindult a ház felé, kissé erősebben dobogott a szíve, és úgy érezte magát, mint a diák, aki rossz bizonyítványt visz haza, és meg kell magyaráznia, hogy miért bukott meg ebből vagy abból a tárgyból. Talán most érezte először, hogy ő is megbukott. Tőle is megkérdezik majd, hogy miért vesztette el a háborút, miért nem harcolt jobban, és ha elbukott, miért jött haza? A hősök csak akkor igazi hősök, ha meghalnak a csatatéren. Aki veszít, annak nem jár sem babér, sem dicséret, legfeljebb a szánakozás fekete kenyere.

A négyes számú ház előtt megállott, és ujjaival végigszántott a kapu alatt kitett lakójegyzéken. A nevét kereste, de nem találta. Azután még egyszer és még egyszer. Ők az első emeleten laktak, de az első emeleti rubrikában nem az állott, hogy Kántor János, hanem idegen név verte erősebbre szíve dobogását. „Klucsik Péter" — olvasta. Ki ez a furcsa nevű valaki, aki most az ő lakásában lakik? — kérdezte magától, és apró izzadságcseppek ültek homlokára.

Lehet, hogy Magdáék elköltöztek vagy valami más történt velük? Csupa kérdés, melyekre nem tudott válaszolni, csak a lelke mélyén botorkált valami végtelen nyugtalanság. Benyomta a kilincs nélküli kaput, és megindult az annyiszor megjárt lépcsőkön. Mintha hosszú kilométereket tett volna meg. A tüdeje zihált, a szíve hangosan dobogott, mikor az ajtó elé ért. Megnézte az ajtóra erősített névtáblát, hátha tévedésből került a kapu alá az ő neve helyére az idegen név. De nem. Még szinte új, fehér papírra írva azon is csak Klucsik Péter nevét olvasta. Egyszer, kétszer, háromszor. Mély lélegzetet

vett, és megnyomta a csengőt, de az mintha nem működött volna. Megnyomta még egyszer. Semmi visszhang. Levette sapkáját, és halkan kopogtatott az ajtón. Semmi nesz belülről. A másodszori kopogtatásra végre kinyílott az ajtó, és a küszöbön ott állott Magda, a felesége.

Kezében portörlőrongy, a szemében rémülettel vegyes meglepetés.

Pillanatnyi döbbenet után a nagyon-nagyon mélyről jövő szavak szinte alig hallhatóan verődtek Kántor János dobhártyájához:

— Jani, Janikám... hogy? hogyan, hát te még élsz?...

Kántor János meg csak állt, és nem tudta, mit csináljon. Nem ilyennek várta a találkozást. Ő valami másféle fogadtatásról álmodozott, amikor a szibériai tundrákon kőkeményre fagyott földet csákányozott, vagy amikor a hazaszállító vonaton pillanatra lehunyta a szemét, és a Rigó utca négyes számú házra gondolt.

— Magda... — szakadt ki belőle felesége neve, ami híd volt a múlt felé, de már nem hidalta át az elmúlt hat esztendő végtelen szakadékát.

Többet nem tudott mondani Kántor János, aki ott állt régi lakása és régi felesége előtt. Fejét lehajtotta, és két meleg könnycsepp hullott az ormótlan bakancsra. Furcsa, de észrevette, hogy egyik nadrágszára rövidebb a másiknál, és a Károly kaszárnyában kapott zakó majdnem a térdét verdesi. Érezte, hogy csatát vesztett, nemcsak a frontokon, de idehaza is. Remegő ujjakkal a névtáblára mutatott, s szinte zokogva kérdezte:

— Ki ez a Klucsik Péter?

— Majd mindent megmagyarázok — felelte az asszony, és megcsókolta Kántor János homlokát.

De Kántor János ekkor már mindent tudott, és olyan könnyűnek érezte magát, hogy repülni szeretett volna. Lába remegett, de szíve már nem zakatolt, és valami végtelen nyugalom, a mindent elvesztettek nyugalma terült szét a lelkén.

Még mindig a bakancsát nézve csendesen kérdezte:

— Együtt élsz ezzel... ezzel az emberrel?

Az asszony hangja hirtelen megkeményedett. Érezte, hogy élete s a két gyerek jövőjének biztonsága végett itt nem lehet mellébeszélni, nem lehet hazudozni, szépíteni a dolgokat.

— Igen! Együtt élek vele, mert a férjem.

Mint mikor leszögeznek egy koporsót, úgy hullottak Kántor Jánosra az asszony szavai. Most már biztosan, könyörtelenül tudta, hogy nincs többé visszatérés a Rigó utcába, nincs már semmi, ami múltjához köti. Ő, Kántor János banktisztviselő és többször kitüntetett honvédfőhadnagy most veszítette el az utolsó csatát, és azzal együtt az egész háborút. Anélkül, hogy felnézett volna a rongyos bakancsról, csak ennyit mondott:

— Szeretném a gyerekeket látni...

Az utolsó szónál valahol messze a városban felbődült egy gyársziréna, s a tompa, búgó hang szürke bánattal öntötte el az egész lépcsőházat. A hangra az asszony kiegyenesedett, megfogta Kántor János kezét:

— János, most nem beszélhetünk a dolgainkról. Dél van, mindjárt jön az uram, és jönnek a gyerekek. Egyelőre nem akarom, hogy találkozzál velük. Hogy miért nem, majd később elmondom.

Csend.

— Érted, János? — folytatta az asszony. — Négy évig kínlódtam, hogy megtartsam a családot. Voltam bélmosó a vágóhídon, és rothadt krumplit pucoltam a nagycsarnok pincéjében. Mikor érdeklődtem utánad, azt mondták, eltűntél, meghaltál. Nem bírtam tovább. Végigcsináltam az ostromot; egyszer, mikor este hazajöttem, négy suhanc letepert, és mind a négyen végigerőszakoltak. És akkor megismertem ezt az embert. Villanyszerelő az egyik vállalatnál. Egyszerű, jószívű lélek. Mielőtt a szeretője lettem, még egyszer elmentem fűhöz-fához, hogy mi van veled. Sehol nem kaptam határozott választ. Az egyik hivatalban azt mondták, meghaltál. Nem volt más választásom, mint legalizálni viszonyunkat, és három hónappal ezelőtt a felesége lettem. Nem akarom, hogy akár vele, akár a gyerekekkel találkozz. Ők már eltemettek téged, szeretik új apjukat, s a veled való találkozás felborítaná lelkük békéjét. Keress magadnak új állást, hiszen fiatal vagy még, s az országnak szüksége van nemcsak reád, de minden dolgozó kézre. Tudom, hogy nehéz, de próbáld meg, s ha sikerül, akkor találkozunk mint... mint barátok.

Még egyszer homlokon csókolta Kántor Jánost, kissé megölelte, azután becsukta maga mögött az ajtót.

Mikor becsukódott az ajtó, Kántor János még mindig ormótlan bakancsát nézte. Hogy valamit csináljon, megigazította bakancsa bőrzsinórját, azután lefelé bandukolt a lépcsőn, s csendesen betette maga után a ház kopott kapuját. A Hűvösvölgy felőli szél kissé magához térítette, de már nem gondolkodott, úgy fogadta sorsát, ahogyan jött. Mikor az utca végére ért, gyermekhang ütötte meg fülét. Visszanézett, és látta, hogy két fiatal gyerek siet a ház felé az utca túlsó végéből. Egy fiú és egy leány. Madzaggal összekötözött irkákat, könyveket lóbáltak a levegőben, azután eltűntek a Rigó utca négyes szám alatti kapuban.

Kántor János két gyermeke volt...

Már sötétedett, amikor hosszú vándorlás után megérkezett a budai délivasút összebombázott épülete elé. Hogy miért pont oda, maga sem tudta. Úgy érezte magát, mint a beteg, aki operáción esett át. Nem a műtét fájt, hanem ami utána következett, a fájdalomcsillapító nélküli gyógyulás. De Kántor Jánost nem jól operálta a

mögötte levő hat esztendő, s a Rigó utcai kés nemes szerveket ölt meg lelkében.

A budai indóház előtt eszébe jutott, hogy még legénykorában vett egy kis vityillót Érden, s talán ott meghúzhatja magát. Zsebében még ott lapult szinte ötven forint, ami talán elég az útra. A pénztár előtt azonban megtudta, hogy az utolsó vonat elment, és csak másnap reggel indul a következő. Gyalog vágott neki az útnak, hiszen Szibériában néha az Érdre vezető út háromszorosát is meg kellett tenniök. Végigbotorkált a hosszú Alkotás utcán, és a Sashegy innenső oldalát megkerülve ott állott a balatoni vasútvonal számára épített alagút előtt. A hideg decemberi éjtszakában fényesen, szinte reményt keltően ragyogtak a csillagok, és a távolból idemorajlott a sokat szenvedett magyar főváros tompa lélegzése.

Kántor János azonban nem nézett fel az égre, és nem kapott reményt a csillagoktól. Fáradtnak, halálosan fáradtnak érezte magát. Olyan embernek, aki mindent elveszített, aki csalódott, és aki számára nincsen út, ami új élet felé vezessen. Leült a sínekre, a fejét két tenyerébe hajtotta, és számadást csinált. Asszonnyal, gyerekkel, élettel, önmagával. Akkor sem kapta fel fejét, amikor éles vonatfütty vágta ketté a csendet, és az alagút sötét torkából két égővörös szem bújt elő.

— Mint a mesebeli sárkány az angolparki bódéban — gondolta Kántor János, és a két égővörös szem bódulatában már nem gondolt se az asszonyra, se a furcsa nevű Klucsik Péterre. Messze került a szibériai fogság, és messze minden, ami történt vele azóta, hogy búcsúzáskor azt mondta az asszonynak: „Ha hazajövök, majd megbeszéljük a többit." De most már a többi sem volt érdekes. Csak a mind gyorsabban közeledő két vörös szem, ami hasonlított az angolpark sárkányos bódéjára...

Másnap reggel a dolgukra menő pályamunkások felismerhetetlenségig összeroncsolt férfitestet találtak a Balaton felé vezető sínek mellett. Mikor átkutatták a véres ruhákat, csak néhány bankjegy és egy olvashatatlanná vált papírdarabka került elő a kabát zsebéből.

A pléhkoporsóba dobált testrészeket a Farkasréti temető névtelen halottakat őrző parcellájába földelték el.

Stirling György

A szegedi bevonulás

A „bevonulás" szót hallva sokfélére gondolhatunk: van, akinek ifjúkori éveit eleveníti fel ez a szó, és katonai szolgálatra berukkoló újoncokat lát lelki szemei előtt — s köztük magát is —; van, akinek dobpergéssel, zenekarral menetelő fegyelmezett sorok jutnak az eszébe, de talán nem is kevesekben olyan feledhetetlen emlékeket ébreszt, mint a magyar hadsereg kassai vagy kolozsvári bevonulása... Be lehet vonulni egy országba, egy városba a hátsó ajtón is, orvul, suttyomban mint barátnak álcázott győztes megszálló, és be lehet vonulni nyíltan, fényes katonai parádéval is a fővárosba mint szívesen fogadott felszabadító.

De nem akarok tovább nyelvészkedni egy mindennapi magyar szó körül, csupán arra akartam rávilágítani, hányféle jelentése, értelme lehet. Ezek pedig jórészben katonai vonatkozásúak, s a képzettársításnak tág teret nyújtanak, kiben kellemes, kiben kellemetlen emlékek láncolatát indítva el.

Az, hogy szegedi bevonulás, a legtöbb olvasó számára nem mond sokat, és ilyen összefüggésben — bevonulás és Szeged —, bizony, rébusznak hangzik. Ennélfogva se jó, se rossz visszhangot nem ébreszt abban, aki hallja. Tán akadnak némelyek — az idősebb korosztályból —, akiknek Szegedről az 1919-es ősz jut eszükbe, és a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg megalakulására, majd az első kommün leverésére és a fővezér budapesti bevonulására gondolnak. De ezek csak találgatások.

★★★

Az a szegedi bevonulás, amiről én most beszélni akarok, a legszomorúbb emlékeim közé tartozik, és távol esik a katonai alakulatok félelmetes vagy szívet dobogtató megjelenésétől! Ez a bevonulás nem volt sem félelmetes, sem szívet dobogtató, inkább szánalmas és szívfájdító. Mert amikor történetem játszódik, nem délceg katonák

léptei csattogtak a szegedi kövezeten, hanem megtört, megalázott, lesoványodott rabok fatalpú bakancsai csoszogtak végig a város híres körútjain, a vasútállomástól a Mars térig. Amit akkor már — egy betű megváltoztatásával — „vonalassá" tettek: Marx térré csúfítottak, amit szégyelltek is a derék szegediek, de hát csak ez lett volna a legnagyobb bajuk!...

Sok baj kínozta akkor a szegény kis országot: A Rákosi-terror ekkor érte el tetőfokát, a nép megfélemlítve szenvedett, és igyekezett túlélni valahogy a szörnyű időket. A börtönök zsúfolásig megteltek: a negyvenötös idők úgynevezett háborús bűnpereinek elítéltjei után megindult a „demokráciaellenes összeesküvők" begyűjtése is. De nem kellett ahhoz a rendszer megdöntését tervezni, hogy valakit évekre rács mögé dugjanak: oda kerültek a kulákok, beszolgáltatást elszabotálók, a feketevágók, a rémhírterjesztők, az izgatók, a „bokorugrók", a munkásárulók, a Titóval cimboráló diverzánsok, osztályidegen reakciósok, egyszóval mindenki, aki ezért vagy azért nem tetszett a rendszernek, aki útjában volt Rákosiéknak, s akire valamit rá lehetett fogni. De hát kire nem lehetett: az ÁVH nem ismert lehetetlent!

★ ★ ★

1950-et írtunk akkor, s most, hogy nyolcvanba fordul a naptár, felbukkantak bennem a régi szomorú emlékek. Többek közt a szegedi bevonulásé is, melyre inkább illett volna a gyászmenet szó, de melyet mi, a sorban vánszorgó láncra fűzött rabok neveztünk el akkor — keserű akasztófahumorral — bevonulásnak. És akkor — kerek harminc esztendővel ezelőtt — született meg az elhatározás, hogy ezt egyszer meg kell írni. Amikor alkalom nyílik rá.

Lékay-Lingauer Albin bácsi, a pátriárkaszakállú öreg szombathelyi szerkesztő vonszolta magát mellettem a sorban. Amikor a menet egy pillanatra megtorpant — talán útkereszteződéshez ért az eleje —, Albin bácsi letette maga mellé csomagját, melyet meg nem láncolt szabad félkezével hurcolt kínos-keservesen, és felém fordult:

— Ígérd meg, fiam, hogy ezt a szégyenteljes bevonulást még megírod az életben! Én nem vállalkozhatom rá, mert engem már a börtönből fognak eltemetni, de te még egyszer szabadulni fogsz. Akkor majd írd meg, mit tettek velünk ezek a gazemberek!

Öreg barátom valóban nem érte meg a szabadulást. Valamelyik magyarországi börtöntemetőben alussza örök álmát, de én nem feledkeztem meg az ígéretemről, s most teljesítem. Mert tartozás ez azok emlékének, akik velem együtt részesei voltak a szegedi bevonulásnak, s ma már egy másik világból nézik földi küszködéseinket.

★ ★ ★

A kőbányai Országos Börtön — köznapi nyelven Gyűjtőfogház — 1950 tavaszán rekordforgalmat bonyolított le. A rendszer hatodik éve szünet nélkül zsúfolta be falai közé a népbíróságok gyártotta elítéltek ezreit. Valamennyi budapesti „büntetésvégrehajtási intézet" bízvást kitehette volna a „megtelt" táblát, de vidéken sem volt jobb a helyzet. Így a Gyűjtő, a nagy átmeneti állomás, a fő elosztóhely létszáma soha nem csökkent: a befogadó osztály, a Jobb II. kapuján mindennap újabb és újabb csoportokat hajtottak be a géppisztolyos smasszerek.

Az elítéltek — börtönnyelven a „növedék" — többségét a Markóból hozták a zsupkocsik. A Markó utcai bíróságon ezekben az időkben futószalagon folytak a tárgyalások, és a törvényszéki börtönben az ország minden részéből összefogott „gyanúsítottak" ültek vizsgálati fogságban, várva az ítéletet. Mert aki egyszer oda bekerült, az lehetett olyan ártatlan, mint a csecsemő, büntetés nélkül nem szabadult ebből a félelmetes szürke épületből. Lett légyen az illető „háborús bűnös" vagy összeesküvéssel vádolt, esetleg csak izgatással vagy „bokorugrással" jelentették fel, abban biztos lehetett, hogy a népügyész által emelt vádat rá is fogják bizonyítani, és hiába van mentőtanúja, jó ügyvédje, nem ússza meg pár év alatt.

★ ★ ★

„Csak a vason!" — harsant fel minden délben a kiáltás a Gyűjtő Jobb II. osztályának földszintjén, ahová naponta ebben az időben érkezett meg az új rabszállítmány. „Csak a vason!" — ez volt az első utasítás, amit a hatalmas büntetőintézet új lakói először hallottak a bejárati ajtó mellett álló kulcsos smasszertől. Aki megjárta a Gyűjtőfogházat, soha életében nem fogja elfelejteni ezt a kiáltást: „Csak a vason!", hiszen minden áldott nap hallhatta. A „Csak a vason!" kiáltásra minden zárkában felfigyeltek a „régiek": újak érkeztek a Markóból! Vajon kik lehetnek, nincs-e köztük ismerős, jó barát, és kapnak-e közülük valakit a zárkába? A zsúfoltság embertelen volt, az egyszemélyes zárkákban hárman-négyen, a kétszemélyesekben öten-hatan szorongtak, de mégis mindenütt szívesen várták az új jövevényt. Kis változatosságot jelentett a nagy egyhangúságban, és főleg híreket. Értesüléseket, biztató kinti híreket azoknak, akik hónapok, évek óta a világtól elzártan éltek — ha ezt egyáltalán életnek lehetett nevezni.

De hadd magyarázzam meg a börtönszokásokban járatlanoknak, mit is jelentett ez az évek alatt oly sokszor hallott jelszó: „Csak a vason!" Nos, azok számára, akik még nem látták belülről a Gyűjtőt, el kell mondanom, hogy a csillag formában szétágazó három osztály földszintjén húzódó és az osztályokat összekötő széles kő-

folyosó közepén mintegy félméter széles vasrács vonult végig. Ez arra szolgált, hogy az alatta lévő csatornába bocsássa a folyosó tisztításához használt felmosóvizet. Mert valami ősi börtönszokás szerint ezt a folyosót szüntelenül tisztogattak: a földszinti házimunkások közül négynek csak az volt a feladata, hogy hosszú nyelű fakészségek végére tekert rongyokkal a követ sikálja. „Olyan tisztára, olyan fényesre, hogy azon még egy légy is orra bukjon!" — mondta néha derék, jó Kajtár bácsi, a Jobb II. öreg törzsőrmesterosztályvezetője, egyike azon nagyon keveseknek, akiket a régi fegyőri testületből átvett az új rendszer. (Kajtár bácsi a fiatalabb rabokat „fiacskámnak" szólította, akit pedig ez a cím megilletett, négyszemközt „doktorurazta".) Nem is maradhatott sokáig smasszer — 49-ben nyugdíjazták, hogy a Mihalicska-szabású szadistákkal töltsék be az összes posztot.

Visszatérve a folyosó tisztításához, annak makulátlan állapotára módfelett ügyeltek az osztályvezetők, és a kőre lépni csak végső esetben volt szabad. Amikor tehát a mit sem sejtő „zuwachs" begyámoltalankodott a Jobb II. kapuján, rá kellett szólni, hogy rögtön tudja, mihez tartsa magát ezen a nevezetes helyen: „Csak a vason!" Ahányszor meghallottam ezt a kiáltást, mindig nevethetnékem támadt, még abban a nyomorúságos állapotban is. A zárkákban poloskák milliói; porló szalmazsákok; hulló vakolatú falak és korhadt hajópadló; bűzlő, rozsdaette kibli; szenny és piszok. De a folyosónak ragyognia kell. . . „Csak a vason!" Mert fő a látszat!. . .

★★★

A másik kiáltás, ami visszacseng fülembe, valahányszor börtönéveim emléke kísért, a „szállítás!" szó. Ez nem olyan sűrűn harsant fel a földszintről, mint a másik figyelmeztetés, de ha elhangzott, lázba jött tőle az egész csillag. Mert a szállítás rendszerint nagy változást jelentett a rabok életében. A kiblihírek révén már hetekkel előbb megtudtuk: az osztályirodán különböző összeírásokat gyártanak, hátralévő idő, az ítélet neme és életkor szerint. Nyilván szállítást készítenek elő, munkára vagy másik házba. Mert időről időre szállításnak kellett lennie, különben már mozdulni sem lehetett volna a Gyűjtőben.

A szállítás olyan bűvszó, melynél jobban csak egy szót várt a rab: szabadulás! A szállítás ugrás volt a bizonytalanba, mert a rab nem saját akarata szerint ment, hanem vitték, hajtották, terelték, mint a jószágot. De mégis ment, haladt, kimozdult abból a gyötrelmes tétlenségből, amit az idegölő zárkaélet jelentett. Mindegy, hogy hova, csak vigyék, tereljék máshová, mert ha rosszabb is lesz az új hely, legalább más. Új arcok, új emberek, új zárkatársak, más falak, más smasszerok. Talán elviselhetőbbek, talán komiszabbak.

De Mihalicskánál úgysem lehetnek rosszabbak! A szállítás pillanatnyi megváltást jelentett, esetleg — szerencsés esetben — munkát, elfoglaltságot, a tétlenség és talán az állandó éhség végét is. A munkahelyeken — mondják — még jól is lehet lakni! Istenem, micsoda boldogság lehet is az: jóllakni!... Legalább egyszer napjában!

★★★

Ezt a megváltó szót, a szállítás hírét várta 1950 tavaszán az egész Gyűjtő. Már nagyon esedékessé vált, hogy megritkítsák a zárkák népét. Az új elítéltek jöttek — „Csak a vason! Csak a vason" zengett egyre a visszhangos folyosókon —, de már nem tudott fogadni sem a jobb, sem a bal csillag, mint ahogy megtelt már az úgynevezett Kisfogház meg a kórház is, melynek ebben az időben Mindszenty bíboros is lakója volt. Már a smasszerek is rebesgették, hogy előbb-utóbb szállítás lesz, de biztosat senki sem tudott. Az írnokok, a házimunkások, akik hozták-vitték a híreket, mindent megpróbáltak, hogy kilessenek valamit a tervekből, azonban mindhiába.

Végre május közepén felröppent a hír: júniusban szállítás lesz! Egy bal csillagban lakó csomaghordó házimunkás súgta meg értesülését a Jobb II.-ben lakó barátjának, akivel beszélőre menet találkoztak. Az illető váltig bizonygatta, hogy ez nem kiblihír, mert a barátja — a csomaghordó — jóban van az őrparancsnokkal, aki katonatársa volt. Az árulta el neki — titoktartás terhe mellett, persze —, hogy már készítik elő a szállítást. Hányan mennek és hová? — firtatta mindenki, de erre még nem volt válasz. Aztán — mivel a börtönben nincs titok — pár nap múlva az is kiszivárgott, hogy nagy szállítás lesz, főleg hosszúidősökből, de hogy hová, azt még találgatták az „okosok": Vác vagy Szeged jöhetett csak szóba, mert — a harmadik nagy országos börtön, Sopronkőhida, túl közel feküdt a nyugati határhoz, és tudtuk, oda nem szívesen visznek politikaiakat, s pláne nem nagyidősöket. Tehát vagy a híres váci fegyházat fogjuk megismerni belülről, vagy a szegedi Csillagbörtönt.

Aztán egyre több jelét láttuk az előkészületeknek. Az osztályírnokok zárkáról zárkára járva jegyezték fel az adatokat: ki milyen „bűncselekményért" van benn, kinek hány év az ítélete, és mennyi van még hátra? Ebből újabb találgatások indultak el: csak kisidősöket visznek, vagy az ítélet nem számít? Valaki tudni vélte, hogy csak háborúsok kerülhetnek be a szállításba, demokráciások nem. A Gyűjtőt átveszi a Belügy, és az összeesküvőkre meg a kémekre ávósok fognak vigyázni. Szerencsés lesz, aki bekerül a szállításba, mert itt hamarosan cudar világ lesz, de a Csillag — mert most már

biztos, hogy Szegedre megyünk — valóságos paradicsom a Gyűjtőhöz képest! — mondogatták a jólértesült házimunkások, amikor reggel és este kiblizéskor bekukkantottak a zárkákba, hogy a csurig telt kibliken kívül a legfrissebb híreket is hozzák-vigyék.

★ ★ ★

Várakozással és találgatásokkal teltek a hetek.

Aztán — amikor már mindenki lemondott róla, és a pesszimisták már csak legyintettek a szállítás szó hallatán — eljött annak is a napja. Egy reggel, alighogy beadták a reggelit, a keserű, üres feketét, a földszintről felharsant a kiáltás: „Szállítás!" A Jobb II. felbolydult méhkashoz vált hasonlóvá, a zárkákban pedig tetőfokra hágott az izgalom. Sokan csomagolni kezdték kis motyójukat, a váltás fehérneműt meg a tisztasági szereket, mások pedig a hipis elől szalmazsákba rejtett féltett kincseiket: hazulról kapott levelet, fényképet, ceruzacsonkot kezdték előbányászni, hogy átmenthessék azokat az új helyre is. Mindenki készülődött, tett-vett, s közben kifelé fülelt: mikor jön a parancs a gyülekezésre, és kiket szólítanak?

Végre újabb kiáltás: az osztályvezető-helyettes hangja:

— Aki a nevét hallja, összes cuccával sorakozik a földszinten!

Az ajtóra tapasztott füllel figyeltünk: a névsor hosszú volt, és felettébb vegyes. Kisidős, nagyidős, háborúsok és demokráciaellenesek éppúgy szerepeltek benne, mint idősebbek és ifjabbak. Aki a nevét hallotta, lázasan csomagolt, és utána a cuccára ülve várt. Már aki nyugton tudott maradni. A legtöbben fel-alá loholtak a három méter hosszú cellában, várva az ajtónyitást. Akik nem hallották a nevüket, azok apátiába süllyedve ültek a szalmazsákon, mintha valami nagy szerencséről maradtak volna le... Akkor még nem tudta senki, hogy az járt jól, aki maradt, és nem lett részese a szegedi bevonulásnak.

Rövid idő után hallottuk a felcsapódó kutyák éles csattanásait (a zárkaajtókon lévő tolózárat hívják a rabok kutyának), majd sorra nyíltak a zárkaajtók: a smasszer, kezében listával, ellenőrizte a neveket, és kiengedte az ajtón a kiválasztottakat.

★ ★ ★

A földszinten már sokan tolonganak. Most nincs „Csak a vason!": a széles köves folyosó teljes szélességét megtölti a csíkos ruhás rabok serege. Körös-körül tucatnyi géppisztolyos fegyőr igyekszik tartani a rendet, a csillagközépről az őrparancsnok, az ávósból büntetésvégrehajtási alezredessé átvedlett mindenható Pesti János figyeli a hadmozdulatokat.

Megint névsorolvasás, majd sorakozó. Az ismerősök, barátok igyekeznek egymás mellé sodródni, együttmaradni. Újabb smaszszerok érkeznek, rémisztő csörgés, csörömpölés kíséretében. Mi ez? Kiderül: hosszú láncokat cipelnek utánuk a házimunkások. És bilincseket, kosárszámra. Sokan értetlenül bámulnak egymásra, a szakértők, akik már láttak ilyesmit, félhangosan megszólalnak: „Fűzőlánc!" A lényege: körülbelül 10—15 méter hosszú vékony, de erős láncra egy-másfél tucatnyi rabot fűznek föl, olyanformán, hogy a bal csuklójukra bilincset raknak, s azon bujtatják át a láncot, melynek két végét lakattal összekapcsolják. Így a kör alakú végtelen lánccal egybefűzött szerencsétlenek csak egyszerre mozoghatnak bármilyen irányba, és ügyelniök kell minden kis mozdulatra, különben a többieknek a húsukba vág a bilincs, felhorzsolja csuklójukat a feszülő lánc...

A Jobb II. kapuját kitárják, és húszasával terelnek ki bennünket az udvarra, ahol újabb fegyőrök vesznek kezelésbe. Az őrtornyokkal körülvett hatalmas udvar másik végén egy sor katonai teherautó várakozik. Az idegen fegyőrök hangosan ordítozva húszas csoportokra osztják az elítélteket, és megkezdődik a láncra fűzés. Tíz rabnak a bal, másik tíznek a jobb csuklójára kerül bilincs, majd egy másik fegyőr végigfűzi a hosszú láncot, majd becsattan a lakat, és kész! A menet csoszogva araszol a teherautók felé. Az öregebbek kínlódva küszködnek a csomagjaikkal. A lánc megfeszül, húzza, rángatja a lassabban jövőket. A teherautókra való feljutás fájdalmas művelet: egymást húzzuk-toljuk, a smasszerok üvöltve káromkodnak. Végre mind fenn vagyunk a platón, mire a teherautó nagy zökkenéssel megindul.

Szorongunk a ponyva alatt, a kanyarokban egymásra esünk, a lánc átkozottul vág, rángat. Alig tízperces út után hirtelen fékezés: egy smasszer szétrántja a ponyvát, és beordít:

— Kifelé!

Kínkeservesen lekászolódunk a magas Csepelről, s közben látjuk, előttünk és mögöttünk ott áll a többi teherautó; legalább tizenöt. Tehát a többiek is idejöttek! A kocsik körül ideközben látjuk, előttünk és mögöttünk ott áll a többi teherautó; legalább tizenöt. Tehát a többiek is idejöttek! A kocsik körül idegesen szaladgáló géppisztolyos fegyőrök terelik egybe a csíkos ruhásokat. Merre vagyunk? Elhagyott, gazzal benőtt vágányok, messze raktárépületek, az egyik sínen hosszú szerelvény. Hol lehetünk? Valami Pest környéki teherpályaudvar szélén. Egy volt vasutas megfejti a talányt: Kőbánya külső! Nagyon messze szabad embereket látunk: rakodómunkások görnyednek a nehéz teher alatt, s mi irigykedve nézzük őket. Szabadok!...

★ ★ ★

Megint ordítozás riaszt fel:

— Mozgás, emberek, mozgás, ne aludjunk!

Molnár őrparancsnok-helyettes maga irányítja a beszállást, a smasszerok izgatottabbak, mint valaha. A felszálláskor vesszük csak észre, hogy ahová feltuszkolnak, nem marhavagon, hanem harmadosztályú fapados kocsi. Öreg, kimustrált, de mégiscsak ülések vannak benne. Többen örülnek ennek, de aztán a gyakorlatban kiderül, mennyivel rosszabbul jártunk. Mert az üléseket nem fűzőláncos rabok részére szerkesztették. A lánc minduntalan beleakad a padok szélébe, a ülések lécei közé, és az elhelyezkedés nehezen megy a padsorok között. Kit erre húz a lánc, kit arra, és a lánchoz bilincselt kezek hamarosan zsibbadni kezdenek.

De közben el is indul a vonat, és már a Duna fölött járunk. A déli összekötő vasúti hídon zötyögünk át a budai oldalra, a híd vasgerendái közt Budapest panorámája villan elénk egy-egy pillanatra. Némelyek már évek óta nem látták: Gellérthegy, a hídak sziluettje, a Vár és a Parlament... Milyen közel vannak, s mégis mily messze! Aztán Kelenföldnél délnek fordul a mozdony, s most már biztosan tudjuk: Szeged a végcél! Mindenki igyekszik a legkényelmesebben elhelyezkedni, ahogy a láncok engedik, hiszen hosszú út áll előttünk! A vonat kétségbeejtő lassan döcög, néha félórákat vesztegel egy-egy állomáson, persze mindenütt a külső vágányon. Hogy meg ne lássák a csíkos ruhásokat! Illyenkor le kell húznunk a fejünket, amennyire csak bírjuk, hogy az ablakon ki ne nézhessünk, de hogy minket se pillanthasson meg senki. Minden kocsiban négy-négy géppisztolyos vigyáz ránk, s ahogy állomáshoz érünk, kezdődik az üvöltözés:

— Húzza be a fejét, mert kaphat rá egyet! Mit kíváncsiskodik?

★★★

Délutánba hajlik, mire végre étlen-szomjan, összetörve megérkezünk. Amikor a vonat megkerüli a várost, hogy befusson a pályaudvarra, meglátjuk a Fogadalmi-templom két karcsú tornyát. Szegeden vagyunk! Messze az állomás előtt megáll a vonat, a külső vágányok egyikén, a töltésen. Hosszú ideig semmi sem történik, aztán amikor a smasszerhad felsorakozott a sínek mentén, felhangzik a parancs:

— Kiszállás!

Meggémberedett tagjaink nehezen engedelmeskednek, ahogy egymást húzva-vonva kapaszkodunk le a magas lépcsőkön. Mindjárt utána a meredek töltés: a smasszerok a géppisztoly csövével lökdösik a láncra fűzött rabokat hogy csak előre, nem megállni, gyülekező a töltés alján, az úton.

Poros, külvárosi környék, nagy vásártérféle rét, odább néhány földszintes ház. Ember sehol. Alighanem lezárták a környéket, és a lakóknak megtiltották a bámészkodást. Állunk és várunk. A fegyőrök egyre idegesebben tekintgetnek a város felé. Köztük néhány idegen arc, ezek nyilván a Csillagból jöttek fogadtatásunkra. Ketten elsietnek — bizonyára telefonálni —, aztán gondterhelt arccal térnek vissza. Az éhségtől és a fáradtságtól már alig állunk lábunkon. Az öregek támolyognak a kimerültségtől. Ahogy a lánc engedi, lekuporodunk a csomagjainkra, és pihenni próbálunk.

Nem nehéz kitalálni: valami baj történt a teherautókkal, azért olyan idegesek a smasszerok. Közeledik az este, mi lesz, ha ránk sötétedik? Az őrparancsnok összedugja a fejét beosztottjaival, aztán úgy látszik, döntöttek. Nagy rohanás kezdődik: „Fel, fel, emberek, indulás!" — kiáltásokkal szaladgálnak a láncra fűzött csoportok közt a fegyőrök. Egymásra nézünk: Ezek gyalogmenetben visznek be bennünket Szegedre? Ebből országos botrány lesz!... De nincs más választás: menni kell, itt nem maradhatunk!

★★★

Végül is valahogy menetbe sorakoztunk és elindultunk. Elöl két géppisztolyos, utánuk fűzőláncos rabcsoport. Húsz megbilincselt kezű, csíkos ruhás, sovány elítélt. Megint két fegyőr, s utánuk a következő rabcsoport. Vánszorogva, csigalassúsággal halad a hosszan elnyúlt gyászos menet. Oldalt, a csoportok mellett tucatnyi smasszer nyargalászik előre-hátra, géppisztolyát ránk szegezve. Mitől félnek? Hogy valaki kitör a sorból, vagy a húsz összebilincselt egyszerre kezd el szaladni?...

Elérjük a házakat, és a külvárosi útról ráfordulunk egy széles kövezett útra. Ez már a szegedi „nagykörút"! A széles utca közepén halad a menet, a közlekedés minden irányban megbénul. Az útkereszteződéseknél járókelők, lovaskocsik és néhány teherautó. Dermedten bámulják a menetet. Az utat szegélyező földszintes házak ablakai sorra kinyílnak, fejek hajolnak ki. Aztán eltűnnek az ablakból, és a kapukban emberek jelennek meg. Szemükben részvét és riadtság. A smasszerok látják ezt, és érzik a feléjük áradó ellenszenvet. Ettől még idegesebbek lesznek, valósággal megvadulnak. Az egyik házból fejkendős, idős asszony tipeg a menet felé, kezében darab kenyér és szalonna. Nyújtaná az egyik csíkos ruhásnak, de egy fegyőr durván visszalöki. A kenyér leesik a földre, az asszony szomorúan lehajol érte, felveszi, megtörli. Arrább valaki kiszól a sorból egy ácsorgó gyereknek, hogy vizet szeretne. Az ám: reggel óta nem ittunk! Mindenki vízért könyörög.

A fiú beszalad a házba, és teli kancsóval siet vissza. A menet áll, mert annyira széthúzódtunk, hogy be kell várni a végét. Egy emberségesebb fegyőr odaengedi a vizet hozó fiút: tízen is nyúlnak a kancsó felé, pillanatok alatt kiürül. Erre mindenki vízért siet: mohón kapunk a kancsók, poharak után. Szánakozó pillantások, sokan súgva kérdik, honnét jövünk? Egyikünk zsebébe egy csomag cigarettát csúsztat valaki, és oly hirtelen eltűnik, hogy megköszönni sincs idő.

A smasszerok újra ordítozni kezdenek:

— Mozgás, emberek, mozgás!... — És a biztatást rendszerint cifra káromkodás követi.

A rabok felcihelődnek, a menet meglódul. A láncok csörgése ismét betölti a levegőt, hátborzongató zeneként kísérve a csíkos ruhások minden lépését. Úgy látszik, a városban híre futott ennek a halálmarsnak, mert a nézőközönség egyre nő. A hangulat kifejezetten fegyőrellenes: az emberek sötét arccal méregetik a géppisztolyokkal hadonászó szürke egyenruhásokat, akik ettől még ingerültebbek lesznek.

Valaki mögöttem — azt hiszem, Koszmovszky Tibor, a jónevű pesti ügyvéd, aki soha nem veszti el keserű humorát — halkan dúdolni kezdi a mozgalmi indulót: „Minden ember érzi, hogy szabad!..." Még ebben a kínos helyzetben is nevetés fut végig a soron. Hirtelen megrándul a lánc, a csoport megtorpan: a leghátul vánszorgók közül valaki összeesett. Ki az? „Ruszkiczay tábornok" — mondja mellettem „bűntársam", Kürthy Tamás vegyészmérnök, aki később Szegeden megvakult. Valóban: a magyar honvédség egyik volt vezetője, csontig soványodott idős úr a földön fekszik, társai láncra vert bal karjánál fogva próbálják talpra segíteni. Valaki — egy szegedi civil — vizet ad neki. Lassan magához tér, és támolyogva feláll. A csomagja a földön marad. Zádor Alfréd, a tagbaszakadt soproni erdőmérnök felemeli, vállára veszi. Mehetünk, vonszolhatjuk magunkat tovább a végtelen hosszúnak tűnő poros, tikkadt szegedi utcán, a soha elmúlni nem akaró kínszenvedésben, a szegedi bevonulás részeseiként...

★★★

Aztán egyszerre megérkeztünk: ott ásított előttünk a rideg Marx tér, és a lenyugvó nap fényében megpillantottuk a tér túlsó oldalán tornyosuló Csillagbörtönt. Az ötméteres szürke betonfalak mögött komoran terpeszkedett hatalmas sötét tömbje, jövendő otthonunk... S mégis megváltás, menedék, ahol leszedik rólunk a bilincseket, a láncokat, és lefekhetünk, pihenhetünk, ha poloskás szalmazsákon is, és talán még inni is kapunk valami löttyöt. A

kapuban Felföldi törzsőrmester fogadta a menetet: mostantól osztályvezetőnk, új „házigazdánk", akiről akkor még nem tudtuk, hogy hány rabnak fogja megkeseríteni az életét a következő hónapok alatt. Elnyelt bennünket a betyárnótákban megénekelt híres-hírhedt Csillagbörtön vigasztalan épülete, és ránk csapódott a zárkaajtó: kezdetét vette börtönéletünk újabb korszaka, más falak, más rácsok mögött, de az addigiakhoz hasonló, talán még azoknál is súlyosabb szenvedésekkel, megpróbáltatásokkal. Ha akkor sejthettük volna, mi vár ránk, hogy mit jelent az alföldi hosszú, forró nyár egy ötször ötméteres zárkában negyven embernek, nem léptünk volna be a megkönnyebbülés sóhajával a Csillag kapuján...

★★★

Íme, ez volt hát a szegedi bevonulás, az Úr 1950. esztendejében. A szegedi bevonulás, amit soha életében nem felejthet el, aki végigcsinálta, de talán az sem, aki csak látta... Ezerkilencszázötvenet írtunk: hazánk történetének egyik legsötétebb korszakát élte akkor. Jelkép volt ez a szegedi bevonulás, a nemzet sorsának jelképe. A magyar nemzeté, melyet éppúgy hajtottak, mint a rabokat: láncra fűzve, megalázva, kiszolgáltatva a rabtartók kényekedvére...

És az út vége még ma sem látszik...

Zas Lóránt

Fugák

(GYERMEKHANGRA)

FEJ

Az alvadó ezüstben
görcsösen, buborékok fátylán
csüngve, labdaként a
ránk-pergő vizek falán,
szemekkel, orrokkal:
fülekben.

TÖLGY

Görcseit oldva, fényesen,
barázdák ölén is
túlra, mélyen a
magas határ gerincén:
hatalmas.

KACAJ

Hangokkal üt és
arra jó, hogy reggel
cirógassa a rétet.
Lányom haján ül, meleg,
apának old: fehéren.

IMA

A zajban ég és
fegyverek vasán kúszik
a vérező sebekre.
Csuklik, kiált,
mellemre üt. Anyám:
a rémületben.

MADÁR

Kertembe szállt és
tollait borzolva
ugrott rá a székre.
Fodrozó hajnalok
taván dalol: elégve.

SZEM

Akkor hiszem, hogy
áhitat és csend
oldja így a kéket.
Asszonyom arcán
mosoly, leányomén:
szemérem.

TÓ

Nádasra lát és
partjain mezétláb
vándorol a móka.
Esőben zöld és szél
veri a hátát: pattogóra.

TENGER

Lábujjaimra sós
szemek, bőrömre
barna naplemente
ága. Simít, ölel,
örjöngve vet:
a háborgó habok hasába.

ANYA

Suttogó szavakban
látom, karba-hulló
melegben érzem immár,
védőn, ölelve:
tisztán.

VIRÁG

Nekem jött, aztán
szirmait szórta szerte
a hamvazó melegben.
Húsvét előtt a föld
rügyekben, pünkösdre:
színözönben.

VERS

Ha szót vet lángban,
olthatatlan.
Papirral lángol,
szó, szabatlan:
kimondhatatlan.

TÜCSÖK

Cinkos, aki ha
énekelhet, fejére
húzza a házat
is lepelnek. És aki
ha nem énekelhet:
ugrik egeknek.

ÉG

Már felhasadt és ránkomlott a hold, göcsörtös ágak nyúltak fel, hogy égjen. Az áhitat, a füst, a fátylakat hasító szél: közömbös.

HAZA

Álmomban erdő és folyó, harang, királylány, legelésző bárány. Villám hasít vagy hull a hó: reámvár.

Komáromi Judit

Sóhaj a völgyből

A magányosság völgye naptól elzárt, mocsaras, néma világ. Csupán hangfoszlányok érkeznek a ködön át a nyomasztó csendbe. Örökre beleveszik, aki nem ismeri a korhadó fák törzsére festett jeleket, melyek az emberekhez vezetnek. Kígyó leselkedik a vigyázatlanokra, és a gyengékre (mert a kígyó a vigyázatlanokat és gyengéket marja meg). A leányok a fojtogató mocsárgáz elől menekülve elindulnak az álmok hegyére, a veszélyek és titkok sziklaormaira. Nefelejcset szedni mennek. És aki vágyik a nefelejcsre, az elindul megkeresni. Lápon és töviseken át, a lezúduló patakok vize mentén, az álmok hegyére hág.

A hegy selymes rétjein, tarka mezei virágjain a sárga méhek fullánkjai örömöt sebeznek; a madarak éjjel dalolnak, a szellő tündérmesét sóhajt. Az égő pipacsok szomját napkeltétől napnyugtáig parázseső öntözi. A fűben szamócák édesednek. Mérgezett szamócák. A réttől nincs visszaút a völgybe. Aki itt marad, elfogyasztja a mérgezett szamócát.

A hegy fölött, az ég alatt, a kéken tiszta éles levegőben, a szirének dalában, ott magaslik a beteljesedés lidérces sziklaorma. Majdnem megérintettem, amikor visszanéztem. . . Akkor feltámadt a szél, nyögött az orkán. Ágak recsegtek, fák dőltek, jajgatott a lenti világ, vinnyogott, visított a hurrikán. Csúszik a föld, robajlik a

szikla, zuhan a leány. Hajába, ruhájába gúnyos bogáncsok akadnak. Még védené magát, kapaszkodnék a fák gyökerébe, de már nincs megállás.

Az út lefelé, a hegy másik oldalán borzalmakkal teli. A szelíd őzek farkasokká, a nyulak hiénákká, a mókusok vadmacskákká válnak. Holló károg, sáros eső mocskolja a testet. A fekete margaréták darazsai soha nem múló égési sebeket ejtenek.

A leány, aki az álmok hegyét akarja megmászni, könyörtelenül visszaérkezik a völgy legmélyebb pontjára.

Egy lapos kövön kuporgok a szürke magány völgyében. Már nem félek a kígyótól, mert a hegyen jártak felett nincs hatalma. Sziszegve kúszott messze, döbbenettel a szemében. Lehunyt szemmel álmodom nefelejcseimről, melyeket nem kaphattam meg.

Körben hegyek: a karizmaták fényes arcú hegye, Jézus szerelmeseivel; a költők hegye, melyen Tüzek énekelnek verseket; a sikeresek hegye, az elégedettek körtáncával; a befutottak hegye, a bővelkedők felvonulásával; a tudomány hegye, az okosok nyugalmával; a békességesek hegye, az emberi boldogság mosolyával.

Ülök mocsaras magányomban. Sáros a lábam, a ruhám. Karomon égési seb; a piócák megújuló rohama nem érdekel.

Az Isten hegyén hozsannáznak a megdicsőültek. Nagyon messze fent, vagy egész közel. Nem tudom. A völgyből és a hegyekről felsóhajtanak a lelkek. A járást kéne ismerni, és a jeleket.

A ködös magány fojtogató világából nagyon magasnak tűnik minden hegy.

Valahol Isten angyalai énekelnek.

Nehéz Ferenc

Tizenhárom szőlőtő...

BIHARI KESERGŐ

Ahogy Pozsonyba ért, este volt már. A hegytetőn sötéten komorlott a vár. Az utcák is csendesek voltak, csak a vendéglőből hallatszott ki a zene.

Megállt a szálloda előtt:

— Kossuth Lajos követ urat keresem.

— A követ úr az Aranyszarvasba ment — felelte a portás.

— Hol az Aranyszarvas?

— Az Országháztól jobbra, a klarisszák templomával szemközt.

Ismét lovára ült, s hamarosan megtalálta az Aranyszarvast. Ahogy belépett a tágas, bolthajtásos helyiségbe, meglepődött. Úgyszólván az egész Országházat itt találta. Az egyik asztalnál Wesselényi Miklós ült Deák Ferenccel, a másiknál Kölcsey Ferenc Beöthy Ödönnel. Áhítatosan hallgatták a zenét.

Az emelvényen Bihari János, a híres cigányprímás játszott. Lakkcsizmában volt az öreg, feszes nadrágban s kék atillában. Szép, ősz fejét egészen ráfektette a hegedűre, a szemeit behunyta, a bajusza reszketett. Így muzsikálta a kesergőt.

Kossuth a fiatal jurátusok asztalánál ült. Szemere Bertalan, Lovassy László, Tormássy Jancsi s még néhányan voltak vele. Ahogy feléjük közeledett, hallotta, amint éppen Kossuth beszél. Halkan, melodrámaszerűen mondta, mialatt a zene szólt:

— Látjátok, ez a cigány a csallóközi sárból jött. Gyermekkorában a nemesabonyi ispán deresre húzatta, mert sárosan, mezítlábosan ment be a kastélyba, hogy elbasaválja az uraság nótáját. Aztán egyszer csak lakkcsizmája lett, és Bécsben a királyoknak meg a hercegeknek muzsikált. Muzsikálta a sár üzenetét, a sárban jajgató magyar fájdalom üzenetét. Így születtek a Bihari-kesergők... S, íme, hazajött. Visszajött a sárba. Lakkcsizmában bár, de megőszülve, csalódottan. Mert rájött, hogy a nótáit sohasem értik meg odafönt.

A zene tovább szólt, s Kossuth folytatta:

— Mementó van ennek a cigánynak a sorsában. A magyar sár üzenetét csak mi magunk értjük meg. S nekünk, magunknak kell felszítanunk azt a szelet, amely megszikkasztja majd a sarat, s virányt fakaszt a magyar ugaron.

— Fel fogjuk szítani! — koppantotta a poharát az asztalra Lovassy.

A kesergő abbamaradt. Bihari egy verbunkosba kezdett.

Ekkor lépett oda az asztalhoz:

— Engedelmet, uraim... Kossuth Lajos követ úrral szeretnék beszélni.

— Én volnék — állt fel Kossuth —, bár ami azt a követséget illeti, csak helyettes vagyok. Az egyik távollevő követet helyettesítem az országgyűlésben.

— Uram, ön nemcsak azt a távollevő követet helyettesíti, hanem az egész ide nem invitált Magyarországot.

Mosolygott, s hozzátette:

— Az egész, sárban jajgató magyar fájdalom követe ön...

Kossuth kék szeme megvillant.

— Kicsoda ön, barátom? — kérdezte.

— Haraszthy Ágoston vagyok, s azért jöttem, hogy a szolgálataimat felajánljam önnek.

Szemközt álltak egymással. A termetük pontosan egyforma volt. Magas, karcsú, széles vállú volt mind a kettő. A hajukat, szakállukat is egyformán viselték. Csak a szemeik különböztek. Kossuthé kék volt, s szelíden fénylett. Az övé fekete volt, és izzott, mint a parázs.

Pillanatig nézték egymást. Aztán Kossuth feléje nyújtotta a kezét:

— Hozott Isten közénk, barátom!

Pár asztallal odább Kölcsey Ferenc, a félszemű költő, megbökte Beöthy Ödön karját:

— Nem tudom, jól látok-e, de mintha egyszerre két Kossuthot látnék...

Beöthy odapillantott a fiatalok asztala felé, s halkan dörmögte:

— Olyan ember ez, úgy látszik, aki minduntalan szaporodik.

Egy másik asztalnál Wesselényi Miklós hajolt oda Deák Ferenchez:

— Tudod, ki az a fiatalember ott Kossuthtal?

— Kicsoda?

— A fiatal Haraszthy, Bács-Bodrogból.

— Gróf?

— Az, de nemigen használja ezt a címet. Az apja, öregapja se használta. Az öregapja különben felment egyszer a megyére, és kijelentette, hogy ő is adót akar fizetni, mint a jobbágyai. Az apja

meg egyszerűen földbirtokreformot csinált. A birtoka egy részét kiosztotta a cselédeinek. „No, majd a fiát megokosítjuk" — mondta Metternich. Így került a fiatal Haraszthy Bécsbe, a királyi gárdába.

— Dejszen civilben van.

— Persze, mert az okosítás nem sikerült. Fogta magát a gyerek, s miután egy féltucat piperkőcöt párbajban levágott, hazament a falujába, Futtakra. Szántott, vetett és szőlőt ültetett. Azt mondja, a magyar borral meg lehetne venni a fél világot. Tokajjal meg lehet dönteni Párizst, Londont, New Yorkot... Olyan gazdasági elgondolásai vannak, hogy egy valóságos kis Széchenyi...

A zene tovább szólt. Bihari lelépett a dobogóról, s odament Kossuthék asztalához. Ismét egy szívet reszkettető kesergőre tett rá, azt húzta Kossuth fülébe.

Kossuth mosolygott, és hozzáütötte a poharát Haraszthyéhoz.

TAVASZ FUTTAKON

Csupa bogárhátú, zsuppfedeles házból állt a falu. De a házak előtt akácfa nyílt, s az ablakok alatti kiskertekből rezeda- meg rózsaillat szállt.

A kastély kívül állt a falun, dombtetőn. Jegenyesor alatt vezetett fel hozzá az út. S a jegenyék tövében is millió virág virított. Búzavirág, margaréta, százszorszép.

A falusi gyerekek mindennap virágot vittek a kastélyba. Teleszórták az udvart, az ámbitust. Az apjuk meg az anyjuk szeretete, amelyet az urak iránt éreztek, átragadt rájuk is. Mindig azt hallották otthon, hogy olyan jó urak, mint az övékéi, nemigen akadnak széles Magyarországon.

Nórika, a kis lengyel asszony, roppant élvezte ezt a kedvességet. Üldözött, menekült hősök ivadéka volt, s mindig attól rettegett, hátha neki se lesz nyugalma. De az lett. Haraszthy Ágoston mindent megadott neki, ami a boldogságához kellett. Virágos otthont s nemcsak a maga, de mások szeretetét is.

Kopogtak az ajtón. Ágoston unokaöccse, Halász Károly érkezett.

— Hol az urad, Nórika?

— A pincébe ment apámurammal.

Károly sarkon fordult s elsietett. Nórikát valami szíven ütötte. Sohasem látta még ilyen feldúltnak Halász Károly arcát. Mi történhetett?

Haraszthy meg az apja ballagtak már lefelé a szőlődombról, mikor eléjük toppant Halász.

— Gyertek vissza a présházba! — lihegte.

— Mi történt?

— Gyertek csak...

A présházban Halász Károly lebukott egy lócára, úgy mondta:

— Kossuth Lajost elfogták!

— Mikor? — szédült neki az ajtófélfának Ágoston.

— Tegnap reggel. Negyvennyolc gránátos rohanta meg a lakását. S egyenest a Várba vitték, Budára.

— S mit mondanak, miért?

— Sok mindenért. A királyi parancs ellenére indította meg a Törvényhatósági Tudósításokat. Személyi és vagyonbeli egyenlőséget hirdetett. Síkraszállt Wesselényi Miklós mellett, akit hűtlenség és felségsértés miatt perbe fogtak. Általában az állam és a fennálló rend ellen izgatott.

— Az igazságot megmondani: nekik izgatás.

— Pozsonyban és Pesten minden felborult — folytatta Károly. — Lovassyt meg a többi fiatalt is börtönbe tették. Szerencséd, hogy éppen hazajöttél. . .

Ágoston leült. Behunyta a szemét, úgy gondolkodott. Kossuth kérte, hogy hazajöjjön, hogy közelebb legyen a megyéhez. Bács-Bodrogból ő küldte az anyagot a Törvényhatósági Tudósításokba.

Végre felállt. Az apjához fordult:

— Apám, menjen haza, és mondja meg Nórikának, hogy néhány napra dolgom akadt.

Halász Károlynak meg ezt mondta:

— Te is menj, de ne a kastélyba! Kívül figyelj! S tudd, hogy mikor kell visszajönnöd hozzám!

Halász Károly még aznap este visszajött. Azt újságolta, hogy a megyei fiskus kereste Ágostont. A katonák körülvették a kastélyt.

— Két lovat hoztam, lent várnak a domb alatt — fejezte be Károly.

Belevágtattak az éjszakába.

A „jó fiatalurat" ettől kezdve nem látták Futtakon. S Dedinszky Eleonóra, a kicsi lengyel asszony rájött, hogy neki is az őseinek sorsa jutott mégis. . .

Ágoston azért meg-megjelent titkon. De csak vigasztalni az asszonyt, és megcirógatni a három fiát: Gézát, Attilát meg Árpádot. Három ilyen tavasz következett el Futtakon: nem volt öröm a virágokban, s nem ígértek reményt a szőlőtövek a dombon.

Magyarország is Futtak lett. A remény legjobbjai, Wesselényi, Kossuth börtönben sínylődtek. Sehol, semerre nem zöldült semmi. Nem mutatkozott kiút.

A harmadik tavaszon Ágoston ezt mondta:

— Most hosszabb időre búcsúzom, de ne aggódjatok! Biztonságosabb helyen leszek, mint eddig.

— Hová mégysz? — sírta Nórika.

— Kívül Magyarországon.

— Uramisten. . .!

— Ne sírj! Hamarosan visszajövök. Akárhogy is. S akkor majd tudni fogom, hogy mit tegyek értetek...

Halász Károly ezúttal is kijelentette, hogy vele tart. Ahogy kiléptek az éjszakába, neszek ütötték meg a fülüket. Aztán innen is, onnan is, az egész kastély körül, kaszákat láttak megvillanni a holdfényben.

— A jobbágyaid — súgta Halász Károly —, egy pillanatra se mozdulnak innen, mióta elmentél. Őrzik a családodat meg apádat, anyádat...

Ágoston már a lovon ült. Három év alatt kissé megtörött termetét kihúzta. S úgy mosolygott szemközt a villanó kaszákkal.

Olaszország felé vették az útjukat. De ott nem bírta a levegőt, a szelet. Mikor a génuai kikötőben leült, ott is hasította fülét a szél. Túl közel fújt, a tenger sója se tudta meggyilkolni benne a magyar puszta sárszagát.

— Marseilles! — sóhajtotta.

Hajóra ült, s odament. De ott is csak a dal zúgott, a híres dal, és abban is tiszántúli jobbágyok panaszai sírtak.

Párizsba indult. Széchenyi nyomait kereste. Tulajdonképp szerette a grófot, és nagyra becsülte. Tanult is tőle sokat. Már Bécsben, a királyi gárdában. De mégis Kossuthnak kellett igazat adnia. Érezte, hogy valóban: előbb szabadság, függetlenség kell, s ezeknek a birtokában lehet csak építést kezdeni. Fel kell előbb a szelet szítani, csakugyan...

Párizsban érezte, hogy a lelke nyiladozik már. Szabadabban lélegzik, szagol, s élvezni is tudja már a nagy gróf nyomaiból kilengő illatot.

Londonban azonban megint egyedül maradt. A ködben elvesztette a nyomokat.

Küszködve, tanácstalanul tekintett a tenger végtelensége felé.

S ekkor suttogta el a szót:

— Amerika...

TOWN HARASZTHY

A hajó elindult. Hatalmas vitorlái megduzzadtak a szélben, s a sirályok, amelyek eddig békésen csapongták körül a hajót, ijedt sikoltással rebbentek a magasba.

A korlátnak támaszkodott, s úgy nézte a tovatűnő hamburgi partokat.

S Magyarországra gondolt.

Azért megy el, hogy az időt, amelyet most nem tölthet Magyarországgal, hasznosan töltse el — Magyarországért. Szerezni indul valamit, valami olyasmit, amiért Széchenyi sem sajnálta az időt. De ő nem áll meg Párizsnál, Londonnál. Ő tovább megy. Megnézi és megtapasztalja a tengerentúlt is, az Újvilágot, Amerikát...

S talán onnan hozhatja majd a legtöbbet s legnagyobbat — Magyarországnak. Annak a másik, új Magyarországnak, amely a sárból meg fog születni mégis.

Negyvenkét napi hajóút után érkezett meg New Yorkba. Három nap múlva Washingtonban volt. Elhatározta, hogy meglátogatja az Egyesült Államok elnökét.

Forgós kucsmát, mentét, csizmát öltött, így jelent meg a Fehér Házban.

— Szépek a gondolatai, fiatal barátom — mondta neki Van Buren elnök. — Valóban, jó volna megteremteni a kereskedelmi kapcsolatokat Magyarországgal. De Magyarország, úgy tudom, ma nem önálló. Az osztrák birodalom része.

— Magyarország fel fog szabadulni. S olyan demokráciát teremt, mint az önöké.

Az elnök belepillantott a parázsló szemekbe:

— Sok ilyen meggyőződéses honfitársa van?

— Sokan szenvednek a börtönben — felelte. Aztán így folytatta: — Amíg itt vagyok, dolgozni akarok, elnök úr. De ha a börtönök megnyílnak, s én hazamegyek, nem fog haragudni reám Amerika?

— Nem fog haragudni — mondta. — Amerika megérti önt.

— Köszönöm.

Másnap útnak indult Wisconsin felé. Még a hajón olvasta Maryatt kapitány könyvét, aki azt írta, hogy a Wisconsin és Fox folyók tája olyan szép, s annyi ott az arany, hogy az ott élő emberek szinte alig tudnak meghalni. . .

Halász Karcsi is vele tartott, persze. Mint a pulikutya a juhászt, úgy kísérte mindenüvé az öcskös. Tizennyolc éves volt, s epedve várta a kalandokat.

Gőzhajóval mentek Milwaukee-ig, onnan pedig lóháton folytatták az utat a Koshkonong tóhoz. Ez a vidék is szép volt, s Ágoston arra gondolt, jó volna talán már itt tanyát verni. De a környező erdőkből rengeteg moszkitó támadt rájuk, még a lovak takarmányát is meg kellett gyújtaniok, hogy elűzzék a veszedelmes rovarokat.

Úgy döntöttek tehát, mégiscsak megkeresik Maryatt kapitány eldorádóját.

Az eldorádónak azonban, a valóban gyönyörű és értékes tájon kívül, nyoma sem volt. Sem aranyat, sem egyéb kincset nem találtak a Wisconsin mentén.

— Hát majd én csinálok itt eldorádót — mondta Ágoston.

Sátort vertek, s embereikkel, akiket Milwaukee-ből hoztak magukkal, megkezdték a munkát. Ágoston beruccant Milwaukee-ba, s valósággal a fülénél fogva cipelt ki egy angolt, bizonyos Bryant nevezetűt, akiről megtudta, hogy pénze van. Az angolnak is tetszett

a vidék, s helyeselte Ágoston terveit. Még aznap este nekiültek, s lefektették az alaprajzokat.

1840 nyár végén volt ez.

Két év múlva készen állt, s már virágzott is a kis város. A környék kereskedelmi központja volt. Templom állt benne, meg iskola. Szalon és áruház. S ez volt a neve: Town Haraszthy.

S Ágostonnak saját hajói úsztak a Wisconsinon meg a Felső-Mississippin. Teherhajók és személyszállító hajók. A város közepén övé volt a főáruház. A kicsi tulipános ládából, amelyet Futtak óta hurcoltak magukkal, ki kellett venni a kócsagtollas kucsmát, mentét meg a csizmát. A ládát is a dollárok számára kellett igénybe venniök.

Akkor aztán azt mondta Ágoston Halász Karcsinak:

— Gyere, most hazamegyünk.

— Megőrültél? — döbbent rá az öcskös.

— Nem, hanem Kossuth kiszabadult. Meg Wesselényi Miklós is...

És hazamentek. Mikor a kastélyhoz értek, azt látták, hogy a kaszák nem villognak a holdfényben.

— Nincs már szükség rájuk... — suttogta örömmel.

S bent, a kastélyban, Wesselényi Miklós várta. A nagy reménység. A kiszabadult reménység. Az árvízi hajós. Megvakulva.

— Eredj vissza, fiú! Nagy még itthon a sötétség. Te is belevakulhatsz, mint én. Jobb odakünn...

— Mit tegyek? — rogyott oda a vak óriás elé.

— Mindig kedves ideád volt a szőlő. Ismered a Zinfandelt. Gyökeret eresztett nálunk. Végy példát róla!

— Nem értelek...

— Gyökeresedj meg te is odakünn! Próbáld meg, talán a tokaji venyige is megfogan az idegen földben...

Életében még sohasem sírt. De most megrázta a zokogás. Aztán fogta a családját, apját, anyját, unokaöccsét, s elindult visszafelé.

Még abban az évben Wisconsinban voltak.

„OH, SUSANA, DON'T YOU CRY FOR ME"

Széles karimájú kalapja alól kilengett dús, fekete haja. Nyakán fehér pettyes, sárga kendő volt. Rövid szárú csizmája feszesen ült a kengyelben, s éles tarajú sarkantyúját belevágta a ló szügyébe. A ló ugrott, hátsó lábaira állt, nyerített egyet, s azzal, mint a szélvész, nekieredt a prérinek.

A tehéncsorda békésen legelészett.

— Bob! — kiáltott oda az egyik cowboynak.

— Yes, Sir — pattant oda melléje.

— Hetvenöt üszőt kiválasztotok! A jobbakból. Holnap hajóra rakjuk őket, s visszük Fort Winnebagóba, az Armynak.

Azzal már repült is tovább. A birkanyáj felé, ahol hasonlóan intézkedett. Aztán a gabonaföldeket tekintette meg. Aztán a komlóültetvényt. Aztán a malmot, a téglaégetőt, a fakereskedést. A disznóhízlaldában azt mondta, hogy St. Louisba kellenek disznók. A folyón híd épült, oda is elnyargalt. Megállította a munkát, s felülvizsgálta a cölöpöket. Mikor a városba ért, megállt a szállodaépítkezésnél. Ott is az ő emberei dolgoztak. Belépett a főáruházba, s a menedzsert hívatta. Azt mondta neki, hogy a környező falvakon fióküzleteket akar nyitni, tehát az almenedzser azonnal induljon terepszemlére...

Máskor fehér mellényt, fekete kabátot s lakkcipőt öltött. Meg cilinderkalapot. Így kocsizott be a fővárosba.

S megalapította az Állami Történelmi Társulatot.

Este pedig, mialatt Nórika meg a gyermekek aludtak, ott állt az ablaknál, s csak nézett kifelé, a messzeségbe.

— Nem fogant meg a tokaji venyige... — mondta magában.

Aztán elérkezett az az éjszaka, amikor nem bírta ki, hogy csak ablakban álljon. Jött-ment a szobában, mint a ketrecbe került oroszlán.

— Beteg vagy? — kérdezte tőle a felesége.

Rámeredt csak az asszonyra, s nem szólt. S mikor Nórika odament hozzá, hogy megölelje, durván ellökte magától. S kirohant, lóra kapott, s belevágtatott az éjszakába.

1848-at írtak, ekkor ütött ki a szabadságharc Magyarországon.

1849 őszére Haraszthy Ágostonnak nem maradt semmije. Potom áron adott el mindent. A pénzt a tulipános ládába dobta, s a ládát elfelejtette lezárni. Aznap éjszaka a pénzt ellopták.

Keserűen mosolygott, s azt mondta:

— Készülődjetek! Megyünk Kaliforniába.

Mielőtt azonban elindultak volna, meghalt az édesanyja, Halász Anna. Hirtelen lett rosszul, s három nap múlva már a prérivirágos sírban feküdt.

Dedinszky Eleonóra reszkető szívét megsuhintotta a remény. Hátha a sír visszatartja Ágostont?

Nem tartotta vissza. Nem ilyen gyökeret keresett Amerikában. Nem a halálnak, hanem az életnek kell a gyökeret kihajtania.

— Megyünk! — mondta határozottan.

Halász Karcsi, a hűséges pulikutya azonban megkötötte magát. Kijelentette, hogy ő marad. Ez már fájt Ágostonnak. Testvéröccsének tekintette a fiút. Az ő gondolatai hordozójának. S még valami volt rajta, ami miatt annyira szerette: teljesen a nénjére hasonlított, Halász Annára. Ágoston azt remélte, a fiún keresztül vele marad az édesanyja mindig.

Nem ölelte meg a fiút, mikor elindultak. Pedig Karcsi a frissen hantolt sír mellett állt.

A Santa Fe Trailbe soroltak be. Mérföldnyi hosszúságú kocsisor volt a trail. Bryant adott Ágostonnak annyi pénzt, hogy kocsit — jobban mondva: pányvás szekeret —, élelmet s minden, az útra szükséges dolgot vehessen. Lovaik még voltak.

Ágoston úgy rendelkezett, hogy apja, az öreg Haraszthy Károly, az igás lovakat hajtja majd. Mellette ül, és segít neki Árpád meg Attila. A pányva alatti helyiséget Nórika s a család többi tagja foglalja el. Név szerint: Ida, Béla meg a cseppnyi, karon ülő Ottília. Maga Ágoston s a legidősebb fiú, Géza, lovon fognak ügetni a szekér mellett.

Így is lett.

És kereken kilenc hónapig utaztak így.

Közben a trail legalább négyszeresére szaporodott úgy személy-, mint szekérlétszámban. Kalifornia felé népvándorlásszerűen özönlött a nép. Ekkor volt a gold rush.

Pap is volt a trailben. Az egyik pányvás szekér belsejét berendezte templomnak. Míg a szekér zötyögött és zörgött, addig a pap misézett, gyóntatott meg áldoztatott. De keresztelt is, mert a csecsemők is szaporán születtek.

A másik szekér iskola volt. A harmadik kórház. A negyedik korcsma.

Törvényszék is volt a trailben, de annak nem kellett szekér. Texasban egy jövendőbeli aranyásó megtámadott egy fiatalaszszonyt. A bíró lóhátról mondta ki rá az ítéletet. S az ítéletvégrehajtók se szálltak le a lóról, sőt: maga az elítélt sem. Lovaglás közben dobtak fel egy lasszót a fára, s úgy akasztották fel az illetőt, közvetlen a nyeregből.

Géza, a legidősebb, tizenötödik évében járó fiú, roppant élvezte mindezt. Ő is lovon ült, s mindenütt ott lehetett, ahol történt valami. Kijárt portyára is a többiekkel. Indiánlesre. Puskája volt, s revolvere.

Albuquerque táján, Új-Mexikóban, egy dragonyos század látogatta meg a trailt. Géza a katonák közé elegyedett, s mikor azok elmentek, Géza is velük tartott.

— Majd visszajön — vigasztalta Nórikát.

De a gyerek nem jött vissza. Csak egy levelet küldött az alkalmi katonai futárral: „Beálltam a hadseregbe, s már megyek is a határra, harcolni az indiánokkal. . .”

Nórika elájult, de Ágoston mosolygott. S ezt írta a papirosra, amit válaszként adott át a futárnak: „Csak aztán meg ne skalpoljanak!”

Ezen a napon szokatlanul vidám volt. Tetszett neki a fia önállósága. Átvette apjától a gyeplőt, s míg az öreg Nórikát mosdatta,

belecsapott ostorával a lovak közé. S fütyülni kezdte a dalt, amit egy mellettük kocogó cowboy énekelt bendzsókísérettel:

"Oh, Susana, don't cry for me,
I'm going to California,
my true love for to see. . ."

A SHERIFF

Harangszó ütötte meg a fülét. Lágyan, szelíden szólt a harang, mintha a futtaki kistemplom giling-galangja lett volna.

Megsarkantyúzta lovát, s pillanat múlva tündéri kép tárult eléje. Pálmaliget közepén sárga falú, bolthajtásos folyosós épület emelkedett, tetején toronnyal. S az épület előtt tágas udvar. Az udvar tele virágzó narancsfával s rózsával. S a rózsák felett hófehér galambok csaponganak-repkednek.

— San Luis Rey Mission. . . — olvasta a kapu felett. — Alapítva 1795. július 23. — fordította le mindjárt magyarra a felirás alatti dátumot.

Egyike lehet azoknak a missziónak, gondolta, amelyeket Páter Junipero Serra, a híres Ferenc-rendi szerzetes alapított. Olvasott már a kaliforniai missziók történetéről, tudta, hogy Páter Junipero hozta először a kultúrát erre a vidékre. Azt is tudta, hogy a missziók között, amelyek innen, San Diego tájától kezdődően egészen San Francisco környékéig felsorakoznak a tengerpart mentén, magyar vonatkozású misszió is van. Az egyiket Kapisztrán Szent Jánosról, Hunyadi János nándorfehérvári hős társáról nevezte el a kultúrát építő barát.

Bekopogott a kolostor kapuján.

— Ki vagy, testvérem? — kérdezte a kaput nyitó szerzetes.

— Magyar vándor vagyok — felelte —, arról a földről, amelyért Kapisztrán János ontotta a vérét.

Másnap az egész családdal beköltözött a kolostorba. A kolostornak hatalmas kertje volt, s elvállalta, hogy gondozni fogja. Két fiával, Attilával és Árpáddal, azonnal nekilátott a munkának. Ásott, kapált, gazozott, palántázott, ültetett. Új gyümölcsfákat telepített a barátoknak, s új olajprést fundált ki a számukra. A misszióhoz egy falu is tartozott, legtöbbnyire indiánok lakták. Amolyan, már a kultúra szelétől megcsapott indiánok. Építeni s miegymást segített nekik. Aztán szépen beállított a gvárdiánhoz, s illendően elköszönt tőle. Behurcolkodott San Diegóba.

Szépen fejlődő város volt már akkor Diego. Már 650 lakosa volt. S a 650-nek legalább a fele pár hónapon belül a barátja lett. Könnyű volt tehát egy részvénytársaságot alapítania, amely a várostól mintegy öt mérföldnyire északra, a Mission Valleyben 160 éker területet vett.

A terület egy részébe szőlőt ültetett. A másik felébe gyümölcsfákat.

Szőlőt már a barátoknál is látott. Sőt: az indiánoknak is voltak szőlőföldjeik. De ő más szőlőről álmodott. Csak foganjanak meg a venyigék...

Közben egyéb vállalkozásba is belefogott. Építési vállalkozó irodát nyitott. Egy értelmes spanyollal, Juan Bandinivel omnibuszjáratot létesített a városban. Aztán mészárszéket alapítottak.

Nórika arcára is visszatért a mosoly. Szép, tornácos házzal ajándékozta meg az ura. Cseresznyefák voltak a ház körül, s az udvaron rózsák. Nemcsak rózsák, muskátlik is.

Gézától elég sűrűn jött hír. Szereti a katonaságot, s még egyszer sem skalpolták meg az indiánok. Attila és Árpád az apjukkal dolgoztak. Ida bájos, helyre kislány, s szépen fejlődik Béla és Ottika is.

Dedinszky Eleonóra újra boldog, s melegséget érez maga körül.

S ez a melegség nemcsak a szép, tiszta, mindig ibolyakék kaliforniai égből, az örök napfényből árad feléje. Hanem az ura felől is. És mindenki felől, aki szereti az urát.

Lám csak, megint hogyan nyüzsög a nép a házuk előtt. Gitár szól, és senoriták szórják a pálmagallyakat a kapujokba. S Ágoston fejére, ahogy a kapuban állt, sombrerót tettek.

— Senor Haraszthy lesz a sheriffünk! — kiáltják kórusban.

Úgy is lett. Ágostont 1850. április 1-én, az első megyei választáson megválasztották sheriffnek. Az apja a városi tanács tagja lett.

★

1851 egyik verőfényes, tavaszi napján a hivatalában ült, mikor egyszer csak valaki berúgta az ajtaját. Felnézett.

Tagbaszakadt indián állott előtte. A homloka tarka kendővel volt átkötve. A szeme szikrázott, s az ajka remegett.

— A nevem Antonio Garra — hörögte.

Ágoston már ismerte hírből. A hetven mérföldnyire fekvő Agua Caliente nevű területen élő indián törzs főnöke volt. Erőszakos, a fehéreket halálosan gyűlölő ember.

— Mit akarsz? — kérdezte tőle nyugodtan.

— Itt nem mondom meg. Gyere velem!

— Hová?

— Agua Calientébe.

Felkötötte a pisztolyát. Egy puskát is tett a nyereg kápájába.

— Gyerünk!

Az indián meztelen hátú lóra ugrott. De meghökkent.

— Magad jössz? — fordult a sheriffhez.

— Magam.

Az indián egész úton nem szólt. Csak ügetett Ágoston előtt. Ő pedig tudta, hogy a meglepetés némította meg a vadállatot. Nem gondolta, hogy Ágoston egyedül mer vállalkozni az útra.

Nem is lett bántódása. Az indiánok megmutatták neki John Warren farmját, s azt mondták, hogy John Warren az ő területükre építkezett. S nemcsak építkezett, hanem a szőlőföldjeikből is eltulajdonított egy darabot.

Garra aztán kijelentette:

— Ha ezt a hosszú Johnt nem parancsolod el innen, akkor megöljük őt is, meg téged is.

Azzal otthagyták a faképnél.

De hosszú Johnt nem tudta elparancsolni, mert hosszú Johnnak papírjai voltak, hogy övé a föld. Garra az embereivel megtámadta tehát a farmot, felégette porig, kiirtotta Warren egész háza népét, de Warrennek magának sikerült kereket oldani, és San Diegóba menekült. Garráék a nyomába eredtek, annyival inkább, mert mint ígérték, nemcsak hosszú Johnnal, hanem a sheriff-fel is le fognak számolni.

Az ostrom azonban, San Diego ostroma, nem következett be. Ágoston egy önkéntes csapattal elébük vágtatott az indiánoknak, s rövid harc után visszakergette őket. A foglyok közül kettőt, egy indiánt meg egy félvért, akikről kiderült, hogy a Warren farmján történt vérengzésben is részt vettek, az Ágoston elnökletével összeült bíróság halálra ítélte.

Garra azonban nem nyugodott. Egy éjjel maga lopódzott be a városba, és a hazafelé tartó Ágostonra nyilat lőtt. Ágostonnak a kalapját szúrta keresztül a nyíl, közben azonban revolvert rántott, s a derekába lőtt Garrának. Garra börtönbe került, San Diego első börtönébe, amelyet Ágoston maga épített. Később szökni próbált, de az őrök lepuskázták az elvetemült indiánt.

„CSEREBOGÁR, SÁRGA CSEREBOGÁR"

1851 végén állami képviselővé választották.

— Tudod-e, mivel jár ez a feladat? — kérdezte tőle az apja.

— Tudom — felelte —, Amerikáért kell dolgoznom.

Elindult Sacramentóba. San Franciscóban megállt, s betért egy szalonba. A színpadon kánkánt táncoltak fekete harisnyás, rövid szoknyás lányok. Torzonborz alakok röhögtek az asztaloknál. Odament a bárhoz, s egy pohár gyomorerősítőt kért. Ebben a pillanatban, a terem leghátuljáról, nóta ütötte meg a fülét. Nóta, igen. Magyar nóta. Így hangzott:

„Cserebogár, sárga cserebogár,
Nem kérdem én tőled, mikor lesz nyár. . ."

Nem tudta lenyelni a pálinkát. Odament az asztalhoz.

— Magyarok vagytok?

— Magyar aranyásók vagyunk.

— Honnan jöttetek?

— Egyenesen Világos alól...

Az egyiket Mándy Ignácnak hívták. Ezredes volt Görgey seregében. A másik Udvardy József volt, főhadnagy és honti szolgabíró. A harmadik Takács Ferenc, közlegény és földmíves. A negyedik... a negyediket hosszan nézte Ágoston. Mintha látta volna már valahol. Pozsony rémlett fel előtte hirtelen, s egy kis szállodaszoba az Orsolyák utcájában, ahová tanácskozni jártak fel a diétai ülések után. Ott látta ezt az arcot.

— Jancsi... Gressák Jancsi... — suttogta.

— Én vagyok, Haraszthy úr... — suttogta szintén, könnybelábadt szemmel a nyűtt ruhás, napégette képű, őszülő aranyásó.

Kossuth Lajos legénye volt.

— Hol az urad, mondd csak?!

— Elmenekült ő is... De már útban van ide.

— Amerikába?

— Igen... És itt majd megcsinálja, amit kell... Biztos, hogy mellénk fog állani ez az ország... És akkor lesz fegyverünk, seregünk, mindenünk... És akkor hazamegyünk, Haraszthy úr... Felszabadítjuk Magyarországot.

Szédülten támolygott be a sacramentói Capitoliumba.

Kossuth 1851. december 4-én érkezett Amerikába. Miután meglátogatta New Yorkot, Washingtont, beszédkörútra indult. Diadalút volt az út. Egész Amerika Kossuth-lázban égett.

Ágoston állandóan olvasta az újságokat. Nézte az amerikaiakat Sacramentóban, San Franciscóban, Los Angelesben, San Diegóban. Kossuth-kalapot hordtak, s volt olyan is, aki görbe kardot kötött. Friscóban a színházban Kossuth or the siege of Komorn címmel darabot mutattak be, amelynek a hőse valamikor Thököly Imre volt, de a hőst most átírták Kossuthnak...

Az a hír járta, hogy Kossuth Kaliforniába is eljön. S éppen San Franciscóba.

Nórika és a gyerekek keleten voltak. Iskolába adták a gyerekeket, s Nórika mellettük akart maradni.

Egyik nap levelet írt az asszonynak:

„Ha vége van az iskolának, ne jöjjetek San Diegóba, hanem San Franciscóba. A címet, ahol lakni fogunk, majd később megírom..."

Az apja fejcsóválva nézte:

— Légy eszeden, Ágoston...

— Hagyjon, apám! — kiáltott az öregre. — A gyökerek nem fogantak meg...

Kossuth azonban, anélkül, hogy Kaliforniába jött volna, New Orleansból visszafordult New Yorkba. S 1852 júliusában örökre és csalódottan elhagyta Amerikát.

Los Flores — így nevezte el a helyet Ágoston, amelyet San Francisco mellett vásárolt. 211 ékernyi terület volt; mintakertészetet, faiskolát létesített rajta. Meghozatta a legnemesebb gyümölcsfajtákat. Malagából alexandriai muskotályt, Bécsen keresztül meg Zinfandelt szerzett. Tokaji venyigét is akart szerezni, de azt nem sikerült.

S a muskotály és Zinfandel megfogantak. A következő évben a Crystal Springs tájékán 320 ékeren ülteti el ezeket a szőlőket, 20 000 gyümölcsfa mellett. S mikor először szüretel, a Santa Barbara-i és Los Angeles környéki szőlősök ijedten kapnak a fejükhöz:

— Végünk van! Ez a szakállas magyar jobb borokat csinál, mint mi.

Sikerül is valahogy kiókumlálniok, hogy Ágoston bajba kerüljön. Kisütik, hogy az általa birtokba vett terület, a Crystal Springs mellett, tulajdonképp egy spanyol grandé volt, s az állam azt hivatalosan mint nem nyilvánosat tartja számon.

Míg azonban a per folyik, a szakállas magyar addig se búsul. Beköltözik San Franciscóba, s szövetkezik Wass meg Urnay honfitársaival, akik szintén okosan illeszkedtek bele az ottani aranyéletbe. S ezekkel aranyolvasztót épít. Az első üzletfelük Gressák János volt honvédőrmester, Kossuth Lajos puccerje, s aranyásó társai: Mándy Ignác ezredes, báró Diószeghy Géza és Udvardy József szolgabíró...

1854-ben állami pénz- és fémvizsgálónak nevezik ki. Vezetője lesz az állami pénzverdének. Az első aranydollárt ő veri Kaliforniában.

1855-ben javára dől el a per. Megtarthatja a területet a Crystal Springs mellett, ahová a szőlőt s a gyümölcsfaerdőt ültette, sőt: a 320 éker területhez még 645 ékert csatolhat.

A borait egész Kaliforniában isszák. Egy üveg Zinfandelért az aranyporos zacskójukba is belemarkolnak az aranyásók. Los Angelesben és Santa Barbarán a fejüket vakarják a yankeek:

— Ezzel a szakállas magyarral tárgyalni kéne...

Nórika mosolyog. Búboskendővel a fején sürög-forog az új „kristálypataki" ház ámbitusán. Ragyog az égből a napsugár, nyílnak a virágok, s az ámbitus alatt kacagva játszanak a gyerekek. A szőlőlugasban Udvardy Jóska, a honti szolgabíróból lett aranyásó üldögél a kecskelábú asztal mellett. Előtte borospohár, a kezében hegedű. S hegedülve énekel:

„Cserebogár, sárga cserebogár.
Nem kérdem én tőled, mikor lesz nyár..."

— Fölösleges is volna kérdeznie. Nyár van — sóhajtotta Nórika.

Magos, hosszú bajuszú, szakállas férfi ballagott a cseresznyefák

alatt. Ahogy megpillantotta az ablakból, felugrott, s elébe rohant:

— Xántus János! Drága barátom!

Valóban ő volt. Ő, a nevezetes tudós, aki fél Amerikát bejárta, kutató expedíciókat vezetett Kansas, Texas, Wyoming fehér embertől addig nem járt rengetegeibe, aki a washingtoni kormány megbízásából az első tudományos térképet készítette Dél-Kaliforniáról...

Akkor találkoztak utoljára. Mikor a kaliforniai térképezés folyt. Xántus János akkor azt mondta:

— Ha bevégzem ezt a munkát, hazamegyek.

— Magyarországra?

— Oda.

Hát ezért csodálkozott, hogy, íme, megint itt látja.

— Mégse mentél haza? — kérdezte tőle.

— De igen. Csakhogy már visszajöttem. Még egy írnoki állást se adtak. Most megyek Mexikóba, amerikai konzulnak. Az Egyesült Államok elnöke nevezett ki.

Nem is késett soká. A kocsi már várta. Hanem mikor búcsúzott, egy csomagot nyújtott oda Ágostonnak.

— Itt van, amit emlegettél — mondta.

— Csak nem...?

— De igen. Magam mentem fel Tokajba. S a legszebb venyigéket nyisszantottam le. A legszebb tizenhármat...

Mind a tizenhármat felküldte fiával, Attilával, Sonomára. Egy darabka földet vett ott már előbb, csak néhány ékert, éppen csak azért, hogy megtapasztalja, milyen az a föld.

S a föld olyannak mutatkozott, hogy úgy gondolta, megérdemli: oda ültessék az új venyigéket.

A következő évben, 1857-ben, egyszerre 560 éker földet vett Sonoma Valleyben, amelyet a hold völgyének is neveztek. S zakatoló szívvel nézte a kihajtott tokaji vesszőket...

SONOMAI SZÜRETEK

Buena Vistának — jó kilátásnak — nevezte el a helyet, ahol építkezni kezdett. Nemcsak azért, mert valóban jó kilátás nyílt róla a gyönyörű vidékre; a szőlővel beültetett domboldalra, a domb alatt virágzó rétre, a rét mögött elterülő, végtelen tengerre. Jó kilátást sejtett erről a helyről — a jövőt illetőleg is.

Valami furcsa, megmagyarázhatatlan érzések vettek rajta erőt. Ilyeneket még nem érzett. Mintha varázslat szállta volna meg, amely olyan dolgok felé is hajtotta, amiket nem látott, nem vett észre eddig. Amiket megtenni, megcselekedni: esze ágában se lett volna azelőtt.

Elhatározta például, hogy előbb rendbe tesz mindent, felépíti a házat, s csak azután szól Nórikának, hogy költöznek. Máskor, ha

maga határozott, csak ennyit mondott: „Megyünk!" — s mentek rögtön. S Nórika is gürcölt, dolgozott, épített és sírt.

Most nem. Most, amikor Sonomából vísszalovagolt hozzá, megölelte, a térdére ültette, s azt mondta neki:

— Tudod-e, Nórika, hogy szép ez az ország? Aranyországnak nevezik...

— Aranyországnak... — lehelte Nórika.

— De én nem az arany miatt nevezném Aranyországnak — folytatta —, sokkal nagyobb kincs az, ami a földjében még benne van.

— Mi az?

— Az Élet...

Az asszony csodálkozva nézett rá. De ő csak mondta:

— Látod, a tokaji venyigék is gyökeret eresztettek benne...

— Hol?

— Sonomán. A Buena Vistán... Odaviszlek, Nórika.

S felépítette a házat. A legszebb ház volt az egész környéken. Mintha Pompeiben, a Vezúv alatt állt volna. Karcsú oszlopaira szőlőindák futottak. Széles, nagy udvarán millió virág nyílt. Kapuja zöldre volt festve, s ez volt rajta a felirás: „Isten hozott, Nórika!"

1857-et mutatott ekkor a kalendárium. S ebben az évben bizonyította be Ágoston, hogy valóban más arany is van a kaliforniai földben, nemcsak az, amelyért patakokban folyt a vér s tobzódott a bűn akkortájt San Franciscótól le, egészen San Diegóig.

Ebben az évben teremtette meg a nagyvonalú, modern szőlőtermesztést Kaliforniában. 80 000 szőlőtövet ültett el; 13 000-et magának, 67 000-et pedig a környékbeli birtokosoknak a földjén.

Ilyet se cselekedett eddig, hogy ennyire önzetlen lett volna. Apja tett is neki erre vonatkozólag megjegyzést.

De csak mosolygott. S osztotta a tizenhárom tokaji venyigéből lett új venyigéket. Tizenhárom felé.

— Egy a kikötésem csak — mondta. — A Tokay nevet írjátok a butéliákra!

S Butler, Snyder, Dresel, Gundlach, Krug, Wratten meg a többi szomszéd örömmel teljesítette a kérést. Illetve: felajánlották Ágostonnak, hogy társaságba mennek vele. Így alakult meg a Buena Vista Szőlőtermelő Társaság.

Ugyanebben az évben, 1857-ben építette az első borpincét, alagúttal, a hegy oldalába. Csodájára jártak, a Sonoma Democrat vezércikket is írt róla.

Pompás, vörösfenyőháncsból font kosarakban és ládákban szállította a lepecsételt borokat. Szakállas képe mosolygott az üvegeken a felirások felett: Zinfandel — Muscat — Monise — Tokay. 6500 gallont termelt belőlük ebben a kezdeti évben, és több száz tonna szőlőt szállított, fürtös alakban, egész Amerikába.

Az Állami Földmívelési Társaság alelnökévé választotta. A Társaság kérésére tanulmányt írt, amelyben útmutatást, tanácsokat adott. Felhívta az Egyesült Államok konzuljait, szerte az egész világon, hogy ahol nemes szőlőfajtát tudnak, hozzák vagy küldjék Kaliforniába. „Ez a föld a legmegfelelőbb — írta —, s a borkivitelből messze több dollárra tehet szert, mint arannyal. . ."

1858-ben 165 féle szőlőtöve van. A világ legnemesebb szőlőfajtái. Ezrével adja el a szőlőtermelőknek. Ugyanebben az évben azt indítványozza, alakítsák meg az állami földmívelési főiskolát, borászati szakkal. Részt vesz a Sonoma County Fairen, és megnyeri az első díjat. . .

Tapsolt a közönség, s a kaliforniai virágkoszorúval átkötött borosüveg, oldalán a Tokay címzéssel, magasba emelkedett az állam kormányzójának, John G. Downeynek a kezében.

Mosolyogva ült székében, s ekkor a vállára tette a kezét valaki.

Megfordult.

Magas, széles vállú ember állt előtte. Lapos tetejű, széles karimájú spanyol kalapot viselt, virágokkal dúsan hímezett fekete mellényt, s végig testhez simuló, ugyancsak hímzett nadrágot.

Azonnal megismerte az illetőt.

Mariano G. Vallejo volt, a híres spanyol tábornok, aki valamikor az amerikaiak ellen harcolt Kaliforniáért, de mégis itt maradt, itt telepedett le. A kardot letette, s azóta szőlőtermeléssel foglalkozott szintén. A szomszédja volt Ágostonnak, az egyetlen, aki nem társult vele. Gőgös, büszke grand volt, aki azt hitte, hogy nála senki sem érti jobban a szőlőügyet, s az ő borainál nincs jobb az egész világon.

— Nem gratulálni jöttem — mondta Ágostonnak —, mert tudom, hogy a döntés igazságtalan.

— De én gratulálok! — vágott vissza mosolyogva Ágoston. — Nem gondoltam, hogy az ön bora a második díjat fogja nyerni.

A tábornok az ajkába harapott. Olyan mozdulatot tett, mintha a kardjához akart volna nyúlni. Pedig kard nem volt az oldalán.

Ágoston ismét mosolygott.

Vallejo ekkor ezt mondta:

— Arra akarom kérni, hogy a fiát figyelmeztesse: ne őgyelegjen a házam körül, mert ha még egyszer meglátom ott, agyonlövöm!

Azzal sarkon fordult s elment.

Ágoston tudta, hogy csak Attiláról lehet szó. Attila, a középső fiú, mindnyájuk előtt Buena Vistára költözött, míg a ház fel nem épült, fakunyhóban lakott a hegyen, és abból vigyázta a tizenhárom tokaji venyigét. Egyszer valami gyanús alakokat látott a közelben, s szentül meg volt győződve arról, hogy a venyigéket akarják ellopni.

Rájuk lőtt, s a himpellérek Vallejo rancha felé iszkoltak el. Attól fogva Attila nem maradt kizárólag a kunyhóban, hanem fegyvereivel a ranch közelében állt lesbe, hogy mindenféle merényletet megelőzzön.

Mindez azonban már régen volt, pár évvel ezelőtt. Arról nem hallott, hogy Attila újabban is a ranch felé járt volna. A tizenhárom tokaji venyigéből ezer meg ezer lett, azt úgyse tudták volna mind ellopni Vallejo emberei.

A County Fair után következő éjszaka éppen, lövést hallott a Vallejo-ranch felől. S hamarosan Attilát hozták be a házba sebesülten. A karja volt keresztül lőve.

— Ki lőtt meg? — kérdezte.

— A generális... — nyögte a fiú.

— A háza körül voltál?

— Nem. A háza belsejében voltam.

— Miért?

— Mert szeretem a lányát, a Nataliát...

Akkorát kacagott, hogy Nórika, aki a fiút kötözte, megdöbbenten nézett rá.

Egy hét múlva Vallejo dühösen nyargalt be az udvarba. Még sohase tette ezt, akármilyen dühös is volt máskor.

— Megmondtam, hogy a fia ne ólálkodjék a házam körül vagy a házamban, mert meggyilkolom!

S Attila még ágyban feküdt. A lábát se tette ki a lakásból.

S aznap éjszaka megint lövés dörrent. Attila a lövés pillanatában is az ágyban volt. Mégis nyílt az ajtó, s egy sebesültet támogattak be rajta. Árpád volt, a kisebbik fia.

— Téged is a generális lőtt meg?

— Az...

— És miért?

— Mert szerenádot adtam a fiatalabbik lányának, a Jovitának...

Megint felkacagott. Hangosan, a szívéből. Aztán kiment az éjszakába, megcirógatta a tokaji venyigék holdsugártól csillogó, harmatgyöngyös leveleit, s azt suttogta nekik:

— Hej, venyigék... hát csakugyan megfogantatok?

A CÉDRUSÁG ÉS A VENYIGÉK

1861 júniusában Európába utazott. S mikor megint ott állt a hajón, a southamptoni kikötőben, azon csodálkozott, milyen más érzései vannak, mint amikor Amerika felé indult annak idején. Akkor ment, és jajgatott a szíve. Most jött, és csendes volt benne minden, mint éppen a tenger.

Mikor ment: Magyarországért tette. Most. amikor jött: Kaliforniára gondolt.

Kalifornia állam megbízottjaként fogja tanulmányozni az európai szőlőtermelést, a szőlő- és gyümölcsfajtákat. S amit jónak talál, azt vinni fogja magával, hogy a tokaji venyigék példájára tanítsa meg őket...

Párizsban a Champagne titkait kutatta. Dijonban a burgundi fanyarán mosolygott. Malagában a granadai édességét csodalta. Kölnben és Heidelbergben a rajnai erejét mérte fel. Aztán Genfbe érkezett, öszvért vásárolt, s puskával a kezében nekivágott az Alpoknak. Mikor átért a hegyeken, vonatra ült, hogy Olaszországot is megnézze...

Egyszer csak ezt kiáltotta a kalauz:

— Torino!

Megütötte a szó.

— Torino... — ismételte halkan.

S leszállt a vonatról. Nem azért, hogy a turini szőlőket nézze meg.

Azért, hogy meglátogassa Kossuthot.

Nem volt hosszú látogatás.

— Emlékszel-e — mondta Kossuth —, mit mondtam akkor, régen, Pozsonyban, mialatt az öreg Bihari húzta?

— Emlékszem. A szelet magunknak kell felszítanunk...

— Nos, felszítottuk a szelet. S most még inkább bebizonyosodott, hogy igazam volt. Ez a tragédiánk.

S fáradt, lemondó mozdulattal odamutatott a kis üvegszekrény felé, amelyben a Washington sírjáról szakított cédrusfaág pihent.

Ekkor odanyúlt, s megfogta Kossuth kezét. Lefogta a lendülete közben.

— A tragédiában van azért vigasztalás — mondta neki —, mert a körül a sír körül, amelyről ezt a cédrust hoztad, meg lehet pihenni. Békét lehet találni. Szabadságot lehet élvezni.

S mikor Kossuth meglepetve nézett felparázsló szemébe, ezzel fejezte be:

— A tokaji venyigék a körül a sír körül is megfogannak...

1861 decemberében érkezett vissza Sonomába. Könyvet írt tapasztalatairól Szőlőművelés, borkészítés címmel, amelyhez függelékül általános mezőgazdasági útmutatót csatolt. Ebben a könyvben jelentette be, hogy 1400 különböző fajta szőlőt tanulmányozott, amelyeket magával is hozott. Összehívja az első kaliforniai bortermelő konferenciát, amelynek eredményeként megalakul a kaliforniai Bortermelők Szövetsége. A Buena Vista Társaság, amelynek felügyelője, 6000 éker területre bővíti ki szőlőbirodalmát. Új présházakat, pincéket épít, aztán vízvezetéket létesít. Megindítja a pezsgőgyártást.

Az első pezsgőspalackkal átballag Vallejóhoz, a haragvó szomszédhoz. Az orra alatt durrantja el a palackot, aztán kinyitja a szekrényt, mintha otthon volna, kivesz két poharat, teletölti őket, s azt mondja a szájtátva bámuló generálisnak:

— Igyunk a gyerekek egészségére, komám!

S uramfia, a generális iszik vele. Aztán ő is odaballag a szekrényhez, s az aljából elővesz ő is valamit. Egy üveget. Az oldalán ez a felirás: Tokay. S elárulja a generális, hogy amikor nem látja senki, ebből a borból szokott iszogatni magában.

S isznak együtt a Tokayból is. És Haraszthy Attila Natalia Vallejóval, Haraszthy Árpád pedig Jovita Vallejóval hamarosan megtartja az esküvőt.

— Hej, venyigék, venyigék... — sóhajtja ismét a gyöngyharmatos szőlőleveleknek.

1865-ben Washingtonba küldi a Buena Vista Társaság, hogy kongresszusi bizottsággal tárgyaljon adóügyben, s meglátogassa a keleten lévő társasági kirendeltségeket. Mintha valami titokzatos ösztön hajtaná, útba ejti Washington Mount Vernon-i sírját.

Kossuthra gondol. A cédruságra.

S arra, hogy mivel búcsúzott ő is Van Buren elnöktől annak idején. Van Buren elnök nincs már azóta a Fehér Házban, nem mondhatja meg neki, amit gondol. Amit meg szeretne mondani neki.

Washington sírjának mondja meg tehát.

Amelyről Kossuth azt a szomorú cédruságat vitte.

S ezt mondta a sírnak:

— Nem akarok semmit vinni innen. Hoztam valamit.

S ráírta egy papirosra ezt a szót, Kalifornának híres, görögösen hangzó jelszavát: Euréka!

Ami magyarul annyit jelent: Megtaláltam!

S azt hullatta oda a sírra, a tavaszi pompájukban tobzódó virágok közé.

AZ ALLIGÁTOROK

Megtalálta, megszerette, dolgozott és nagyot tett érte, Kaliforniáért, s mégis, megint jött valami, ami megmozdította.

Csalódott. S nem gondolt arra, hogy csalódását csak az emberek okozták, nem a kaliforniai föld.

A Buena Vista Társaságban megsértették. Otthagyta a felügyelőséget. Nem sokkal később felgyújtották a pincéjét. Sok ezer dollár kára lett.

Éppen levelet kapott egy Walker nevű barátjától, Nicaraguából. El se olvasta a levelet, fogta magát, s leutazott. Corinto mellett cukornádültetvényt vett, és cukorgyártásba kezdett. Majd famegmunkáló üzemet létesített.

Dedinszky Eleonóra szakadt szívvel követte az urát. Csak a kis Ottília és Géza tartott velük. Gézát, aki veteránként tért meg az amerikai hadseregből, az őserdőkben való portyázás és az alligátorokkal való harc csábította. A többiek nem mentek, maradtak Sonomán.

Nórikát pár hét múlva elvitte a sárgaság. Nem nagy dolga volt a sárgaságnak, a bánat már előbb megölte a szívét...

79 éves apja akkor lement hozzá. Ott álltak a sír felett. Sziporkázva tűzött a nap. Az őserdőben vonítottak a vadak. Az alligátorok lihegve hevertek a közeli folyó partján.

— Miért tetted ezt, Ágoston? — kérdezte az apja.

— Mit miért tettem? — döbbent rá az öregre.

— Ezt a sírt...

Megszédült, de az apja folytatta:

— Ennek a sírnak ott lett volna a helye, odafönt. S nem most, hanem később.

— Hagyja abba, apám...

— Nem hagyom abba. A szőlőtövekért harcoltál, csak hogy megfoganjanak. S most, amikor már megfogantak, széjjeltéped őket.

El se búcsúzott tőle az öreg. Hajóra szállt, s visszafelé utazott San Francisco felé. És a hajó fedélzetén, útközben, meghalt.

— Visszamegyek a szőlőtövekhez — mondta ekkor.

S fel is készült, hogy megy. Elintézett Walkerrel mindent. A kormánynak is írt, hogy nem tart tovább igényt az engedélyekre. S egy júliusi délelőttön, 1869-ben, elindult.

A folyón kellett átmennie, amely az ültetvényen keresztül folyt. Kis folyó volt, de mély. Egy fatörzset fektetett rá, azt használta híd gyanánt. A közepén lépkedett már, mikor hirtelen eszébe jutott a sír. Nórika sírja.

Rettenetes ütést érzett a szívén. Agyába hasított a gondolat:

— Úristen, csak nem szőlőtő az a sír is? A tizenháromból a tizenharmadik...?

Megfordult. Nem gondolt arra, hogy a fatörzsön áll. Rohanni akart a sír felé. Megfogni és vinni. Vinni, Nórikával együtt. Vissza, Kaliforniába.

Megcsúszott.

Zuhant.

A nyüzsgő, hörögve lihegő alligátorok közé.

★

Nem szabad bántani a megfogant szőlőtöveket. Azon kell csak iparkodni, hogy mindig és örökké magyar bor teremjen rajtuk...

JANUÁR

JÉZUS NEVE HÓNAPJA

BOLDOGHÓ	TÉLHÓ
Kedd	1 ÚJÉV, KISKARÁCSONY
Szerda	2 N. Vazul, Naz. Gergely; Érd
Csütörtök	3 Genovéva (Gyöngyvér)
1. péntek, bűnbánat napja	4 Seton Erzsébet-Anna, Bu. Gáspár
1. szombat	5 Neum. János; Gerlák (Ellák)
Vízkereszt vasárnapja	6 Gáspár, Menyhért, Boldizsár
Hétfő	7 Pe. Rajmund, Január (Gyopárka)
Kedd	8 Szörény ap., Péter (Tas)
Szerda	9 Julián, Vitályos vtk.
Csütörtök	10 Vilmos pk., X. Gergely p.
Péntek, bűnbánat napja	11 Higyin p., Teodóz: Dózsa ap.
Szombat	12 Ernő ap., Tigrius (Kaplony) vt.
Évközi 2. vasárnap	13 Hilár : Vidor et., Csongor
Hétfő	14 Félix: Felekes (Bódog) vt.
Kedd	15 Remete Sz. Pál (Kicsind)
Szerda	16 Marcell vt. p.: Marcal (Mácsa)
Csütörtök	17 Antal rt., Béke Királynője (Békés)
Péntek, bűnbánat napja	18 Piroska vt. sz., B. Beátrix
Szombat	19 Árpád-házi Szent Margit (Gyöngyi)
Évközi 3. vasárnap	20 Fábián, Sebestyén, B. Özséb
Hétfő	21 Ágnes vt. sz. (Báránka)
Kedd	22 Vince vt., Anastáz (Enyed)
Szerda	23 BA. eljegyzése (Aracsa, Arad)
Csütörtök	24 Szal. Ferenc (Szalók), Bedő vt.
Péntek, bűnbánat napja	25 Pál ford., Bretannió (Bottyán)
Szombat	26 Timót, Titus pkk.
Évközi 4. vasárnap	27 Arsz. János., Mer. Angyéla
Hétfő	28 Akv. Tamás ea., Valér (Erőd)
Kedd	29 Konstánc (Taktamér)
Szerda	30 Mártonka sz., Barzes (Bars)
Csütörtök	31 Bos. János ra., Péter ps. (Zalán)

JANUÁR

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Újév, Sz. Vazul	Kedd	Újév, Zwingli
2	Szilveszter: Sorostély	Szerda	Ábel, Béla
3	Malakiás próféta	Csütörtök	Ének, Benjámin
4	Hetven apostoltanítvány	Péntek	Titus, Leona
5	Teónás (Tompos)	Szombat	Noé, Simon
6	*Epifánia*	*Vasárnap*	*Vízkereszt*
7	Ker. János, Iván	Hétfő	Attila
8	György: Gyerő	Kedd	Marcel
9	Polieuktes vt.	Szerda	Szörény
10	Nisszai Gergely pk.	Csütörtök	Melánia
11	Teodóz: Dózsa ap.	Péntek	Ágota, Anikó
12	Zakeus vas.	Szombat	Ernő
13	Sztratónikus vt. (Csongor)	*Vasárnap*	Vidor
14	Sinai atyák	Hétfő	Bódog, Révész I.
15	Pál és János remete	Kedd	Lóránt, Lasco
16	Szent Péter lánca	Szerda	Gusztáv, Révész B.
17	N. Antal ap., rem.	Csütörtök	Antal
18	Nagy Atanáz et., Cirill	Péntek	Piroska
19	Makár remete, Fruzsina	Szombat	Sára, Heid, Káté
20	Eutimus ap. (Ötömös)	*Vasárnap*	Fábián, Sebestyén
21	Miksa és Ágnes	Hétfő	Ágnes, Kun Bert.
22	Timót, Anasztáz.	Kedd	Artur, Fejes I.
23	Kelemen vt. pk.	Szerda	Ézsaiás, Zelma
24	Xénia, Euzébia	Csütörtök	Taddeus
25	Naz. Gergely: Gecső ea.	Péntek	Saul megt.: Pál
26	Nagy Xenofon vt.	Szombat	Vanda
27	Krizosztom (Karád)	*Vasárnap*	Lotár, Levente
28	Efrém szír egyháztanító	Hétfő	Károly
29	Ignác ereklyéi átvitele	Kedd	Adél
30	Triódium, 3 szent pk.	Szerda	Mártonka
31	Cirus (Csörsz) és János	Csütörtök	Virgilia

A hold fényváltozásai:

Holdtölte **2-án**
Utolsó negyed **10-én**
Ujhold **17-én**
Első negyed **24-én**

FEBRUÁR

LOURDES-I SZŰZ

BÖJTELŐ	TÉLUTÓ
1. péntek, bűnbánat napja	1 Sövér pk., Pión vt. (Ézelő)
1. szombat	2 Gyertyaszentelő (Fényő, -ke)
Évközi 5. vasárnap	3 Anzgár, Balázs pkk., Zákoly, Csapó
Hétfő	4 Korzini András: Endrőd
Kedd	5 Ágota, Avitus (Ösöny, Ösönke)
Szerda	6 Japán vtk., Dorottya, Sümegi BA.
Csütörtök	7 Juliána (Jávorka), Tódor
Péntek, bűnbánat napja	8 Em. Jeromos, Honorát (Becsend)
Szombat	9 Apolka vt. sz., Radnót pk.
Évközi 6. vasárnap	10 Skolasztika: Kolostya, M. Pál
Hétfő	11 Lourdes-i Áldó BA. (Áldáska)
Kedd	12 B. Fces vtk.: Miklós, László, ts.
Szerda	13 R. Katalin, Benignus (Bény, -öke)
Csütörtök	14 Cirill-Metód, Bálint, Adony
Péntek, bűnbánat napja	15 K. Kolos, Erdélyi Síró BA.
Szombat	16 Julianna, Pálfalvi BA. (Felhőke)
Évközi 7. vasárnap	17 Donát, Evermód (Edömén)
Hétfő	18 Jeru. Simeon pk.: Semjén
Kedd	19 P. Konrád, Mansvét (Szende)
Hamvazósz., szigorú bőjt	20 Eleutér (Aladár), Potám (Őned)
Csütörtök	21 Dam. Péter ea., Nóra
Péntek, bűnbánat napja	22 Péter székf., Kort. Margit
Szombat	23 Polikárp (Balambér), Szemere
Bőjt 1. vasárnapja	24 Szökőnap
Hétfő	25 Mátyás, Géza, Taráz (Tarcal)
Kedd	26 Viktor, Győző rt., Sándor pk.
Szerda	27 Leánder: Lándor pk., P. Gábor
Csütörtök	28 Román, Pupulus (Árvád, -cska)
Péntek, bűnbánat napja	29 Osvát (Oszvald)

FEBRUÁR

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR			PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Trifon (Turány) vt.	Péntek	Ignác, Benkő
2	Jézus tal. Simeonnal	Szombat	Karolina
3	Simon és Anna	*Vasárnap*	Balázs
4	Izidor: Szidor	Hétfő	Veronika, Rákóczi
5	Ágota: Teodula (Toldoska)	Kedd	Ágota
6	Bukolus	Szerda	Dorottya, Jób
7	Parténius pk.: Perténes	Csütörtök	Tódor
8	Tivadar vt. Zakariás pr.	Péntek	Salamon, Aranka
9	Nicefor vértanú	Szombat	Apollónia
10	Karalampiás	*Vasárnap*	Árpád, Elvira
11	Balázs vt., Teodóra	Hétfő	Dezső, Bertold
12	Melécius pk. (Vécs)	Kedd	Lili, Balogh P.
13	Martinián és Zoé	Szerda	Ella
14	Ciril apostol	Csütörtök	Bálint
15	Onézimus vt.	Péntek	Zoltán, Emese
16	Pamfil vértanú	Szombat	Juliánna
17	Tódor (Somodor)	*Vasárnap*	Konstantin
18	Leó pápa	Hétfő	Simon, Luther
19	Árkippus	Kedd	Zsuzsánna
20	Katániai Leó főpap	Szerda	Aladár, Álmos
21	Timót rem.	Csütörtök	Eleonora: Nóra
22	Péter	Péntek	Gerzson
23	Polikárp (Balambér)	Szombat	Alfréd
24	János feje megtalálása	*Vasárnap*	Szökőnap
25	Taráz pk. (Tarcal)	Hétfő	Géza, Mátyás ap.
26	Porfir pk. (Szederkény)	Kedd	Sándor
27	Prokóp	Szerda	Ákos
28	Vazul (Vászoly)	Csütörtök	Zakariás
29	Elemér	Péntek	Elemér

A hold fényváltozásai:

Holdtölte **1-én**
Utolsó negyed **9-én**
Ujhold **16-án**
Első negyed **23-án**

MÁRCIUS

SZENT JÓZSEF HÓNAPJA

BÖJTMÁS	TAVASZELŐ
1. szombat	1 Albin pk., Leó (Arszlán) vt.
Bőjt 2. vasárnapja	2 Szimplic p. (Somló), Pr. Ágnes
Hétfő	3 Kunigunda: Kinga, Kamilla sz.
Kedd	4 Kázmér, Elpid (Ete) vt.
Szerda	5 Özséb vt., Adorján vt.
Csütörtök	6 Viktorin (Csekőd), Jordán: Ardány
1. péntek, bűnbánat napja	7 Perpétua, Felicitás vtk., B. Tamás
Szombat	8 Is. János, Szilván (Zsolt, Zoltán)
Bőjt 3. vasárnapja	9 Rm. Franciska: Fanni, Ni. Gerg.
Hétfő	10 40 vt. (Csetény, Cseténke)
Kedd	11 Konstantin (Szilárd), Ötömös pk.
Szerda	12 Gergely, Ince p. (Ináncs)
Csütörtök	13 Szabin, Nimfodora (Sellő), B. Egyed
Péntek, bűnbánat napja	14 Matild kné.: Tilda, Afrodiz (Abossa)
Szombat	15 1848-as m. ünn., Specióz (Szepesd)
Bőjt 4. vasárnapja	16 Geréb pk., Ábrahám: Ibrány
Hétfő	17 Patrik (Abos), Ar. József: Izsép
Kedd	18 Jer. Cirill ea, Sándor (Kászon)
Szerda	19 József (Munkács, Forgácska)
Csütörtök	20 B. Csák Mór, Martos pk.
Péntek, bűnbánat napja	21 Benedek (Bendegüz, Bekény)
Szombat	22 Gy. Katalin, Benvenut (Cséka)
Bőjt 5. vasárnapja	23 Turib pk., Frumenc (Magod)
Hétfő	24 Gábor, Berta, Svéd Katalin
Kedd: Gyüm. oltó BA.	25 Gyüm. oltó BA., Iréneus (Ernye)
Szerda	26 Emmánuel: Manó, Montán (Dabas)
Csütörtök	27 Lidia vt., Sándor vt. (Alpár)
Péntek, bűnbánat napja	28 Kap. János, Vitályos (Elemér)
Szombat	29 Auguszta: Ágosta, Bertót kárm.
Virágvasárnap	30 Kerény vt., Domnin (Urkony)
Hétfő	31 Guidó: Vid., B. Erzs., Ámos

MÁRCIUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Eudoxia vt.: Dóka	Szombat	Albin
2	Teodót püspök	*Vasárnap*	Lujza
3	Eutrópius vértanú	Hétfő	Kornélia: Nelli
4	Gerázimus apát (Ősze)	Kedd	Kázmér
5	Kónon vértanú	Szerda	Perpetua, Adorján
6	Ámori vtk.	Csütörtök	Jenő, Ursinus
7	Vazul: Vászoly vt.	Péntek	Tamás
8	Teofilaktus pk.	Szombat	Zoltán
9	Szebastéi 40 vt.	*Vasárnap*	Franciska
10	Kodrát vt. (Karancs)	Hétfő	Olimpia
11	Szofron pk.	Kedd	Szilárd
12	Teofán	Szerda	Gergely
13	Nicefor pk. (Géza)	Csütörtök	Rudolf, Krisztián
14	Benedek atya	Péntek	Matild
15	Nemzeti ünnep, Agápius	Szombat	Nemzeti ünnep
16	Szabin vt., Sándor pk.	*Vasárnap*	Henrietta
17	Elek	Hétfő	Gertrud
18	Jeruzsálemi Cirill pk.	Kedd	Sándor
19	József, Krizsán	Szerda	József
20	Szabbási kolostor vt.-i	Csütörtök	Hubert
21	Jakab vt.	Péntek	Benedek, Szikszai
22	Vazul vt., Izsák	Szombat	Katalin
23	Nikon vt.	*Vasárnap*	Ottó
24	Zakár, Jakab	Hétfő	Gábor
25	Gyümölcsoltó Boldogasszony	Kedd	Mária
26	Gábor	Szerda	Manó
27	Matróna vt.	Csütörtök	Hajnalka
28	Hilarion	Péntek	Gedeon: Gida
29	Márk pk.	Szombat	Ciril, Koppány
30	Virágvasárnap	*Vasárnap*	Mária, Márta
31	Hipácius (Huba)	Hétfő	Árpád

A hold fényváltozásai:

Holdtölte ..... **1-én és 31-én**
Utolsó negyed **9-én**
Ujhold **16-án**
Első negyed **23-án**

ÁPRILIS

OLTÁRISZENTSÉG HÓNAPJA

Sárkányölő (Szentgyörgyhó) TAVASZHÓ

Kedd	1 Hugó pk., Makár ap.
Szerda	2 Pauli Ferenc, Orbán pk. (Iba)
Nagycsütörtök	3 Rikárd pk., Sixtus: Sükösd p. vt.
Nagypéntek: szigorú böjt	4 Izidor ea. (Turdos), Benkő fc.
Nagyszombat	5 Ferr. Vince dm. (Vasárd, -ka)
Húsvétvasárnap	6 Celesztény p., Szatur (Takson)
Hétfő	7 La S. Ján. ra, Afrátes (Árpád)
Kedd	8 Dénes pk., Radnai BA. (Réde)
Szerda	9 Konrád, Deszignát (Szecsőd)
Csütörtök	10 Ezékiel, Geján (Gyalán, -ta)
Péntek, bűnbánat napja	11 Leó, Szaniszló vt., Benedek ps.
Szombat	12 Gyula p., Damján: Demők pk.
Húsvét 2. vasárnapja	13 Márton p., Ida, Kvintil (Ötény)
Hétfő	14 Tibor, Valérián vtk., Abund (Bőd)
Kedd	15 Eutikes vt. (Etes, -di)
Szerda	16 Bernadetta; Enkrátisz (Enikő)
Csütörtök	17 Anicét p. (Etecsény), Rezső vt.
Péntek, bűnbánat napja	18 Amadé szerv., Galdin (Zatád)
Szombat	19 IX. Leó, Besnyői BA (Besnyő, -ke)
Húsvét 3. vasárnapja	20 Tivadar, Krizofóra (Kincső)
Hétfő	21 Anzelm: Enzsel ea., Parz. Konrád
Kedd	22 Zsótér p., Leonidás (Legénd)
Szerda	23 György vt., Béla pk., Ehellős vt.
Csütörtök	24 György, Szigm. Fidél (Hived)
Péntek, bűnbánat napja	25 Márk ev., Ányos: Ángyán pk.
Szombat	26 Tanácsadó BA, Kilit (Köllő)
Húsvét 4. vasárnapja	27 Zita sz., Kástor vt. (Káta, Kátoly)
Hétfő	28 Ch. Péter, Tiball vt. (Tiván, -da)
Kedd	29 Siénai Katalin, Robogány
Szerda	30 V. Pius, B. Zsófia

ÁPRILIS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Egyiptomi Mária remete	Kedd	Hugó
2	Titus, Amfián és Edézius	Szerda	Áron
3	Nagycsütörtök	Csütörtök	Nagycsütörtök
4	Nagypéntek: szigorú bőjt	Péntek	*Nagypéntek*
5	Nagyszombat	Szombat	Nagyszombat
6	*Húsvétvasárnap*	*Vasárnap*	*Húsvétvasárnap*
7	György: Györös főpap	Hétfő	Herman
8	Heródion vt.	Kedd	Lidia
9	Eupszik vt.	Szerda	Ágost
10	Terencius vt., pk.	Csütörtök	Zoltán, Zsolt
11	Antipás vt., pk.	Péntek	Leó
12	Vazul pk.	Szombat	Gyula
13	Tamás ap.	*Vasárnap*	Ida
14	Gyula p.; Damján	Hétfő	Tibor
15	Aristárkos vt.	Kedd	Tas, Atala
16	Irén vagy Jernő	Szerda	Lampért
17	Agapit (Ádok) pápa, Semjén	Csütörtök	Rezső, Anicét
18	János remete, Jóka	Péntek	Ilma
19	Pafnucius vt., János remete	Szombat	Kocsárd
20	Tivadar: Tiva remete	*Vasárnap*	Tivadar
21	Január vt. pk.	Hétfő	Aladár, Enikő
22	Szikeotus Tódor (Arda)	Kedd	Csilla, Szilárd
23	György: Gyerő: Gyorkos	Szerda	Béla
24	Szabbás: Sebők vt.	Csütörtök	György
25	Szent Márk evangélista	Péntek	Márk. ev.
26	Vazul:Vászoly vt. pk.	Szombat	Ervin
27	Simeon: Semjén	*Vasárnap*	Rebeka, Arisztid
28	Józson, Szozipáter	Hétfő	Valéria
29	9 cyzikusi vt., Memnon	Kedd	Lenke
30	idb. Jakab apostol	Szerda	Katalin

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 8-án
Ujhold 15-én
Első negyed 22-én
Holdtölte 30-án

MÁJUS

SZŰZ MÁRIA HÓNAPJA

LÉLEKHÓ (Pünkösdhó)		TAVASZUTÓ
Csütörtök	1	Munkás Sz. József, Bánk, Szalka
1. péntek, bűnbánat napja	2	Atanázs ea., Szádok, Márk
1. szombat	3	Fülöp, Jakab apsk., Sosteneus
Húsvét 5. vasárnapja	4	Flórián: Flóris, Kocsárd bc. pk.
Hétfő	5	Iréne: Jerne, B. Vid (Nyirjes)
Kedd	6	Benke: Áldóka, B. Árp. Erzs.: Zsóka
Szerda	7	Domitilla (Dalma), B. Gizella kné.
Csütörtök	8	Dezsér pk., Benedek p.: Bekő
Péntek, bűnbánat napja	9	Pakóm ap (Bakony), B. Albert ps.
Szombat	10	Antonin (Altagur), Jób pátr.
Húsvét 6. vasárnapja	11	Ignác fc., Majol bc. (Máhol, Majlát)
Hétfő	12	Pongrác, Ehellős vtk., Imelda sz.
Kedd	13	Gyemma (Gyöngy), Szervác
Szerda	14	Mátyás aps., Gar. Mihály: Mikecs ra.
Áldozócsütörtök	15	Indár, Torkvát vtk. (Törked), Fürtike
Péntek, bűnbánat napja	16	Nep. János, St. Simon (Botond)
Szombat	17	Paskál fc. vt. (Húsvéd, -ka)
Húsvét 7. vasárnapja	18	I. János p.: Jóka, Venánc (Vadad)
Hétfő	19	Celestény Péter, Pudens (Buda)
Kedd	20	Bernardin fc., Akvila (Alattyán)
Szerda	21	Bob. Andocs, Nikostrát (Hősed)
Csütörtök	22	Júlia (Gyulácska), Rita, Ilka
Péntek, bűnbánat napja	23	Dezső pk., Eutikius (Tékes) vt.
Szombat	24	Hadsegítő BA. (Hadad, Hadossa)
Pünkösdvasárnap	25	VII. Gergely, Orbán, Béda, Lenke
Hétfő	26	Néri Fülöp, Fugác (Füged)
Kedd	27	Kenti Ágoston, B. Pelbárt
Szerda	28	Hegyi Bernát, B. Albert (Csanád)
Csütörtök	29	Gellérke özv., Vótus rt. (Esküllő)
Péntek, bűnbánat napja	30	A. Janka, Sz. Jobb (Kézd, Kézdi)
Szombat	31	Sarlós BA. (Sallód, -i)

MÁJUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Jeremiás próféta	Csütörtök	Fülöp, Jakab
2	Nagy Atanáz egyháztanító	Péntek	Zsigmond, Kiss I.
3	Tódor, Timót és Móra vtk.	Szombat	Irma, Pósaházi
4	Pelágia vt. sz.	*Vasárnap*	Flórián, Fóris
5	Iréne: Jerne vt.	Hétfő	Gothárd, Kocsárd
6	Jób pátriárka	Kedd	Frida
7	Sz. Kereszt megjelenése	Szerda	Szilás
8	János ap. és evang.	Csütörtök	Mihály, Gizella
9	Sz. Miklós átvit.	Péntek	Ármin, Fodor
10	Buzgó v. Zelóta Simon ap.	Szombat	Gergely, Ildikó
11	Cirill és Metód pk.	*Vasárnap*	Flóra. Anyák n.
12	Epifánius pk., Gyermán pt.	Hétfő	Pongrác
13	Glicéria (Édeske), Szervác	Kedd	Szervác
14	Izidor vt.	Szerda	Bonifác
15	*Áldozócsütörtök*	Csütörtök	Áldozócsütörtök
16	Teodor: Tivadar	Péntek	Mózes
17	Andornok, Junia pannon vtk.	Szombat	Ubul
18	Pető és Dénes, Teodót	*Vasárnap*	Erik
19	Patrók: Pátricius vt., pk.	Hétfő	Sarolta, Előd
20	Talaléus vt.	Kedd	Bernát
21	Konstantin és Ilona	Szerda	Konstantin
22	Baziliszkusz vt. (Basagur)	Csütörtök	Júlia, Ilka
23	Mihály: Mikes pk.	Péntek	Dezső
24	Oszlopos Simon; Semjén	Szombat	Eszter
25	*Pünkösdvasárnap*	*Vasárnap*	*Pünkösdvasárnap*
26	Kárpos	Hétfő	Ede, Janka
27	Therapont vt. pap	Kedd	Béda, Magda
28	Nicétás (Nyék)	Szerda	Lóránt, Hősök n.
29	Teodózia szűz	Csütörtök	Maxim
30	Izsák szerz., Niceai atyák	Péntek	Botond, Nándor
31	Hermás vt. (Hargos)	Szombat	Petronella, Angéla

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed **7-én**
Ujhold **14-én**
Első negyed **21-én**
Holdtölte **29-én**

JÚNIUS
JÉZUS SZÍVE HÓNAPJA

TŰZÁLDÓ (Szentiványhó) NYÁRELŐ

Szentháromságvasárnap	1 Jusztin vt. Gaudenc (Kadocsa)
Hétfő	2 Marcellin, Ed. BA. (Ildikó), Etele
Kedd	3 Ugandai vtk., Klotild, Cecil (Csellő)
Szerda	4 Kerény, Rutilus (Szőny, -ike)
Csütörtök (Urnapja)	5 Bonifác hith., Szancius (Csány)
1. péntek, bűnbánat napja	6 Norbert: Norbát ra, Kolos (Káld)
1. szombat	7 Róbert (Rasd), B. Hedvig prem.
Urnapja	8 Medárd (Medes), Klodulf (Siklód)
Hétfő	9 Efrém ea, Felicián: Felcény vt.
Kedd	10 Margit, B. Dom. János (Bács)
Szerda	11 Barnabás aps., B. Gergely ps.
Csütörtök	12 F. János, Antónia (Adonka)
Péntek, *Jézus Szent Szíve*	13 Pád. Antal fc. ea, Pereglény
Szombat, Mária Szpt. Szíve	14 Vazul, Elizeus, Eterius (Ilmár)
Evk. 11. vasárnap	15 Vidos, Gyermána (Öcse), B. Jolánta
Hétfő	16 R. Ferenc, Ferreol (Tömörkény)
Kedd	17 Ba. Gergely, Esk. Máté (Madacs)
Szerda	18 Teodul (Told), Amand (Szeretke)
Csütörtök	19 Romuald ra, Gyárfás, Gyulánka
Péntek, bűnbánat napja ...	20 Szilvér (Solymár), Pál, Cirjék
Szombat	21 Gonz. Alajos, Terencius (Csizér)
Evk. 12. vasárnap	22 Paulin, Mórus Tamás, Ákos vt.
Hétfő	23 Ediltrud (Édua), Józsiás k.
Kedd	24 Ker. János, Iván, Héros (Levente)
Szerda	25 Vilmos pk. Maxim (Mágocs, -a)
Csütörtök	26 János, Pál vtk., Vigyil (Örs)
Péntek, bűnbánat napja ...	27 László (Csitár, Hados), A. Cirill
Szombat	28 Iréneus: Jernő, B. Kálm. (Kaland)
Evk. 13. vas., Péter-Pál ap.	29 Péter-Pál apsk., Kassius (Kesző)
Hétfő	30 Római első vtk., Tibold rt.

JÚNIUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Justin vt.	*Vasárnap*	Arnold, Tünde
2	Nicefor pátr.	Hétfő	Anna, Blanka
3	Lucián vt. Paula vt. és társai	Kedd	Klotild
4	Metrofán pk.	Szerda	Kerény
5	Tirusi Dorót	Csütörtök	Bonifás, Józsa
6	Besszárion, Hilárion	Péntek	Norbert, Szidónia
7	Teodót vértanú	Szombat	Róbert
8	Tivadar nagyvt. ereklyéi	*Vasárnap*	Médárd, Rák. Gy.
9	Alex., Cirill	Hétfő	Félix
10	Sándor, Timót vt. pk.	Kedd	Margit
11	Bertalan és Barnabás apk.	Szerda	Barnabás
12	Onufrius remete	Csütörtök	Klaudius, Villő
13	Akvilina vt. szűz (Ölvedke)	Péntek	Tóbiás
14	Elizeus próféta	Szombat	Zaránd, Vazul
15	Ámos próféta	*Vasárnap*	Jolán, Apák napja
16	Tikon püspök	Hétfő	Szász K., Jusztin
17	Szábel vt. (Szabolcs)	Kedd	Laura
18	Leoncius vt. (Levente)	Szerda	Arnót
19	Judás-Tádé apostol	Csütörtök	Gyárfás
20	Metód vt. pk.	Péntek	Rafael
21	Julián vértanú (Jávor)	Szombat	Alajos
22	Özséb vt., pk.	*Vasárnap*	Paulina
23	Agrippina vt. (Örkéndi)	Hétfő	Zoltán
24	Ker. Szent János: Iván	Kedd	Iván, Béza
25	Febrónia vt. sz.	Szerda	Vilmos
26	Dávid remete	Csütörtök	János, Kont
27	Sámson pap	Péntek	László
28	Cirus és János ereklyéi	Szombat	Arszlán
29	*Péter-Pál*	*Vasárnap*	Péter és Pál
30	12 apostol	Hétfő	Pál: Pósa

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed **6-án**
Ujhold **12-én**
Első negyed **20-án**
Holdtölte **28-án**

IúLIUS

KRISZTUS VÉRE HÓNAPJA

SARLÓSHÓ (Szentjakabhó) NYÁRHÓ

Kedd	1	Jézus dr. Vére, Detre ap., Galló
Szerda	2	Sarlós BA., Ottó, Szvitun (Soltony)
Csütörtök	3	Tamás aps., Sz. pápák
1. péntek, bűnbánat napja	4	Izabella kné., Ulrik: Oldor pk.
1. szombat	5	Z. Antal: Antos, Berta özv.
Evközi 14. vasárnap	6	Gor. Mária, Ézsiás próf.
Hétfő	7	Edilburg (Delinke), B. Mikocsa dm.
Kedd	8	Kilián, Szerémi vtk. (Eperjes, Csató)
Szerda	9	Veronka, B. Bereck ps.
Csütörtök	10	Amália, Szekunda (Zenedő)
Péntek, bűnbánat napja	11	Benedek ra. (Bendegüz), Cobor vt.
Szombat	12	Gv. János ra, Paternián (Abony)
Evközi 15. vasárnap	13	Henrik: Héder cs.
Hétfő	14	Kamill (Kadán), Szolán (Zalán)
Kedd	15	Bonaventura: Bónis, Ladomér
Szerda	16	Kármelh. BA. (Szőlős, -ke)
Csütörtök	17	Elek, Szórád András rt.
Péntek, bűnbánat napja	18	Frigyes pk., Simforózsa és ts.
Szombat	19	Rufina (Bíborka), Epafrás (Eperke)
Évközi 16. vasárnap	20	Margit vt., Illés (Élesd)
Hétfő	21	Br. Lőrinc, Praxédes (Ráska), Dániel
Kedd	22	M. Magdolna, Szintike (Szinta)
Szerda	23	Apollinár: Polnár, Brigitta
Csütörtök	24	Kinga (Csönge), Krisztina, Salómé
Péntek, bűnbánat napja	25	Jakab aps., Kristóf vt., Tödemér
1. szombat	26	Anna és Joákim (Dédes,-ke)
Evközi 17. vasárnap	27	Pentele vt., Aurél (Ajtony)
Hétfő	28	Ince p., Bartuzius (Bars)
Kedd	29	Márta, László k. hal. (Torda)
Szerda	30	Kriz. Péter ea., Judit, Árboz
Csütörtök	31	Loy. Ignác ra. (Iklód, Tüzinke)

JÚLIUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Kozma és Damján vtk.	Kedd	Tibold
2	Boldogasszony palástja	Szerda	Ottokár
3	Jácint vértanú	Csütörtök	Kornél, Soma
4	Krétai András püspök	Péntek	Függetlenségi nap
5	Ciril és Metód	Szombat	Enese
6	Nagy Szizoés rem.	*Vasárnap*	Ézsaiás, Husz J.
7	Tamás és Ákos	Hétfő	Cirill
8	Prokóp vértanú	Kedd	Teréz, Marót
9	Pongrác: Pongor	Szerda	Lukrécia
10	Cavei Szent Antal	Csütörtök	Amália, Kálvin
11	Eufémia: Fémike	Péntek	Izabella
12	Proklus vértanú	Szombat	Lili
13	Gábor arkangyal	*Vasárnap*	Jenő
14	Akvila (Turul) és Onézimus	Hétfő	Örs
15	Vladimir	Kedd	Henrik
16	Athenogénes (Atány)	Szerda	Ruth
17	Marina vértanú szűz	Csütörtök	Elek, Bullinger
18	Jácint vértanú: Acintos	Péntek	Frigyes
19	Makrina szűz	Szombat	Emilia
20	Illés próféta (Élesd)	*Vasárnap*	Illés
21	Simeon remete: Semjén	Hétfő	Olivér, Dániel
22	Mária Magdolna: Lenke	Kedd	Magdolna
23	Trofim és Teofil vtk.	Szerda	Lenke
24	Borisz	Csütörtök	Kinga, Krisztina
25	Anna asszony	Péntek	Jakab
26	Hermolaus, Paraszkéva vt.	Szombat	Anna
27	Pantaleon vt.: Pentele	*Vasárnap*	Olga
28	Prokórus és Nikánor	Hétfő	Ince, Bach
29	Kallinik vt.: Kálnok, Teodóta	Kedd	Márta
30	Szilás és Szilván ősker.	Szerda	Judit
31	Eudocimus	Csütörtök	Oszkár

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 5-én
Újhold 12-én
Első negyed 20-án
Holdtölte 27-én

AUGUSZTUS

BOLDOGASSZONY HÓNAPJA

SZŰZHÓ	NYÁRUTÓ
1. péntek, bűnbánat napja	1 Lig. Alfonz (Altabarc), Etéd
1. szombat	2 Ve. Özséb (Versény), Porciunkula
Evközi 18. vasárnap	3 Evód (Regős, -sse), B. Ágoston
Hétfő	4 Domonkos, Vianney János
Kedd	5 Havas BA. (Havadi), Emőd, Süköst
Szerda	6 Úr színe vált., 1456 emléke
Csütörtök	7 Kajetán ra., Cirjék (Cenkes)
Péntek, bűnbánat napja	8 Domonkos: Döme ra. (Désike)
Szombat	9 Rusztikus (Csedén, -ke), B. Alv. Ján.
Evközi 19. vasárnap	10 Lőrinc, Astéria (Csilla), Blanka
Hétfő	11 Klára, Zsuzsa, B. eml. Hunyad
Kedd	12 Krescencián: Kereskény, Sugárka
Szerda	13 Ipoly (Ibolya), Ber. Ján. (Barakony)
Csütörtök	14 Özséb, Anastáz, Sz. Korona
Péntek, bűnbánat napja	15 NAGY BA. (Nagyod, Forráska)
Szombat	16 István k., Rókus, Serénke
Evközi 20. vasárnap	17 Jácint dm., Szeptim (Hetény)
Hétfő	18 Ilona, Laura (Borostyán), Tarzicius
Kedd	19 Eu. János ra. (Ozdor), Lajos pk.
Szerda	20 ISTVÁN k. (Vajk), N. Sz. Bernát ra.
Csütörtök	21 X. Pius (Pozson), Szidónus
Péntek, bűnbánat napja	22 Királynő BA. (Tábor, Boglárka)
Szombat	23 Limai Rózsa, Fülöp, Zakeus (Cakó)
Evközi 21. vasárnap	24 Bertalan aps. (Badacsony)
Hétfő	25 Lajos, Kal. József (Kálozd, -zka)
Kedd	26 Zefirin (Szegfű), Pálos BA.
Szerda	27 Mónika, Cézárius (Décső)
Csütörtök	28 Ágoston ea., B. Lukács (Bánd)
Péntek, bűnbánat napja	29 Ker. Ján. fővét., Hipác (Huba)
Szombat	30 Bonónius (Bodony), B. Jakab ps.
Evközi 22. vasárnap	31 Rajmund (Nimród), Robustyán vt.

AUGUSZTUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Sz. Kereszt diadalmenete	Péntek	Melinda
2	István első vt. ereklyéi	Szombat	Gusztáv, Lehel
3	Izsák, Fausztus: Fástos	*Vasárnap*	Ágoston
4	Efézsomi 7 gyermek vt.	Hétfő	Domonkos
5	Fábius, Euszignius vt.	Kedd	Oszvald
6	Úr színeváltozása	Szerda	Berta, Bécsi béke
7	Doméc vértanú	Csütörtök	Ibolya
8	Emilián püspök	Péntek	László
9	Mátyás vt., ap.	Szombat	Emőd
10	Lőrinc vértanú	*Vasárnap*	Lőrinc
11	Euplus szerpap vt.	Hétfő	Zsuzsánna
12	Focius és Anicét vt.	Kedd	Klára
13	Maxim v. Miksa szerzetes	Szerda	Ipoly
14	Mikeás próféta: Mike	Csütörtök	Özséb
15	*Nagyboldogasszony*	Péntek	Mária
16	Diomédes vértanú	Szombat	Ábrahám
17	Miron vértanú pap	*Vasárnap*	Anasztáz
18	Flórus és Laurus vtk.	Hétfő	Ilona
19	András vt. és 2500 katona	Kedd	Huba
20	*Szent István király*	Szerda	István király
21	Tádé	Csütörtök	Sámuel
22	Agatonikus vértanú és társai	Péntek	Menyhért
23	Kálnok, Lupus vt. (Farkas)	Szombat	Farkas
24	Eutikius vt. (Tékes) ősker.	*Vasárnap*	Bertalan
25	Bertalan apostol	Hétfő	Lajos
26	Adorján és Natália vtk.	Kedd	Izsó
27	Poimén	Szerda	Gebhárd: Gibárt
28	Mózes vértanú: Majsa	Csütörtök	Ágoston
29	Ker. Szent János fővétele	Péntek	Erna
30	Sándor, János, ifj. Pál pátr.	Szombat	Rózsa
31	Boldogasszony öve ereklye	*Vasárnap*	Erika

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 3-án
Ujhold 10-én
Első negyed 18-án
Holdtölte 26-án

SZEPTEMBER

ÓRANGYALOK HÓNAPJA

SEREGFŐ (Szentmihályhó)	ŐSZELŐ
Hétfő, Munka ünnepe	1 Egyed ap., Anna pr.: Anikó
Kedd	2 Konkord (Köként, -i), Imre hal.
Szerda	3 N. Sz. Gerg., Ist. Pásztor A. (Csobán)
Csütörtök	4 Rozsálka sz., B. Ida, Mózes prof.
1. péntek, bűnbánat napja	5 G. Lőrinc, Árkonc (Tárkány)
1. szombat	6 Prezidius (Harka, -ány), Porfir
Evközi 23. vasárnap	7 B. Kassai vtk. (Kossa, Kassád)
Hétfő	8 KIS BA. (Kücsid, Kücsike)
Kedd	9 Kl. Péter, Severjén, Gorgon (Gara)
Szerda	10 Tol. Mikó, Teodárd (Tardos)
Csütörtök	11 Prótus (Bogor), Paciens (Senyő)
Péntek, bűnbánat napja	12 Mária Neve (Gyüd, -ike), Kürt
Szombat	13 Aranysz. János (Karád), Tunyog
Evközi 24. vasárnap	14 Kereszt Felmag., Kornél (Somos)
Hétfő	15 Hétfájd.: Sasvári BA. (Hete)
Kedd	16 Kornél p. (Somogy), Ciprián: Cobor
Szerda	17 Bellarmin Rób., Sz. Ferenc sebhelyei
Csütörtök	18 Kup. József, Ferreol (Tömörke)
Péntek, bűnbánat napja	19 Január pk., Szabbác (Szabolcs)
Szombat	20 Euszták: Lestár, Teodóra (Tündér)
Evközi 25. vasárnap	21 Máté aps.: Mátyus, Jónás prof.
Hétfő	22 Móric, Exupér vtk. (Csegző)
Kedd	23 Tekla, Szózius (Somoró)
Szerda	24 Fogolykiváltó BA., Pacifik (Békés)
Csütörtök	25 Gellért vt. pk. (Gyimes)
Péntek, bűnbánat napja	26 Kozma, Damján, Ciprián (Surány)
Szombat	27 Páli Vince, Fidenc (Bizond)
Evközi 26. vasárnap	28 Vencel, B. Salamon k.
Hétfő	29 Mihály, Gábor, Ráfael főa.
Kedd	30 Jeromos ea., Leopardus (Barca)

SZEPTEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Evkezdet, Simon. Munka ün.	Hétfő	Egyed, Munka ün.
2	Mammás vt. remete	Kedd	Rebeka, István
3	Antim	Szerda	Albert
4	Babilás érs.	Csütörtök	Rozál, Pálma
5	Zakariás főpap	Péntek	Viktor, Petúr
6	Mihály arkangyal családja	Szombat	Zakariás
7	Szózon vértanú	*Vasárnap*	Regina
8	*Kisboldogasszony*	Hétfő	Mária
9	Joákim és Anna	Kedd	Ádám
10	Menodóra vt. sz.	Szerda	Erik
11	Teodóra bűnbánó (Tündér)	Csütörtök	Teodóra
12	Autonóm vt. püspök	Péntek	Guidó: Vid, Mária
13	Sír templ. felsz., Kornél	Szombat	Lóránt
14	Sz. Kereszt felmagasztalása	*Vasárnap*	Szerénke
15	Nicetás nagy vt.	Hétfő	Nikodémus
16	Eufémia vt. szűz	Kedd	Edit
17	Zsófia vértanú és 3 leánya	Szerda	Ottó, Bullinger
18	Eumén püspök (Enyég)	Csütörtök	Tamás, Titus
19	Trofim vt., Szabbác vt.	Péntek	Vilma
20	Euszták vt.: Lestár	Szombat	Friderika
21	Kodrát v. Kvadrát pk.	*Vasárnap*	Máté
22	Fókás vértanú (Fekecs)	Hétfő	Móric
23	Ker. Szent János fogantatása	Kedd	Tekla
24	Tekla szűz vt.	Szerda	Gellért
25	Eufrozina: Fruzsina vt. sz.	Csütörtök	Farkas, Virág
26	Nilus (Nyilas), János hal.	Péntek	Jusztina
27	Kallistrát és 50 katona vt.	Szombat	Adalbert
28	Baruk próféta, Kariton vt.	*Vasárnap*	Vencel
29	Cirjék remete	Hétfő	Mihály
30	Örmény Világosító Gergely	Kedd	Jeromos

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed **1-én**
Ujhold **9-én**
Első negyed **17-én**
Holdtölte **24-én**

OKTÓBER

RÓZSAFÜZÉR HÓNAPJA

FEJFAHÓ (Mindszenthó) — ŐSZHÓ

Szerda	1 Kis Sz. Teréz, Krescens (Kelemér)
Csütörtök	2 Őrangyalok (Örs, Öröske)
1. péntek, bűnbánat napja	3 Gellért: Gyirót ap., Fástos
1. szombat	4 Assz. Ferenc ra., Krispus (Bodor)
Évközi 27. vasárnap	5 Placid, Pálma vtk., Attila pk.
Hétfő	6 Brunó (Berény), Erótisz (Ercse)
Kedd	7 Rózsafüzér Királynője (Esenke)
Szerda	8 Magyarok Nagyassz. (Magyard, -i)
Csütörtök	9 Dénes, Leon. János, Göntér rt.
Péntek, bűnbánat napja	10 Bo. Ferenc, Gedő, Eulampia (Hajna)
Szombat	11 BA. Anyasága (Ajnárka), Zenőke
Évközi 28. vasárnap	12 Miksa vt., Monás pk. (Nánás)
Hétfő	13 Kálmán vt., Ede k., Teofil
Kedd	14 Kalliszt p., Burghard (Bogárd)
Szerda	15 N. Teréz, Aurélia (Aranka)
Csütörtök	16 Al. Margit, Tiszt. BA. (Arika), Lehel
Péntek, bűnbánat napja	17 Ant. Ignác, Heron (Tuhudun)
Szombat	18 Lukács ev., Asklepiád (Csokaly)
Évközi 29. vasárnap	19 Jogues Izs. vt., Ker. Pál, Alk. Péter
Hétfő	20 Vendel, Artémius vt.: Tihamér
Kedd	21 Orsolya, Viátor (Vétes, -di)
Szerda	22 Kordula vt. (Karaldi), Alódia
Csütörtök	23 Kap. János (Koppány, -nka), Zaránd
Péntek, bűnbánat napja	24 Kl. Antal, Ráfael, Maglór (Káldor)
Szombat	25 Krizsán (Örkönd), B. Mór pk.
Évközi 30. vasárnap	26 Evariszt p., Dömötör: Dömös vt.
Hétfő	27 Szabina, Elezbán (Besnyőd, Ellák)
Kedd	28 Simon, Tádé apsk., B. Gál fc.
Szerda	29 Nárcisz, Tódor (Somodor), Melinda
Csütörtök	30 R. Alfonz, Luperkus (Farkasd)
Péntek, bűnbánat napja	31 Farkas pk., Sztakisz (Csekez)

OKTÓBER

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Boldogasszony védelme	Szerda	Lucián
2 Cipríán: Coborján vt. pk.	Csütörtök	Malvin
3 Areopagita Dénes vt.	Péntek	Helga
4 Jerót athéni püspök	Szombat	Ferenc
5 Karitina vt. sz.	*Vasárnap*	Aurél
6 Tamás apostol	Hétfő	Elfrida, Brunó
7 Szergius vt.: Sergyes	Kedd	Amália
8 Pelágia: Pelágyia bűnbánó	Szerda	Etelka
9 ifj. Jakab apostol	Csütörtök	Dénes
10 Eulamp (Fényőke, Hajnalka)	Péntek	Gedeon
11 Fülöp szerpap	Szombat	Kálmán, Zwingli
12 Andornok vértanú	*Vasárnap*	Miksa
13 Papilás és Kárpus vtk.	Hétfő	Ede, Béza
14 Nazár, Gyárfás, Prótás vtk.	Kedd	Helén
15 Lucián vértanú	Szerda	Teréz
16 Longyinus vértanú	Csütörtök	Gál
17 Ózeás próféta	Péntek	Hedvig
18 Lukács evangélista	Szombat	Lukács
19 Jóel próféta, Kleopátra özv.	*Vasárnap*	Nándor
20 Artémius vértanú: Tihamér	Hétfő	Irén
21 Hilárion apát	Kedd	Orsolya, Hilárius
22 Abercius püspök	Szerda	Előd
23 Jakab apostol, Ignác pátr.	Csütörtök	Gyöngyvér
24 Aretás hitvalló	Péntek	Salamon
25 Marcián és Martélyos vtk.	Szombat	Vilma
26 Dömötör vértanú: Demők	*Vasárnap*	Demeter
27 Nesztor vt.	Hétfő	Szabina
28 Parasceva, Terenc (Csizér)	Kedd	Simon, Júdás
29 Anastázia vértanú (Neste)	Szerda	Zénó
30 Zenóbius (Zsember), Zenó	Csütörtök	Kolos
31 Stachis	Péntek	Reformáció napja

A hold fényváltozásai:

Utolsó negyed **1-én**
Ujhold **9-én**
Első negyed **17-én**
Holdtölte **23-án**

NOVEMBER

SZENVEDŐ LELKEK HÓNAPJA

MENYEGZŐS (Szentandráshó)	ŐSZUTÓ
1. szombat	1 MINDENSZENTEK (Ögyek)
Evközi 31. vasárnap	2 HALOTTAK NAPJA, Viktorin
Hétfő	3 P. Márton, Hubert, Szilvia (Zolna)
Kedd	4 B. Károly, Sarolta, B. János dm.
Szerda	5 Imre hg. (Téteny, Tétenke)
Csütörtök	6 Lénárd, B. Lorándh. Istv. ps.
1. péntek, bűnbánat napja	7 Engelbert (Csenger), Delinke
Szombat	8 4 koron. vt. (Zombor, Hódos)
Evközi 32. vasárnap	9 Lateráni Baz., Tivadar, B. Ilona
Hétfő	10 N. Sz. Leó, Av. András, Tünde
Kedd	11 Turi Márton pk., Bartók ap.
Szerda	12 Jozsafát vt., Asztrik (Ecser)
Csütörtök	13 K. Szaniszló, Ennáta (Enéh)
Péntek, bűnbánat napja	14 Lőrente pk., Pócsi BA. (Pozson)
Szombat	15 N. Albert ea., Samonás vt. (Csoma)
Evközi 33. vasárnap	16 Skót Margit, Gyertód, Ödön, Ötemér
Hétfő	17 Magyar Erzsébet (Berénke), Gerg.
Kedd	18 Péter-Pál Baz., Jenő
Szerda	19 Erzsébet, Köröspén pk. (Bodrog)
Csütörtök	20 V. Félix (Bódog), Szolutor (Bulcsu)
Péntek, bűnbánat napja	21 BA. bemutatása, (Bercsény, -nke)
Szombat	22 Cecilia: Cicelle vt. (Csellőke)
Krisztus király vasárnap	23 Kelemen, Kolumbán, Amfilok
Hétfő	24 Krizsogon vt. (Zalkod, Kurszán)
Kedd	25 Alex. Katalin, Rézmán vt.
Szerda	26 P. Lénárd, B. Vác rt., Hegyi BA.
Csütörtök, Hálaadás napja	27 Érmes BA. (Vezekény), Virgyil pk.
Péntek, bűnbánat napja	28 Márkai Ják, Kreskon (Tényő)
Szombat	29 Szaturnin, B. Balázs ps. (Balmaz)
Advent 1. vasárnapja	30 András aps.: Endre (Almás, -ka)

NOVEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Kozma és Demjén vtk.	Szombat	Marianna
2	Acindin vt. (Öcsigür)	*Vasárnap*	Győző
3	Acempszimás pk. vt.	Hétfő	Hubert
4	Joannicius remete	Kedd	Károly
5	Galaktion, Episztémisz vtk.	Szerda	Imre
6	Pál pk., vt.: Pósa	Csütörtök	Lénárd
7	Hieron vértanú, Lázár	Péntek	Rezső
8	Mihály arkangyal	Szombat	Godofréd
9	Matróna, Onézifor vt.	*Vasárnap*	Tivadar
10	Erásztus, Olimpus vtk.	Hétfő	Luther, Réka
11	Vince, Ménás, Viktor vtk.	Kedd	Márton
12	Alamizsnás Szent János	Szerda	Jónás
13	Aranyszájú Szent János et.	Csütörtök	Szaniszló
14	Szent Fülöp apostol	Péntek	Klementín, Aliz
14	Szamonás vértanú (Csoma)	Szombat	Lipót
16	Szent Máté evangélista	*Vasárnap*	Otmár
17	Csodatevő Szent Gergely	Hétfő	Hortenzia
18	Román és Plátó vtk.	Kedd	Ödön, Jenő
19	Abdiás próféta	Szerda	Erzsébet
20	Dekapolisi Sz. Gergely vt.	Csütörtök	Jolán, Kiss Áron
21	Boldogasszony felajánlása	Péntek	Ilona, Hatvani
22	Filémon és Cecilia vtk.	Szombat	Cecilia, Hálaadó nap
23	Amfilok püspök (Bokod)	*Vasárnap*	Kelemen
24	Alexandriai Szent Katalin vt.	Hétfő	Emma, Knox
25	Szent Kelemen pápa vt.	Kedd	Katalin
26	Alipius remete	Szerda	Jóka, Virág
27	Perzsa Szent Jakab	Csütörtök	Virgil
28	István vértanú	Péntek	Stefánia
29	Paramon vértanú	Szombat	Noé
30	Szent András ap. (Almás)	*Vasárnap*	András, Adv. 1. v.

A hold fényváltozásai:

Ujhold 7-én
Első negyed 15-én
Holdtölte 22-én
Utolsó negyed 29-én

DECEMBER
KARÁCSONY HÓNAPJA

BŐVEDHÓ (Karácsonyhó) TÉLELŐ

Hétfő	1 Elegy pk., Diodór (Ozondur)
Kedd	2 Bibiána, Aranka, Szekurus (Csekős)
Szerda	3 Xav. Ferenc (Zovárd, Zovárka)
Csütörtök	4 Dam. János, Borbála, Ozmund (Ózd)
1. péntek, bűnbánat napja	5 Szabbás: Sebők (Csaba), B. Lukács
1. szombat	6 Miklós pk., Tercius (Torzok)
Advent 2. vasárnapja	7 Ambrus ea., Polikárp: Korpos
Hétfő	8 SZEPL. FOGANTATÁS (Emőke)
Kedd	9 F. Péter ra., Bassián (Vázson)
Szerda	10 Melkiás p., Lorétomi BA. (Lakod)
Csütörtök	11 Damocsa p., Trázon: Terestyén
Péntek, bűnbánat napja	12 Ch. Franciska (Csanta), Gvad. BA.
Szombat	13 Luca vt., Jodók: Józsa, Ottilia
Advent 3. vasárnapja	14 Ker. János ea., B. Bertót fc.
Hétfő	15 Valér, Crocifissa Mária ra.
Kedd	16 Etelka csné, Albina, Sidrák
Szerda	17 Lázár pk., Sturmius (Burány)
Csütörtök	18 Úrváró BA. (Váród), Töhötöm
Péntek, bűnbánat napja	19 Pelágyia, B. Pál (Bólya), Oros
Szombat	20 Döme ap., B. Dénes ps. (Dés, -ike)
Advent 4. vasárnapja	21 Tamás, Kaniz. Péter, Tömös
Hétfő	22 Zénó (Zigánd), Demeter: Dönkös
Kedd	23 Kenti Ján., Viktória, Umbert
Szerda, Szentest	24 Ádám, Éva (Ősed, Őse)
NAGYKARÁCSONY	25 JÉZUS SZÜLETÉSE (Zaránd)
Péntek, bűnbánat napja	26 ISTVÁN 1. vt. (Előd, -ke)
Szombat	27 Boráldó Szent János (Böjte)
Vasárnap, Szent Család	28 Aprószentek (Apor, -di, Fiád)
Hétfő	29 Beket Tamás (Bökény), Damó vt.
Kedd	30 Dávid k., Sebő érs. (Csebe)
Szerda	31 Szilveszter: Sorostély, Estike

DECEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Náhum próféta	Hétfő	Natália, Károli
2	Habakuk próféta	Kedd	Aranka
3	Sofóniás próféta	Szerda	Olivia
4	Borbála vértanú szűz	Csütörtök	Borbála
5	Szabbás apát (Csaba)	Péntek	Vilma
6	*Szent Miklós püspök*	Szombat	Miklós
7	Szent Ambrus egyháztanító	*Vasárnap*	Ambrus
8	*Boldogasszony fogantatása*	Hétfő	Mária
9	Patápius remete	Kedd	Natália
10	Mennás vértanú (Nánás)	Szerda	Judit
11	Oszlopos Szent Dániel remete	Csütörtök	Lehel
12	Spiridion püspök	Péntek	Gábriella
13	Eustrát vt., Luca vt.	Szombat	Lucia
14	Tirzus és vértanútársai	*Vasárnap*	Benő
15	Eleutér vt. pk. (Aladár)	Hétfő	Johanna
16	Aggeus próféta	Kedd	Etelka, Linzi béke
17	Dániel próféta	Szerda	Lázár
18	Sebő és tsai vt. katonák	Csütörtök	Auguszta
19	Bonifác vértanú	Péntek	Viola, Gusztáv A.
20	Ignác vértanú	Szombat	Ignác, Teofil
21	Juliána (Jávorka) vt. szűz	*Vasárnap*	Tamás
22	Anastázia vértanú (Neste)	Hétfő	Zénó
23	Viktória vt., Tíz krétai vt.	Kedd	Viktória
24	Karácsony vigiliája	Szerda	Ádám és Éva
25	*Nagykarácsony*	Csütörtök	*Karácsony*
26	*Istenszülő B. A. és József*	Péntek	István
27	Szent István fővértanú	Szombat	János
28	Több ezer nikodémiai vt.	*Vasárnap*	Kamilla
29	Aprószentek	Hétfő	Dávid, Bocskay
30	Anizia vt.: Anikó	Kedd	Zoárd
31	Melánia, Szilveszter	Szerda	Szilveszter

A hold fényváltozásai:

Ujhold **7-én**
Első negyed **15-én**
Holdtölte **21-én**
Utolsó negyed **29-én**

Tudnivalók az 1980-as év ünnepeiről

* Újév ..... jan. 1.
Vízkereszt ..... jan. 7.
Árpád-házi Sz. Margit .... jan. 19.
Gyertyaszentelő BA. ..... febr. 2.
Hamvazószerda ..... febr. 20.
1848-as magyar ün. .... márc. 15.
Szent József ..... márc. 19.
Gyümölcsoltó BA. ..... márc. 25.
Virágvasárnap ..... márc. 30.
Nagycsütörtök ..... ápr. 3.
Nagypéntek ..... ápr. 4.
Nagyszombat ..... ápr. 5.
Húsvétvasárnap ..... ápr. 6.
A Szent Antal kilenced kezdete ..... ápr. 15.
Edesanyák napja ..... máj. 11.
* Aldozócsütörtök ..... máj. 15.
‡ Pünkösdi búcsú ..... máj. 25.
Hősök napja ..... máj. 25.
Szentháromság vas. ..... jún. 1.
Urnapja ..... jún. 8.
Jézus Szent Szíve ..... jún. 13.
Edesapák napja ..... jún. 15.
Szent László király ..... jún. 27.
Magyar hősök, vértanúk jún. 27.
Szent Péter és Szent Pál jún 29.
Függetlenség ünnepe USA júl. 4.
Kármelhegyi BA. ..... júl. 16.
Porciunkula ..... aug. 2.
* Nagyboldogasszony .... aug. 15.
Szent István király ..... aug. 20.
Mária Királynő ..... aug. 22.
Munka ünnepe ..... szept. 1.
‡ Oszi búcsú ..... szept. 7.
Kisasszony napja ..... szept. 8.
Szent Kereszt felmag. szept. 14.
Hétfájdalmas Szűz ..... szept. 15.
Mihály, Gábor, Rafael főangyalok ünnepe .... szept. 29.
Assziszi Szent Ferenc .... okt. 4.
Aradi 13 magyar vt. ..... okt. 6.
Magyarok Nagyasszonya okt. 8.
Kapisztrán Szt. János .... okt. 23.
1956-os szabadságharc .... okt. 23.
* Mindenszentek ün. ..... nov. 1.
Halottak napja ..... nov. 2.
Szent Imre herceg ..... nov. 5.
Magyar Szent Erzsébet nov. 17.
Szűz Mária bemutatása nov. 21.
Krisztus Király ünnepe nov. 23.
Hálaadási ünnep USA .... nov. 27
Advent első vasárnapja nov. 30
* Szeplőtelen Fogantatás dec. 8
* Karácsony ünnepe .... dec. 25

II. RÉSZ

Római katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

FIGYELEM!

Cím- és telefonszám-változását, vagy helyesbítését kérjük azonnal beküldeni, de legkésőbb szeptember 15-ig a Vasárnap Kiadóhivatalának: Catholic Hungarians' Sunday 1739 Mahoning Avenue, Youngstown, Ohio 44509

SZENT ISTVÁN ZARÁNDOKHÁZ RÓMÁBAN:
Casa di S. Stefano
Via del Casaletto 481 — 00149 Roma, Italy
Telefonok: 53-73-319 és 53-77-361

AMERIKAI MAGYAR KATOLIKUS LIGA
Hungarian Catholic League of America
30 East 30th Street, New York, N. Y. 10016
Telefon: (212) 684-3623

Elnök:
MSGR. SZABÓ JÁNOS
South Bend

Alelnök:
MSGR. LENGEN G. IMRE
South Norwalk

Pénztárnok:
FR. POGÁNY GYÖRGY DR.
Irvington

Agana Hts., Guam
Fr. Németh Imre O.F.M. Cap
O. L. of the Blessed Sacrament

Akron, Ohio
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Bartkó J. Alajos
Fr. Kótai Zoltán dr.
734 Grant Street
Akron, Ohio 44311
Telefon: (216) 434-3842

Fr. Denka Ferenc
St. Edward's Home for the Aged
3131 Smith Rd.
Akron, Ohio 44313
Telefon: (216) 666-1183

Allentown, Pennsylvania 18101
Szent István templom
Fr. Kerestus Thomas J.
510 Union St., West
Telefon: (215) 439-0111

Arcadia, Fla. 33821
Fr. Fekete Jenő
R.R. 4, Box 875
Telefon: (813) 494-6251

Attica, Ohio 44807
Szent István templom
Fr. Vámos József
Rt. #2

Avon Lake, Ohio 44012
Fr. Julius M. Viglás, Ret.
33803 Electric Boulevard, H-2

Barberton, Ohio 44203
Szentháromság templom
Fr. Ciprian Károly O.F.M.
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
368 Wooster Road, North
Telefon: (216) 745-4735

Beaver Falls, Pa., 15010
Szent László templom
612 — 9th Street
Telefon: (412) 846-1215

Belle Glade, Florida 33430
Fr. Sághy Pál
708 S. Main Street
Telefon: (305) 996-2714

Bellflower, California 90706
Fr. Kiss Imre, S.D.B.
13640 Bellflower Boulevard

Bethlehem, Pa., 18015
Kapisztrán Szent János templom
Fr. Jani György J.
910 East Fourth Street
Telefon: (215) 866-2714

Big Pine Key, Florida 33043
Fr. Schenley Wendel
P. O. Box 47
Telefon: (305) 872-2537

Boulder, Colorado 80302
Fr. Kalmar Ottó
1921 Pine St.
Telefon: (303) 443-5366

Bristol, Indiana 46507
Fr. Vrabély János
St. Mary's Church
P. O. Box 245

Brockton, Pennsylvania 17925
Fr. Lawrence Ferenc
124 East Green Street

Brooklyn, Michigan 49230
Fr. Kertész Tamás, Dr. O.F.M.
St. Joseph's Shrine
Irish Hills
8743 U.S. 12

Brooklyn, New York 11227
Fr. Dallos Ferenc
St. Matthias Church
58-15 Catalpa Avenue

Buffalo, New York
Szent Erzsébet templom
Fr. Skrapits János
986 Grant Street
Buffalo, N.Y. 14207
Telefon: (716) 875-6586

MAGYAR PIARISTA ATYÁK:
Piarist Fathers
Calasanctius School
175 Windsor Avenue
Buffalo, New York 14209
Telefon: (716) 885-8508

Fr. Gerencsér István dr. Sch. P.
házfőnök és igazgató
Fr. Pintér Mihály dr. Sch. P.
Fr. Palotai Mihály Sch. P.
Fr. Krigler Béla Sch. P.
Fr. Kővári Lajos Sch. P.
Fr. Fodor Miklós Sch. P.

Canisius College
Fr. Juhász László S.J.
Fr. Derecskey János S.J.
2001 Main Street
Buffalo, N.Y. 14208
Telefon: (716) 883-7000

Canisius High School
Fr. Moltesz József, S.J.
1180 Delaware Avenue
Buffalo, N.Y. 14209
Telefon: (716) 882-0466

Buffalo, South Dakota 57720
Szent Antal templom
Fr. Morvay András

Carteret, New Jersey 07008
Szent Erzsébet templom
Fr. Chonkó János
119 Washington Avenue
Telefon: (201) 541-5202

Chicago, Illinois
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Horváth Ernő, nyug. pléb.
9237 Avalon Avenue
Chicago, Illinois 60619
Telefon: (312) 734-5057

Szent István templom
Fr. Mihály E. Gilbert, dr.
premontrei kanonok
2015 West Augusta Boulevard
Chicago, Illinois 60622
Telefon: (312) 486-1896

Cincinnati, Ohio 45229
Fr. Virágh Andor S.J.
3885 Dakota Ave.
Cincinnati, Ohio

Cleveland, Ohio
Szent Erzsébet templom
Fr. Nyeste János
9016 Buckeye Road
Cleveland, Ohio 44104
Telefon: (216) 231-0325

Szent Imre templom
Fr. Kárpi Ferenc
Fr. Orley S. Richard
Ballássy Géza, diakónus
1860 West 22nd Street
Cleveland, Ohio 44113
Telefon: (216) 861-1937

Szent Margit templom
Fr. Roskó László
11607 Honeydale
Cleveland, Ohio 44120
Telefon: (216) 231-0531

Fr. Kővári Károly S.J.
6765 State Road
Cleveland, Ohio 44134
Telefon: (216) 843-6165

Fr. Horváth Miklós dr.
professzor
John Carroll University
University Heights
Cleveland, Ohio 44118
Telefon: (216) 932-3800

Clinton, Ohio 44216
Fr. Magyar S. József
St. George Church
7615 2nd Avenue, North

Corning, Iowa 50841
St. Patrick Church
Msgr. Kovács János F.
504 Grove Avenue
Telefon: (203) 322-3363

Dayton, Ohio 45404
St. Stephen's Church
Rev. John D. Sauter
1114 Troy Street
Telefon: (513) 222-3634

Derby, New York 14047
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Fr. Pázmány Géza Sch. P.
házfőnök helyettes
Old Lake Shore Road
Telef. (716) XH7-4412

Detroit, Michigan
Szent Kereszt templom
V. Rev. Csorba Domonkos
O.F.M.
Kusztos és plébános
Fr. Végvári Vazul O.F.M.
8723 South Street
Detroit, Michigan 48209
Telefon: (313) 842-1133

Fr. Bali István
Carmel Hall
2560 Woodward Avenue
Detroit, Michigan 48201

Devon, Pennsylvania 19333
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Devon Preparatory School
Valley Forge Road
Telefon: (215) 688-7337
Fr. Mustos István Sch. P.
Fr. Meskó Lajos Sch. P.
Fr. Magyar László dr. Sch. P.

DeWitt, Michigan 48820

Ferences Atyák
Franciscan Fathers
703 East Main Street
P.O. Box 250
Telefon: (517) 669-9252

Angyalos Boldogasszony
lelkigyakorlatos ház

Fr. Lenner Jenő O.F.M.
zárdafőnök
Fr. Mandl Maximus O.F.M.
vikárius
Fr. Borsy György
Fr. Krupa Sándor O.F.M.

Doylestown, Pa. 18901
Pálos Atyák, Pauline Fathers
Our Lady of Czenstochowa
P.O. Box 151
Telefon: (215) 345-0600 és
(215) 345-0607
Very Rev. Zembrzusky Mihály
O.S.P. Vicar General

East Chicago, Indiana 46312
Szentháromság templom
Fr. Skerl Alfonz
4759 McCook Avenue

Elyria, Ohio 44035
Jézus Szent Szíve templom
162 Irondale Street
Telefon: (216) 323-2413

Erie, Pennsylvania 16501
Fr. Domokos S. Sziárd dr.
Gannon College
109 West Sixth Street

Fairfield, Connecticut 06430
Szent Imre templom
Szőcs Dénes, Very Rev.
rendfőnök
Fr. Németh Róbert O.F.M.
838 Kings Highway
Telefon: (203) 334-0312

Fairport Harbor, Ohio 44077
Szent Antal templom
503 Plum Street

Farrell, Pennsylvania 16121
Szentháromság templom
Fr. Kelemen Konrád O.F.M.
1132 Fruit Avenue
Telefon: (412) 342-0794

Flemington, New Jersey 08822
Fr. Pier G. Pius O.F.M.
Carmelite Monastery
P.O. Box 785
Telefon: (201) 782-6754

Flint, Michigan 48509
Blessed Sacrament Church
Fr. Kiss Máté O.F.M.
Fr. Phillip Schweda O.F.M.
P.O. Box 6335
Telefon: (313) 742-3151

Ft. Lauderdale, Florida 33308
Piarist Fathers
Gibbons High School
4605 Bay View Dr.

Fr. Miskolczy Kálmán dr.
Sch. P.
Fr. Bendik István, Sch. P.
Telefon: (305) 771-6525

Georgetown, Colo. 80452
Fr. Bartos G. József
9th & Taos

Green Bay, Wisconsin 54301
Very Rev. Veszelovszky Albin
dr. préposti vikárius
(Jászóvárról)
St. Willebrord's Church
209 South Adams Street
Telefon: (414) 435-6075

Hammond, Indiana
Fr. Molnár Antal
St. Margaret Hospital
25 Douglas Street
Hammond, Indiana 46323

Fr. Vrabély György
1519 Hoffman Street
Hammond, Indiana 46322

Fr. Vrabély J. István
7104 Arizona Street
Hammond, Indiana 46323

Highland, Indiana 46322
Fr. Sipos D. József
9035 Idlewild Street

Honolulu, Hawaii 96800
Fr. Türk József
2747 Pali Highway

Hubertus, Wis. 53033
Fr. Keller Illés, O.C.D.
Holy Hill Monastery
Telefon: (414) 628-1838
vagy (414) 673-3540

Irving, Texas 75062
Ciszterci Atyák
Cistercian Abbey
Our Lady of Dallas
Route 2, Box 1.
Telefon: (214) 438-2044
Right Rev. Nagy Anzelm dr.
S.O. Cist., Apát
Fr. Monostori Bánk dr.,
O. Cist. Prior
Fr. Kis Horváth Paszkál,
O. Cist., Subprior
Fr. Szödényi Demjén dr.,
O. Cist.
Fr. Fehér Tamás, O. Cist.
Fr. Simon Lambert, O. Cist.
Fr. Csizmazia Placid dr.,
O. Cist.
Fr. Lékai Lajos dr.
O. Cist.
Fr. Ferenczy Csaba dr.,
O. Cist.
Fr. Rábay Kristóf, O. Cist.
Fr. March Ralph dr., O. Cist.
Fr. Zimányi Rudolf dr.,
O. Cist.
Fr. Hardy Gilbert dr., O. Cist.
Fr. Szarka Boldizsár, O. Cist.
Fr. Marton Henrik, O. Cist.
Fr. Major Márk dr., O. Cist.
Fr. Lackner Béda dr., O. Cist.
Fr. Kimecz Alajos, O. Cist.
Fr. Nagy Mózes dr., O. Cist.
Fr. Balás Dávid dr., O. Cist.
Fr. Novák Emilián dr., O. Cist.
Fr. Kovács Máté, O. Cist.
Fr. Chladek Menyhért, O. Cist.
Fr. Kereszty Rókus dr., O. Cist

Fr. Mensáros Aurél, dr., O. Cist.
Fr. Lelóczky Gyula dr., O. Cist.
Fr. Farkasfalvy Dénes dr., O. Cist.
Fr. Marton Bernát dr., O. Cist.

Irvington, N. J. 07111
Nagyboldogasszony templom
Fr. Pogány György dr.
112 Maple Avenue
Telefon: (201) 374-8880

Johnstown, Pa. 15906
Szent Imre templom
416 — 6th Avenue

Kerman, California 93630
Fr. Tasy Ferenc
Box 486

Keyport, N.J. 07735
Fr. Rauch László
St. Joseph's Church

Kinde, Michigan 48445
St. Edward Church
Fr. Kalmár Ottó
5083 Park Avenue

Lackawanna, New York 14218
Mária mennybemenetele templom
Fr. Fodor Miklós Sch. P.
Adminisztrátor
80 Steelawanna Avenue
Telefon: ½16) 822-9828

Lake City, Pennsylvania 16423
Fr. Dismachek Ferenc
Nyugdíjas
R.D. #1

Latrobe, Pennsylvania 15650
Fr. Samay Sebestyén dr. O.S.B.
Szent Vince Bencés Főapátság

Leechburg, Pa., 15656
Nagyboldogasszony templom
222 Third Street

Lorain, Ohio
Szent László templom
Fr. Demetzky Sándor plébános
1412 East 29th Street
Lorain, Ohio 44055
Telefon: (216) 277-8187

Fr. Kóczán Boldizsár
2442 E. 35th Street
Lorain, Ohio 44055

Rev. Julius E. Zahorsky
5856 Hoover Blvd.
Lorain, Ohio 44053
Telefon: (216) 233-7398

Los Angeles, California 90011
Szent István templom
Fr. Horváth A. Benedek dr. premontrei kanonok

Fr. Robert S. Hodges, O. Praem.
3705 Woodlawn Avenue
Telefon: (213) 234-9246

McKean, Pennsylvania 16426
Fr. Kotyuk V. Joseph
St. Francis Xavier
8886 W. Grubb Road

McKeesport, Pa., 15132
Szent István templom
Fr. Kató István
2125 Beacon Avenue
Telefon: (412) 672-0693

Menlo Park, California 94025
Főegyházmegyei Magyar Szórvány Lelkészi Hivatala
St. Patrick's Seminary
Fr. Jaszovszky József dr.
Middlefield Road
Telefon: (415) 323-0819 és (415) 326-5621 Ext. 62

Miami Beach, Fla. 33139
Fr. Hoffmann Dezső
1250 West Avenue, Apt. 5 M

Milwaukee, Wisconsin 53233
Szent Imre templom
Fr. Páldeák Iván O.F.M.
1017 North 17th Street
Telefon: |14) 933-1240

Monterey, California 93940
Fr. Laczkovits József
P.O. Box 586

Fr. Domán Imre, Orat.
Our Lady of the Bl. Sacrament
P.O. Box 1688

Morristown, New Jersey 07960
Loyola Retreat House
Fr. Havas János, S.J.
161 James Street
Telefon: (201) 539-0740

Mt. Sterling, Ky. 40352
St. Patrick Church
Fr. Fölföldy Béla dr.
7 North Sycamore St.

Mt. Vernon, N. J. 10552
St. Ursula's Church
Fr. Kilián Csaba dr. O.F.M.
professzor
Fordham University
214 E. Lincoln Avenue
Telefon: (914) 668-0085

Munhall, Pennsylvania 15120
Szent Margit templom
Fr. Molnár Rikárd
435 Tenth Avenue

Munster, Indiana 46321
St. Thomas More Church
Fr. Matthew J. Kish
8501 Calumet Avenue

Neligh, Nebraska 68756
Fr. Diczky Pál
Antelope Memorial Hospital

New Brunswick, N.J. 08901
Szent László templom
Fr. Füzér Julián dr. O.F.M.
plébános
Fr. Pocsai Vendel O.F.M.
215 Somerset Street
Telefon: (201) 545-1427

New Orleans, La.
Fr. Tóth Victor dr.
St. Rosa of Lima Church
2545 Bayou Road
New Orleans, La. 70119

Fr. Mihalik Imre
Notre Dame Seminary
2901 S. Carrolton Avenue
New Orleans, La. 70118

New York, New York
Szent István templom
Fr. Szlezák Imre, O.F.M.
plébános-helyettes
Fr. Füzes József O.F.M.
414 East 82nd Street
New York, N.Y. 10028
Telefon: (212) 861-8500

Magyar Jezsuita Atyák
Hungarian Jesuit Fathers
Fr. Babos István, S.J. Superior
Fr. Ádám János, S.J.
Fr. Hegyi Márton S.J.
Fr. Héjja Gyula, S.J.
Fr. Varga Andor, S.J.

Fordham University
New York, N.Y. 10458
Telefon: (212) 933-2233

Msgr. Varga Béla
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

Hajtas, Ferenc
USMCAD A.P.O.
New York, N.Y. 09175

Niles, Ohio 44446
Fr. Türk P. János
129 West Park Avenue

Northampton, Pa., 18067
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Vidóczy István
1324 Newport Avenue
Telefon: (215) 262-2227

North Tonawanda, N.Y. 14120
Msgr. Szabó J. Gyula
Church of the Ascension
168 Robinson Street
Telefon: (716) 694-0540

Notre Dame, Indiana 46556
Gabriel Asztrik
egyetemi tanár
A francia és a bajor tudományos akadémiák l. tagja
P.O. Box 578
Telefon: (219) 283-6870
(219) 232-0241

Oconomowoc, Wisc. 53066
Füz Balázs dr. O. Cist., Prior
Cistercian Abbey
Our Lady of Spring Bank
34639 W. Fairview Road
Telefon: (414) 567-7233

Orange, California 92667
Very Rev.
Parker Keresztesy László dr., a csornai premontreiek perjele
Fr. Szántó Hubert dr.
O. Praem.
Fr. Horváth Ellák
O. Praem.
St. Michael Junior Seminary and Novitiate
1042 Star Route
Telefon: (714) 633-2041

Paoli, Pennsylvania 19301
Fr. Holbay R. Kasszián
premontrei kanonok
Daylosford Abbey
220 South Valley Road
Telefon: (215) 647-2530

Passaic, New Jersey 07055
Szent István templom
Fr. Török Béla
223 Third Street
Telefon: (201) 779-0332

Pecos, New Mexico 87552
Abbey of Our Lady of Guadalupe
Fr. Almásy Alkuin
Telefon: (505) 757-6415

Perth Amboy, N. J. 08861
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Horváth István
697 Cortland Street
Telefon: (201) 442-0512

Philadelphia, Pa. 19144
Archdiocesan Hungarian apostolate
Fr. Spaits S. György
7201 Milnor Street
Philadelphia, Pa. 19135
Telefon: (215) 624-1823

Fr. Chester J.C. Beattie
St. Dominic's Rectory
8504 Frankford Avenue
Philadelphia, Pa. 19136

Fr. Nagy Ágoston, C.M.
St. Vincent's Seminary
500 E. Chelten Ave.

Fr. Szeder Mihály, S.J.
St. Joseph Rectory
321 Willings Alley
Philadelphia, Pa. 19106
Telefon: (215) 923-1734

Phillipsburg, New Jersey
Szent Péter és Pál templom
Fr. Kázmér Tamás dr.
Sayre Ave. and Anna Street
Telefon: (201) 454-2722

Pittsburgh, Pennsylvania
Szent Anna templom
Fr. Bolváry Pál O.S.P.
4735 Chatsworth Street
Pittsburgh, Pa. 15207
Telefon: (412) 421-3063

Fr. Varga L. József C.S.Sp.
professzor
Duquesne University
915 Dorseyville Road
Pittsburgh, Pa. 15238

Portage, Pennsylvania 15946
Keresztelő Szent János
templom
Fr. Talabér György
900 Johnson Avenue
Telefon: (814) 736-9747

Portola Valley, Calif., 94025
Bencés Atyák
Benedictine Fathers
Woodside Priory School
302 Portola Road
Tel.: iskola: (415) 851-8221
Tel.: kolostor: (415) 851-8220
Very Rev. Horváth Pius O.S.B.
subprior
Fr. Hites Kristóf, O.S.B.
igazgató
Telefon: (415) 851-8221

Fr. Barát Benignusz, O.S.B.
Fr. Jávor Egon dr., O.S.B.
Fr. Németh Maurus, O.S.B.
Fr. Brunner Emőd dr., O.S.B.
Telefon: (415) 851-8221

Princeton, New Jersey
Fr. Jáki Szaniszló dr. O.S.B.
Seton Hall
P.O. #67

Providence, R. I. 02903
Msgr. Varsányi I. Vilmos
Chancery Office
34 Fenner Street

Racine, Wisconsin 53403
Fr. Vajda Ferenc dr.
St. Lucy's Congregation
3059 Carpenter Avenue
Telefon: (414) 634-2832

Redlands, Calif. 92373
El Carmelo Retreat House
926 East Highland Avenue
P.O. Box 446
Telefon: (714) 792-1047

Roebling, New Jersey 08554
(Budai Kapisztránus
Ferencesek)
Nagyboldogasszony templom
1290 Hornberger Avenue
Fr. Polgár Kapisztrán, O.F.M.
házfőnök és plébános
Fr. Juhász Agoston, O.F.M.
Telefon: (609) 499-0161

Saint Bonaventure, N. Y. 14778
Fr. Gaál Gedeon dr., O.F.M.
Franciscan Institute
St. Bonaventura University
Telefon: (716) 375-2105

Saint James, N.Y. L.I. 11780
St. Philip and James Church
Fr. Cser László S.J.
Telefon: (516) 584-5454

Saint Louis, Missouri 63102
St. Mary of Victories Church
Fr. Somos József
Szent István Egyházközség
744 South 3rd Street
Telefon: (314) 231-9062

San Antonio, Texas 78216
Fr. Al Nagy O.M.I.
Oblate College of the South
West
285 Oblate Drive
Telefon: (512) 341-1366

San Bernardino, Calif. 92410
Szent Teréz templom
Fr. Varga József
923 Congress Street

San Bernardino, Calif. 92410
Telefon: (714) 885-3038

Fr. Schilly Károly
2525 Arrowhead Avenue
San Bernardino, Calif. 92405

Santa Ana, California 92703
Premontrei Atyák
Norbertine Fathers of Csorna
1248 West Bishop Street
Telefon: (714) 547-4823

Fr. Rudnay Kelemen,
O. Praem.
házfőnök
Fr. Haigli Sziárd, O. Praem.
Fr. Gelencsér Pál, O. Praem.

San Francisco, Calif. 94121
Fr. Nimród Ferenc
professzor
470 24th Avenue

Schenectady, N. Y. 12307
Fr. Vida Elemér
1 Grove Place

Scranton, Pa. 18508
Szent István templom

South Bend, Indiana
Magyarok Nagyasszonya
templom
Msgr. Szabó I. János
pápai prelátus,
püspöki helynök
Fr. Molnár D. Antal
Fr. Derrick Sneyd
829 West Calvert Street
South Bend, Ind. 46613
Telefon: (219) 289-6704

Szent István templom
Msgr. Peterson G. Elmer
1022 West Thomas Street
South Bend, Ind. 46628

Corpus Christi Church
Fr. Horváth P. József
2822 Corpus Christi dr.
South Bend, Ind. 46625
Telefon: (219) 234-5763

South Norwalk, Conn. 06854
Szent László templom
Msgr. Lengen G. Imre
25 Cliff Street
Telefon: (203) 866-1867

South River, N. J. 08882
Szent István vértanú templom
Fr. Poór R. Albert
20 William Street
Telefon: (201) 257-0100

Spring Valley, Illinois 61362
Fr. Kassovic Kálmán
Szent Antal templom
327 East St. Paul Street

Steubenville, Ohio 43952
Fr. Mészáros István
411 South Fifth St.

Syracuse, N. Y. 13214
Fr. Szebenyi András, S.J.
Le Moyne Heights College
Telefon: (315) 446-2882

Tampa, Fla.
Fr. Fekete Jenő

Throop, Pa. 18512
St. Mary's Church
524 Dunmore Street
Telefon: (717) 489-2491

Toledo, Ohio 43605
Szent István templom
Fr. Hernády Márton
1880 Genesee Street
Telefon: (419) 691-1673

Trenton, N. J. 08610
Szent István templom
Fr. Siska Ernő
210 Genesee Street
Telefon: (609) 394-5965

Tribodane, La. 70301
Fr. Tóth Victor, dr.
Rt. 3, Box 625
Telefon: (504) 633-2903

Troy, Michigan 48084
Fr. Rékási S. József
dr. premontrei kanonok
751 Coachman Drive, 4
Telefon: (313) 689-1807

Vero Beach, Florida 32960
St. Helen Church
Fr. Gullay Domonkos
2085 Tallahassee Avenue

Walston, Pennsylvania 15781
Szent Antal templom
Fr. Varga György

Warsaw, Indiana 46580
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Horváth Márton
2000 East Center Street
Telefon: (219) 267-5842

Waterbury, Conn. 06702
Immac. Conception Church
Fr. Kish S. Zoltán
74 West Main Street

Washington, D. C. 20017
A piarista atyák tanulmányi háza
Very Rev. Irányi László dr.
Sch. P. Provinciális
1339 Monroe Street N.E.
Telefon: (202) 529-7734

Cath. University
Fr. Őrsy László S.J.
Curley Hall, Box 63
Washington, D.C. 20064
Telefon: (202) 635-5665

Georgetown University
Fr. Sebes József, S.J.
Fr. Zrinyi József, S.J.
Telefon: (202) 625-4989

The Catholic University of America
Fr. Zalotay József dr.
Telefon: (202) 529-3909

Waukesha, Wis. 53186
Fr. Szépe W. László dr.
W224 — S3685 Guthrie Rd.

West Chester, Pa. 19380
Fr. Kovács D. Lajos
Sts. Peter & Paul Rectory
1322 Boot Road

Westphalia, Texas
(P. O. Lott, Texas 76656)
Rt. 2, Box 53A
Telefon: (817) 584-3273

Windber, Pennsylvania 15963
Szűz Mária templom
Fr. László Sylvan O.F.M.
705 Somerset Avenue
Telefon: (814) 467-7642

Woodbridge, N. J. 07095
Kármelhegyi Boldogasszony templom
Fr. Vincze Mihály
267 Smith Street
Telefon: (201) 634-1438

Yonkers, New York 10701
Szent Margit templom
Fr. Kiss Gábor S.J.
plébános
76 Locust Hill Avenue
Telefon: (914) 423-2211

Youngstown, Ohio
Szent István templom
Fr. Török Dezső
854 Wilson Avenue
Youngstown, Ohio 44506
Telefon: (216) 743-1905

Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Vitéz Baán, O.F.M.
545 North Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-6829

Fr. Bakos István
3267 Sheridan Rd.
Youngstown, Ohio 44502
Telefon: (216) 799-1888

Alverna Ferences Zárda
Erdélyi Ferences Atyák
517 South Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-1888
Very Rev. Szőcs Dénes O.F.M.
Delegátus Provinciális
Fr. Mészáros György O.F.M.
zárdafőnök
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
vikárius
Fr. Kugler Gottfried, O.F.M.
Fr. Kafka Szergiusz, O.F.M.
Fr. T. Péter Regalát O.F.M.

A "VASÁRNAP" Szerkesztősége és Kiadóhivatala:

Fr. Dengl Miklós O.F.M.
felelős szerkesztő
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600

Ferences Nyomda
Könyv- és Kegytárgyüzlet:

1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600

Görög katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

ARCHDIOCESE OF MUNHALL, PA.

Most Rev.
Stephen J. Kocisko, D. D.
Metropolitan Archbishop of Munhall
50 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Chancery Office:
54 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214
Phone: 412-322-7300

Auxiliary Bishop - Vicar General
Most Rev.
John M. Bilock, D.D., V.G.
62 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Egyházközségek:

Daisytown, Pa.
St. Nicholas Church
administrated from Brownsville

Brownsville, Pa. 15417
Very Rev. John Bobak, S.T.D. J.C.D.
St. Nicholas Church
302 Third Street
Phone: 412-785-7573

Pittsburgh, Pa. 15203
Rev. Msgr. Erno Dunda, S.T.D., Ph.D.
St. John the Baptist Church
1720 Jane Street
Phone: 412-431-1090

Duquesne, Pa. 15110
St. Mary's Church
1209 Kennedy Avenue
Phone: 412-466-1914

Erie, Pa. 16504
Rev. Julius Kubinyi, S.T.D.
Sts. Peter & Paul Church
3415 Wallace St.
Phone: 814-866-7140

McKeesport, Pa. 15132
Transfiguration Church
Rev. Msgr. Basil Shereghy, S.T.D.
121 Six Street
Phone: 412-672-0728

Munhall, Pa. 15120
St. Elias Church
Rev. Msgr. George Vida
4200 Homestead-Duquesne Rd.
Phone: 412-461-1712

Youngstown, Ohio 44511
St. George Church
Rev. Daniel Loya
1762 Canfield Road
Phone: 216-782-2865

Miami, Fla. 33135
Rev. Vladimir Fedeles
Pastor Emeritus
1117 S.W. 22nd Ave.

Perryopolis, Pa. 15473
Rev. Julius Marina, J.U.D.
R.D. 1, Box 147
Straown Road
Phone: 412-736-8103

Ashtabula, Ohio 44004
St. Nicholas Church
1104 E. 15th St.
Phone: 216-964-3536

DIOCESE OF PASSAIC

Most Rev.
Michael J. Dudick, D.D.
Bishop of Passaic

Chancery Office
101 Market Street
Passaic, N.J. 07055
Phone: 201-778-9595

Auxiliary Bishop
Most Rev.
Thomas V. Dolinay, D.D.
717 Arctic St.
Bridgeport, Conn. 06608

Bridgeport, Conn. 06605
Holy Trinity Church
Rev. Marcel L. Szabo, OSBM
155 Schofield Ave.
Phone: 203-334-7089

Brooklyn, N. Y. 11222
Rev. John Slivka
143 Kent St.
Phone: 212-389-3725

Carteret, N.J. 07008
St. Elias Church
42 Cook Ave.
Phone; 201-541-5213

Hazleton, Pa. 18201
Rev. Joseph Homa
227 E. Beach St.
Phone: 717-455-3232

Landsdale, Pa. 19446
Rev. Thomas Korpics
1001 Valley Forge Rd.

Manville, N. J. 08835
St. Mary Church
224 S. Main St.
Phone: 201-725-0615

Matawan, N. J. 07747
Basilian Fathers of Mariapoch Monastery
360 Monastery Lane
Phone: 201-566-8445

Provincial-Superior
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
Fr. Stephen J. Skinta, OSBM
Fr. Basil Rakaczky, OSBM
Fr. Marcel Szabo, OSBM
Fr. Laurence Wolf, OSBM

New Brunswick, N.J. 08901
St. Joseph Church
Rev. Frank Eles
30 High Street
Phone: 201-545-1686

New York, N.Y. 10028
Exaltation of the Holy Cross Church
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
321 East 82nd Street
Phone: 212-737-1159

Paramus, N. J. 07652
Rev. Orestes Koman
6 Palm Court

Perth Amboy, N.J. 08861
St. Michael Church
Rev. Basil Rakaczky, OSBM
401 Hall Avenue
Phone: 201-826-7792

Scranton, Pa. 18505
Rev. Stephen J. Skinta, OSBM
310 Broadway
Telephon: (717) 342-8930

Trenton, N. J. 08611
St. Nicholas Church
Rev. László Orosz
968 S. Broad Street
Phone: 609-392-2282

Trenton, N. J. 08629
Rev. Joseph Mackov
Pastor Emeritus
1016 Revere Avenue
Phone: 209-396-5773

Winter Park, Fla. 32789
Rev. George Berzinec
Pastor Emeritus
1911 Nottingham Drive
Phone: 305-678-1112

DIOCESE OF PARMA

Most Rev.
Emil J. Mihalik, D.D.
Bishop of Parma

Chancery Office
1900 Carlton Road
Parma, Ohio 44134
Phone: 216-741-8773

Albuquerque, N.M. 87108
Rev. John Kovach
7300 Bell Ave. S.E.

Bedford, Ohio 44146
Very Rev. Sebastian Sabol, OSBM
264 Warrensville Center Rd.
Phone: 216-232-4555

Burton, Ohio 44021
Shrine of the Weeping Madonna
Very Rev. Alex Bobak, S.T.D.
17486 Munford Road

Cleveland, Ohio
Rev. Hilarion Benedik, OSBM
2420 West 14th St.
Cleveland, Ohio 44113

St. Michael Church
4504 Bridge Street
Cleveland, Ohio 44102
Phone: 216-651-4008

St. John the Baptist Church
2779 Ambler St. & Buckeye Rd.
Cleveland, Ohio 44104
Phone: 216-231-2444

Detroit, Michigan 48217
St. John Church
Rev. Bela Nyika, Ph.D.
441 S. Harbaugh St.
Phone: 313-841-0290

Fontana, Calif. 92335
Rev. Victor Herbert
9112 Oleander Ave.

Lorain, Ohio 44052
St. Michael Church
Rev. Bartholomew Paytas, S.A.
3056 Reeves Ave.
Phone: 216-282-3808

Taylor, Mich. 48180
Christ the King Church
20701 Haig St. at Polk
Phone: 313-291-0251

Toledo, Ohio 43605
St. Michael Church
2008 Valentine Street
Phone: 429-691-5656

Római katolikus magyar papok címtára Kanadában

Brandford, Ontario
Fr. Csiszár István
Assumption Church
Murray Street

Calgary, Alberta
Szent Erzsébet templom
Fr. Molnár István
819-13th Avenue S.W.
Calgary, Alberta T2R 0L1
Telefon: 262-4203
Telefon: 262-4091

Fr. Horváth Miklós
910-7A Street, N.W.
Calgary, Alberta T2M 3J3

Courtland, Ontario NOJ1EO
Szent László templom
Fr. Bordeaux Ottó, S.J.
P.O. Box 190
Talbot Road
Telefon: (519) 842-8698

Fr. Reisz Elemér, S.J.
Sacred Heart Villa
P.O. Box 249
Telefon: (519) 842-5831

Cupar, Sask.
Fr. Firkola E. József
St. Patrick's Rectory
P.O. Box 57

Edmonton, Alberta
Szent Imre templom
Fr. Gombos Mihály S.D.B.
Fr. Hámor József
10665 — 98th Street

Esterhazy, Saskatchewan
Győzedelmes B. A. templom
P.O. Box 161

Granby, Quebec
Fr. Németh Antal
Séminaire du Verbe Divin
C. P. 518
Telefon: (514) 378-7732

Hamilton, Ontario L8L 2W4
Szent István templom
Fr. Eördögh András S.J.
130 Barton Street East
Telefon: (416) 529-1213

Fr. Borbély István S.J.
Fr. Hitter József, S.J.
St. Elizabeth Nursing Home
307 John Street, South
Telefon: (416) 529-3589

"A Szív szerkesztősége
Fr. Chilla Raymond, S.J.
P.O. Box 458
Station "A"
Hamilton, Ont. LBN 3H8
Telefon: (416) 527-7618

Ituna, Saskatchewan
Fr. Slezák István
P.O. Box 220

Langrut, Manitoba
Szent Imre templom

London, Ontario N6B 1L6
Szent István templom
Fr. Molnár Miklós S.J.
plebános

Fr. Beőthy Tamás, S.J.
377 Horton Street
Telefon: (519) 434-9963

Montreal, Quebec
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Deák Ferenc, S.J.
plébános
Fr. Boday Jenő, S.J.
Fr. Csókay Károly, S.J.
90 Guizot Street West
Montreal 351. Quebec
Telefon: (514) 387-9503

Fr. Kocsis József
7498 Outremont Avenue
Montreal, Quebec H3N 2L8
Telefon: (514) 271-5231

Ottawa, Ontario K1Y 0H3
St. George's Parish
Fr. Töreki Ödön, S.J.
415 Piccadilly Ave.
Telefon: (613) 728-0201

Regina, Saskatchewan S4N 3N4
Szent István templom
Fr. Vezér Mihály
2241 Reynold Street

Scarborough, Ontario M1L 4P9
Fr. Makko Lajos
3330 Danforth Ave.
Apt. 724
Telefon: (416) 691-4729

St. Romuald, Que.
Fr. Pfemeter János S.V.D.

Stockholm, Saskatchewan
Szent Erzsébet templom
Fr. Kulcsár András
P.O. Box 88

Fr. Molnár István
Box 310
Stockholm, Sask. S0A 3Y0

Toronto, Ontario
Szent Erzsébet templom
Fr. Jaschkó Balázs, S.J.
házfőnök, plébános
Fr. Békési István, S.J.
Fr. Máté József, S.J.
Fr. Orbán Miklós S.J.
282 Spadina Avenue
Toronto, Ontario M5T 2E5
Telefon: (416) 368-7692

Fr. Horváth Tibor, S.J.
Telefon: (416) 922-2476
Fr. Somfai Béla, S.J.
Telefon: (416) 922-2519
2 Hawthorn Gardens
Toronto, Ont. M4W 1P3

Fr. Miklósházy Attila, S.J.
47 Ranleigh Avenue
Toronto, Ont. M4N 1X2
Telefon: (416) 484-0181

Fr. Nemesszegy Ervin, S.J.
Fr. Kozma György
Hungarian Jesuit Noviciate
Szent Imre Noviciátus
94 Lyndhurst Ave.
Toronto, Ont. M5R 2Z7
Telefon: (416) 921-6572

Fr. Henkey H. Károly dr.
1372 King St. W.
Toronto, Ontario M6K 1H3
Telefon: (416) 532-2879

Gabriel Asztrik
Egyetemi tanár
A francia és a bajor tudományos akadémiák l. tagja
P.O. Box 130
Station F.
Toronto, Ont. M4Y 2L4
Telefon: (416) 921-3151 Ext. 397
(416) 967-5768 magán

Oromocto, N.B. E0G 2P0
Fr. Záchfalvy L. Tstván
St. Mary's Chapel
CFB Gagetown

Tuxedo, Manitoba M2M 3S5
Fr. Marosfalvy László S.J.
St. Paul College School
2200 Grant Avenue
Telefon: (204) 888-1605

Vancouver 12, B.C. V5N 1S2
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Ugrin Béla S.J.
1810 East Seventh Avenue
Telefon: (604) 253-2577

Welland, Ontario
Magyarok Nagyasszonya templom
Msgr. Horváth István
Fr. Padányi Károly
337 Hellems Avenue
Telefon: (416) 734-3772

Windsor 14, Ontario
Szent Antal templom
Fr. Gáspár Márton
1504 Elsmere Avenue
N8X 4H3
Telefon: (519) 253-6403

Winnipeg, Manitoba
Szent Antal templom
Fr. Szabó Szerén O.F.M.
365 Burnell Street
Winnipeg, R3G 2B1
Telefon: (204) 772-8140

Braziliában:

Dr. Magyar József ny. pleb.
Caixa Postal 9112
01000 Sao Paulo, Brazil

Mexikóban:

Rev. P. Francis E. Erdey S.D.B.
Moneda 24
Mexico I. D. F.
Tel.: 5-12-11-01

Puerto Ricoban:

Rev. Padre Esteban Chequey
Parroquia San Juan Bosco
Calle Lutz 370
Villa Palmeras, Santurce
Puerto Rico, 00915

Görög katolikus magyar papok címtára Kanadában

Courtland, Ontario
Szent György templom
Rev. Andor Rakaczky, dr.
R.R. 2
Courtland, Ontario N0J 1E0
Telefon: (519) 842-5601

Hamilton, Ontario
Szent Mihály templom
Fr. Girhiny János dr.
653 North Shore Blvd. E.
Burlington, Ont. L7T 1X4
Telefon: (416) 639-3339

Welland, Ontario
Keresztelő Szent János templom
Rev. Conrad B. Dachuck
422 David St.
Welland, Ontario L3B 2B8
Telefon: (416) 732-4102

Windsor, Ontario
Very Rev. G. Kádár
nyugdíjban

Szent György templom
Ft. Bodnár István
esperes
Szűz Mária Oltalma, g. k.
631 Giles Blvd. East
Windsor, Ontario N9A 4E3
Telefon: (529) 258-9173

Római katolikus magyar női szerzetes rendek az Egyesült Államokban

DAUGHTERS OF DIVINE REDEEMER
(Isteni Megváltó Leányai)

Anyaház:
999 Rock Run Road
Elizabeth, Pa. 15037

Katolikus Magyar Aggmenház
Little Flower Manor
Springfield Road
Darby, Pa. 19023

DAUGHTERS OF DIVINE CHARITY
(Isteni Szeretet Leányai)

Anyaház:
St. Joseph Hill
205 Major Avenue
Arrochar, N. Y. 10305
Telefon: (212) 747-1904

St. Mary's Home
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

St. Mary's Residence
3664 Trumbull Avenue
Detroit, Michigan 48208

Katolikus Magyar Aggmenház
St. Elizabeth Briarbank
1315 North Woodward Ave.
P.O. Box 224
Bloomfield Hills, Mich. 48103
Telefon: (313) 644-1011

SISTERS OF SOCIAL SERVICE
(Szociális Testvérek Társasága)

440 Linwood Avenue
Buffalo, N. Y. 14209
Telefon: (716) 883-0112

935 Tifft Street
Buffalo, N. Y. 14220
Telefon: (716) 825-5464

SOCIAL MISSION SISTERS
(Magyar Missziós Nővérek)

P. O. Box 399
Lenox Hill Sta.
New York, N. Y. 10021

Our Lady of Máriapócs
17486 Munford Road
Burton, Ohio 44021
Telefon: (216) 834-4078

SISTERS OF SOCIAL SERVICE
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

Anyaház:
1120 Westchester Place
Los Angeles, Calif. 90019

Noviciátus:
4316 Lanai Road
Encino, California 91316

SISTERS OF MERCY
(Szatmári Irgalmas Nővérek)

St. Joseph's Home
Rt. 1 — Box 353-A
Hewitt, N. J. 07421
Telefon: (201) 853-7212

Római katolikus magyar női szerzetes rendek Kanadában

SISTERS OF SOCIAL SERVICE
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

P. O. Box 88
Stockholm, Sask.

500 Huron Street
Toronto, Ontario

3017 Lacon Street
Regina, Saskatchewan

3589 St. Famille Street
Montreal, Quebec

Courtland, Ontario

Lelkigyakorlatos ház és Noviciátus
Mount Cenacle
88 Fennel Avenue, W.
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 385-1222

SOCIETY OF THE SACRED HEART SISTERS
(Jézus Szíve Népleányai Társasága)

Sacred Heart Day Nursery
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R 2T3
Telefon: (416) 921-1864

Corda Books - Konyvszolgálat
56 Spadina Rd.
Toronto, Ontario M5R 2T3
Telefon: (416) 921-1864

Jézus Szíve Otthon
Box 249
Courtland, Ontario N0J 1E0
Telefon: (519) 842-5831

SISTERS OF OUR LADY
(Kalocsai Szegény Iskolanővérek)

546 Euclid Avenue
Toronto, Ontario

ST. ELIZABETH NURSING HOME (For Aged People)

307 John Street, South
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 529-3589

Magyar egyházi szolgálatban álló lelkészek Európában

ANGLIA

Msgr. Dr. Ispánky Béla Főlelkész	GB -	**London**, N.W.2. 56 Randall Ave Tel.: 452 79 53

AUSZTRIA

Msgr. DDr. László István Delegátus, Apostoli Vizitátor, Püspök	A-7000	**Eisenstadt** St. Rochus Str. 21 Tel.: 25 25
Msgr. Anisich Jenő	A-6900	**Bregenz** Kloster Riedenburg Tel.: /05574/ 31 453
Msgr. Dr. Gróh Béla	A-6020	**Innsbruck** Richard Wagner Str. 3 Tel.: /05222/ 26 322
Dr. Kerny Géza	A-4020	**Linz/Donau** Senefelderstr. 6 Tel.: /07222/ 42 5 86
Marosi László	A-9800	**Spittal/Drau** Kapellengasse 15 Tel.: /04762/ 33 4 63
Mihályffi János	A-5010	**Salzburg** Sinnhubstr. 25 Tel.: /06222/ 87 93 67
Németh Ernő	A-6330	**Kufstein** Pater Stefan Str. 35 Tel.: /05372/ 31 9 45

P. Nyers János SDB	A-8010	**Graz** Brockmanngasse 69 Tel.: /03122/ 72 76 74
P. Dr. Őry Miklós S.J. P. Benkő Antal, S.J.	A-9010	**Klagenfurt** Kaufmanngasse 2 Tel.: /04222/ 85 4 09
P. Dr. Radnai Tibor OFM Cap.	A-1010	**Wien** Stephansplatz 5 Tel.: /0222/ 520 02 22
P. Szollár Lajos SDB	A-1030	**Wien** Hagenmüllergasse 31 Tel.: /0222/ 72 25 01
Tóth Béla	A-6040	**Innsbruck** Pontlatzer Str. 51

BELGIUM

Dobai Sándor Főlelkész	B-4000	**Liege** 33 rue des Anglais **Tel.: /041/ 23 39 10**
P. Matyasovich Henrik S.J.	B-3000	**Leuven** Blijde Inkomstraat 18 Tel.: /016/ 22 44 35
Dr. Szabó Lajos	B-1050	**Bruxelles** 123 rue de l'Arbre Bénit Tel.: /02/ 648 53 36

FRANCIAORSZÁG

Fülöp Gergely	F - 65	**Ste-Foy-les-Lyon** 74 chemin de Grand Roule Tel.: /0033 78/ 51 24 02
Dr. Hieró István Bárány József	F-75010	**Paris** 42 rue Albert Thomas Tel.: /0033/ 1 208 61 70
Kiss István	F-57340	**Viller par Morhange** Moselle

Dr. Ruzsik Vilmos CM Főlelkész	F-59910	**Bondues** 308 Route Nationale Tel.: /20/ 78 25 58

HOLLANDIA

Hegyi György	NL-	**s'Hertogenbosch** Vasco de Gama Straat 12 Tel.: /073/ 13 98 08

NÉMETORSZÁG

P. Dr. Bácsváry Róbert, S.J. **Németonszági főlelkész**		**Oberföhringerstr. 40** 8000 München 81
Ambrus Szaniszló, Plébános	D-6000	**Frankfurt/Main** Oppenheimerstr. 49 Tel.: /0611/ 61 21 66
Bányász Károly	D-4433	**Borghorst i. Westf.** Marien Hospital Tel.: /02552/ 581
Czódor István	D-2000	**Hamburg 65** Langenstücken 40-42 Tel.: /040/ 601 92 94
P. Dr. Endrédy Csanád OSB	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
Dr. Eperjes Ernő Plébános	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Dr. Fábián Károly	**D-8024**	**Oberhaching** **St. Rita Heim** **Innerer Stockweg 6**
Fejős Ottó	D-7000	**Stuttgart** Werastr. 63 Tel.: /0711/ 43 37 86

Dr. Harangozó Ferenc	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Dr. Iván László	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
P. Dr. Juhász Ferenc SDB	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
P. Dr. Karikás Günter OSB	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
v. Kölley György	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Kőmives János	D-8900	**Augsburg** Sterngasse 5 Tel.: /0821/ 257 04
Mikó György	D-4300	**Essen** Steeler Str. 110 Tel.: /0201/ 28 47 40
P. Mórocz István OFM	D-6800	**Mannheim** Friedrich Ebert Str. 34 Tel.: /0621/ 33 500
P. Nádor Albert OFM Plébános	D-5000	**Köln** Thieboldsgasse 96 Tel.: /0221/ 23 80 60
Dr. Radics János	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
Szigeti István	D-5100	**Aachen** Viktoria Allee 25 Tel.: /0241/ 50 05 11
P. Szőke János SDB	D-6240	**Königstein/Taunus** Postfach 1209 Tel.: / 06174/ 3091
P. Dr. Tarnay Brunó OSB	D-7987	**Weingarten** Irmentrudstr. 15 b. Tel.: 0751-58676

Dr. Tölgyes Lajos	D-8304	**Mallersdorf** Kloster Tel.: /08772/ 240
Msgr. Dr. Vargha Gábor	D-8571	**Michelfeld/Opf.** Kloster Tel.: /09643/ 233
NORVÉGIA		
P. Dr. Horváth Kálmán S.J. Főlelkész	N-	**Oslo 4** Gladsvej 23 Tel.: 15 32 44
P. Dr. Szentiványi Dezső S.J.	N-	**Oslo 4** Gladsvej 23/II Tel.: 15 32 44
OLASZORSZÁG		
P. Kovách Angelus OFM. Cap.	I-00187	**Roma** Via Vittorio Veneto 27 Tel.: 46 28 50
P. Salamon László OFM Cap.	I-00193	**Roma** Via della Conciliazione 44 Tel.: /00396/ 56 13 68
SVÁJC		
P. Cserháti F. Kálmán OFM	CH-3007	**Bern** Sulgeneckstr. 7 Tel.: /031/ 25 61 42
Dr. Kerényi György	CH-8003	**Zürich** Schrennengasse 26 Tel.: /0041/ 1/ 33-41-78
Németh János	CH-4000	**Basel** Schneidergasse 27 Tel.: /061/ 25 68 70
P. Rába Lukács OSP	CH-1004	**Lausanne** Av. de Bergieres 59 Tel.: /021/ 20 99 70
Dr. Vecsey Lajos	CH-9053	**Teufen/Ar.** "Fernblick" Tel.: /071/ 33 39 25

HALOTTAINK

Fr. Oláh-Tóth Antal, dr.
1979. március 12

Fr. Forgách W. László
1979. április 10

Fr. Simor János O.F.M.
1979. május 9

Fr. Németh Luciusz O.F.M.
1979. junius 16

Fr. Egres Odó O. Cist., dr.
1979. augusztus 4

Fr. Bieleck József S.J.
1979. augusztus 20

Fr. Varga József
1979. szeptember 14

Fr. Dénes Gergely
1979. szeptember 26

Fr. Pintér Sándor
1979.

Fr. Ádám József
1979.

R. I. P.!

Az Egyesült Államokban és Kanadában működő római és görög katolikus magyar papok betűrendes névjegyzéke

Ádám János, N. Y.
Almásy Alkuin, New Mexico

Babos István, New York
Bakos István, Youngstown
Balás Dávid dr., Irving
Bali István, Detroit
Barát Benignusz, Portola Valley
Barna Sándor, g.k. Welland, Ont.
Bartkó J. Alajos, Akron
Bartos G. József, Georgetown, Col.
Békési István, Toronto, Ont.
Bendik István, Ft. Lauderdale
Benedik Hilarion, g.k. Cleveland
Beőthy Tamás, London, Ont.
Berzinec George g.k. Winter Park, Fla.
Bilock, János, g.k. Pittsburgh
Bobák János dr., g.k. Brownsville
Bobák Sándor dr., g.k. Burton, O.
Boday Jenő, Montreal
Bodnár István, g.k. Courtland
Bodnár Vince, nyugdíjba
Bolváry Pál, Pittsburgh
Borbély István, Hamilton, Ont.
Bourdeaux Ottó, Courtland Ont.
Borsy György, DeWitt
Brunner, Emőd, Portola Valley

Chilla Raymond, Hamilton, Ont.
Chladek Menyhért, Irving
Chonkó János, Carteret
Ciprian Károly O.F.M., Barberton
Cser László, St. James, N. Y.
Csiszár István, Brantford, Ont.
Csizmazia Placid dr., Irving
Csókay Kázoly, Montreal
Csorba Domonkos, Detroit

Dachuck Conrad B., Welland, Ont.
Dallos Ferenc, Brooklyn
Deák Ferenc, Montreal, Can.
Demetzky Sándor, Lorain
Dengl Miklós, Youngstown
Denka Ferenc, Akron, Ohio
Derecskei János, Buffalo
Diczky Pál, Neligh
Dizmacsek Ferenc, Lake City, Pa
Dolinay Tamás, g.k. Bridgeport, Ct.
Domán Imre, Monterey, Calif.
Domonkos S. Sziárd dr., Erie
Dudick Mihály, g.k. püspök Passaic, N. J.
Dunda Ernő dr., g.k. Msgr. Pittsburgh, Pa.

Éles Ferenc, g.k. New Brunswick
Eördögh András, S.J., Hamilton, Ont.
Erdei J. József, g.k., Matawan
Erdey P. Francisco S.D.B. Mexico

Farkasfalvy Dénes dr., Irving
Fedeles Vladimir, g.k. Miami
Fehér Tamás, Irving
Fekete Jenő, Arcadia, Fla.
Ferenczy Csaba dr., Irving
Firkola E. József, Cupar, Can.
Fölföldy Béla dr., Mt. Sterling
Füz Balázs, Oconomowoc, Wisc.
Füzér Julián dr., New Brunswick
Füzes József, New York

Gaál Gedeon dr.
Saint Bonaventure, N. Y.
Gabriel Asztrik dr.,
Notre Dame, Ind.
Gáspár Márton, Windsor, Ont.
Gelencsér Pál, Orange, Cal.
Gerencsér István dr., Buffalo
Girhiny János, g.k., Hamilton, Ont.
Gombos Mihály, Edmonton, Can.
Gullay Domonkos, Vero Beach

Haigli Sziárd, Santa Ana, Calif.
Hámor József, Edmonton, Alta.
Hardy Gilbert dr., Irving
Havas János, Morristown, N.J.
Hegyi Márton, New York
Héjja Gyula, New York
Henkey Károly, Montreal, Que.
Herbert Victor, g.k. Fontana, Cal.
Hernády Márton, Toledo
Hites Kristóf, Portola Valley
Hitter József, Hamilton, Ont.
Hoffer Lipót dr., Sao Paulo, Brazília
Hoffmann Dezső, Miami, Fla.
Holbay R. Kasszián, Paoli, Pa.
Homa József g.k., Hazleton, N.J.
Horváth A. Benedek,
Los Angeles, Calif.
Horváth Ellák, Orange, Calif.
Horváth Ernő, Chicago
Horváth István, Perth Amboy
Horváth István, Msgr.
Welland, Ont., Canada
Horváth P. József, South Bend
Horváth Márton, Warsaw
Horváth Miklós dr., Cleveland
Horváth Miklós, Calgary, Alta.
Horváth Pius, Portola Valley
Horváth Tibor, Willowdale, Can.

Irányi László dr., Very Rev.
Washington, D.C.

Jáki Szaniszló dr., Princeton, N.J.
Jani J. György, Bethlehem, Pa.
Jaschkó Balázs, Toronto, Ont.
Jaszovszky József dr. Menlo Park
Jávor Egon dr., Portola Valley
Juhász Ágoston, Roebling
Juhász László, Buffalo, N.Y.
Kádár G. g.k. nyngdíjas
Kafka Szergiusz, Youngstown
Kalmár Ottó, Kinde, Ml.
Kárpi Ferenc, Cleveland
Kassovic Kálmán, Spring Valley
Kató István, McKeesport
Kázmér Tamás dr., Phillipsburg
Kecskés A. József, Huntington Park, Calif.
Kelemen Konrád, Farrell, Pa.
Kertész Tamás, Brooklyn, Mich.
Keller Illés, Hubertus, Wis.
Kerestus Thomas J., Allentown
Kereszty Rókus dr., Irving
Kilián Csaba dr., Mt. Vernon, N.Y.
Kimecz Alajos, Irving
Kish Gábor, S.J. Yonkers, N.Y.
Kish J. Matthew, Munster, Ind.
Kish S. Zoltán, Waterbury
Kiss Imre, Bellflower
Kiss Máté, Flint, Mich.
Kocsis József, Montreal, Que.
Kociskó István, g.k. püspök
Pittsburgh, Pa.
Kóczán Boldizsár, Lorain
Korpics Tamás, g.k. Landsdale, Pa.
Kótai Zoltán dr., Akron
Kotyuk V. József, McKean, Pa.
Kovách D. Lajos, Philadelphia
Kovach John, g.k. Albuquerque
Kovács János, Msgr., Corning, Iowa
Kovács Máté, Irving
Kővári Károly, Cleveland
Kővári Lajos, Buffalo
Kozma, György, Toronto, Can.
Kranewitter Wilhelm, Los Ang.
Kreigler Béla, Buffalo
Krupa Sándor, DeWitt, Mich.
Kubiny, Gyula, g.k., Erie, Pa.
Kugler Gottfried, Youngstown
Kulcsár András, Stockholm, Can.

Lackner Béda, Irving
Laczkovits József, Monterey
László Sylvan, Windber, Pa.
Lawrence Ferenc, Brockton
Lékai Lajos dr., Very Rev. Irving
Lelóczky Gyula dr., Irving
Lengen G. Imre, Msgr.
South Norwalk
Lenner A. Jenő, DeWitt
Loya, Daniel, g.k., Youngstown

Maczkov József, g.k., Trenton
Magyar József dr., Sao Saulo, Br.
Magyar S. József, Clinton
Magyar László dr., Devon
Major Márk, Irving
Makkó Lajos, Scarborough, Ont.
Mandl Maximus, DeWitt, Mich.
March Ralph dr., Irving
Marina Gyula dr. g.k., Msgr.
Perryopolis, Pa.
Marosfalvy László, Tuxedo, Can.
Marton Bernát, Irving
Marton Henrik, Irving
Máté I. József, Toronto, Ont.
Mensáros Aurél dr., Irving
Meskó Lajos, Devon
Mészaros György, dr., Yo., Ohio
Mészáros István, Steubenville
Mihalik Emil, g.k. püspök
Parma, Ohio
Mihalik Imre, New Orleans
Mihályi E. Gilbert dr., Chicago
Miklósházy Attila, Toronto, Ont.
Miskolczy Kálmán dr.,
Ft. Lauderdale
Molnár D. Antal, South Bend
Molnár Antal, Hammond, Ind.
Molnár István, Stockholm, Sask.
Molnár Miklós S.J., London, Ont.
Molnár Rikárd, Munhall
Moltesz József, Buffalo
Monostori Bánk dr., Irving
Morvay András, Buffalo, S. Dak.
Mustos István, Devon

Nagy Ágoston, Philadelphia
Nagy Al, San Antonio, Texas
Nagy Anzelm dr., Rt. Rev., Irving
Németh Antal, Grandby, Que.
Németh Imre, Agana Hts., Guam
Németh Róbert, Fairfield
Nemsszeghy Ervin, S.J., Toronto,
Canada
Nimród Ferenc, S. San Francisco
Novák Emilián, Irving
Nyeste János, Cleveland, Ohio
Nyika Béla dr., g.k. Detroit

Orbán Miklós, Toronto, Ont.
Orley Richard, Cleveland, Ohio
Orosz László, g.k., Trenton, N.J.
Őrsy László, Washington, D.C.

Padányi Károly, Welland, Ont.
Pajtás Bertalan, g.k., Lorain
Parker-Keresztesy László dr.,
Orange
Páldeák Iván O.F.M., Milwaukee
Pázmány Géza,Derby
Peterson G. Elmer, South Bend
Pfemeter János, St. Romuald,
Que.
Pier G. Pius, Flemington, N.J.
Pintér Mihály dr., Buffalo
Pócsai Vendel O.F.M.,
New Brunswick, N.J.
Pogány György, dr., Irvington
Polgár Kapisztrán, Roebling
Poór P. Albert, South River

Rábay Kristóf, Irving
Rakaczky, Andor dr., Courtland,
Ont.
Rakaczky Bazil, g.k.
Perth Amboy, N.J.
Rauch László, Keyport, N.J.
Reisz H. Elemér, Courtland, Ont.
Rékási S. József, Troy, Mich.
Roskó László, Cleveland
Rudnay Kelemen, Santa Ana

Sabol Sebastian, Bedford, Ohio
Sághy Pál, Belle Glade, Fla.
Samai Sebestyén dr., Latrobe
Schilly Károly, San Bernardino
Schweda Phillip, Flint, Mi.
Sebes József, Washington
Schenley Wendel, Big Pine Key

Sereghy László dr., g.k. McKeesport
Simon Lambert, Irving
Sipos D. József, Highland, Ind.
Siska Ernő, Trenton, N.J.
Skerl Alfonz, East Chicago
Skinta István, g.k., Scranton
Skrapits János, Buffalo
Slezák István, Ituna, Can.
Somfay Béla, Toronto. Ont.
Somos József, St. Louis
Spaits S. György, Philadelphia
Szabó Gyula, Msgr., N. Tonawanda, N.Y.
Szabó János, Msgr., South Bend
Szabó Marcell, g.k., Bridgeport
Szabó Szerén, dr., Winnipeg
Szántó Hubert dr., Orange
Szarka Boldizsár, Irving
Szebenyi András, Syracuse
Szeder Mihály, Philadelphia
Szépe W. László dr., Waukesha, Wis.
Szlezák Imre, New York
Szlivka János, g.k. Brooklyn
Szőcs Dénes, Fairfield
Szödényi Demjén dr., Irving

Tasy Ferenc, Kerman
Töreki Ödön, Ottawa, Ont.
Török Béla, Passaic. N.J.
Török Dezső, Youngstown, Ohio
Tóth Viktor, Tribodane, La.
T. Péter Regalát, Youngstown
Türk János, Niles, Ohio
Türk József, Honolulu

Ugrin Béla, Vancouver, B.C.

Vajda Ferenc dr., Racine
Vámos E. József, Attica, Ohio
Varga Andor, New York
Varga Béla, Msgr., New York
Varga György, Walston
Varga József, San Bernardino
Varga L. József, Pittsburgh
Varsányi I. Vilmos Msgr. Providence
Végvári Vazul, Detroit
Veszelovszky Albin dr., Very Rev., Green Bay
Vezér Mihály, Regina, Sask.
Vida Elemér, Schenectady
Vida György, g.k. Munhall
Vidóczy István, Northampton
Viglás Gyula, Avon Lake, Ohio
Vincze Mihály, Woodbridge
Virágh Andor, Cincinnati
Vitéz Baán, Youngstown, Ohio
Vrabély György, Hammond
Vrabély J. István, Hammond
Vrabély János, Bristol

Wolf Laurence, Matawan

Yarnovitz Róbert, g.k. Duquesne

Záchfalvy L. István, Oromocto, N. B.

Záhorszky Gyula dr., Lorain
Zalotay József dr., Washington
Zembrzuski Mihály, Doylestown
Zimányi Rudolf dr., Irving
Zrinyi József, Washington

Tartalomjegyzék

Dunai Ákos: Előszó 5
dr. Marina Gyula: „Zakarpatszkaja Oblaszty" 7
vitéz Erdélyi István: Kárpátalja felszabadításának
negyvenedik évfordulójára 26
Thiery H. Ilona: A csillagok felett 33
dr. Habsburg Ottó: Hamis mítoszok és madárijesztők 46
Tűz Tamás: Indulás a szőlőbe 49
dr. Mihályi Gilbert: A Vatikán „Ostpolitik"-ja
Magyarországon 50
dr. Kapótsy Béla: A „magyar" Morus Szent Tamás és
mai mondanivalója magyaroknak 61
Tollas Tibor: Könyörgés szép halálért 65
Wass Albert: A „háborús bűnös" 66
dr. Csonka Emil: Jókai időszerűsége 78
dr. Vida István: A magyar munkásvilág 1956-ban 80
K. M. L.: Krónika régi gyökérről 90
Flórián Tibor: Költők 98
Cs. Szabó László: Karácsonyi oroszlánok 100
dr. Hets Aurelián OSB: Kelemen Krizosztom 107
Nyisztor Zoltán: Letűnt világ 115
dr. Varga László: Forradalomban élünk 128
Fiala Ferenc: Kántor János hazatér 146
Stirling György: A szegedi bevonulás 163
Zas Lóránt: Fugák 173
Komáromi Judit: Sóhaj a völgyből 175
Nehéz Ferenc: Tizenhárom szőlőtő 177
Függelék 197

Ára: 4 dollár